WAN

6

1993

Kovara Yekîtiya Nivîskarên Kurd - Swêd

www.arsivakurdi.org

ÖVERSÄTTNING * RONI KONSULT &

WAN 6 1993

Kovara Yekitiya Niviskarên Kurd Swêd

Berpirsiyar:
Yekîtîya Nivîskarên Kurd
Li Swêd

Redaksîyon

Xebat Arif
Malmîsanij
Hesenê Metê
Rizgar Abdula
Ahmed Huseynî
Mahmûd Lewendî

Wêneyên bergan:
Beşar Îsa

Adress:

WAN
Box 49090
100 28 Stockholm
Sweden

TELEFON: 08/ 652 85 85
TELEFAX: 08/ 650 21 20
POSTGIRO: 79 47 81 - 5

NAVEROK

Kurmanciya Jorîn
-Gola Wanê..........E.Huseynî
-Qedrî Cemîl Paşa..........Hesen Hişyar
-Umêd Mehdî (Hendrên)..........Ehmed Huseynî
-Letîf Helmet..........Xelîl Duhokî
-Riyad Salih Husên..........w. Ferhad Çelebî
-Mirê Emgionê Gunnar Ekelöf..........M. Ali. K
-Helbestin ji İbrahim Yûsif..........w. F. Çelebî
-Geşta Feqîya..........Emîn Narozî
-Hevokek ji xwîna min..........Mervanê Keleş
-Rewşen Bedirxan..........Konê Reş
-Hezaremîn Hêk..........Perwîz Cîhanî
-Dûgerê Felegê..........Samed Behrengî..........w. M.Lewendî
-Helbest..........Melayê Cizîrî, Nalî, Reşîdê Kurd
-Sîsirkê Hesinî-3-..........Selîm Berekat..........w. E. Huseynî
-Pirtûkên nû..........M. Lewendî
-Dîsa li ser Elfabê..........Malmîsanij, M. Lewendî

Kirdkî (Dimilî)
-Heta Key..........Munzûr Çem
-Keçelek..........J. Espar

Kurmanciya Jêrîn
-Giftûgoyek legel Ahmed Şamlû..........Beroj Akreyî
-Lêgerên mirov bijî..........w. Xebat Arif
-Dîwanî Wan: Şêrko Bêkes, Margot Bikel, Stig Dagerman, Sa`dî Yusif, Nale Hefîd.
-Mîratî Bêxayekirawî Sêrvantes-Milan Kundera-..........w. S. Kawe (Şemal)
-Enfal, Rojê here talekey Sehrawî..........Bedran Ahmed Habib

Li ser navê Yekîtîya Nivîskarên Kurd em sipasî **Federasyona Komelên Kurdistan**-Li Swêd dikin ku ji alî aborî de her wext alîkarîya me dikin. Her weha em sipasî rojnama **Armancê** jî dikin ku di nivîsandin û pîzanpaja kovarê de alikariya me kirin.

ISSN 1103-7776

Kurdiska Författarförbundets Litterära Magasin / Sverige

www.arsivakurdi.org

Gola Wanê

Îro li welat û li derveyî welat jî wa diyar e ku çand, wêje û zimanê Kurdî dest bi bizavek taze kirîye. Li seranserî welêt û li welatên Ewrupayê mirov raserî rojname, kovar, pirtûk, sazgeh û komikên wêjeyî dibe.

Ta nuha tu kesî li ser rewşa îro bîr û bawerîyên xwe bi şêweyekî rexneyî û bi cegerdariyek rewşenbîrane negotiye. Herweha ev rûdana îro ji lêkolîn û lêgerînê jî bêpar e, çimkî eger lêkolînek kûr û giştî li ser bizava zimanê Kurdî û rewşa nivîsandin û weşandinê hebûya, renge ev qonax û diyardeyên wê piçekî zelaltir bixuyana.

Di nêrînên seretayî de û di bin bandûra rewşa zimanê Kurdî de wek qedexekirin û gemkirin û hewldana ji kokê hilkirin, mirov neçar e ku bi dilşadî û bi dilekî xweşbîn ligel vê bizavê raweste û piştgirîya wê bike. Herweha mirov hest dike ku viyan û şiyana nehênî ên ku di damarên zimanê Kurdî de bi dih bûbûn şiyan xwe li ber hemî plan û projeyên qirkirinê (Erebkirin, Turkkirin, Fariskirin) bigrin.

Eger mirovek hewl bide û vê bizavê (ya îro, mebesta me ya zaravayê Kurmancî ye) bi awirek rexneyî û bi alavine zanistiyane bi gewde bike, bêguman dê gelek pirs di serî de ji dayik bibin. Wek:

1-Di van çend salên dawîn de xwendevanê Kurd pêrgî gelek gotar û nivîsên li ser rewşa ziman û edebiyata Kurdî dibe. Herweha pêrgî hevokên amadekirî û qutîkirî dibe wek: "Edebiyata modern, edebîyata nûjen, edebîyata Kurdî dest bi raperîn û pêşveçûnê kirîye, hema hema zimanê Kurdî ê yekgirtî hatiye damezrandin". Eger bi rastî wisa be, ma gelo ji bo çi di nivîsên xwe de nadin xuyanîkirin ku ev pêşveçûn û nûjenî bi nîsbetî kîjan qonaxa zimanê Kurdî ye, ango sînorê qonaxan (eger hebin) li kuderê ji hevûdu cihê dibin?

2-Bi nîsbetî dîroka edebîyata Kurdî, ma gelo zimanê ku îro tê bikaranîn hetanî çi radeyê bi hişekî Kurdî û bi hestekî kurdewarî hatiye û tê nivîsandin?

www.arsivakurdi.org

3-Ma gelo qonaxa ku îro zimanê Kurdî tê re derbas dibe bi kurdînivîsandin e an bi kurdî dahênan, afirandin û çêkirin e?

4-Eger îro zimanê Kurdî jî mîna hin zimanên Rojhilata Navîn li ser piyên xwe bûya, ma gelo dê piraniya van berhemên îro û nivîskarên Kurd ên vê qonaxê wek berhemine edebî û nivîskarine birra û rasteqîn bihatana qebûlkirinê an rewşa zimanê Kurdî wek ziamnekî bişûndemayî rê daye herkesî ku nêçîrê di ava şêlû de bike?

5-Bêguman zincîra pirsan ji wilo dirêjtir e, lê emê xwe di ser gelek xelekan re çem bikin û li tenişta ser-pirsê an pirsa pirsan rawestin û bibêjin:

Ma gelo nivîskarê Kurd heye? Eger hebe pêwîst e bête zanîn ew kî ye? Ji kuderê hatiye? Bahane û palpiştên wî çi ne? Pirojeya wî ya rewşenbîrî çi ye? Her weha çawa û bi çi awayî nasnameya xwe wek nivîskarê Kurd wergirtîye?

Lewra her ku mirov nêzî panava pirsan dibe, yeka yeka stûnên dilşadî û xweşbînîyê dest bi hilweşandinê dikin. Û di şûna wan de çend tabloyên dîtir di hişê meriv de berz dibin. Reng e, carina reng-xwelî û reşbînî bin jî, lê her û her reşbînîyek zanistî çêtir e ji xweşbînîyek metafîzîkî!

Bersiva pirsên jorîn û herweha pêşkêşkirin û vejandina wan pêdivîyek rojane ye û erkekî rewşenbîrî ye, çimkî tevayîya rewşenbîrên Kurd ên vê qonaxa tenik û hestdar dê li hemberî nifşên diwarojê berpirsîyar bin.

Di bawerîya me de eger ev qonax bi pirsan û bi bersivên ku pirsine nû ji dayik dikin neyê têrkirin dê tim xwe bicû û dê bi awakî pir kelê xwe dubare bike.

WAN dibîne ku pêwîstîya mirovê Kurd û civata Kurd, çand û wêje û zimanê Kurdî bi pirsan heye, dibîne ku afirandina pirsan di jiyana me de tendurustiyek giranbuha ye. Îcar bi vê hejmarê dê rûpelên xwe ji afirandina pirsine dîtir re veke, çimkî WAN bawer e ku her bersivek dê dergehek be bo geşkirina guftûgoyê û jibo amadekirina zemîna rexnegirîyê jî. Wisa bi pirjimarkirina dergehan reng e ev qonax bikaribe xwe bigihîne asoyên xweçespandinê û nivîskarê Kurd jî xwe biguhêze qonaxa xwenasînê.

Ehmed Huseynî

QEDRÎ CEMÎL PAŞA

Hesen Hişyar

Hesen Hişyar di 1907'an de li hêla Licê (qeza Diyarbekirê) li gundê Serdê hatiye dunyê.Di tevgera Şêx Seîd û ya Îhsan Nûrî Paşa de bi aktîfî cih girtîye. Di tevgera Şêx Seîd de ji ber salên xwe yên biçûk ji îdamê difilite, lê 15 sal cezadidinê û wî surgûnî Nîgdeyê dikin. Di 1934'an de tê Sûrîyê li Cizîrê bi cih dibe. Wan salan ji Kovarên Hawar, Ronahî û Roja Nû re dinivîse. Di 1956'an de di avakirina Komela Zanistî û Alîkarîya Kurd de cih digre. Bi navê Agahî kovarekê derdixe. Hesen Hişyar bi Tirkî, Erebî û Farisî zanibû. Hesen Hişyar di 14.09.1985'an de çû rehma Xwedê.

Hesen Hişyar û Sebrî Botanî, (foto ji Gurgîn -kurê H. Hişyar - hatiye girtin

Ev gotara jêrîn me ji kurê wî Gurgîn Hişyar girt. Wekî hûnê di gotarê de jî bibînin kurê Qedrî Cemîl Paşa Fûad Qedrî ji Hesen Hişyar xwestîye ku kitêba Doza Kurdistan a Zinar Sîlopî (Qedrî Cemîl Paşa) wergerîne Kurdî. Hesen Hişyar jî ew wergerandîye Kurdî û wek pêşgotin jî ev gotara jêrîn jê re nivîsîye. Lê di gotarê de ji alî tarîx û navê hin rêxistinan ve hin şaşî hene. Em nizanin ev şaşîyên destnivîsa wî ne an ne. Lê em nivîsa wî wekî ku wî nivîsîye li jêrê pêşkêşî xwendevanan dikin. Me tenê notên binî û risim lê zêde kirine.

M. Lewend

Qedrî Beg kurê **Fûad Begê** kurê **Cemîl Paşa** ye. Di 1892'an de li bajarê Amedê (Diyarbekir) hatiye dunyayê. Di 1973'an de ji bona xebata milletê xwe li welatê xerîbîyê giyanê xwe sipartîye axa Şamê.

Ji zemanek dûr ve pêşîyên wan ji başûrê Cizîra Botan ji deşta Sîlopîyê hatine Amedê. Ji ber wî qasî bi navê **Zinar Silopî** xwe hildaye.

Mala Cemîl Paşa ji mal-mezin û xanedanên Amedê ne, malek niştimanperwer, her û her xwenda û zanayên bilind rabûne. Ji be wê çendê li her derên Kurdistanê ronak (mu newwer) û niştimanperwerên Kurd wan na

www.arsivakurd.org

dikin, têkilîyên xwe ên siyasî, civatî bi wan re didane girêdan.

Her wekî di cografya Kurdistanê de xweş diyar e ku hawîrdorê Amedê deştek fereh, ciyê her tewir çandinîyên têvel (muxtelif) e, wek: genim, ceh, nok, nîsk, kuncî, titûn, birinc zêde têne çandin, jê û pê ve ciyê xwedîkirina pez û sewal (dewar) e, ga û gamêş, hesp, histir (qatir) lê têne xwedîkirin. Deşta Diyarbekir (Amed) ji Erxenî heya Hezro û Farqîn, di warê abûrî de hebûn û dewlemendiya Kurdistan bi xwe digre, di wê deşta gotî de zêdeyî 20 gundên mala Cemîl Paşa hebûn. Zemîndarên mezin bûn, lê ne wek zemîndarên dîtir (mala **Pirincçîzade**) bi çavek kêm li wan gundîyên xwe nedinêrîn, bi dilovanîyek niştimanî û bi çavê biratîyek nejadî (qewmî) li wan dinêrîn. Bi hevaltîya wan gundî, cotkar û karên gundîyên xwe, xwe bextîyar didîn. Her çendî di bajar de ji medenîyên pêşketî bûn jî, lê ji adeta uslûb û teqalîdên xwe ên gelêrî dûr neketin.

Li Diyarbekir mêvanxana wan wek otêlek her şev bi dehan gundî, ronak û serekên eşîran bi xwarin û razan lê dibûne mêvan, ji ber wê çendê hirs û tehzîb bi wan re paraztîbûn. Her dozên gundîyên xwe û eşîrên dor xwe li wê mêvanxanê safî dikirin, bê ku bihêlin herin hukumetê. Heya serkar û karmendên(muwezif) Turk jî dema ji Anedolê dihatin dibûne mêvanê wan ji bona ku di wê mayina li Diyarbekir wan biparêzin.

Di wî zemanî de li tevaya Kurdistan ji dibistanên piçûk pê ve xwendegahên bilind nebûn. Kesê ne weke wan zemîndar û dewlemend nebûna, ne Îstenbol û ne jî li Awripa nikaribûn bixwînin, bi wê hebûnê biranîya wan nemaze Qedrî Beg û Ekrem Beg giyane xwendegehên Beljîka û Swêsre dîplom girtin. Ji ber ku di mala xwe de bi armanc û niştimanî hatibûne perwerdekirin. Ew armanc wek siya wan bi wan re bû.

Şam, 1930: ***Qedrî Cemîl Paşa*** *(yê bi cilê reş),* ***Hemzeyê Muksî*** *(di navê de),* ***Ekrem Cemîl Paşa,*** ***Haco Axa*** *(rûniştî), foto ji kitêba Ekrem Cemîl Paşa "Muhtasar Hayatım" hatiye girtin.*

Di sala 1912'an de Qedrî Beg ji unîversîtê hate qewartin, ji ber wê mecbûren çû Swêsre ji bo xwendina xwe temam bike.

Dema wan li Îstenbolê dixwendin, hêj di buhara 'umrê xortanîyê de çend sazmanên (munezeme) ên siyasî de dest bi xebatê ki-

Ji destê rastê berbi çepê:1-Qedrî Cemîl Paşa, 2-Nûrî Dersimî, 3-Dr. Ahmed Nafiz, 4-Nûreddîn Zaza, (Heleb, 16.08.1947, foto ji jina Nûrî Dersimî Feride xanimê hatiye girtin.)

rine. Di wan xebatên di Îstenbolê de bi hevalên xwenda ên bilind û niştimanperwerên weke **Dr. Abdullah Cewdet, Xelîl Xeyalî, Hemze Efendîyê Muksî, Emîn Ali Bedirxan, Memduh Selîm Beg, Bedîuzzeman, Kemal Fewzî, Fethula Efendî, Evdirrehîm Rehmî, Kor Se'dî** û hin ronak siyasîyên bilind bi doza mafê Kurd ve di 1908'an de bi navê **Kurd Tealî Tereqî**(1) sazûmanek siyasî dane çêkirin. Di 1912'an de bi navê **Teşkîlat Ictîmaî**(2) dane saz kirin. Di 1918'an de bi navê **Hêvî** sazmanek dîtir û **Yekîtîya Şagirtên Kurdên**(3) Îstenbolê dane vekirin. Di rix wan sazmanan de dû re neşir dane çêkirin, roznamekî bi navê **Rojî Kurd, Jiyîna Kurdistan**(4) didane çapkirin û bela kirin. Jê û pê ve folklora **Mem û Zîn û Dîwana Cizîrî, Dîwana Feqîyê Teyran** û gelek nivîsarên dî dane çapkirin.

Ji Îstenbol çûne Swêsre, li wir jî her j: xebatê bi şûn de nemane. Di cenga cîhanê a pêşîn de vegeriyane welat.

Ji 1916-1919'an **Mistefa Kemal** li Diyarbekir bû. Bi awakî polîtîkî bê sekin bi mezinên eşîran, begên bajaran û şêx û melan re kongre didane girêdan. Lê nikarîbû Qedrî Beg û Ekrem Beg bi awakî nêzîkî xwe bike. Ji be: ku herduyan daxwaza Kemal û exlaqê w: qenc nasdikirin.

Wan li ser navê sazmana Îstenbolê j: hevalên xwe **General Şêrîf Paşa** şandin Sewrê **Civata Aşîtîyê** ji bo doza mafê Kurd. D: 1923'an de ku dewletên emperyalîst ji bo mesalihên xwe û bi xiyaneta **Feyzî Begê Pi**

www.arsivakurdi.org

*Ji destê çepê berbi rastê:**Qedrî Cemîl Paşa** (zarokê li ba wî xwarzîyê wî **Ferzo** ye), **Memduh Selîm, Nûrî Dersimî, Qedrî Can** (Şam-Bab Tûma, 1 Temmûz 1938, foto ji keça Qedrî Can **Dr. Şîrînê** hatiye girtin.)*

rincçîzade û Zulfî Beg di Peymana Lozanê de mafê Kurd dane bin lingan. Li hembar wê sitemkarîyê li Erzeromê bi serekîya **Xalid Begê Cibrî** sazimanek bi navê **Xweserîya Kurd**(5) hate çêkirin. Dîsa **Qedrî Beg, Ekrem Beg, Hacî Extî, Duktor Fûad** di rêya **Teyib Alî** de malikek wê sazmanê li Diyarbekirê dane vekirin. Di 1925'an de ji endamên wê sazmanê **Şêx Seîd Efendî** bi şoreşê ve rabû, berî ku şoreşgêr nêzîgê Diyarbekir bin hukumata Kemalîstî tavilê Qedrî Beg û hevalên gotî girtin xistin zîndanê.

Bi xiyaneta **Qasim Begê** kurê **Ahmê Silêmîn** ku Şêx Seîd û Qomîta Merkezî ya şoreşê li ser **Pira Çarbuhur** hatin girtin, birin Diyarbekir xistin ber Mahkema Eskerî. Hingê ez jî birîndar ketibûm destê Turkan û ez birim hepisxana Diyarbekir ba wan. Qedrî Beg jî bi Şêx Seîd re dibirin mahkemê. Lê merivên wan bi hezaran zêr dane serkarên wê mehkema qesabxane û firindekî (tiyarekî) ji hukumeta Turk re kirrîn. Dema ku biryara îdama Şêx Seîd û 47 endamên qomîta şoreşê dan, hingê Qedrî Beg û Ekrem Beg her yek ji wan bi 10 sal hepis şandin Anedolê, ez jî bi 15 salan şandim hepisxana Nîğdeyê.

Piştî îdama Şêx Seîd ku şoreş ji herba cephe wergeriya şervanîya komandosî, dijwarîyên mezin digîyandin leşkerên Turk. Ji milê dî hin ronak û niştimanperwer daketibûn Sûrîyê, bi navê **Xweyîbûn**(6) sazmanek çêkirin, dijî Turkan kovar û nivîsar didane belavkirin ji bona ku şoreşê bidin sekinandin û wan siyasîyên der jî bikşînin hundir. Di 16 Gulana 1928'an de efûkî tevayî dane belakirin, bi wê efûyê piştî sê salan em tev de ji Anedolê vegerîyan welêt.

Bi wê efûyê Turk nikarîbûn me bi xew di bindestiyê de bihêle, di 1929'an de Qedrî Beg, Bedrî Beg, Ekrem Beg bi hin pismamên xwe ên dîtir pişta xwe dane wî mal û milkên pir meruv û malbat, berê xwe dane nav pêlên derya xerîbîyê, wek laciyên siyasî daketin Sûrîyê ku hingê Franse lê mandater bûn. Ma ji vê fedakarîyê mezintir çi hebe?

Di 1929'an de ez giyabûme **Şoreşa Ararartê**, bi fermandarîya **General Îhsan Nûrî** , lê mixabin di 1931'an de ji ber abûrî, şoreşgêr tev de derbazî Îranê bûn. Di 1933'an de ez jî bi mefreza xwe ve wek lacî daketim Sûrîyê. Ez jî bi wan re ketim bin wê çadira xerîbî ya

Doza Kurdistan

reş û felaket.

Ji wê nasîya welat ku Diyarbekir wîlayeta me û Mala Cemîl Paşa ji min re nas pê ve, di hevaltîyek siyasî û xerîbîyê de me 40 sal bi hev re kul û kovan dîtin. Ji ber wî qasîyê ku bi her awayî bi exlaq, zanîn, niştimanperwerî, mêrxasî û comerdîya Qedrî Beg agahdar im. Di giyanê rehmetî de tirs û sistî nehatibûn peyda. Di her awayî de meruvek kamil hatibû dunyayê. Ji milletê xwe ê bedbext re zêde dilovan bû. Bi wefata Qedrî Beg ne tenê meruv û malbata wî, lê ji milletê me tevan re xisarek mezin bû.

Rehmetî muzakeratên xwe bi destê xwe nivîsî bûn, lê nexweşîya movikan pêre çêbû, bi carek ji hêz ketî, nikarîbû rabe ser xwe, ji ber wê yekê di 1969'an de ji bona çapkirinê mesref da **Qedrî Can** (ji Dêrika Çiyayê Mazî) û şande Beyrûtê da şapkirin. Di 1971'an de ji bo pirskirina çewabûna Qedrî Beg min ji Qamişlîyê kurê xwe **Mistefa** şande Şamê, jê re gotibû:

-Mistefa bavê te muzakeratên min xwendin, negot tê de xelet hene?

-Na, got muzakeratên Qedrî Beg helqeyên zincîra tarîxa me ne.

Qedrî Beg got:

-Na Mistefa, min bawer dikir ku bavê te ji bo xatir xeletan venaşêre. Qedrî Can zêde ez êşandim ku ew xelet û hin daxwazên xwe bi navê min nivîsîne!

Di 1972'an de ji bo serdana Qedrî Beg ez çûm Şamê, dîsa got:

-Te dî bê Qedrî Can di muzakeratên min de çi xeta kirine!

Zêde kederdixwarin, min got:

-Qedrî Beg min ew xelet dîtin, lê min dizanî ew xelet bi te re çê nabin, ji ber ku te dîtinên xwe behs kirîye, ez bawer im çi kesê bixwîne wê vê zanibe, belê di tarîxên zeman û mekanan de pê re xelet çêbûne, lê di çûna te ya Mahabadê de li gor dilê xwe hin teserrûfat di hiqûqê te de kirine ku tiştek vajîyê edeb û exlaq e, lewra huqûqê muellif muqeddes e, divê kêm zêde têkilî pê neyê kirin, lê nizanim çewa Qedrî Can ew mentiq neparaztîye?

Bi keser li min nêrî û got:

-Gelo tu yê karibî di rojên pêş de wergerînî zimanê me û wan xeletan jî rast bikî? Ji ber ku berî çapa kitêbê min pirî car jiyîna xwe ya siyasî ji te re behs kirîye û tu jî pê agahdar î. Min got:

-Qedrî Beg qenc bawer be ku ez wî kederî di dilê te de nahêlim, ezê wê xizmetê ji te re bikim çewa ku te ji milletê xwe re kirîye.

(Eger îmkan hebe ezê qala xeletîyan bikim, lê ez dibêm ne lazim e meruv hucûmî Qedrî Can bike, ji ber ku ew jî nuha nikare mudafa xwe bike. Lê tiştek heye divê were gotin, ji bo çapkirinê gelek alîkarîya **Îzzet Axayê Dêrikî**(7) çêbû, bi roj û şev her gav wî ew

www.arsivakurdi.org

li ser daktîloyê nivîsî, ji ber vê yekê heqqê Îzzet Axa nayê hundakirin. Bi bawerîya min eger ne Îzzet Axa bûya ev tişt ewê tenê wek nivîsandina dest bimaya.)

Deh sal piştî wefata wî kurê wî **Fûad Beg**(8) di Şûbata 1983'an de ji min re nivîsarek şand ku ez wan muzakeratên bavê wî wergerînim zimanê Kurdî, tevî ku di destê min de cildê 5. a **"Dîtin û Bîrhatîyên Min"** hebûn, lê ji bona şahkirina giyanê Qedrî Beg min ê xwe hişt û dest bi wergerandina muzakeratên wî kir.

Li ser uslûbek edebî, exlaqî û mantiqa ilmê tarîxê, bi her awayî min huqûqê muellif paraztiye. Ji ber ku di teabîr û tefsîrê de fîlolojîya zimanê Kurdî firehtir û dewlemendtir e. Di tercime û tedwînê de min rewşek cêtir daye kitêbê. Ev xizmeta min ji giyanê wî yê pîroz re bexşende ye, dema di danezanên muellif de agahîyên zêdetir li ba min hebûne, ji bona zêdetir rastîyê bidim gotina wî, li gor uslûba mutercîman min bi navê wergerandî daxistîye jêr, bi navê mitercim, ne bi navê muellif.

30 Temmûz 1983,

Hesen Hişyar

---

(1)-Komela ku di 1908'an de hatiye danîn **Kurd Teavvun ve Teraqqî Cemîyetî** ye.

(2)-**Teşkîlati Içtîmaîye Cemiyeti** di 1920'an de hatiye avakirin.

(3)- **Hêvî Kûrt Talebe Cemîyetî** di 1912'an de hatiye danîn ya ku di 1918'an de hatîye danîn **Kurdistan Tealî Cemiyetî** ye.

(4)-Wê demê gelek rojname û kovar derketine, mesela hinek ji wan ev in: **Şark ve Kurdistan**-1908, **Kûrd Teavvün ve Teraqqî Gazetesî**-1908, **Kurdistan**-1908, **Rojî Kurd**-1913, **Yekbûn**-1913, **Hetawî Kurd**-1913, **Jîn**(kovar)-1918, **Kurdistan**-1919, **Jîn** (rojname)-1919, lê heta nuha em qet bi navê **Jiyina Kurdistan** rastî tu kovar an rojnameyekê nehatine. Derheqê van rojname û kovara binêre: **Malmîsanij** û **M. Lewendî**;*Li Kurdistana Bakur û Li Tirkîyê Rojnamegerîya Kurdî (1908-1992)*,Çapa 2. (herdu cild bi hevre), Weşanên Öz-Ge, Ankara, 1992.

(5)-Navê vê rêxistinê pêşî **Civata Azadiya Kurd** bû paşê bû **Civata Xweserîya Kurd**.

(6)-Çi li ser weşanên wê bin û çi jî kesên ku heta nuha nivîsîne, navê vê rêxistinê her **Xoybûn** tê zanîn.

(7)-**Îzzet Axayê Dêrikî**(Îzzet Zîya): Ji Dêrika Kurdistana Tirkîyê ye, di 1920'î de jidayik bûye. Demekê surgûnî Muğlayê bûne, piştî salên pêncîyî hatine Sûrîyê. Di 1989'an de çûye rehma Xwedê.

Kurê wî **Reşadê Dêrikî** ku nuha li Şamê dimîne di derheq vê meselê de weha digot:

*"**Doza Kurdistan** bavê min ji devê **Qedrî Cemîl** Paşa geh bi Kurdî û geh bi Tirkî girtîye û bi hev re wergerandine Tirkî û bi alîkarîya Şoreşa Barzanî li Beyrûdê hatiye çapkirin. Ez bi xwe jî çûm Beyrûdê, li ser çapa wê sekinîm. Kitêba **Ekrem Cemîl** Paşa jî bavê min jê re li daktîloyê xistîye. ...Helbesta li ser kêla gora **Qedrî Can** hatiye nivîsîn ew jî ya bavê min e, wî bi xwe ew kêl daye çêkirin û ev helbest li ser nivîsîye".* Ji devê Reşadê kurê Îzzet Axayê Dêrikî, 28.05.1993, Şam- M.L.) *Ji xwe pêşgotina ku bi îmza Derikli ya ku di rûpela 3. a Doza Kurdistan de hatiye nivîsîn jî ya Izzet Axayê Dêrikî bi xwe ye.*

(8)-**Fûad Qedrî** kurê Qedrî Cemil Paşa ye ku di 3'ê Hezîrana 1993'an de li Moskovayê çû rehmetê.Fûad Qedrî di sala 1923'an de hatiye dinê û di nav xelkê de bi navê **Ebû Qedrî** dihat naskirin. Fûad Qedrî di navbera salên 1954-1958'an de li herêma Cizirê(Sûriyê) dibe mebûs û di parlamentoya Sûriyê de wek Sekreterê Tecemûhil Qewmî dixebite. Fûad Qedrî bavê 6 zarokan bû. Kurê wî yê mezin **Qedrî Cemîl** nuha endamê Komîta Merkezî ya Partiya Komunîst a Sûriyê ye û berpirsiyarê Organa Partiyê *"Nidalî Şab"* e. Piştî mirina Fûad Qedrî malbata wî bi navê "Fûad Qedrî" fondek ava kirine. Armanca vê fondê ew e ku alikarîya Kurdistana Başûr bikin.

www.arsivakurdi.org

TÊRAMANDIN Û BIRÊVEÇÛNA BÊDAWÎ YA HELBESTVANEKÎ

ÛMÊD MEHDÎ HENDRÊN

Ehmed HUSEYNÎ

Di destpêkê de dixwazim bidim xuyanîkirin ku ev gotar ne lêkolîn û ne jî rexnegirî ye. Tenê rawestanek e û bigewdekirina çend hestên rengareng li hemberî pirtûka **Hendrên** ya bi navê "**Diwa Nimêjekanî Çîyan û Seferî Mehal**" e.

Hendrên ew mirovê ku helbest jiyana wî ye, zû bi zû nayê rayê û ne jî tê zeftkirin. Çimkû her ku meriv dergehekî di avahîya wî de derbas dike dergehine dîtir tên vekirin. Ji mirov re ron dibe ku bûna Hendrên bi helbestê hatiye bişaftin. Rabûn û rûniştina wî, danûstandina wî, bizava wî ya rojane, gêwl û seqeyên wî yên psîkolojîk di zemînek helbestane de bahanê vê hebûna şerpeze qezenc dikin.

Ji ber ku Hendrên wek helbestvan û wek mirov pir alî ye, lewra ta ku em bişên ezmûneya wî ya helbestî bi rexneyî şirove bikin, pêwîst e ew alîyana li ber dest bin. Ango gerek e em Hendrênê helbestvan û ê rewşenbîr û ê rexnegir û ê şêt û dîn û ê bêzar û şikestî û her weha ê ku li cem wî tu tişt li cîhanê nîne ku hêjayî kêfxweşîyê be, reva û şirove bikin.

Jibo nasîn û danasîna çend alîyan me ev gotar bi Kurmancî li ser Hendrênê ku bi Soranî dinivîse amade kir.

***

Wek ku bê hiş û sewdan be, aferîdeyekî sermest, bi viyanek seyr û malkambax berê xwe dide şikeftên rivînê, lîstgehên dadanê û aramgehên birîndar. Her ku rûpela qonaxekê -bi poşmanî- diçirîne, her ku xuşexuşekê -bi dudilî- dimije, rûbarekî dûkelan e, ji sînga gernamê derdiçe û bizavê bi ser bargehên zaroktîyê de wer dike.

Ku dibe êvar, gerdûn di nav pencên sosreta xwe de digevize. Helbestvan jî serî datîne ser borîna sîbera xwe, xêlî û gulwazêr bêreng di bin balgeha xwe de vedişêre.

Şev e..., şeva rûşuştî di dergûşa dilê xwe de, di hêlîna xilêfk û bijangên xwe de bi dîlok û xoş-xwanan dilorîne. Ne digirî û ne dikene û ne jî têdigihêje bo çi ev çarenûs şûm û deyûz e!?

De were ey firîşteya sergerdan! De were da ku em bihingivin çermê vê taristanê, da ku em di gergerîneka vî rengê efsanewî de bin av bibin!

De were hey helbestvano!

Ez dizanim ku ev jiyan ne bi dilê te ye Dizanim ku tu jî ne li vê jiyanê yî, lê madam em dijîn, dêmek wê renckêşan û reşbînî û sirûdên girî ji parên me bin!!

***

Rût, radest, bêzar û şikestî wek pinpinîka li dor êgir, xwe nêzî raperîna xêzên sotayî û

www.arsivakurdi.org

tewankarîya kêlîkên dirindane dike.

Bi kotekî, bi bînçikandin xewna qalind derbas dike. Lê, xewneke aloztir û malkambaxtir ji dayik dibe. Di navbera xewnan de ben û sêdar xwe li ba dikin û di bîbikan de çeper û kelehên asê ji kevirên hesreta bûnê tên avakirin.

Her tişt qedexe ye. Ba û baran û baz, av û ax û ax. Di dîmenên vê roavahîyê de nexşe diqermiçin, bişirînên karexezalan di bişkojên xwe de diqurmiçin.

Welat.., ev welatê sava, bi bûyerên xwe ên kevn û teze, bi zincîra cengên xwe, bi dîloka talana xwe, bi koç û koçbarîyên xwe î yekjimar û pirjimar, bi rûdan û mirana xwe î rojane, mehane, salane, serdemane, her û heranane amade ye.

Lê Hendrên birêveçûna xwe ya bi demê re hev[illegible]ş kuta neke, li nik wan kêlîkên seretayî radiweste, ta ku her tiştî bi nav bike, taku cîhanê û hebûnê vegerîne zikmaka wan ya dirust, wek helbestvan ji nû ve, bi reşbînî û bi hestekî bobelatane, cîhanek û hebûnek taybetmend, bi alavên hunermendîya dahênanekî diafirîne.

Hemî şûnwarên pêşîn, hemî bîranîn û serpêhatî ên ku di tengerêyên jiyanê de wenda bûne, aniha mîna dîlokan, mîna vedana birûsk û tavan di damarên giyan de tên vejandin. Li ser pencereyên şaytok yên bêdengiya bisaw, bi zingînî, hilperikîna xwe wek azarek pîrozmend pêşkêşî tevizîna bendemanê dikin.

"Tu ey dest!
ey destê ku ji min cihê bûyî!
Ha va ye destê min ê
Ku li pey te ye

www.arsivakurdi.org

Wek çirakê ji xwe re vêxîn!!
Taku wêneya xwe
Di neynika mijê de
bibînim...!
Taku gavên xwe bibînim..!" (r.65)

Dema ku Hendrên li wan şûnşopan dizîvire, dema ku li daristana zarotîyê dipirse, di helbestê de giyanekî nehênî û jiyaneke rasteqînî dest bi axaftina xwe dikin û Hendrên hevkêşên nakokane bi berhestîya demê û bi bişaftina di labîrenta tenhatîyê de, bi şarezayî dirêse. Ronahî û tarî, welat û dûrgeh, jiyan û mirin, eşkere û veşartî, xirecir û rewanî, şadî û şîn, hevdîn û xatirxwastin, xewn û şevpestî, ev hevkêşana dibin sedemên herî berbiçav û bingehîn ji boyî vegirtina deqê helbestî bi ser pir-asoyîyê de. Çimku hêrs û kelandin, ligel serhildana peyvên dûrdest û hilweşandina terazûna kêlîk û katjimêrên ku helbestvan di wan de bi çarmedor re hevpeyivînê kuta nake, dibin,katine serbixwe, tenê Hendrên dikare xawenê şêtî û aqilmendiya xwe be.

Her weha, ji sipî û reş rengekî taze çê dike, çimkî eger ne "xwelî-reng" be dê tu rengekî dîtir nikaribe ligel psîkolojî û hestên vê rengvedana tazeger ya hişyarîya bi dadgîrkirinê, bigunce.

Dêmek tazegerî raperîna li dijî rawestanê ye. Gumana li dijî bêgumanê ye. Ramana rêjeyî li dijî ya rehayî ye. Di vê qonaxê de, taku Hendrên dûrî û dûrketinê wergerîne zimanê bîranîn û bêrîkirinê, li ber çavê me, çend carekî mirina xwe himbêz dike:

Ax... ey dûregeha bê nav!!
Xweza jî wek
Nasname û pirtûkan
Li jêr gaberdan
Bi sîber û nehênîyan
Hatine tembîkirin
Yan di taristanê de
Bê ser û ber mane..! (r.52)

Wekû diyar e, helbesta Hendrên form şêwe û çarçewên kevneşopî derbas dike. Di helbestan de sawa nivîsîna cîgir û deq çameya vekirî ya pir ango, û hewldana pey dakirina asone rizgarbûyî ji merbendên kev neşopîyê, bi awakî pir zelal dixwiyin. Herweha arezûya ku derbederîyê bike faktorek hestdar û dramatîk jî.

Herikîna wêneyan, ya peyvan û hevokên tîr ji dema bûrî derdiçin û Hendrên bi va derçûnan re zorbazîya cihên rengereng j kolînga helbestê danaxîne. Berê xwe did stûnên xeyalê û cihine xama. Li hember wa dergehên girtî ên ku rojekê ji rojan li beram berî wan nimêja xwe nîvco dihişt û bi nehênî û razên çiyan re diket seqaya berzûrî lêgeranê...

Xewn!? Xewna beravêtî û belkoyên hel bestvanekî sirgûnkirî. Li van herêmên b dilovanî, bê dehnên rojê, xeleka lalbûyinê newqa zimên teng dibe, ku ro hiltê (ege hebe!) bi êş û xemgînîyê dorpêç kirîye. Ji bil vêxistina mûmên can û dil û şewitandin wişe û galgalan tu tişteki dîtir di bêrîka mêj de û di kewarên hişmendîya Hendrên d namînin.

Destên ku ba ew li cî hîştin
Li hemberî rûyê min ranexîne!
Ez qîrîna bêziman im ya
Giyanê penceşêrbûyî
Giyanê ku di serê min î şikestî de
Bûye penaber... Serê min î
Wek sindoqa Hesarê
Dinya ji xwe re diçe
Û qanûnên wek ziya bi xwe re
Berbi gemargehê ve radikşîne... (r.77)

Hêdî hêdî wek rîsipî û şîretmendan Hendrên kenarên cîhana xwe nêzî derya matmayinê dike. Li herderê raserî kavil û wêran û çeqelên berbanga herifî dibe.

Mirovekî penaber û bê nasname, herweha mirovekî nemirov (ji ber ku ne azad e) dê çawa bikaribe qûm û zixûrên van katan, û dilkêşana wan cîgehan ji ser cil û bergên xwe daweşîne!?

Birêveçûnek dirêj û aram e. Lolan, kontara çiyayê Bradost, Dera, Balîsan, Eşkewte, Badînan, sînorê Turkîyê, Ordîgay Xoy, Tehran, Zêwe, Kerec, Turkmanya, Moskova, Stockholm...

Tilanewe(1)

Bo Lîssa

Dizanî her detxwênimewe(2)
Denatoş...(3)
Neway werzî berrelayî(4)
Şeqamekanî em şaret bo
deçirîm(5).
Dezanî evîn bo min
Azarêk e giyanî gillawim(6)
deşwatewa(7).
Dezanî min penhanî
firrîwim(8) û
Demewê(9) le kwanûy(10)
firîwî to da(11)
Carêkîtir rabibmewe.
Em care dêm...
Le naw şepolêkî em
xewneşa
Bimtwenewe(12),
Min le mêje wenewzim dê!(13)

(1)-nalenal, (2)-dixwînim, (3)-ne xwe, dêmek, (4)-bê ser û ber, (5)-distirê, (6,7)-giyanê min î pîsbûyî dişo, (8)-nehêniya xapandinê me, (9,10,11)-dixwazim di agirdanka xapandina te de, (12)-min bihilîn, (13)-xelmaş im

Gernameyek çarenûsane û wêneyên serdema kal û kelê yên ku li ser enîya mirovekî Kurd bi pênûsa qederê hatine nîgarkirin. Wisa bi hev re û yeka yeka rîtm û newaya şîni-yek pîrozmend dadimezrînin.

Li şûnwa-ran aniha her tişt terr û nû bişkivîne. Çi-ya di mij û mo-ranê de direqisin, reqseke agirperestane û xwelibakirineke mecûsîya-ne.Xewnên pê-şmergeyekî hê jî di nav pêçeka xunav û şebnemê de dilerizin.

Her ku pencere tên vekirin "pencereyên bê çira", yên ku barana têramandin û ponijandinê bi ser wicdanê helbestvan de , peşk bi peşk, co bi co, wek sîmfonîya koçerên Çiyayê Ebdulezîzê û awazên kevokên şîn yên Gola Simoqya, dibarînin.

Hendrên jî dizîvire gunehkarîyên rabirdûya ku di demûşa ava giryanê de û di nav pêlên giyanekî bê şiyan de, tar û mar dibe.Dizîvire li nik alavên xwe -bi veciniqîn- radiweste, dipirse, di bersivê de pirseke taze bi gewde dibe. Her weha şirovekirin jêderne dûbarekirî di hinavê meriv de berceste dikin:

Di nîvê rêça nediyarîyê de,
Xewn û tiving
Ji min sergerdantir
Li cî mabûn,
Wek du sêwîyên
Ku serê xwe
Deynin ser kevirekî. (r.64)

Di helbesta Hendrên de xwendevan pêrgî welatekî reşgirêdayî dibe. -Hemî derbirîn di helbesta wî de bi teknîkê nixumandîne-Welatekî ku ji xwe re renckêşan û kovandarî, bi kotekî hilbijartiye. Sînorên vî welatî bi term û laşan di serdev re çûne. Keçên vî

www.arsivakurdi.org

welatî çarde salî ne lê kezîyên xwe î hevrêşimîn bi ser bira û pismaman de kur kirine. Xelkên vî welatî bi xewn û xwîn û hêsran destana hebûna xwe bi pêdarî ji qirkirinê diparêzin.

Zevî û daristan, mêrg û çîmen, rêl û pesar dişewitin. Çavkanî û rûbar tên zuha kirin. Kew û quling û başok û kevokên bejî ji ber bîna barûdê koçên dawîn bi alî nemanê de bar dikin. Bî û spîndar û hirmî û hinar bi birrekên çavsorî û zikreşîyê tên serjêkirin û bêberkirin. Welatê helbestvan, ev welatê çar telaş, ta kengî dê bêriya şehîdên xwe bike?

Dayikên vî welatî ta kengî dê li ber dergehan bi çavine mişt-hêvî, rawestin?

Hendrên jî berhemeke ji berhemên vê tabloya xwelî-rengî. Rojekê ew bi xwe jî li ser van bênderên sûtayî rûniş-tibû. Bi keservedan û surdarî li xwedayê çiyan temaşe dikir. Bi destê "reşbînî" ya xwe digirt û helbest di bin çengê xwe de, ji tirsa çilmisînê, bi xwêdana rêvingîyê av dida û vedişart.

Aniha bi bi-rîn û peqîn sotanê ên ku nayên dermankirin, dijî..., her weha wê bijî çimku giyan tû carî dê wan îstgehan neverşîne:

Di nav xirecira kêlîkên vê şevê de,
Min heyv li ser kolînga xwe hilgirtîye.
Bergên demsala mirinê û toza sergerdaniyê
Di çavan de rûniştîne...
Her tu yî hevrêya min î
Ev giyan te naverşîne
Dizanim tu jî wek şevpestiya
Wan kêl û bûkên baranê ên ku
Min ew li cî hiştin
Min li cî dihêlî!!! (r.26)

Doşdaman(1)

Le dwa wêstgey(2)
Telezmî lêxnî(3) henase gumanî,
manewaman
Se'at girîz û(4)
Çaw melî lanetar û(5)
Kat le şanekanî "ba" deçê!(6)
Min nazanim ke lên nema(7)
rawim nenê û(8)
be dway xoy da xawkêşim neka(9)
Çon ew "ba"yey, ne têydegem
ne têm dega
ne deşgîrê(10)
sindim bikem!(11)
Em şew min "ba"m
Ke nazanim, ke nazanî
Kat le lay to çi wextêk e,
Dêm û giv... giv, hecel hatû
Le dilî rê têneçût dedem(12)
A lewêda xiwawendî "ba" desheldênê û(13)
Min tê degem le nehînî em evîne,
Lem hebûne, meyle û şîne!(14)
1991/10
Stockholm

1-dudilî, 2-îstgeh, 3-gergerîneka girikî, 4-şehim, 5-çav balendayekî surgunbûyî, 6-kewarên ba, 7-ku tengerê- yek nema, 8-li pey min neyê, 9-ranekişîne, 10-ne tê zeftkirin, 11-taku bigîm, 12-li dilê ku rê tê re naçin didim, 13-xwedanê ba radest dibe, 14-ku bi ser şîn de diçe.

Helbesta Hendrên ezmûneyek balkêş e. Ez-mûneyeke (tecrube)ku çavkanîyên xwe ji dîroka helbestê werdigire. Zimanekî rewan, avahîyek lihevsiwarkirî, xeyalek stewyayî, wêneyên qîz, sirûdek berbi çirandina hişekî nûhatî û danasîna zemîneke taybetmend taku helbesta Kurdî têkelî pêvajoya afirandinê bibe, diçe.

Ev helbest di diwarojê de dê hewl bide taku form û naverokê nêzî hev bikin. Taku hendeseyeke nehênî û muzîkeke nehênî bi

www.arsivakurd.org

zimanekî rewan terxan bike. Lewra mirov hest nake ku Hendrên wişe û peyvan çê dike, ango bi zorê wan radikişîne panava derbirînê. Peyv ji ber xwe ve bi awakî zikmakî û xuristî di avahîya çameyê de ji dayik dibin.

Wisa ême jî, li gel dilopên ciwanîya ziman û li gel harmonîya nixumandî ya vê şiyana ku di hinavên ziman de niqumîye, em ber bi têgihîştina çameya rasteqîn û dirust, bi xweşçêjî û hejandin diçin:

"Min dibin kuderê?
Ku kevir û av ji hev cihê bûn
Tabût bi rê diketin
Gorek nema da em çiya veşêrin!" (r.35)

Hendrên ev bûnewerê şermezar. Ev nêçîrvanê serhişk. Ev rêwî û revendê mişt têkçûn û rewrewk û kuştar, helbesteke bihest (lê nayê girtin) û rojanewî bi henaske destanewî î req û tund dinivîsîne.

Hest û nestên xwe (ji milekî) û zixtên dirindane ên vê jiyana bêrûmet (ji milekî din ve) û êrîşên bêkat ên taristana welatê biyanîyê, bi hêminî, di hişê me de radixîne:

"Ewr qerimîye
Ode tenha ye...
Di nav tayên dûkelê de
Du tilîyên dûkelane...
Cigare wek dûrbûna roavahîyê
Kuta nabe!!
Tenê ez im ê ku kuta dibe!!
Li paş pencereya oda min
Şarê mijînî xelmaş dibe,
Dengek jî nîne taku
min çeng bike!!"(r.65)

Lê, li wan deverên qedexe ên welatê qedexe, kulîlk bê dest diman, name û reşbelek ji ber xwe ve dirizîyan. Heval û dost bê xatirxwestin diçûn û nedizivirîn. Pêwîst e helbestvan li dabeşkirina xwe ewle bibe!!

Dê ji nû ve tilîyên xwe yên hişk li rekeha giyan rapelîne taku bihingive hişekî talanbûyî û gewrîyeke ku ji ber gazî û hawaran xwe spartiye mehrebanîya xuristê:

"Beşekî ji giyanê xwe
Ji vehisîna nişîvên gewriya min î
Ji qidûm ketî
Min di bin kevir de veşartîye" (r.27)

Digel ku Hendrên xemgîn e jî, bi cegerdarî danûstendinê, wek zarokekî bêcir, ligel baran helbestî û bi dilsojîyek bêhempa dike. Nîşan, sembol û amaj e her ku xurt dibin çameyê ber bi kamilbûnê ve radikşînin.

Her tişt xwedan bînek taybet e, lê ji yekbûna van bînan, şîrav ji laşê helbestê diherike (berf û baran û ba, pencere û dergehên kevnar, jinên westyayî, hîv, yar, dayik, rûbar, dûkel, xwelî, balende me´dê çiya û sefera mehal û nimêja dawîn). Herweha taybetmendîyên xwe (kes-cî) bi hêsanî pêşkêşî me nake. Carcaran bi sîtava tiştan re dipeyive. Rê dide me taku em jî li gel wî, helbesta xwe, xwe bi xwe bafirînin.

Çimku dixwaze hemî hestên me bi helbestek zelal û meyayî bihejîne, dixwaze me ji tembelîyê rizgar bike, daku em jî wek xwendevan beşdarî herikîna helbestê bibin ango herkes helbestê li gorî xwe ji nû ve dûbare bike.

"Baran wek me şerpeze bû
Ku barîya
Tavê, taku piçekî şerpezebûna me
Terr bike
Bi ser me de nekir gurmîn" (r.81)

www.arsivakurdi.org

Dwanwêjekanî Çîya û Seferî Mehal

Di kûrahîya vê reşgirêdana bê binî de, li jêr "giran-ewrên" kîmyayî û esmanê ku bûye seyrangeha balefiran, Hendrên pîrozbahîya evînê ji bîr nake, na herê...

Ew bi xwe pizotek ji evînê ye, li ser van çiyayên kedî, wek pinpinîkek kevirînî, sergerdan û aşiq e.

Evînê bi nazenînî û bi narînîyeke pir di war di hişê mirov de dinimîne. Di perestgeha çiyan de dildarî dibe azadiya mirovan Evîn dibe nimêj û bendine mûqeddes.

Li nik tîrêjên hîvê ên ciwan civana dildaran bi çavê tirsê dest pê dike.

Bi dudilî, di erênayeke mêrkuj de evîndar çavlirêmana dildarê dike... Ma geld wê bê?

Hîva ku bi tenha ye van hevdînên nehênî ji ber dike:

"Aniha... carina tê bîra min!
Ku derdiçim
Kat dereng e
Hîv jî li wî rexê çiya dudil e
Çavlirêmana me dike"(r.42)

Helbesta Hendrên di qonaxa me î îro de, wek ezmûneyek wêjeyî, pêdivîyî balkêşan û li ser rawestanê ye.

Her weha, gerek rengvedana vê ezmûneyê çarçewa xwe ya zaravayê Soranî derbas bike û bi şêweyekî dîtir di zaravayê Kurmancî de, ji xwe re panavekê bibîne.

Wisa helbesta Kurdî dê rûbarên xwe nêzî hev bike, dê xwe bigihîne pêvajoya helbesta navnetewî ya ku îro di asteke pir seyr û ekzotîk de dijî.

◇ ◇ ◇

www.arsivakurdi.org

JI HELBESTA HEVÇERX YA KURDÎ

LETÎF HELMET

Amadekirin: **Xelîl Duhokî**

Letîf Helmet di 1947´an de li bajarê Kifrî, parezgeha Kerkûkê, li Kurdistana Başûr ji dayik bûye. Sereta û navincî li wî bajêrî xwendiye. Ji binemaleka ayînî bû. Di 1966´an de dest bi nivîsîna helbestan kiriye. Di pirraniya rojname û kovarên Kurdî de helbest, çîrok û berhemên din belav kirine. Li jêr kartêkirina çîroknivîs Letîf Helmet î ber bi pêş de çûye. Her wisa mirina dayika wî karek mezin li ser kiriye û di gelek helbestên xwe de pesnê wê dide.

Ew ji kesên nifşê yekê bû ku dest bi nivîsîna helbesta hevçerx ya Kurdî kirî û roleke girîng dîtîye. Li Kurdistana Iraqê wek helbestvanekî xweragir û şoreşger xuya ye û helbestên wî di dilên xelkê de dijîn.

Letîf Helmet endamê Yekîtîya Nivîskarên Kurd e li Kurdistana Başûr. Heta niha çendîn pirtûk çap kirine û çendîn çîrok jî ji erebî wergerandine zimanê Kurdî.

Berhemên wî yên çapkirî ev in:

1-Xwa û Şarebiçkolekeman (helbest)

2-Amadebûn Bo Ledayikbûnêkîtir (helbest)

3-Pirçî Ew Kiçereşmalî Germiyan û Kwêstanime (helbest)

4-Gerdelûlî Sipî (helbest)

5-Ew Namaney ke Daykim Nayxwênêtewe (helbest, Bexdad, 1979)

6-Wişey Ciwan Gule Gul (helbest)

7-Sirûdî Hejaran (helbest)

8-Ciwantirîn Dê (helbest û çîrok ji bo zarokan)

9-Dengxoştirîn Mel (helbest û çîrok bo zarokan)

10-Ew Honraweyey ke Tewaw Debê w Tewaw Nabê (helbest û pexşan, Bexdad, 1979)

11-Felestîn Hemîşe Nîştimanî Xesan Kenefanî ye (şano)

12-Minal û Baran (çîrok ji bo zarokan, ji erebî wergerandiye)

13-Hêlaneyekîtir (helbest û çîrok ji bo zarokan, Bexda, 1989)

Eve jî çend helbestên wî ne ji bo xwendevanan dikîne diyarî:

(....)
Ke darêkî sewz debirrnewe
Hezaran pasarî be diwayda
Giryan debarênin û xemêkî çewir dayan degrê
Belam ke min demirim
Ne daykim heye pirçim bo birrinê û
Bimlawênêtewe...
Ne wêneyekîşim le cantay kiçêkî ciwan da
Be cê demênê..
Hemû ew kiçaney ke xoşim dewên...
Rûxsare naşîrîne ciwanekem û
Leşe lawazekem, le yad deken û
Şiîrekanim dexwêninewe û
Her nawîşim nazanin...
Hemû şaîrekan
Be merekeb honrawe denûsin û
Basî sayeqey çaw û
Xermanî qijî dildarekanyan deken...
Hemû dildarekanîş
Her be merekeb name bo yektir
Denûsin...
Belam min be dilopey xwênî cergî xom
Şiir bo çawî ew kiçane denûsim
Ke xoşyan dewêm û
Xoşyan nawêm...
Hemû ferhengekan

Bonî merekebyan lê dê,
Belam honrawekanî min
Bonî xwênî xom..!
Kê wekû min
Gulî wişe
Le xwênî dilî xoy
Têr dekat..!
(ji dîwana "Ew Honraweyey Ke Tewaw Debê û Tewaw Nabê", 1979, Bexdad, r.12-13)

WIŞE!

Eger wişe bimirdaye
Her ke şaîrê dirozin
Destî
Demî
Bo birdaye
Îtir demird
(ji "Ew Namaney Ke Daykim Nayxwênêtewe", 1979, Bexda, r.56)

GULLE

Lew jûre da mindalêk çing
Deda le hêşûy gizing
Le kargekey ew bereweş
Wa gulleyek durust dekrê
Ay kê delê
Ew gulleye
Ew gulle pirr girrî tale
Rojê dilî pirr goranî w xozge w xewnî
Ew minale
Bo xoy naka be lanaye?
(ji "Ew Namaney Ke Daykim Nayxwênêtewe", 1979, Bexda, r.57)

Riyad Salih Husên

(1954-1982)

Riyad Salih Husên şaîrekî Ereb e. Di 1954án de ji dayik bûye. Di 1982'an de di 2ξ saliya xwe de li Şamê miriye. Çar dîwanên wî derketine. **Ferhad Çelebî** hin helbestên wî wergerandine Kurdî û di bin navê "Helbestên Bijartî" de di 1992'an de çap kiriye. L jêrê em çend helbestên wî pêşkêşî xwendevanan dikin.

WEKHEVÎ
Jina ku hiz ji sêvan dike
Sê sêv çinîn
Yek ji wê re
Yek ji min re
Yek ji yara min re.
Zilamê ku bi keviran dileyize
Sê xanî ava kirin
Yek ji wî re
Yek ji hevalê wî re

www.arsivakurdi.org

Yek ji yara min re.
Zarokê ku sitêrkan dihejmêre
Sê stêr jimartin
Yek ji min re
Yek ji wî re
Yek ji yara min re.
Zilamê ku her tiştî dixwaze
Sê xencer kirîn
Ya pêşî
Di sînga min de çand
Ya didiwa
Di sînga min de
Ya sisîya
Di sînga yara min de..!

NE KES
Min derî vekir
Ti kes derbas nebû
Ne mêvan, ne jin...
Ne jî polîsek.
Min pencere vekir
Ti kes derbas nebû
Ne ba, ne pinpinîk
Ne jî sitranek şaşbûyî.
Min dilê xwe vekir
Ti kes derbas nebû
Ne çem, ne gulle
Ne jî balende.
Aniha ez bi tena xwe me
Li xwe girtîme, bandikim
De were!

XENCER
Mir!
Xencer di dil de
Û kenek di nêv lêvan de
Mir!
Di gora xwe de digere,
Li jor dinêre
Li jêr dinêre
Li hawîrdor...
Ti tiştî nabîne ji bilî axê,
Ji bilî destikê ku diçirisîne,
Ti tiştî nabîne.
Destikê xencerê di dil de
Destê xwe di ser re dibe
Xencer tenê dostê wî ye,
Xencer yadek e
Ji wan kesên ku
Li jor in!

DEMSAL
Havîn wê tewa bibe
Buhar tewa bû
Payîz wê bê
Zivistan hîn dûr e..
Em di kîjan demsalê de ne?

SIBÊ
Duhî
Deh hezar sibe
Ji jiyana min derketin,
Û hîn jî ez dibêjim: sibe!
Sibe ewr tên û dilên şikestî
Av didin.
Sibe wê pêçîyên çem
Tîbûna min bişkîne.
Sibe dibe îro,
Îro dibe duh
Û ez bi dilsojî
Li hêvîya sibeheke nû me..!

Wergera ji Erebî: **Ferhad Çelebî**

www.arsivakurd.org

MÎRÊ EMGIÓNÊ
Gunnar Ekelöf
(1907-1968)

M. Ali K.

Mîrê Emgiónê
mîrekî kurd
Li Vlachernê girtî
Ji agirê te re pêşkêş dike vê axaftinê:
Dûşîza ku kesek ne xwedî ye
ku ne xwediyê tiştkî ye
Ruhê min ji min re goti bû
ku ez ê li hemberî wan serî hildim
Ger ku serê min vê gavê
li ser darekî çikilandî li ber derî be jî
fikra min li ba te ye
Dûşîza ji Êgir û ne ji Tiştekî

(Ji Dîwan li ser mîrê Emgiónê)

Ew yên ku Mîrê Emgiónê li hember serî hildide selçûkî ne. Sal 1071 e, li Melazgirê şerekî mezin li dar e. Ev şera şerê di navîna bîzansî û selçûkiyan de ye. Alp Arslan padîşahê selçûkiyan û Romanos Diogenes (Romen Diojen) jî qeyserê bîzansiyan e.

Rewşa kurdan jî di vê demê de mîna îro dîsa tevlihev e. Hinek ji wan li gel selçûkiyan û hinek jî li gel bîzansiyan e. Mîrê Emgiónê ku bi eslê xwe ji navçeyê Wanê ye, bi bîzansiyan re li hemberî selçûkiyan şer dike. Ew yek ji wan kesan e ku nêzîktir meriv û hezkirê Romanos e. Şer ji bo bîzansiyan xweş naçe. Di gel ku Romanos û şerkerekî jêhatî ye jî, nikane artêşekî xurt li hemberî Alp Arslan bicivîne.

Sedemê viya jî tevliheviya sîyasî ku di nav bîzans de ye, li Konstantînopol'ê (Istanbûl) ku paytextê bîzans e brokrasiyeke xurt peyda bûye. Gelek partî û grûb hene k u dixwazin hukum bigirin destê xwe. Ev yên ha li hev nakin û dijîtiyên mezin di nav wan de hene. Romanos Diogenes bi xwe jî bi darê zorê hatiye ser hukum. Him grûbên olperest him jî yên arîstokrat hene ku dijîtiya Romanos dikin. Ev tevliheviya sîyasî û civakî tesîra xwe li artêşa Romanos dike û ev yeka ha dibe sedemê qelsîya artêşa wî. Alp Arslanê ku ji alema îslamî artêşeke mezin civandiye, vê qelsiya artêşa Romanos weke firsendekê bi kar tîne, hicûm li pey hicûmê dajo ser Romanos. Û di dawiya dawîn de zora Romanos diçe.

Di dawiya şer de Romanos î qeyserê bîzans li gel çend qumandan û hevalbendên xwe hêsir dikevin. Piştî lihevhatinekê Alp Arslan wan serbest berdide. Lê beriya ku wan serbest berde fermanê dide ku çavên wan bi şîşên sorkirî bêne daxkirin. Ji xwe Romanos piştî demeke kurt ji ber vê şikencê dimire.

Lê qedera Mîrê Emgiónê bi şêweyekî dijwartir didome. Ew xwe ji binê zulm û zordariya Alp Arslan xelas dike. Lê vê carê bîzansî wî digirin û tînin Konstantînopol'ê. Di wê demê de li wir jî hukum hatiye guhertin. Desthilatiya bîzansiyan ketiye destê yekî, yekî ku li dijî Romanos bû. Ji ber sempatî û dostaniya wî ya bi Romanos re, Mîrê Emgiónê li Konstantînopol'ê li saraya Vlachernê di hucrên binerdî de tê zîndankirin û bi şîşên sorkirî jî çavên wî têne daxkirin. Deh salan di zîndanê de dimîne û dûre wî berdidin. Ev bûyera dîrokî, ango şerê Melazgirê ji şaîrê swêdî Gunnar Ekelöf re bûye mijara nivisîna dîwanekê; «Dîwan Li Ser Mîrê Emgiónê» (Dîwan över fursten av Emgión -1965)

Helbet Mîrê Emgiónê fiktionek e û Ekelöf bi xwe afirandiye. Lê wî ev fiktiona ha ji ras-

tiyeke dîrokî afirandiye. Herweha Ekelöf ji dîroka kurd ne bêxeber e û hilbijartina xwe bi zanistî kiriye. Car carina jî xwestiye ku realîta kurd zelal bike. Weke nimûne di şiîreke xwe de dibêje:

Mîrekî kurd, jê re seg dibên
çi romî û çi jî selçûkî

Fikra nivisandina vê dîwanê hêj di xortaniyê de li ba Ekelöf peyda bû bû. Nasîna Ekelöf ji mêj ve bi kultura şerqê ve hebû. Di sala 1926an de dema Ekelöf li Stockholmê lîseyê diqedîne, diça Londonê, li xwendegeha School of Oriental Studies dest bi xwendinê dike. Li wir zimanê hîndîstanî, bengalî û farisî hîn dibe. Dûre jî vê xwendinê li Uppsala (Swêd) û li Fransayê didomîne. Dema ku hêj li lîseyê dixwend, yek ji wan şaîrên ku di şerqê de zêdetir bala wî dikişand jî Ibn al Arabîs bû. Di nameyeke ku di wê demê de ji meta xwe Hanna'yê re şandiye, behsa planê nivisîna dîwanekê dike.

Carl Olof Sommar di bîografiya ku li ser Ekelöf nivisîye behsa pirsa navê dîwanê jî dike û dibê: «Di sala 1929an de Ekelöf li Mentonê (Fransa) bû. Li vir rojekê ew beşdarê seanseke ruhî dibe. Pirsekê dike û dibê: Ez kî me? Masê bersiv daye û: Tu Mîrê Emgiónê ye! gotiye.

Navê Emgiónê li gel ku li kurdî diçe jî ne bi kurdî ye. Ji xwe devereke bi vî navî li Wanê jî tuneye. Ev navê ha Ekelöf di xortaniya xwe de di şiîran de pir caran bi kar haniye. Lê helbet meriv dikane pirseke weha bike û bibêje; gelo ji bo çi Ekelöf ew kiriye mîrekî kurd? Bi baweriya min ev jî girêdayîyê navarok û ew mijarên ku wî ji bo dîwanê hilbijartine. Di dîwana Ekelöf de pirsên hebûniyê, dijwariyên jiyanê, weke tenêtî û neheqiya meriv mijarên bingehî ne. Ango Mîrê Emgiónê, bi gotineke din Mîrê derd û kulan e. Neheqî li wî hatiye kirin. Ew hevalbendê bîzansiyan bû, lê bîzansî wî digirin, zîndanî dikin û çavên wî jî kor dikin. Lê li gel van hemû neheqiyan jî li ser lingan e, nefspiçûk û dilovan e.

Felsefa Ekelöf

Ekelöf di sala 1932an de pirtûka xwe ya şiîran, ya pêşîn bi navê «Dereng li Dunyayê» çap kir û jiyana wî ya şaîriya fermî ji wê salê dest pê kir. Dema pirtûka wî ya pêşîn derket, rexnegiran ew weke surralîstê swêdî yê pêşîn bi nav kirin. Lê Ekelöf sipasî rexnegiran kir û ev navê ha qebûl nekir. Ev ne ji ber vê yekê bû ku Ekelöf di şiîrên xwe de stîleke surrealîstî bi kar ne dihanî. Lê li gel vê yekê jî di afirandina şiîrên wî de tesîreke xurt ya tradisiyoneke romantîkî û dîsa herwusa tesîreke xurt ya kultura şerqî hebû.

Ekelöf di şiîrên xwe de dixwaze sentezeke di navbeyna heqîqeta derveyî û hundurî de biafirîne; ango ew tiştên ku li ba meriv nependî ne, weke dunyaya xewnan û xeyalan. Ji bo ku viya zelal bike di hin şiîrên xwe de stîleke surrealîstî bi kar hanîye. Weke nimûne: Şiîra wî ya bi navê »Xewgerê Gerdûnî» wusa dest pê dike:

Darina kincên xwe ji xwe dikin siterikina dest pê dikin dirêjin
Serma zer dibe pelina ku li asoyên mezin li devera roavayê qirêj dikin
ew pelên çilmisî ku hêdî dikevin jêr ser
çavên xilmajbûyî ku hertim
li dawiya xopana ezmên dinêrin

(Ji Dereng li Dunyayê)

www.arsivakurdi.org

Bêguman di van rêzan de meriv tu girêdanekê bi tradisiyona şiîrê ve nikane bibîne. Ekelöf di vir di bi şêweyekî vekirî stîleke surrealîstî bi kar hanîye. Lewra tiştekî din jî heye, mîna ku rexnegîr dibên: «Ekelöf dixwaze ilusiyonekê bide ku ev nivîseke automatîk e.»

Ekelöf ev pirtûka xwe ya pêşîn li Fransayê nivîsî bû, li wir nasîna Ekelöf bi surrealîzmê û muzîka modern ve jî çêbû bû. Stravînskî yek ji wan bû ku Ekelöf aşiqê musîka wî bû û herdem lê guhdarî dikir. Di essayeke xwebîografîkî de Ekelöf dibê: «Min ev şiîrên xwe di binê tesîra muzîka Stravînskî "Sacre du Printemps" de nivisîne...»

(En outsiders väg)

Dema Ekelöf bi şûn de vedigere Swêd gelek nivîsan li ser surrealîzmê dinivisîne û dixwaze vê ekolê bi xwendevanê swêdî bide nasîn. Lê wî tu carî xwe weke surrealîstekî ne daye nasîn û ev navê ha qebûl ne kiriye. Weke ku ji şiîrên Ekelöf jî xuya dike, gelekî zehmet e ku meriv wî bike qalibekî an jî bi ekolekê ve girêde. Şaîriya Ekelöf şaîriyeke xweser e. Ew ji hêlekê ve li hemberî tradisyona şiîrê derketiye û ji hêlekê ve jî girêdayiyê vê tradisyonê maye. Ew aliyê ku Ekelöf bi vê tradisiyonê ve girêdide, şiîrên wî yên dîdaktîk in. Ango ew şiîrên ku xwedî mesajek û pedagojîk. Weke nimûne ev şiîra li jêr:

ŞEYTAN XWEDÊ YE

Şeytan xwedê ye
û Xwedê jî şeytan
ez hatim hînkirin
ku herduyan jî bihewînim
yekî bi babetekî
yê din bi babetekî din
lê babet her yek bûn
ji ber ku herduyan jî ferman dida
Ta ku ez hîn bûm, min nas kir
Evîn, terkek
di navbêna herduyên şerkir de
Evîn, bendek
ji ronahiyê di navbêna wan lêvên bi xwîn de
ew qelşa ku jê
ew yên bijarte derbas bin
li dunyayê ji guhnedaran
Guhnedar ew yên ku Xwedêyekî dihwînin
guhnedar ew yên ku Şeytanekî dihewînin

(Ji Dîwan li ser Mîrê Emgióné)

Şeytan gestaltek e ku him di dîn û him jî di lîteraturê de ji kevn de heye. Di pirtûkên dînî de Şeytan guneh û gunehkariyê temsîl dike. Di lîteraturê de jî ew ku li hemberî sazumaniyê, ango îsyankar e. Li cem Shelley ew Prometeus e; yê ku li hemberî fermana Zeus derdikeve û agir dide merivan, Bourdlaire Şeytên weke melekê ailmend û çelengtir şiro-ve dike. Lê Ekelöf vê dualîzmê qebûl nake. Ekelöf hêj di xortaniya xwe de dev ji baweriya dînî berdaye. Wî baweriya xwe bi perçekirina jiyanê, aliyekî baş û aliyekî xirab ne hanîye; mîna ku di vê şiîrê de dibê; **/lê şêwe her yek bû/ ji ber ku herduyan ferman didan/ lê Ekelöf li vi me bê alternatîf nahêle û rêyeke din, rêyeke evînê hildibijêre /Evîn terkek/ di navbeyna herduyên şerkir de/ Evîn, bendek ji ronahiyê.../**

Ekelöf ev problema Şeytên û Xwedê, Başî û Xirabiyê bi awayekî kwîrtir di pirtûka xwe şiîra bi navê: «Rêberê Binerdê» (Vägvisare till underjorden -1967) de hûnandiye. Lewra

di wir de jî baweriya wî ew ku jiyan ne hilbijartineke dualî, baş an xirab e. Di baweriya Ekelöf de dunya ê tu carî nikani be ji xirabî û neheqiyan xalî bibe. Lê dîsa di wê baweriyê de ye ku divê meriv li hemberî xirabî û neheqiyan derkeve, eger meriv ne xwediyê program û îdeolojiyekê be jî...

Di sala 1966an de Ekelöf xelata Nordiska Radetê ji bo pirtûka xwe ya bi navê «Dîwan li ser Mîrê Emgiónê» girt. Wî ê xelat li Kopenhagê bigirta, lê ew nexweş bû nikanî bû biçûya. Li gel nivîseke sipasiyê hevaleke xwe şand. Di nivîsê de ew xwe wusa dide nasîn: » Di tenêtiya xwe de meriv dikane xwe bike Mîrekî Emgiónê jî.

- Tu program û çareserkirinên ku ez bikani bim pêşkêş bikim tunene. Lê divê em bizani bin ku herdem neheqî bûne û ew ê bibin. Baweriya min û tu ol û îdeolojiyan tuneye. Lê bi ew neheqiyên ku dibin ez dêşim, li ber dikevim û li vir rêyekê dibînim, ji ber vê yekê jî ez gazî dikim, ez nizanim bê ez ji kê re dibê dûşîze, tu carî em ê wê bi dest nexin. Lê dîsa jî hêja ye ku meriv bixebite ger ji bo tiştekî bi ser nekeve jî.»

Digel ku Ekelöf mina gelek niviskarên hemdema xwe, bi partî û îdeolojiyan ve xwe girê ne dabû jî, dîsa ne mirovekî guhnedar e. Ji bûyewr û neheqiyên dema xwe haydar e û dema ku qewumîye jî li hemberî wan reaksiyona xwe raber daye. Weke nimûne di 1933an de dema ku Hîtler li Alamanyayê tê ser hikum, Ekelöf bi xwe li Berlînê bû. Di şiîreke xwe de ku wê demê nivisîye reaksiyona xwe wusa raber daye:

Wextên mirdaran hatiye. Di daristana nefrînê de hêşîn dibin

qûndaxên çekan ji hemû kesên bêqeder re.

Rim ji herkesî re ew yên ku dixwazin dunyayê rim bikin.

(Ji Dedikation -1933)

Zimanê Ekelöf

Bêguman, Ekelöf yek ji wan şaîrên swêdî yê mezintirîn î sedsala me ye. Rexnegirekî swêdî di nivîseke xwe de Ekelöf diruvandiye key Midas. Key Midas î ku di mîtolojiya yewnanî de destê xwe davêje çi û ew di dest de dibe zêr. Rexnegir jî dibêje: «Ew gotina ku Ekelöf dibêje û bêjeya ku dinivisîne diqulibe û dibe şiîr.»

Rastî jî wusa bû. Ekelöf di jiyana xwe de 14 pirtûkên şiîran û li gel wan jî çend pirtûkên essayan afirandine. Ji bo van berhemên xwe li Swêd û li Skandînaviyayê -ji bilî xelata nobelê- hemû xelatên bilind, yên lîteraturê wergirtine. Ekelöf bi xwe jî yek ji wan endamên 18an bû ku di Akademiya Swêdê de xelata nobelê belav dikir.

Lê mixabin çi li Swêdê û çi li dunyayê Ekelöf zêde navûdeng ne daye û kêm tê nasîn. Sedemê viya jî ew e ku Ekelöf di şiîrên xwe de zimanekî gelekî giran, abstrakt û bi sembolan ve tijî bi kar haniye. Vê yekê jî zêdetir navê "Şairê şairan" bi dû xistiye.

Min hewl da ku çend şiîrên wî şirove bikim, lê ji xofa ku ez ê neheqiyê lê bikim, min dev jê ber da. Bi hêviya ku em ê rojekê bikani bin Ekelöf bi kurdî jî bixwînin, ez niştukekê datinim vir.

Helbestin ji ÎBRAHÎM YÛSIF

Îbrahîm Yûsif şaîrekî ji Kurdistana Sûriyê ye. Di 1960'î de li Qamişlîyê ji dayik bûye. Li Şamê Fakulta Edeb û Zimanê Erebî xelas kirîye. Endamê Yekîtîya Rojnamevanên Sûriyê ye. Di 1990'î de Xelata Yekîtîya Nivîskarên Ereb stendiye. Berpirsiyarîya kovara çandeyî û rewşenbîrî Mewasim dike. Her weha her hefte di rojnama Tişrîn de dinivîse. Piraniya berhemên wî bi Erebî ne, lê nuha dest bi nivîsîna bi Kurdî jî kirîye. Heta nuha sê dîwanên wî bi Erebî derketine; 1-Lîl `işq lîl qubbûrat wel mesafe (Ji bo evînê, tîtîyan û qonaxê), 1986, 92 rûpel., 2-Ha keza tesel el qesîde (wilo helbest digihê), 1988, 80 rûpel., 3-`Ewîl resûl el memalîk (Borîna pêxemberê mîrnişînan), Weşanên Zanîn, 1992, 118 rûpel. **(WAN)**

BEZ

Nêzîk,
Ji dilê nexş de
Jinek bê yad e,
bi al û xenceran
çandiye,
Ji razan û şiniyê
derdikeve,
Dibeze
Îstgeha pêşî.

ÇÎROK

Li çayxanê got: na
Di zindanê de got: na
Berî veşêrin
carek dî jî got: na!...

BAJAR

Tevan ji van pêsêran vexwarin
Mirov û beyan
Xêrxwaz û şerxwaz
Pêxember û kuştkar
Tevde çûn ey yara min
Û ma bajar

HEVPARÎ

Muzîker awazek lêxist
Nivîskar çîrokek got
Hunermend wênak çêkir
Helbestvan ristek danî
Şerbaz tevde dan hev
Û bû
riwê welat.

SÎNOR

Bila weha be, dergevan
Vê pirtûkê di holika xwe de
bihêle
Dikarim
bi vî serê hişk
sedê pirtûkan
derbaskim!

MAÇ

Piştî evîndar
Maçek ji yara xwe stend
bihna axê ji devê wî
dihat.

WÊNEYEK

Di helwesta basê de
Pîrekek por zer
Neditebiti.
-Parsekek derbasbû
Nîşan da ku bide dû
Lê venegerand.
-Firoşkarek nêzîk bû
Tenê lê nêrî
Pişta xwe dayê.
Xortek bi piskilêt hat
jêre got: "heydê!"
nekir
Lê, di wê otomobîla reş
û xweş de çû !!...

(wergera ji Erebî: **Ferhad Çelebî**)

GEŞTA FEQÎYA

Emîn Narozî

Peyva feqî ji **feqîh** a Erebî tê, bingehê wê jî ji peyva **fiqh** e ji bo zanistîya **Şerî'etê**, ango qanûn û zagonê olî û civaka Îslamê, tê gotîn. Feqîh rengdêr e û bi wateya *şerî'etnas* yan jî *şerî'etmedar* e. Lê di nav Kurdan de hatîye sivik kirin û bûye nav ji bo xwendevanên ku li mizgeft û hicran dixwînin.

Qenc nayê bîra min, yan payîza dawî ya sala 1963 yan jî ya sala 1964 bû. Ev cara duyemîn bû ku ez derketibûm feqîtîyê, ango ji bona xwendinê ji mal çûbûm cîhekî din. Ev car ji ya pêşî jidiltir û cudatir bû. Çiku cara pêşî ez li gundekî nêzîk bûm û bi piranî her êvarê îna diçûme mal. Lê vê carê him em bi mehan nediçûne mal, min bêrîya mal dikir û him jî hingê ew der ji min re gelekî dûr û cuda dihat. Wek em bêjin di xwarinan de di sermayê de paşî jî xerîbî, vê carê, bi her awayî li min girantir dihat.

Erê bawer ke dawîya payîzê bû; hineka hê jî xubarên xwe yên paşî ditemart. Lê her ku diçû dinya sartir dibû û çileyê hişk bi lez û bez ber bi me ve dihat. Mîna ku tê gotin:*"Çile hat, cilika feqîra kete avê"*. Ango keftelefteke mezin ketibû nav gundîyan. Wan ji alîyekî ve ji çiya, ji nav sataran darşewat û êzingên xwe dianîn û ji alîyê dî ve jî êmê pez û dewarên xwe, yê berê civandî, dihewandin.

Gundê em lê, ne yekî hewqas mezin bû lê zêde piçûk jî nînbû, çiku xutbe lê diket û ji bo xutbê jî bi hîndikayî divê çil zilamên mezin yên alîcîh û ne nexweş hebin. Gund li cîhekî bilind î hewale hatibû ava kirin û çewa tê gotin: *" Pişta xwe yan bide mêrekî çê yan jî çîyayekî asê"*, wî jî pişta xwe dabû rêza çîyayên **Gurdila**. Ji milê jor ve jî wî kêleka xwe dabû çîyayekî ku serê wî digiha ber perê ezmana û ji yê jêr ve jî xwe sipartibû gutlek çiyayên bilind î asê ku jê re **Qirqêf** digotin. Qirqêf çiyakî pir asê î sertûj bû; navrasta serê wî ji bêndereke piçûk î berpal meztir bû. Di şeqê jorî de dikanokek, di nîvê dikanokê de jî tirbeke dirêj î qirrase hebû. Dihate gotin ku, ew tirb ya **Nebî Nûh** bû û di biharan de xelk jibo ziyaret derdikete ser. Derketina ser çiyayê Qirqêfê gelekî zehmet bû, çiku ew pir bilind bû û ji şeverêkekê pê ve tu rê jî nediçû ser. Binê wî, ji hêla gund ve firînekeke zaf kûr bû û çayeke têrav jî di binî de diherikî, aliyê wî yê din jî dahl û devîyên bêhimê (gelek pir) bûn.

Li ser xweşî û şênîya gundê em lê, leqemok û metelokê mîna ***"Eynik û Eyndar, Bêkend û Minar** xweştir e ji textê xwendkar"* hatibûn gotin û di devê xelkê de bel abûbûn. Gundî timî bi vê yekê dipesinîn û digotin: *"Hûn çi dibêjin? Gundê me ji textê xwendkar jî xweştir e"*. Aqarê gund him yê çiya û him jî yê deştê hebû, bi vî awayî jî ew di nav pirê gundên hawîrdorê xwe de xwey payebilindîyeke mezin bû; navbera wî û **Misircê** (Kurtalan) bi pîya nêzî seetekê

"Mellê Kurd bi dizî dersê dide zarokên Kurd",
foto: ji kitêba ***Barbro Karabuda****;Öster om Eufrat i Kurdernas Land, Stockholm, 1960, r.81 hatiye girtin.*

dikişand.

Ez ne şaş bim em yan heşt yan jî neh feqî (şagirtî)yên xerîb bûn û xeyn ji me sê suxteyên gundî jî hebûn. Di normalê de meriv kêm cara li gundê xwe dixwîne; piştî çend pirtûkên piçûk yên pêşî, ku hê yek di wan de suxte tê hisabê, meriv diçe gund yan bajarekî biyanî û li wir didomîne. Ji xwe mirov bi gundekî tenê jî namîne belkî li gundê cuda cuda û her ku diçe li ba meleyên hê zanatir û navdartir digere.

Belê, rojeke înê ji wan rojê payîza dawî yên tav î xweş bû; em tev li çolê li ser girekî rast î fireh, ku tê de cîhê miştaxên mewîjan û cîhê esrandina tirî hebûn, civîyabûn. Kêm cara em wusa tev li ser hev diman, çiku gundê çar hevalên me yên bi jin nêzîk bû û çi bigir hima ew her êvarê înan diçûn mal û şemîyan vedigerîyan. Lê wê înê hê jî ez nizanim ne ku jinên wan çûbûn zeyî ne jî ji bo çi bû ew neçûbûne mal û bi vê mayînê jî em, bi taybetî jî feqîyên piçûk, gelekî dilşad bûbûn. Em piştî taştîya derketibûn çolê û me heyanî nîvro leyîstikê curbecur mîna: **birê, qûçê** (kêlê), **tefşê** û her cureyê kevirê qewetê leyîst. Di pey leystika **sêgavê** de me hê dest bi **gogê**

kiribû **Sofî Xelîl** ji wir ve ber bi me hat.

Sofî Xelîl yekî gundî bû û zaf di nav feqîyan de mabû, bi wan re rabûbû û rûniştibû. Ew nexwendî bû, lê piştî ku li eskerîyê hînî xwendin û nivîsandinê bûbû ew gelek çîrok û cengnameyên bi nav û deng hînbûbû. Temenê wî li dora pêncîyî bû û merivekî heta tu bêjî gotinxweş bû. Bi hatina wî re kêf û seyrana me hê xweştir û geştir bû. Wî kevirê pêşî avîte wan her çar hevalên *"înoyî"*, ev nav wî li wan danîbû, *"ma we rojên xwe tevî hev kirîye, yan jî hûn ji derb ketin? Belkî jî jinên we cuhab dabin"*. Wî kevirê duyemîn jî ji nerm ve guvaşt **Mele Hacî**: *"Mele Hacî ma te xêr e li vir? Xwedê zane yan gurek li van deran hişk bûye yan jî hêstirekê zaye"*. Mele Hacî ta hingê nedihat nav leystikê feqîyan, timî ji civatên wan direvîya û her ku jê dihat xwe bi tenê dihişt. Li ser gotina wî, ew bi xwe xelkê Welatê jorî bû; ev heft sal bû ku li derî û dertûla bû, ji bo xwendinê, bê ku here mala xwe, li cîyên cihê cihê gerîyabû. Bes rewşa wî ji feqî û gundîyan tev re ne ruhnî bû. Bilî ku ew nediket nav leystik û civatên me her weha ew qene rojekê jî dernediket dervayî gund. Ew nediçû bajêr, Misircê, û ne jî bi mêvanî diçû gundekî din. Di serêsalê de hevala xwest wî ji bûna sersalê yan bişînin **Bêkendê** yan jî **Qadîya** û **Sîya** lê wî xwe neda ber; ji xwe ji binî xwe neda ber gera nava gund û got: *"Ku hûn zorê bidin min ez dê cîhê xwe xerabikim"*.

Wek adet feqî di salê de du caran li gundan yan jî li gundê ku lê diman, mal bi mal digerîyan. Carek havînê, ji bo zikatê li ser bênderan û cara din jî, ne timî lê carna, di serê salan de ji bo civandina sersala xwe gundo gundo û malo malo digerîyan. Gelek feqîyên mîna M. Hacî ku bi salan nediçûne mal abûrîya wan li ser wê zikat û wan diravên sersala bûn. Meriv ji xwe re bi wê hati-

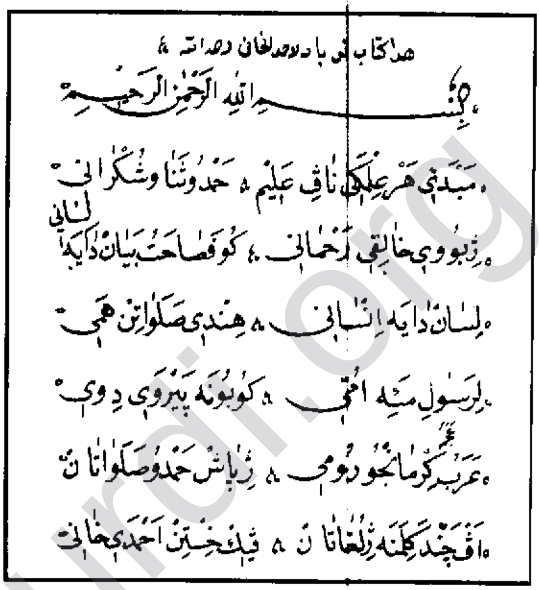
بسم الله الرحمن الرحيم

Rûpela pêşî ya Nûbara Ehmedê Xanî (ji kitêba Van Le Coq)

nê pirtûk û kincê pêwîst dikirî. Bê van her duyan gereke din jî hebû bes vê dawîyê hima bêje rabûbû. Ew jî gera ji bo geşt û seyrana feqîya ya navdar bû; gava bihar diha şînayî û zerzewat pir dibû, goştê kar û berxa jî xurt dibû û dihate xwarin, hingê wextê geşta feqîyan jî dihat. Ew nadibûn hebo hebo bi gund û malên xweyterş î destvekirî diketin.

Wan hew kar û berx didane hev û tanî gundê xwe. Ji gund jî wan him dîsa kar û berx û him jî rûn û savar dicivand. Ew li go hatina gera xwe çend êvarê înan derdiketi geşt û seyranê, ango diçûn serê girekî bergeh xweş î hewale yan jî ser mêrgeke şîn î bi kanî û li wir berx yan karê xwe digurandin çêdikirin û bi kêf û şahi bi govend û bêlimte, bi henek û laqirdî dixwarin. Carna *"henekên wan dibûn dargenek"* û li wir b hev jî diketin lê ev yek pir kêm bû. Hine caran wan, feqîyên gundê nêzî xwe jî vedix wend û hê geşteke mezin î bi rûmetti çêdibû. Li gor wê geşt û xwarina zaf meriv dibêje qê wê ew neçin **tayîna**; lê na herê m feqî dev ji tayîna berdidin? Tê gotin ku care

kê feqî hemû li hicrê li hev civîyane behsa xwarinê kirine, yekî ji wan gotîye: *"Xwezî vêga hicra me tijî kutilk yan jî aprax bûna."* Yên din jî jê pirsîne: *"Ma emê çewa biçûna tayîna?"*

Di jiyana feqîtîyê de cîhekî **tayîna** yê girîng heye; feqî bi saya tayîna, *(li hinek herêman **ratib** jî tê gotin)*, dijîn. Di gundan de yan di bajaran de malê dewlemend î camêr sibe û êvaran tayîna feqîyan derdixin; lê yên halxweş, dewlemendê nemerd û malkêmên çavfireh jî danekî tayîn dertînin. Ango bi gelemperî herkes li gorî bîrî û qeweta xwe, ji bo belabûna zanîstîyê, alîkarî bi xwendevanan re dike.

Hatineke din ji feqîyan re **îsqat** e. Gava yek dimire mîratxurên wî yan li gor wesyeta wî, yan jî li gor hebûnê, ji malê wî çend kêl genim him ji bo xêra wî û him jî ji dêlva gunahên wî ve belavdikin. Piranîya îsqatê digihîje feqî û melan, lê hinek jê jî digihê rebenên*(feqîr)* gund.

Ji vê bûnê mirtiba gelek caran yarîya dikir: *' Em dixwazin gel zêde bibe çiku zarûkek ;êdibe em bexşîşa xwe distînin lê feqî û mele livên xelk bimire çimkî ew îsqatê distînin".*

Mele Hacîyê me, çewa berê jî bihurî, pêşî ɔir girtî bû û ji civatê jî pir direvîya lê ;endak piştre ew hino hino vebû û gelek ;erpêhatîyên xwe ji bo me dianî zimên carıa tinazan jî bi me feqîyên piçûk dikir: *"Rebenno we çi dîtîye? Gava em weke we ɪûn taliban çi bi me dikir û çi nedikir? Heçî ɔan destê xwe ji ava germ nedixiste ya sar û ɪ qasî serê zilikekî jî karek nedikir. Hesreta ɪe bû ku em ji ber suxra wan kêlîkekê bifil-:in û ders û metnên xwe bixwînin. Ji tayîna igire ta firaqa, ji êzingşikandinê heyanî soedagirtin û pêxistinê, hima çi kar û barên ɔan hebûn tev me dikir; lê hê jî ew ne dilxɔeş bûn û bi ser de dixeyîdîn digotin: 'çima ûn dersên xwe baş çênakin'. Bira bavê min xêr nebîne ku şîretekê li min nekir, nexwe ez ê çima bihatima cîhekî ku talibî lê pere nake ".* Erê di bîrahîya xwe de min du cîhên tiq û tenê, ku talib jî diçûne tayîna û karê xwe dikirin, dît. Yek jê ev der û yê din jî gundekî ku dawîyê seydayê me yê niha çûbû wir û ez jî dîsa li bal bûm. Li gelek cîyan tew **mîrê hicrê** jî hebû ku qet nedihate kişandin. Baş bû ku vê paşîyê hin bi hin radibû.

مولد النبي الهاشمي بلغة الكردي أهل العراق

بسم الله الرحمن الرحيم

Rûpela pêşî ji Mewluda Kurmancî ya Melayê Batê (ji kitêba Van Le Coq)

Dem û çaxê salê yek bûn lê sal bixwe, cîh û piranîya kesên tê de cuda bûn. Vê carê em li **Hola**, gundekî navbera **Bismil** û **Diyarbekir**, nêzî bîst, bîst û pênc feqîyan bûn. Seydayê me hê nû **mentehî** bûbû û yan ew sal yan jî sala berê hatibû wir. Bi hatina wî re neyartîya nava gundîyan, ya bi salan kevn, kuta bûbû. Him bi wê cewetê û him jî bi zafîya feqîya nav û dengê wî belabûbû û payeya (qedir) wî bilind bûbû. Nêzî deh-

www.arsivakurdi.org

dozdeh talibên me hebûn û di nav wan de jî himberîyeke mezin, ku gelek gengeşe û zehmetî ji me re derdixist, hebû.

Serê sibakê, dîsa me tayîna tev anîbû û em li benda wan bûn lê, ew ji ser mitaleya xwe ranebûn. Bi piranî taliban her sibe ta wextê taştîya **mitale** dikir, lê yên din metnên xwe dixwendin. Di wê dema ku em li benda wan bûn hineka ji me govend girt, hinek leyîstin û di nav de carna jî me bangî wan dikir, lê yekî jî ji wan keremnekir û nehat. Paşî yekî ji nav me hew xwe ragirt û çû ba wan: *"Ev seetek e ku ratib li benda we sar bûn; ma çima hûn nayên? Qê em ê bînin ser cîyên we jî ?"*

De **încar** xêr û xweşî li hazir û guhdaran û kevir û kuçik jî lê û li me gişa bibarin. Ew bû ku wan anî serên me. Li gor wan *"Me nedihişt ew mitale bikin, em dijminên xwendinê bûn, me firq û mêlî dikir ji hinekan re digot lê yên din jî pê nedihisand û gelek tiştên weha"* Ev tişt bi xwe ji wê himberî û berberîya nav wan dihat lê cezayê wê jî me dikşand. Çend sal piştre li **Girikê** (Silopya) em dîsa li bûyerke mîna vê rast hatin, lê bextê me rast lê anî ku seyda û tevî du mêvanên, ku mentehîyên wî bûn, gihîştin hewara me.

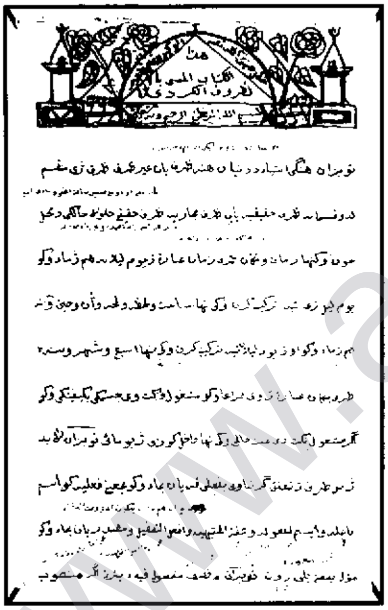

*Rûpelên pêşî yên **Zirûf û Terkîba Kurdî ya Mela Ûnisê Helqetenî** ya ku bi destxetê **Mihemed Cemîlê Ûşî** (Ûş:gundekî Qûrtelanê ye) hatîye nivîsîn.*

Dîsa em bizivirin ser M. Hacîyê xwe. Rojekê piştî tayîna em tev li hicrê bûn; Seyda ders dida, hinekan lê guhdarî dikir, hina b hev re muzakere dikir û hin taliban jî dersa me feqîyên piçûk dida. Ji nedî ve Seyda ji dersê sekinî û di ber xwe de bişirî; herkes pê re rawestîya û bi alîyê wî ve nihêrt.

*-Seyda **"be'edu îsmekî mufred î me'erîf ye"** yanî çi?* Ez fam nakim. Yek ji wan feqîyê piçûk î gundî pirsî.

*-Çewa fêm nakî? Ma ne **Terkîba Kurmancî** ye.* M. Hacî digotê û bi le jî didomand. Lê feqî jî pê dida erdê:

*-Seyda Kurmancî be jî ez tê nagihêm, ez çi zanim **"bi sebeb îdafedan wê bi bal ma be'edê wê ve ku zemanî ye"** tê çi maneyê?*

-Belê belê, de were tu zanî. Seyda kenîya û kete nav peyva wan:

-Lawo çima tu li pey Seydayê xw naçî? Wê zû te bi firê bixe. M. Hac tu ji bo çi wer lez dikî? Wa ew ji t fêm nake.

*-Seyda, ne ku ew fêm nake, lê e ji **meftûhaneyê** direve. Bira zû pirtûka xwe biqedîne da k meftûhaneya xwe bide. Ji kingê ı me çay venexwarîye; em ji dera çayekê bêîman çûn.*

Kêf û şahîyeke feqîya jî ew bû ku yel pirtûkekê xilaske û dest bi yeke din bike. Çimkî hingê meftûhane çêdibûn û wan ya êvara înekê yan jî roja înê têr çay û fêkî di

www.arsivakurdi.org

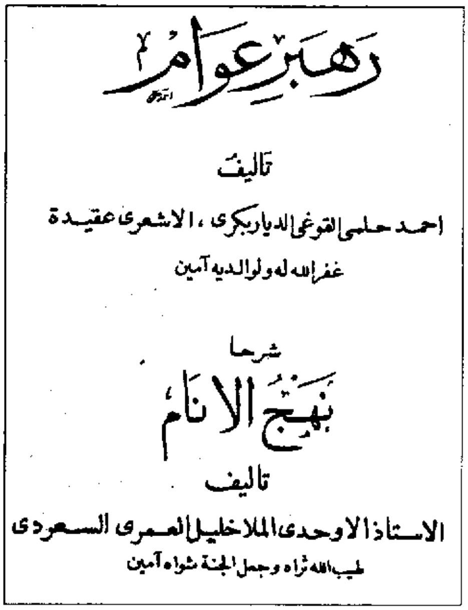
رهبر عوام
تاليف
احمد حلمي القوغي الدياربكري ، الاشعري عقيدة
غفر الله له ولوالديه آمين
شرحها
نهج الانام
تاليف
الاستاذ الاوحدي الملا خليل العمري السعردي
طيب الله ثراه وجعل الجنة مثواه آمين

Rehberê 'Ewam
telîf
Ehmed Hilmî el-Qoxî el-Dîyarbekirî el-eş'erî 'eqîde
Xeferullah lî walîdehî amîn
Şerha
Nehcul Enam
telîf
El-ustaz ewhedî el-**Mela Xelîl el-'Emerî el-Sîerdî**

war. Hinek zimandirêjîyên wusa, carna ji ba mala hal û wextxweşekî gund yan jî ji ba mala Seyda, bi xwe re cejna çayê jî tanî.

-Seyda, ev serê çendik û çend sala ye feqî li vî gundî hene û diçin tayîna jî lê kesî bi xwayê M. Hacî nekirîye. Du sê xortên gundî vî gilîyî ji talibekî kevn re dikirin.

-Çima, ma wî çi kirîye?

-Seyda gava ew diçe tayîna, çar teref li nawîrdorê xwe dinihêre, carna destê xwe lixe berikê û ne bi mîn ê, ne bi te yê xwe rast ì çep li ba dike. Evên din hemû serê wan di ıer wan de ye û li pêşîya xwe tenê mêze di-:in. Ku hinek wan nedin xeberdan ew li nav ;und zû bi zû bi kesî re jî xebernadin; hem w cilê xwe jî zaf qirêjî dike û hê ji bo şûştinê dibe malan.

-Heyra hûn doza çi lê dikin? Belkî kincê wî yekbedêl bin; ev heft salê wî ye ku neçûye malê û ji xwe dirav jî ji tu derî jê re nayên. Ku ji dêlva wî ve hûn bûna belkî vêga hişê we jî nemabû; ê wî hewqas jî maye dîsa sipas bikin.

Gava M. Hacî ev bihîst bû tiqe tiqa wî û kenîya:

*-Lo heyra hingî me serê xwe xiste ber xwe û li pêşîya xwe nihêrt em piştxûl bûn. İncar qilûzîya me bes e û me berê têr gotin ji talib û seydayan xwarîye, ji niha û pêştir jî pere nake. Him Xwedê van çavan ji bo çi daye me? Ne ji bo ku em pê li nexş û nimûşên wî fekrin. Dibêjin: "**eyba mirov mîna kezîya piştê ye ji mirov ve nayê xuyan lê ya hevalan dixuyê**", ew jî eyba xwe nabînin ku qene di sir û seqemê de, di berf û baranê de jî mirov nabin hunduru, li devê derî dihêlin. Xeyn ji vê jî çi tayînê bidin, em nikarin bêjin wut û hesreta me ye em binihêrin ka kî tayînê da destê me jî, bes e lo dev ji vî serê kevn û ji van wa'zên keşekî berdin. Merivê xwende î talib weke îzalix e, leke zû lê xwanê dikin, ji wê bûnê jî gere haya wî ji rabûn û runiştin û ravêjên(hereketê) wî hebe û timî dihizrê xwe de be.*

Yekî ji civatê bersîva wî da.

-Ne talibîya we û ne jî rabûn û rûniştina we ji min re lazim e; ji xwe ku li gorî serê we û talibîya we be ev rebenên han tucarî nikarin metnê xwe jî bixwînin.

-Seyda ma?

-Ez ne seyda me, seyda wa li hunduru ders dide.

-Te jî wê rojê ders dida yan na?

*-Ew nelê bû, çiku him seydayê wî ne li mal bû lewma û him jî ew **Terkîba Kurmancî** bû; her çendî Kurdîyeke tevîhev e jî, lê dîsa ez gelekî jê hizdikim.*

*-Tu ji **Ziruf û Tesrîfa Kurmancî** re çi di-*

www.arsivakurdi.org

Rûpelek ji ***Kafiyeya Îbn el-Hacib*** *(Îbn el-Hacib bi xwe Kurd e, di dema Eyyûbiyan de li Misirê bi cih bûne)*

bêjî gelo?

-Zirûf erê lê Tesrîf ne zaf; Kurdîya wê yekcar ecêb e. Bi rastî min qet ji tu pirtûkên serfê (lêkernasî) hiz nekir û ku di destê min de bûna min dê ji yeke kin û ***Emsîleyê,*** *pirtûkeke ku laperandina lêkeran rêzdike, pê ve teva ji nav kitêbê rêzê deranîna.*

-Çend pirtûkên rêzê hene û di çend salan de mirov digihîje ya talibîyê? Hevalekî pirs kir.

-Ohoo.. pir in. Gava hûn gihîştinê hûn ê bibînin.

-Hima çendika ji wan bêjî çênabe?

-Baş e, ez ê sivik navê wan li vir rêz kim, lê gere em dest bi metna bikin. Çiku em zaf peyîvîn, ger hûn bivên ez ê car din wan û nivîskarên wan qenctir bi we bidim nasîn. Lêbelê bi sozê metinxwendinê.

-Erê bi soz em ê bixwînin.

Me gişa pêk ve got.

-Çewa hûn jî dizanin, piştî xitm û carîkirina Quranê li pirên cîhan meriv ***Mewlûda Kurmancî, Nûbihar û Nehculenmê*** *(herdu jî kurdî ne) dixwîne û bi piranî wan jiber jî dike.*

-Belê em zanin.

-Ji xwe we dîtîye ku li gelek cihan ***Xayet û Îbn al-Qasim*** *ê (du pirtûkên bingehîn û hêsayî yên şerî'etê, zagona olî ne) jî li dû wan têne xwendin.*

-Belê me jî xwend. Hina ji me bersîv da.

-Tiştên ku ez bêjim li gor van hêlên me ne, lê hin cîhên cuda jî hene. Piştî vanê han li gelek alîyan ***Tesrîfa Kurmancî, Emsîle mîna, 'Izzî*** *carna* ***Meqsûd û Merahê*** *jî di beşa lêkernasî(serf)yê de dixwînin û wan jiber jî dikin. Li du van dora biwêjnasî (morfolojî) û hevokristî (tevgerzanî, syntaks)yê tê. Li wir jî mirov pêşî* ***'Ewamila Curcanî, Zurûf û Terkîbê*** *(ev herduyê dawî bi Kurdî ne) dixwîne. Di pey van de jî* ***Sa'dullaha Sexîı*** *(piçûk) tê, ev* ***'Ewamila Curcanî*** *şirove dike û nayê jiberkirin. Ez bawer im hûn jî heya vir zanin.*

Ji xwe kêm cara şirove dihatin jiberkirin; çiku ew gelekî dirêj bûn û ji bo fêrbûneke kûr dihatin xwendin. Yekî wan qenc rewa dikir lê metnên*(hîm û binyat)* wan jiberdikir.

-Heya vir meriv xweş lê diçe û gelek jî

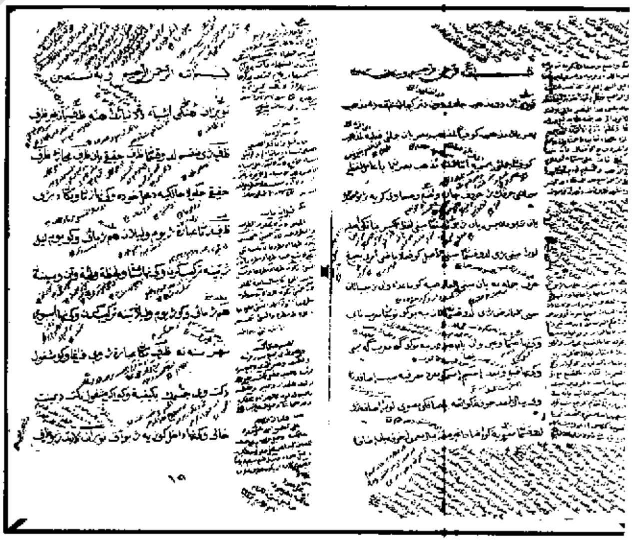

Zirûf û Terkîba Kurdî ya çapbûyî (1966 ?), r.12 û 23.

www.arsivakurdi.org

meftûhane(destpêşane) dide. Li pey van ***Şerh al-Muxnî*** *tê û pê re hê nû serê meriv dikeve xaxê giran. Ew bi xwe şiroveya* ***Muxnîyê*** *ye û hima çi bigir salekê dikşîne; heya meriv wê diqedîne bezê çavê meriv dertê. Piştî vê dîsa dora lêkernasîyê tê, li wir meriv şiroveya* ***'Izzîyê, Se'edînî*** *dixwîne. Yan pê re yan jî piştî wê li hin cîhan* ***Tesrîfa Mele 'Elî*** *jî tê xwendin û jiberkirin. Yê ku Tesrîfa M. 'Elî dixwend herdu şiroveyê wê,* ***Qizilcî*** *û* ***Qeredaxî*** *jî ji bo alîkarî pê re dixwend. Hinek hene li pêşîya destpêka* ***Se'edînyê, Sitûrê,*** *ku raveya pêşgotin(dîbacî)a Se'edînîyê ye, dixwînin û jiber jî dikin. Çiku dîbaceya wê tev manend û mînahî(mecaz û teşbîh) ye, ku dikeve beşa zanistîya rindpeyvîn(belaxet)ê, û gelekî zor e.*

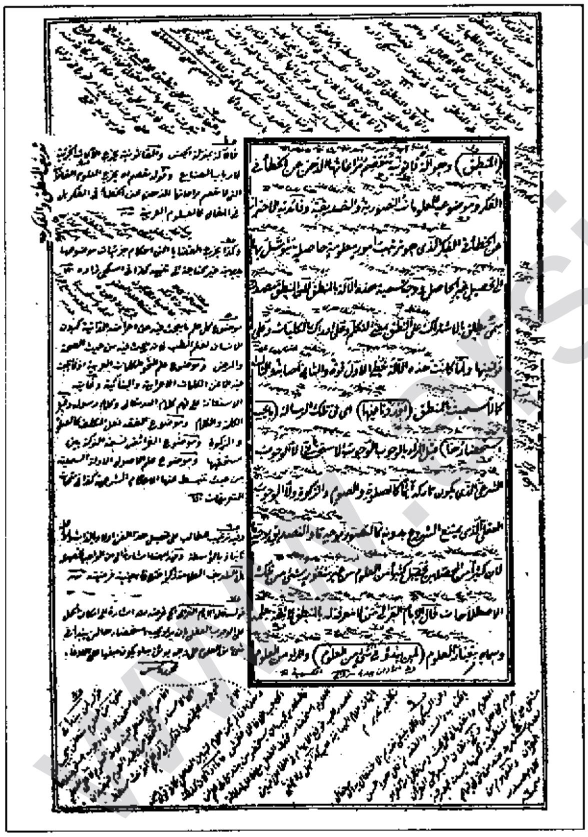

Rûpelek ji Îsaxocî ya Esîreddîn el-Ebherî

Ew bi xêra Sitûrê hebekî hêsayî dibe, lê ji bo ku hê hêsayîtir bibe, gelek du pirtûkên rindpeyvînê yên piçûkî din jî dixwînin û jiber dikin. Navê wan ***Rîsalet al-Wedi'*** *û* ***Rîsalet al-Îstîare*** *ye. Piştî van jî* ***Hall al-Meqa'id*** *tê ku şiroveya* ***Qewa'idê*** *ye. Li pey Hellê Se'edullaha gewra tê ew şiroveya* ***Enmûzecê*** *ye. Piştî vê jî yeke bi tifaq û teşqele tê ku* ***Netaîca*** *şiroveya Îzharê ye. Mîna falik gelekên ku wê dixwînin yan bûyerek tê serê wan yan jî tê serê lêzimekî wan, ji wê bûnê jî gelekî mîna min ku rihşêrîn in ji xwendina wê direvin û di şûna wê de Îmtîhan û* ***Siyûtîyê*** *dixwînin. Lê gelek jî wê û Siyûtîya raveya* ***Elfîyeya Îbn Malik*** *ku ji 1000 beytî (riste) pêkhtîye dixwînin.*

Jiberkirin û bidengxwendina Elfîyeyê xweşî û geşîyeke din e di nav feqîyan de û kul û kesera dilê her feqîyê jêrî ye.

-Ez nizanim bû çend heb pirtûk û çend sal jî lê piştî van teva hê meriv dest bi ***Camîyê,*** *pirtûka talibbûnê, dike.*

Li gor dema hevçax (nûjen) wek meriv dest bi unîversîteyê bike. Li hinek cîhan ji **Hellê** û hefraz û li hina jî li dora Camîyê, bi kitêbên rêzê re hinek pirtûkên din jî têne xwendin; fena yên Şerî'etê(zagon û qanûnên olî û civakî), Tefsîrê(şiroveya Quranê), Hedîsê (gotin û kiryarên Muhammed Pêxember), Sîyerê (jîyana Muhemmed) û kêm cara be jî Wêje û Sitêrnasîyê.

-Li pey Camîyê jî, ew jî demeke dirêj dikşine û gelek li wir jê diqerin jî, dora ***Mentiqê*** *tê û destpêka wê jî bi* ***Muxnî et-Tulabê*** *ye ku şiroveya* ***Îsaxocîya*** *(li gor* ***El-Muncidê)*** ***Pûrfîryûs,*** *şagirtê* ***Aflatûn (Pltun)*** *e. Lê li hinek cîhan di şûna vê îsaxocîyê de meriv* ***Îsaxocîya Seydayê Mele Xelîlê Sêrtî*** *dixwîne û jiberdike; çiku ew dirêjtir û naverokxurttir e. Di pey de jî* ***Qewl el-Ahmed*** *tê ku ew jî şiroveya* ***Fenerîya*** *ku lî ser* ***Îsaxocîyê*** *ye. Li dû vê dîsa belaxet (rindpeyvîn) tê,*

www.arsivakurdi.org

ango yek ***'Usama Îstîarê*** *û* ***'Usama Wed'ê*** *dixwîne. Piştre dora munazereyê, ku awayê munqeşe û gotubêjê dide zanîn, tê û pirtûkên wê jî* ***El-Welîd*** *û* ***Abd el-Wehab*** *in. Ji Camîyê û wir ve ez jî mîna we me çimkî min bi xwe jî hê nexwendîye, lê tiştê ku min dîtîye û bihîstîye weha ye.*

Hê xeber di dev de yekî ji paş ve got:

-Ez bi Camîya te kim te tevî xwendîye lê tu cardin lê zivirî. M. Hacî haydê Seyda li benda te ye.

Yê ku ev got yek ji wan talibê kevntir bû. Me kir û nekir wî xwe neda ber gotina pirtûkên mayî û got :

-Zû werin em herin dest bi dersan bikin.

Xwerist ev kul demeke dirêj di dilê me de ma; piştî me cîhê xwe ji wir xirakir û em çûne cihine dinê ku hê feqî pirtir û bilindtir bûn, em hino hino fêrî wan bûn.

Nayê bîra min çend sal lê gelekî piştre bû ku em çar pênc heb ji wan feqîyên piçûk î berê bi hev re, li gundekî din lê li cem eynî seydayî civîyabûn. Em giş bûbûn talib lê li vir jî mîna cîhê berê talibî tunebû. Em dîsa di qilasika xwendina xwe de hatibûn destpêka wê. Yekî ji me **Haşîya** dixwend ku piştî **Abd el-Wehabê** dihat. Ew, ji du pirtûkên ku Camîyê dûr û dirêj şirovedikirin û navê wan jî **Abd al- Xefûr û 'Usam** bû û yeke din jî bi navê **Abd al-Hekîm** pêkdihat. Yekî jî ya piştî haşîya dixwend ku li ser Mentiqê hê kûrtir radiwestîya û navê wê jî **Şerh aş-Şemsî** bû. Yê li pey jî **al -Muxteser** dixwend û di pey wê de jî **Şerh al-'Eqaid** ku zanistîya olnasîyê (Kelam) bû dihate xwendin. Ya dawî ku meriv pê **Mentehî** dibû û ji du cildan pêk dihat jî ***Cemi' al-Cewami'*** bû. Ew li ser bingehê zanistîya olî bû.

Her yek ji me ku dest bi yekê ji wan pirtûkan dikir me destpêşaneyên (meftuhane) xwe dicivand, M. Hacî bi bîr tanî, canê wî şad dikir û piştre ji dêlva wî ve jî kêf dikir. Di nav wan pirtûkên rêzê tev de, bil ji

Tesrîf el-'ellame
'Elî bin Eş-Şêx Hamid
el-Şnoyî

----

we telîhî haşîye lil 'ellame el-mûheqqiq we 'l-fehame el-mudeqqiq
Mewlana 'Elî el-Qizilcî mefsûle bî cedwel

----

summe telî hazîhî eydan haşîye 'ellame el-'esir we ferîd ed-dehr
Eş-Şêx Mihemed Emîn Eş-şehîr bi Ibn el-Qeredaxî
Mele tefsîr il-mezkûr mefsûle bî cedwel eyda

Hûqûq et-tabi' mehfûze lî naşirî
tubî'e 'ele nefeqe el-mektebe el-'Erebiye
lî sahibîha
Suleyman Nu'man el-'Ezamîye
Metbe'e Suleyman Nu'man el-'Ezamî Şar'i el-Mutenebî- Bexdad

Berga kitêba Qizilcî û Qeredaxî û transkripsiyona wê

hersîyên piştî Quranê, di dema me de tenê s pirtûkên Kurdî, wek ders dihatin xwendin.

Lê ligel wan, piştî dersê di demên vala d me ***Dîwana*** **Melayê Cizîrî** û ***Mem û Zîna*** **El medê Xanî** jî dixwendin. Bi taybetî feqîyé dengxweş êvarê înîyan bi awaz wek qesîde di wendin, diavêtin ber hev.

Vê paşîyê pirtûkeke şerî'etê bi Kurdî; **"Îrşac el-'Îbada Kurmancî"** jî derketibû. Ew jî w alîkar, ji bo agahdarîya li ser şerî'etê dihate b karanîn.

***

www.arsivakurdi.org

HEVOKEK JI XWÎNA MIN

Jibo Kurdşehîdên Qamişlokê...

Xwîna min
û
ba
bi hev re
binefşên
bîranînan
vedan
Derya waye şîn li xwe dike
û
bi leylanan
şilşepalî dibe...
Vedibin kolan û brûsk li gel hatina zarokek tî, di qûnaxa hatinê de razayî bi xewnan mest û kelkela dil çivîkan dilorîne!!!
Wiha ye
wiha gotin
wiha: ne wiha ye.
Wêneyek
mişt
kevok
û
ava
şerbikan
di çavan de
tê semayê
Tenge 'esre û rengên Xwedê
bi hev re
"dizewicin"
û
wiha
bîhna
barana
payizxêrê
xaçrêkên li
nav tilîyên
Wî
gulgulî dike
Nehînîyên li pişt heft çîrokên Pîrê
bi şiva demê tîne û winda dike!!!
Hin
dibên
wiha ye
hin
dibên
gotina
dijmina ye
Wiha dibe: lê hê jî zarok dil raza ye
Wiha ye
û
fîxan
di cegerê
darbesta
hêvîyên
hemdem de
dil dilerizîne
ken û girî dike
Kolan bi kolan, zinar bi zinar, şax bi şax guhdarîya lebata bê dike!!!
û
dîsan
bi xewnan
dixemile
û
dîsan
zaroka
xwe
dispêre
kulmên
axê!!!!!

Swêd, 05.04.93

Mervanê Keleş

SALEK DI SER MIRINA
EMÎRE REWŞEN BEDIRXAN RE

KONÊ REŞ

Emîne Rewşen Bedirxan, nevîya Mîrekê Botan bû, kebanî û dotmama pispor û zimanzanê bilind **Mîr Celaldet Bedirxan** bû. Ji Bedirxanyên pir belav di çar kenarê cîhanê de ew mabû ku pêmayê Bedirxan parastibû û bi zimanê wî diaxivî ta roja dawîn ji temenê xwe.Ew pêmayê parastî; Dîroka Cizîra Botan û Bedirxaniyan bû.

Li gor 83 buharên ku di ser re bûhirîbûn, wê dan û standin bi welatparêzên Kurdan re kiribû û tev jê re bûbû pend û zanîn.

Di nav Bedirxaniyan de ew mabû ku navê Bedirxan parastibû weke herdu pismamên xwe Mîr Celadet û **Dr. Kamuran**. Ji ber ku piraniya Bedirxaniyên din ji neçarî razî bûne ku li şûn navê Bedirxan, **Çinar** be, bi taybetî ewên ku li Tirkîyê dimînin wek; zarokên **Tewfîq Beg Çinar** û zarokên **Hikmet Beg Çinar**. Paşnavê hina jî bûye **Kutay**. Lê Li Misirê paşnavê hina bûye **Walî**, weke malbata Walî ku niha li bajarê Feyum dijîn. Li Qahirê jî rejîsorên bi nav û deng di nav Ereban de weke **Ehmed** û **Elî Bedirxan**, tevî ku wan paşnavê xwe bi xwe ve hiştine, lê zimanê xwe ji bîr kirine weke yên din. Wiha tev Bedirxaniyên ku li Elmanya, Firansa, Rusya, Îraq, Urdin û Sûriyê dimînin zimanê xwe ji bîr kirine. Bi tenê Rewşen Bedirxan ziman û dîroka Bedirxan bi xwe ve hilanî û di ber de xebîtî ta roja ku çu ber dilovanîya Xwedê di 1'ê Hezîrana 1992'an de li bajarê Banyasê.

Rewşen Bedirxan di 11'ê Tîrmeha 1909'an de li bajarê Qeyserîyê ji dîya xwe bûye. Ew ji herdû rexan ve jî Bedirxanî bû. Ji rexê bav

ew keça **Salih Bedirxanê** kurê **Mahmûdê Salih** bû, birayê Bedirxan ê mezin û ji rexê dê ve ew keça **Samiye Bedrî Paşa** bû, kurê Bedirxan ê mezin.

Bihiştîyê, tenê çar sal ji biçûkaniya xwe li

www.arsivakurd.org

Îstenbolê bûrandibû. Ji ber ku di 1913'an de Siltan Ebdulhemîd careke din Bedirxanî di Rojhilata Navîn de sirgûn û belav kirin. Hingê Bedirxanî li çar kenarên cihanê belav bûn. Ji nû ve, nemaze li Sûrîyê, Misir, Lubnan û Ewrûpayê. di vê sirgûnîyê de para bavê Rewşen, Salih Bedirxan jî Şam ketibû. Ew li Şamê li taxa Salihîyê bi cih bûbû.

Li Şamê Rewşen xanimê di dibistana Tereqî de dest bi xwendinê kir. Pişt re mekteba mamostetîyê xwend û xelas kir. Di 1925'an de bû mamoste, pişt re du salan zimanê Îngilîzî û Fransî xwend ta ku li Sûrîyê û li

yên rûniştî: Rewşen Bedirxan, Qudret Sureyya Bedirxan
yên li piya: Mîr Celadet Bedirxan, Rakan Haşimî (Xal û pismamê Melîk Husênê Urdinê)

Urdinê bû mamostê ziman. Di 1928'an de ji Urdunê vegeriya Şamê û dîsa mamostetîya xwe berdewam kir. Bi vî awayî taku di 1964'an de teqewîd bû wê her mamostetî kir.

Rewşen Bedirxan di vê navberê de du caran dizewice. Cara yekem di 1929'an de bi

Meziyet Bedirxan (Çinar) û Rewşen Bedirxan li Îstenbolê

ressamekî navdar re dizewice. Lê zewaca wan pir najo, di 1932'an de dev ji hev berdidin. Ji vê zewacê keçek wê çêdibe. Navê wê **Useyma** ye. Useyma nuha li Qahîrê dimîne, jina **Zihêr Elî Axa Zilfo** ye. Useymayê navê keça xwe danîye **Rewşen.**

Cara duwem di 1935'an de dizewice. Ew bi vê zewacê re kêfxweş û şa dibe, çimkî bi pismamê xwe yê navdar, **Celadet Bedirxan** re dizewice. Ji vê zewaca nû keç û kurek ji wan re çê dibin; **Sînemxan û Cemşîd.**

Sînemxan di 1938'an de çêdibe û di 1961'an de bi muhendîsekî kurdê Zaxoyê, **Selah Sadullah** re dizewice. Niha keç û lawekî wan heye navê wan **Dilnaz** û **Azad** e.

Kurê wan Cemşîd di dawîya sala 1939'an de çêbûye di sala 1958'an de bakalorya (lîse) Sûrîyê stendîye û diya wî ew di eynê salê de rêkir Elmanyayê li ser hesabê xwe da ku xwendina bilind kuta bike di bijîşkîyê de. Wiha ta roja îro Cemşîd li Elmanyayê dijî, xanimeke Elmanî ji xwe re anîye, keç û kurekî wî jê hene, navê kurê wî **Kurdo** ye û navê keça wî **Evîn** e.

Berdewama jîyana Mîr Celadet û Emîne Rewşen di gelek dijwariyan re bûhirîye û gelek çetînî û ta'de di rojên xwe de dîtine; xanîyê wan bi kirê bû.

www.arsivakurdi.org

Rewşen Bedirxan li Kurdistana Iraqê bi jinên Kurd re
(foto: ji Armancê)

Ji ber ku tu jêderên malî yen mezin tinebûn ku pê jîyanekê bi xercî derbaskin. Tiştê ku ji kovara **Hawar** û **Ronahî** dihate destê wan û mehîya Rewşen xanimê ya mamostetîyê têra wan ne dikir, tevî ku dewlet û hukumetên weke; Firansa û Îran, Urdin û Tirkîyê di xwestin alîkaryê bi Mîr Celadet re bikin. Lê mîrê Zirav razî nedibû û alîkarya wan qebûl nedikir, bi tenê bi mehîya Rewşen û jêderên kovarê xwe razî bû, daku serbilind û serfiraze be.

Piştî ku Mîr Celadet Bedirxan çû ber dilovanya Xwedê (di 15ê Tirmeha sala 1951'an de), jîyana Rewşen Bedirxan jî hat guhertin, dil bi êş û xemgîn ma. Jîyana wê ya aborî nema pêre alikar bû, ji kurdan jî kesî lê pirsî û alîkarî pêre nekirin. Veca ji neçarî di 1972'an de mala xwe barkir bajarê **Banyasê**. Di xanîkî bi kirê de jîyana xwe bûhirand ta ku di 01.06.1992'an de çû ber dilovanya Xwedê.

Bi tenê bi navê **Abla Sebeh** pîrejinek pêre dijîya, di karê malê de alîkarîya wê dikir. Van salên dawîn xortekî ji Qamişlo bi navê **Bavê Hozan** bi kar û barê wê radibû û pir lê miqatebû.

JI KAR Û BARÊN EMÎRE REWŞENÊ

Ji 1925-1926'an, Emîre Rewşen ji bo doza Erebî xebitîye. Bi taybetî di nivisandinên xwe yên ku di Kovar û rojnameyên Erebî de belav dibûn, ji bo gelê Surî li dijî sitema Firansa sekînî.

Di 1941'ê de dest bi nivisandina Kurdî kir û di kovara Hawarê de, di nivîsandinên xwe de bi taybetî li ser jinên Kurd sekinî. Di 1944'an de bû endamê **Hevgirtina Jinên Sûrî** û her wê salê li ser navê jinên Sûrî çû Qahîrê di Kongira Qahîrê de beşdar bû. Di navbera salên 1958-1959'an de di Radyoya Sûrîyê de kar kir, çîrokên zarokan digotin.

Di sala 1957'an wek nûnera gelê Kurd çû Yûnanîstanê beşdarî **Kongira Antî-Kolonyalîzmê** bû. Ciwanikê bi tena xwe her şeş kursiyên ku navê Kurdistanê li ser danîbûn dagirtin, bi heybet û sawa xwe tevî ku gelek kes di kongirê de li dijî wê sekinîn.

Di sala 1971'an de çû Kurdistana Iraqê. Li ser daxwaza serokê nemir **Mistefa Berzanî**, li bajarê Hecî 'Umran **Hevgirtina Jinên Kurd** damezirand.

Emîre Rewşen Bedirxan, yekem jina Kurde ku bi Kurdiya Latînî nivîsiye, hem jî rewşenbîreke mezin bû di nivîsandinên xwe de, yên bi zimanê erebî, vê yekê hiştiye ku nivîskarên ereb li ser bisekinin di pirtûkên

Celal Talebanî û Cemşîd Bedirxan

www.arsivakurd.org

Rewşen Bedirxan û Melîk Husên (Melîkê Urdinê)

Rewşen Bedirxan û Celadet Bedirxan li ber derîyê mala xwe.

xwe de, weke **Merwan El-Misrî** û **Mihemed Elî Elanî**...

Rehmetiyê ji bilî zimanê xwe, bi zimanê Tirkî, Erebî, Îngilîzî û Fransî dizanî û pê diaxivî û hinekî bi zimanê Elmanî jî dizanî û di warê wergerandinê de pir jîr û zîrek bû, nemaze di wergerandina Kurdî û Tirkî ji bo zimanê Erebî.

Ev navê hinek ji wan pirtûkan in:

1-Bîranînên Jinekê
2-Bîranînên Keçek Mamoste
3-Evîna Min û Jana Min
4-Bersiva Kosmopolîtizm
5-Nameya Gelê Kurd
6-Nameyek Ji Mistefa Kemal Paşa re
7-Çend Rûpel Ji Wêjeya Kurdî
8-Bîranînên Min

Çi diwarê xebat û zaravê netewî de be û çi di warê wêje û rewşenbîriya Kurdî de be, weke ku diyar e Bedirxanî di dîroka gelê Kurd de xwediyê cihekî pir bilind û buha ne. Vêca mafê wan e ku em bîranînên wan pêk bînin. Ji min re xuya ye ku yê kevnê xwe neparêze, zor e ku di pêşerojan de bikaribe tiştekî hêjayî pêk bîne ji gelê xwe re. Rewşen Bedirxan, ji wan kevnê me bû, ji wan Bedirxaniyên ku xwe gorî axa Kurdistanê kirine bû.

Rewşen Bedirxan, weke diya Kurdan dihat naskirin, pîrejinek dilovan û dilsoz bû, nerîna çavên wê tûj bûn, dema ku mirov bi wê re dipeyivî û guhdariya wê dikir, nedixwest ji nik wê rabe....

Sed rehmet li giyanê wê û giyanê Mîr Celadet bibare, bihuşt cî û warê wan be.

***

***not:** wêneyên vê gotarê ji arşîva Armancê û ya Konê Reş hatine girtin.*

www.arsivakurdi.org

Hezaremîn Hêk

Perwîz Cîhanî

Bînanî gizikek tiftika ladayî xir û pir û nerm û nol bû. Xweşik û ruhsivik, te digot qey lûfikek armûşê peng e ku bi destên nerm û germe kiçek xam e, teşîrêsek evîn-dar û yarhebîn hatiye ristin û bûye gulokek jîndar û holek mexmerî. Ciwan û cindî, bedew û berdilan, xincîlane û neşmîl û germ û nerm û lûs û dilhebîn bû. Dengê wê te digot qey zincîr e, zincîrek bi teql û aheng, rêz û li dû hev, wek rêzek mosîqayî; çiv, çiv. çiv...

Dengekî dilbizvîn û balkêş û nazik û germ, dengekî ûsa xweş û dilhebîn û pirevîn bû ku li ser dilê dilkeviran jî kar dikir.

Bi zorê dihate bîrê. Bînanî xewnêd şevan, xewnêd şevên rev û bezê, şevên helat helatê, şevên xûnê û êgir û êsin, şevên bizotên mirovxur. Lê nihe... wa ye li ser hêlvanka bê hêk, hêlvanka sik û sar û bê pûş û pelaş. Hêlvanka bê falik, li ser keşkekî ku li cuhê falikê danane bin, karê hêkkirinê dike. Diqewime eve hezarmîn hêka wê be ku bi du destan pêşkêşî xudanî dike. Hejmar li destan derketîye. Nizane ya çendê ye. Lê hindî ku tê bîrê, mirîşka hêkker bûye. Li seretaya mirîşkînîya xwe da roj hebûn ku du hêk dikirin. Roj hebûn ku hêkên du zerik dikirin. seretaya warikînîya wê baş tê bîrê. Çendê şeng û qeşeng û bi naz û dilbixaz bû. Xoşewîst û berdilka kelokan û berdevka mirîşk û warikên qelew û bedew bû. Rûxweş û geş û ciwan û berdilan û de'iyedar û bi heyt û hût bû...

Êş û jan û çîk û birûskên hêkê alozî kirin nav hevo û firêtên bîreweriyên wê. Serûbinî hev bû. Çîk û birûskên vê carê rengê jana yekimîn hêkê didan. Jana hêka xunavî, hêka nuxurî.

Bînanî nihe tê bîrê; hînga gava ku diçû ser falikê û di hêlvankê da ditelya, xudanî serî li ser nediqetand. Gavê û lehzê li pişt çît û perdan ra, li qelşa de û penceran ra, li celxa derkê hêlvankê ra wek çawan evîndarek dizî va li giravîya xwe binêre, dîna xwe didayê. Dihat û diçû. Te digot qey ew jî dixwaze bibe şirîkê wan êş û janan.

Gava ku li hêkê rizgar dibû, bi selewat û gîregîran per lihev dida û xwe diawîte himêza kelok û warikan. Kelok bi qirteqirt per û baskên xwe jê ra li 'erdê disût û xwe li ber diqelizand û pêşewazî lê dikir. Xudanî bi tilîlî û fîtefît garis û kirkirk, qût û çinîkên çewr li ber direşand. Li saya serê wê, kelok û warik û mirîşkan jî zikekî mutribî dixwarin û tivinga xwe zeytax dikirin.

Çîk û birûskan ew tev givaştin. Çavên wê reş û tarî bûn. Perdeyek sipî jêle hate ser çavên wêye zerekarîbarkî. Çav çûn li tepa serî asê bûn. Çav lê qulipîn. Dunya li pêş çavan reş helgerya. Qirpeqirp bi parxan û qalça wê ket. Hêz da xwe. Hêz li ser hêzan. Taw li leşê wê da nemabû. Xwe dida zorê. Xişexiş bi per û baskên wêye hişk û req û rût û pîr diketin. Cara yekê, bo wê hêka nuxurî jî ev hemû cencerat û êş û azara nedîtibû. Bê weş û bê taw bûbû. Pîrbûnê lê kar kiribû. Nikarî hêz bida xwe. Te digot qey çiyayekî kevirîn, zina-

www.arsivakurdi.org

rekî reş î giran li newala qalça wê da gîr kirîye. Hindî zor dida xwe, nikarî ew zinara li wê dolê ra bixişikanda. Zor da xwe, lê bêçine bû. Feyde nekir. Dunya li pêş çavan reş û tarî bû. Perda sipî cardu jêle kete ser çavan. Û êdî jorda nehat. Li ser hêkê hişk bû, bû ço...

Piştî çend rojan bêhna eniye leşê wê seha xudanî ser hêlvankê da rakişand. Hat, bêhevsele, bi bîz û micis, bi bilme bilm û porteport, pêpkê wê ragirt û ew li hêlvankê kaş kir û virvirande ser kulîfeng: "Keftara sikitî! lêdaye ev deran lewitandiye!..Cehennem be here!.."

Piştî demek kurt kelok û warikên we ye xoşdivî li ser leşê wê berev bûn. Pêş da leşê wêye pir ispî û ispikên li ser per û baskên wê dane ber dimdikan. Hêdî hêdî dimik li leşê wêye qermiçî ra kirin û goştê wê ye çir li nav dimikên tûj û pir hêze wan da bû piroze.

17.02.93, Ormîye

ferhengok:

gizîk: kelef, guloka biçûk
xincîlane: ciwan û biçûk û xwînşirîn
neşmîl: cindî
lûs: hilû, saf û sûf
teql: aheng, rîtm
falik: ew hêka ku didani hêlvankê ku mirîşk li ser da hêk bike, fe'lik
xoşewîst: xoşdivî, xoştevo
kelok: dîk, keleşêr, kelebal
hevo: ew bendê ku diavên nav firêta tewnê, po
firêt: tan, tar, bendê tewnê yê raçandî ku hevo dikeve nîveka wan
nuxurî: yekemîn zaroka day û baban
celx: qelş
tiving zeytax kirin: kinayet e li têr xwarinê
jêle: li alîyê jêrê, jêr ve
kulîfeng: kulîk, cihê taybet e zir û zibl û kirs kêw alan
piroze: pexş û belaw, belaş û lêkberdayî, bela û wela bûyî
parxan: parestû, parsû
cencerat: îşkence, azar û ezîyet
qalçe: peyvek turkî ye, kurdîya wê nêk e.
hêlvank: lîs, kolika mirîşkan, di hindek navçên Kurdistanê da ji falkê ra jî hêlvank dibêjin.

Ehmed Huseynî

Bi Xewna We Pênûsê Dilorînim

(helbest) 1984-1992, Weşanxana Jîna Nû, 1993, Uppsala, 118 rûpel, Kurmancî

Ehmed Huseynî nivîskarekî Kurdistana Surîyê ye. Ev dîwana wî ya 2. e derdikeve ronahîyê. Ya pêşîn bi navê "Mistek Ji Şîna Bêcir" di 1990'î de derket. Di vê dîwana xwe ya 2. de Ehmed Huseynî helbestên xwe yên ku di navbera salên 1984-1992'an de nivîsîne, belav kirîye. Parçeyek ji vê dîwana wî ev e:

...
Rojhilat di xeftanê te de asê bûye!!
Rojava di çepkên te de çêbûye!!
Bakur ketîye paş çeperên şevê!!
Başûr bûye leheng û hozanê revê!!
De rabe bo min bêje:
kîjan darê ji dilê xwe re bikme kerker
kîjan darbestê
ji govenda birçîyan re bikime per
kîjan çiyayî ji hejmartina qamçîyan re
bikme ferheng
kîjan zemînê ji sirûda serxwebûnê re
bikme pêşeng
kîjan helbestê ji naskirina hebûnê re
bikme sînor
kîjan mebestê ji gewrîya nebûnê re
bikme tor...?

www.arsivakurdi.org

Samed Behrengî

Samed Behrengî (1939-1968) nivîskarekî Îranî yê bi nav û deng e. Bêtir bi çîrokên xwe yên ji bo zarok û gêncan hatiye naskirin.Her çendî ew bi çîrokên xwe xitabî zarokan dike lê, di eynî wextî de şîretan jî li mezinan dike.

Samed Behrengî di 1939án de li Tebrîzê ji dayik bûye. Li gelek gundên Azerbeycana Îranê mamosteti kirîye.

Di 1968án de ji alî hêzên tarî yên dewletê ve tê kuştin. Demek di ser kuştina wî re derbas dibe, termê wî di çemê Arasê de tê dîtin.

Ji berhemên wî hinek ev in: Masiyê Reşê Biçûk, Yek Xox Hezar Xox, Kevokvanê Keçel, Qijik. Li jêrê me çîroka wî "Dûgerê Felegê" ji Tirkî wergerandiye Kurdî.

DÛGERÊ FELEGÊ

Wextekê mirovek hebû, her tim ji felegê şîrmaq dixwar û timî jî ji siûdê kêm bû. Her çi kar bikira karê wî çewt diçû. Tu car karê wî ser rast nedibû. Rojekê ji xwe re got:

-Weha bi rûniştinê tu tiştek nabe, ezê biçim li felegê bigerim bibînim, hesabê vê sihûda xwe jê bipirsim, bila min ji vê sihûda bed xelas ke.

Ji ciyê xwe rabû û bi çol û beriyan ket. Pir çû, hindik çû bi rê de leqayî gurekî hat. Gur hat pêşîya wî û jê pirsî:

-Gelo tu weha bi ku de diçî?

Mêrik got:

-Li felegê digerim, bibînim da ku bila vê sihûda min a bed biguherîne.

Gur got:

-Ji bo Xwedê, ger te feleg dît, silavên min lê bike û jê bipirse, bêje serê gur timî diêşe, gelo jê re çi çare ye?

Mêrik got:

-Birabe, ezê bibêjim.

Û bi rê ket. Pir çû, hindik çû, hat welatekî ku lê şer derketiye û şahê wî welatî di şer de binketiye û direve. Mêrik û şah leqayî hev hatin û şah jê pisî:

-Gelo tu weha bi ku de diçî?

Mêrik got:

-Şahê min ez diçim li felegê digerim, ku ez bibînim bila qedera min biguhere û min ji vê sihûda bed û zişt xelas ke.

Şah got:

-Çawa be tu diçî cem felegê, ji bo min jî

bipirse, gelo ez çima di hemî şer û cengan de weha bin dikevim û direvim? Carek be jî ez hê di şerekî de bi ser neketime!

Mêrik got:

-Birabe şahê min, ezê bibêjim.

Û dîsa bi rê ket, qasekî çû, hat ber qeraxê behrekê, nihêrt ku ne riyek û ne kêştîyek heye. Pel pel li dora xwe dinihêrt, bi carekê de mêzekir ku masiyekî mezin serê xwe ji avê derxist û ji mêrik re got:

-Ho rêwîyo, ma tu weha bi ku de diçî?

Mêrik got:

-Hemî karên min xerab diçin, kar û xebatên min tew rast nabin, ji ber wê yekê ez diçim li felegê digerim. Lê ez dinihêrim ku ji vê derê pê ve tu rêyek tuneye, pêşîya min jî deryayek bê dawî, ne kêştîya min heye û ne jî kelek, ezê çawa biçim?

Masiyê mezin got:

-Ezê te li pişta xwe siwar kim û bigihînim wê hêla derayê, lê şertekî min heye, ku te feleg dît, tu yê jê re bibêjî, masîyê mezin gotiye ezmanê devê min timî dixure, ez ê çawa ji vê xurê xelas bim?

Mêrik got:

-Birabe, ezê bibêjim.

Û li pişta masiyê mezin siwar bû û çû wê hêla deryayê. Di wir re dîsa bi rê ket û meşiya, meşiya, meşiya, piştî demekê rastî yextîyarekî hat ku teşkên xwe kişandiye heta ber çogên xwe û bi merrê hewqek pir mezin av dide. Di hewqê de biçûk û mezin bi hezaran mişar hene. Hinek bi av û hinek jî bê av in. Axa hinekan zipî ziwa bûye, ji ber bêavîyê tev terk lê ketine, derizîne, qelş qelşî bûne. Mêrikê yextîyar jî tew bi ser de dîsa mişarên têrav av dida, dilopek av jî ne dibir ser yên bêav.

Mêrik hat cem yextiyar. Yextiyar jê pirsî:

-Kuda diçî lo?

Mêrik got:

-Ez li felegê digerim!

Yextiyar got:

-Çi karê te bi felegê heye, ma tuyê çi bibêjî jê re?

Mêrik got:

-Heke ez wî bibînim ez zanim ezê jê re çi bibêjim! Ezê berê baş çêrê wî bidim!...

Yextiyar got:

-Werge tew nesekine, tu çi dibêjî bibêje, lewra feleg ez im!

Mêrik hinekî fikirî û di pê re got:

-Na, tu berê ji min re bibêje ka ev mişarên mêwan ji bo çi ne?

Yextiyar got:

-Van mişarana? Evana, li dinê çiqas kes hene hemî mişarên wan ên sihûdê ne.

Mêrik got:

-Pirr baş, gelo ya min kîjan e?

Yextîyar ji nava hezar mişaran mişarek biçûk û bêav û zipî ziwa û terikî û qelş qelşî rê dayê û got:

-A ha ya te ev e!

Mêrik nihêrt ku çilkek av jî naçe ser mişara wî. Qeherî, ruyê wî tehl bû û bi carekê mer ji destê yextiyar girt û ruyê ava herqê guhert û berra ser mişara xwe da. Piştî ku mişara wî tijî av bû, got:

-A nuha bû! De ka ji min re bibêje çima ezmanê devê masiyê mezin dixure?

Yextiyar got:

-Di ezmanê devê wî de parçeyek yaqût heye, ji ber wê ye dixure, heke yek kulmekî li serê masiyê mezin xe, wê yaqûtê bikeve û êdî tu car wê ezmanê devê wî nexure.

Mêrik got:

-Baş e, lê şahê wî welatê hanê çima timî di şer û cengan de bindikeve, heta nuha qet di tu şerrekî de carek be jî bi ser neketiye, sebeb çi ye?

Yextiyar got:

-Ew şah pîrek e, lê xwe xistiye drûvê mêran. Ger ew dixwaze di şer de bi ser keve bila mêr bike!

Mêrik got:

-Baş e, lê çima her tim û daîm serê gur diêşe?

Yextiyar got:

-Ger gur jî mêjîyê merivekî ehmaq bixwe wê êşa serê wî di wê gavê de derbas be û wê rehet be.

Mêrik bi kêf û eşq û ken ji cem felegê da rê û çû. Hate ber qeraxê deryayê. Masiyê mezin li hêvîya wî bû, çergî dît jê pirsî:

-Te ji derdê min re çare dît?

Mêrik got:

-Belê min dît, lê gerek tu pêşî min derbasî wê hêla deryayê bikî, paşê ezê çareya derdê te bibêjim!

Masiyê mezin mêrik li pişta xwe kir û bir wê hêla deryayê. Mêrik ji pişta masiyê mezin peya bû û got:

-Di ezmanê devê te de perçeyek yaqût heye, divê ku yek kulmekî li serê te xe daku yaqût bikeve û tu jî ji wê xurê xelas bî.

Masiyê mezin got:

-Madem wilo ye hema tu were kulmekî li serê min xe bila yaqût bikeve, ezê ji xurê xelas bim, bila yaqût jî ji te re be.

Mêrik got:

-Êdî îhtîyaciya min bi tiştên wilo tuneye, lewra min mişara xwe av daye, hem jî min heta dêv tijî av kirîye! Got û çû.

Qasekî bi rê de çû, ji dûr ve şah dît. Şah li hêviya wî bû. Mêrik gava ku hat ba şah, çi tiştên bi rê de hatibûn serê wî hemû ji şah re gotin. Şah hinga got:

-Wa ye tu bi her tiştê min dizanî, çawa be haya kesî ji me tuneye, hema were bi min re bizewice û li welatê min bibe şah.

Mêrik got:

-Na bavo, ma ezê çi bikim ji şahtiyê, min carê mişara xwe av daye, êdî sihûda min vebûye, ez ne te û ne jî şahtîyê dixwazim!

Şahê keçik her çiqasî li ber mêrik gerya lê feyde nekir. Mêrik ji cem şahê keçik jî rabû çû û dîsa bi riya xwe de meşiya. Hinekî çû îcar leqayî gur hat. Gur jê pirsî:

-Ez te bi kêf û eşq dibînim, qey tiştê ku tu lê digerya te dît?

Mêrik got:

-Belê min dît, him jî min çareya êşa serê te jî dît; divê ku tu mêjîyê merivekî ehmac bixwî daku êşa serê te derbas be, yan na tu çare jê re nîne.

Gur got:

-Her bijî, ez gelek sipas dikim ku tu ji b min jî hewqas betilî, de ka hela bibêje di çûı û hatina te de çi bi serê te de hat çi nehat, tı rastî çi hat, te çawa feleg dît, te jê re çi got?

Mêrik serpêhatiya xwe ji serî heta binî gur re got; mesela masiyê mezin, a şahê keçikî, negirtina yaqût, qebûlnekirina şahtiyê, hemî yek bi yek ji gur re got, û l dawiyê jî:

-Lewra îhtîyacîya min bi wan tunebû çimkî min mişara xwe av da, êdî sihûda min vebûye.... got û rabû pê da ku biçe.

Gur hinekî fikirî û bi carekê de xwe avê ser mêrik, bi qirikê girt û avêt erdê û kuşt mêjîyê wî derxist û xwar û got:

-Ma ezê ji te ehmaqtir êdî kê bibînim?

FERHENGOK:

Dûger: yê ku li dû tiştekî digere, bi pê tiştekî dikeve.
Sihûd: şans, talih
Şîrmaq: sîlle, şeqam
Bed: pîs, xerab, nebaş, zişt
Leqayî tiştekî bûn/hatin: rastî tiştekî hatin
Kelek: kêştiya îptîdaî ku bi meşkê li ser avê diçe
Hewq: baxçeyê bê dar, tenê ji bo sebzeyan bi kar tînin
Mişar: cêfîn, gava ku sebze tên çandin ji her xetek wê ı mişar tê gotin
Mer: cûreyek bêr e, li hin ciyan jê re "bel/bêl" jî dibêjin
Çêrê yekî dan: dijûn dan, kufur kirin
Çilkek: dilopek
Kulm: hunduk, gurmik
Werge:ku welê ye, madem ku weha ye
Hînga: wê gavê, wê wextê,
Çergî: çawa ku

Wergera ji Tirk
Mahmûd Lewenc
19

www.arsivakurdi.org

Nalî (1797-1873)*

Xaw û bê xawî du zulfî xaw im ez
Çawe çawî yek xezale çaw im ez

Ger niye awir le sînem da be taw
Boç leber qulqul xerîqî aw im ez?

Narî sînem ger nebê, xerq im emin
Awî çawim ger nebê, sûtaw im ez

Xeyrî zulfî to ke riştey 'umrim e
Des le "ma fîha"y zeman biryaw im ez

Taze ebrût wisme kêşawe be naz
Dil letî şimşêrî taze-saw im ez

Ey refîqan, suhbetî Nalî meken
Boç? Ke min lewra wekû bednaw im ez.

*Bo jiyana Nalî binêre Wan, no:2 (1992), r.3-5

Melayê Cizîrî (1570-1640)*

Cana ji cemala te muqeddes qebes im ez
Ger hûr û perîzade nezerkî te bes im ez
Mislê mehê nû ger te divêtin me bibînî
Mêze bike camê tu dibînî çi kes im ez
Yexma ji me can kir ku tecellayê li dil da
Min ruh di qalib tu yî, tenha qefes im ez
Hubba te ye min radihêjînî ku binalim
Şeb ta bi seher nale ji rengê ceresim ez
Min go mehê nû çaşinîyê ebrûyê yar e
Go min çi hed e, şubhetê ne'lê feres im ez
Saqî ji ezel yek du qedeh bade i min da
Hetta bi ebed mest û xumar û teles im ez
Cana tu yî min can, gulê bê xar û kerem bî
Minnet ku ne wek bulbulê mîhnet 'ebes im ez
Sed cewr û cefa dî bi me naçin ji derê te
Yek ser tu nebat î welê li teb'ê meges im ez
Ger we te divêtin bibirî ser tu bike ferman
Da wê saetê ser bibirim xweş meqes im ez
Ser ta bi qedem ez bisojim şubhê Melayî
Perwane sîfet sohtime bê sewt û hes im ez

*Ev tarîx me ji kitêba J. Blau,Memoire Du Kurdistan r. 106 girt. Li ser jidayikbûn û wefata Cizîrî gelek tarîxên cihê hatine nivîsîn, mesela T. Bois nivîsîye:1407-1481

BASÊN BÊRÛTÊ

Reşîdê Kurd (1910-1968)

Zivirîn çerx
Bas livya
Dolab gerya
Gêr bû bas,
Bas firya...
Wek colek berx
Rêwî
Bi ser hev de bûne kerx.
Hin rûniştin, hin ji piya
Bi çeng ve daliqîn,
Qor qor siksikîn,
Pev zeliqîn...
-Nere bas!
-Here bas!
Şofêr
Zirezop
Çav li serî bûne tas
Bi tirkî dike çêr
-Kuro ka bijmêr!
Çend kes?
-Bîst û neh!
-Eh
Bajo bes!
Livya bas,
Gêrbû bas,
Kilek li pêş,
Du kil li paş,
Hejyan bîst û neh laş.
Motor
Ji ba Morgan,
Karesor
Hosta Vartan
Li ser
Çar dolavan
Bi textan
Şîngirandiye..
Bi giştî deh peya
Rûniştî.
Ên mayî tev ji piya
Bi çenga ve daliqîn
Qor qor siksikîn
Pev zeliqîn
-Nere bas!
-Here bas!
Şofêr
Çav lê bûne tas...
-Hop!
Berdestî mîna top
Got:
-Nerrr...rit
Va ye çar cot
Xirrrr..rit...
Lêxist firên...
Hosta Xorên...
Dakişyan rêwî...
Hilkişyan rêwî...
Mîna laşên pezkûvî
Bi çenga ve daliqîn
Siksikîn...
Pev zeliqîn...
-Here bas!
Gêrbû bas,
Kilek li pêş
Du kil li paş...
Hejyan bîst û neh laş.

Bêrût 19.06.1964

Selîm BEREKAT

(S. Berekat di 1951'an de li Kurdistana Sûrîyê, li gundê Mûsasanayê ji dayik bûye. Li Zanîngeha Şamê beşê edebîyatê xwendîye. Ji salên 1974'an de ji Sûrîyê derbeder bûye. Pêşî li Lubnanê, nuha jî li Qibrisê dijî.

Ji berhemên wî: 1-Sîsirkê Hesinî, 2-Husa Ez Mûsêsana Belav Dikim, 3-Quling, 4-Bazyar, 5-Hozanên Taristanê (roman), 6-Perîk (roman), 7-Kinîşta Şervan)

www.arsivakurdi.org

SÎSIRKÊ HESINÎ

-III-

Selîm BEREKAT

LIBINGUHÊHEVKETINA ALÎYAN

A va ye em di kirasên xwe yên biçûçik de li dora du Dîkên Romî bûne xelek.

Ma gelo hûn Dîkê Romî ê ku terîya xwe wek baweşînkek mezin vedigre, ê ku goştê zêde bi ser û bin qirika wî ve helawistiye, dinasin?

Ma gelo hûn Mîrê dîkan, mîrê reş î girs, ê ku mêya wî hêkekê bi qasî sê hêkên mirîşkê dike, dinasin?

Ma gelo hûn hêka Mirîşka Romî, hêka damdamî ya ku libek têra danek xwarina zarokekî wek min dike, dinasin?

Dîkê Romî û mêya wî çiqasî şêrîn în. Ev pevçûna aloz a di navbera du dîkên Romî de çiqasî şêrîn e!

A va ye em terpirepa bask û nikulan dibihîsin. Em dengê gurrbûyî ê du nêrên mişt nêrayî dibihîsin. Yek ji wan dizane ku serkeftin cêwîyê şikestinê ye, lê pevçûn wa dike ku lîsk sînorê xwe derbas bike, wê dike cêwîya jînê, ne bi lîskê be serrast nabe. Lewra terpirepa baskan xurttir dibe û sorbûna goştê zêde ê ku bi ser û bi bin qirikê ve helawistîye, xurttir dibe. Werm û saw xurttir dibin û qîrîna me jî bilind dibe.

Dîkek nêzî ê din dibe, beriya ku nikulekî bavêje serê wî, xwe jê bilindtir dike. Çav difirin, nikulek ji vî, nikulek ji wî. Terî hetanî dawîn vegirtîye û bask mîna destên gevizkaran(1) berya hevgihiştinê, dihingivin zemînê.

Em bi qîrîn bang dikin: "De hey dîko de... De hey lawê kûçik!" Herdû dîk mîna ku xwe ji êrîşa dawîn re amade bikin, ji hevdû dûr dikevin. , Em çavdêrîyê dikin. "De hey lawê kuçik!" Dema ku piçekî dihedinin, em yekî ji wan bi alî ê din de dehf didin, na herê em wî dikişkişînin. Wisa pevçûn ji nû ve dest pê dike.

Li vir berîya ku yek ji herdu şervanan bikeve, dayika me bi qîrîn baz dide: "Hey zebenîno!.. Ma hûn hov in!" Em jî berîya ku kevirek an darek li bin guhê me keve, ji hewşa malê direvin.

Erê, erê BIRAKO! Wê gavê em zarok bûn. Zarokine ku bi pevçûna dîkan kêfxweş dibin, bi hilanîna hêkan ji bin kurkê berîya ku nikul bidin, şa dibin. Çendîn car me hêk şikandin û me çêçikên rût tê de dîtin. Çêçikên demûşî û şil ên ku hê jî kamil nebûbûn. Çend caran me zerdik bi xwînê pêçayî, an kurmikine di çeşnê beqên biçûçik de dîtibûn.

Em ji tiştan berîya ku kamil bibin, hez dikin. Em ji pevçûna dîkan dema ku serkeftin ne para tu dîkî be, hez dikin. Em ji hêkên ku

çêçik tê de kamil nebûne hez dikin. Em ji nikulên xurt û ji xirecira baskan hez dikin.

Ê me, em wisan in birako! Jiyana me jî wisa ye.

Di pevçûna lawiran de ne em sedem bûn. Lê bi zikmakîya xwe hatine dehfdan. Lê me bûyer balkêştir dikir dema ku tu rê ji bilî pevçûnê me nedidît. Ma gelo tu dizanî çawan hey BIRAKO!?

Ez dê ji te re bibêjim:

Me bi qiloçên beranan digirtin, me ew bi alî hevdû de dehf didan. Ev jî pir hêsan e. Hema ku em beranekî nêzî ê din bikin, pevçûn dest pê dike. Û pevçûna beranan ji ya Dîkên Romî cuda ye. Beran dijwar in, bi qasî metreyekê sînga xwe ji erdê bilind dikin û hevdû didin ber poşan. Bilind dibin û di "ba" de li bin guhê hev dikevin, di nav hirîya wan de toza dilovan radipere.

Quloç li hev digerin, piçekî haş dibin mîna ku dê hew pevçûnê bikin, lê belê ku quloç rizgar dibin, ji nû ve radiperin.

Enî li ser enîyê, dengê poşan wek dengê defê. Hinekî bi paş de vedigerin û careke dîtir radiperin, vedigerin û radiperin, beranek dikeve û ji nû ve radibe, careke dîtir dikeve, vê carê radibe taku bireve cihekî dûr.

Me bi çavên xwe gelek beranên revyayî dîtin. Quloç şikestî, wek kuçikan, ta ku birîna wan dihat hev, çend rojan direyan.

Her gav xelkê beranek ji xwe re hiltanîn. Beranekî ku her û her li dora jinên xwe diçû û dihat. Taku bizanibin bê çend mê di bin wî re derbas bûne, soring li ser sînga wî datanîn. Zengilek û çend morîk bi qirika wî ve girê didan; nêzî mîhan dibe û bi bizaveke seyr baz dide ser wan, pêşî mîhê baz dida, paşê bi aramî radest dibû. Aramîyek ku tenê bi helke-helka berên û bi bizava dûvê mîhê ê ku çep û rast dibû, dihat şêlû kirin.

"De... De hey lawê kûçik!"

Û bi guhlivîyek zelal me li hevdû temaşe dikir.

Hemî lawir kûçik in, an mîna kûçikan in, mirîşk û mîh û çûk tev kûçik in. Em ên zarok wisa têdigihêjin. Wisa em sixêfan ji war re didin. Lê bi rastî, herdû qantirên Bavê Kazimo pir diketin serê min, û Bavê Kazimo 'erebaneçî (paytonçî) ye. Ereban (payton) a wî rêwîyan ji serê bajarê Qamişlo ta dawîya wê diguhêzîne.

Bavê Kazimo percaneke biçûk ji têlên sêniçik li paş erebana xwe girê dida, ev jî ji bo ku em li ser hesinê ku herdû dolabên dawîr bi hevdû grêdide, rûnenên. Em bi xwe jî, taku em qonaxê piçekî kurt bikin, her gav li ser wî hesinî rûdiniştin. Wisa me bi hemî erebanên rêwîhilgiran re ev kirina xwe bi kartanî.

Lê hina ji me, ên zirz, dema ku nedişiyan bi dû erebanê de baz bidin, bang dikirin "Qamçî!.. Qamçî!.." Erebaneçî vê simbolê dinasin û Bavê Kazimo jî wê dinase. Lewra taku qantirên wî bibezin, pişta wan bi qamçîyan disotand, li paş xwe diziviri û diqîrya: "de bigrin!" Pişta me ji qamçîyê wî sor dibû, me xwe davêt ser kevîya kolanê û em digindirîn. Wê gavê me çiqasî dixwest ku rojekê ji rojan em bikaribin herdû qantirên wî bigurînin.

Lê belê herdû qantirên wî balkêş bûn. Pir diketin serê min, pir kêfa min ji herdû teniştên wan re ên bi morîk û xişxişkan xemilandî, dihat.

Ez dê bi rastî bibêjim BIRAKO!

Me dikarîbû hemî lawir bigurandana. Ma gelo tu dizanî em çawan lawirên mirî digurênin?

De rê bide min taku ez li ser vî tiştê ku tu nizanî, te agahdar bikim.

Zarokên taxa me hejar bûn. Hetanî hest hejar bûn. Hina ji wan herrîya dîwaran dixwarin, eger herrî pir xwaribûna ew dibirin cem bijîşkên bajêr. Bijîşkan digotin ku ev

www.arsivakurdi.org

gerdiş tiştekî pir xerab e. -Ez vêya bi rastî dibêjim, eger hûn bawer nakin, hûn dikarin ji bijîşkan li ser herrîxuran bipirsin.-

Ew zarokana "yên herrîxur" taku çend qurûşekî qezenc bikin, amadebûn her tiştî bkin.

...Ji xwe dema ku bijîşkên lawiran bibin ên mirovan, lawirên berate pir dibin "û mirovên berate jî".

Çemek nêzî bajêr hebû. Û xelkê lawirên xwe ên mirî davêtin wê derê. Cihê ku lawirên mirî hebin, zarok jî henin. Li wira kêrên ku ji metvexan hatine dizîn, dest bi karê xwe dikirin. Me çerm ji ser goştê genîbûyî digurandin, lê bîna qezenckirinê ji hemî bînan xurttir bû. Wisa zarokekî an du zarokan talanek qelew ji xwe re qezenc dikirin. Çimkî buhayê cezek hirî lîreyek an du lîre bûn.

Erê BIRAKO! Cezek bi du lîra ye, û du lîrên Sûrîyê jî buhayê derbasbûna avjengeha gelêrî ne, an buhayê çar caran derbasbûna sînemê ne.

Em zarok bûn. Me guh dida mirîyan. Em bi mirîyan dijîn. Ev keftelefta me ye. Lêbelê em bi tiştine dîtir, ji bilî nan, dijîn.

Em ji qaçaxê jî dijîn... Ma tu dizanî çawan zarok ji qaçaxê dijîn? Bêguman pirsgirêk e. Lê rê bide min taku ez ji te re şirove bikim:

Bajarê me li ser tixûbê Turkîyê ye, di navbera me û wê de xêzek dirêj ji têlên sê-niçik (têlên dirikî) peyda dibe. Lêbelê ev têlana daxwaza ku em derbas bin welatekî nenas, di nava me de sist nake... Di nava dehlek biçûk ji derk û darên çinarê em derbasî Turkîyê dibin. Rêberê me ê di temenê me de ye (12 salî ye) dibêje: "Ez cihê mayinan dizanim, Tirk nizanin çawan dê mayinan biçînin".

Rêberê me yê biçûk dibêje: "Eger we pêl cihekî nerm kir û we qirçeqirçek sivik bihîst, dêmek mayin e. Eger we pêl mayinekê kir, pêwîst e hûn xwe nelivînin, paşê ê mayî perpirsîyarîya min e" Û em derbasî Mêrdînê dibin, bajarê mewij û xurdezadên tirî.

Li wira em û xelkê xurman bi titûnê diguherînin. Darên xurma li Turkîyê nînin. Kîloyek xurme dike pênc pakêt ji tutûna herî qenc. Û dema ku em dizîvirin, bi buhayekî pir erzan, em titûnê difroşin pincarfiroşan.

Em zarok bûn Birako! Em nizanin ku tengerêyên dehlan welatan bi hevdû girêdidin. Na herê me hest dikir ku zemîn dûz û serrast e, ku ew sînorên ku mezin xêz dikin tenê ji bo mezinan in. Lewra me xefkên xwe li bin têlên sê-niçik vedidan, li wira kevokên bejî bi azadî datanîn, azadîyek ku em li welatê xwe fêrî wê nebûbûn.

Eger hat û kevokek di xefkê de werbû, em bi kêfxweşî û bi saw bi alî wê de baz didan. Em ditirsiyan ku leşkerên Turkiyê me gullebaran bikin.

Şevek derbas nabe ku em dengê teqîna di navbera Turkan û qaçaxçîyan de nabihîsin. Lê Turkiye pir nêzîk e. Ta qonaxa merivatîyê nêzîk e. Hê jî em ji "Alistana" hez dikin, -bavên me jê hez dikin-. Lê em ji Ataturk hez nakin, digel ku em bi zikmakî li ser yekî ji nijada wî distirên: **"Yaşa yaşaşa/ Cemal Gursel xol paşa"**

Di vê qonaxê de, di qonaxa van salên pir terr de wek hêta çêlekê, me guh dida tiştine dîtir jî. Û bi kêfxweşîyek bêhempa em çavlirêmana wan dikin. Yek ji wan demsala çinînê bû, ya din jî wexta kelandin û hêrana genim bû, ta ku bikin savar. Ev herdû munasebet wek temenê me nerm bûn.

Di demsala çinînê de em li bendî amadebûna derasên(bîçerên) qertel ên bi perwaneyên textînî û bi şehên hesinî, diman. Ta ku derase amade bibe demek mişt kêfxweşî pêwîst e. Wê ji nû ve paqij dikin. Şehên hesinî diguherin, baweşînkan perçe perçe ji

hevdû vedikin, her weha diranên ku genim û kayê ji hev cihê dikin jî (Ev kar li derve li cihekî vala çê dibe, konekî mezin têt vegirtin, hejmarek pir ji karkeran dicivin.)

Alavên biçûk dilkêşîya me dikirin; çakûç, kilîtên burxuyan, şehên hesinî ên biçûk. Carina me ew didizîn.

Me xwe dixapand, ku em damezrandina cîhan li ser dîwarên kelpîçînî dûbare dikin. Bi wan alavan me dîwar diqeşartin, me panavine pir fireh diqeşartin, di bin de kelpîçên herrînî bi awakî pir tund, li tenişta hev diyar dibûn. Û paşê me alavên xwe di bin erdê de, di kortalan de vedişartin. Me ew bi axê dinuxumandin.

Careke dîtir em nêzîkî karkerên derasê dibin. Me xwe ji wan vedidizî ta ku em destên xwe têxin nav zeyt û şehmê. Em destên xwe bi hevdû ve difirkînin, wê demê em hest dikin ku em ji dil karker in.

Piştî wê çinîn tê. Lê çêja çinînê tiştekî taybet e. Derase zemînê ji gihayê zêrînî î sistopisto rût dikin, wek dema ku em xwe ji kirasên xwe, berîya ku em bişemitin golan, rût dikin. Û derase mîna dêwên kedî ne. Em ji ber baweşînkan baz didin. Û ji ber baweşînkan, pûş, bi dû ku genim ji simbilan cihê dibe, bilind dibe. Em bi dû derasan de baz didin ta ku babelîskên tozînî me werdigrin. Em pûş tar û mar û terpirepê di nav de dikin, ta ku laş û cilên me mişt kapek dibin.

Û ên mezin jî bi dû derasê de baz didin. zilam û jin. Ew piştîyên mezin ên pûş amade dikin û li ser pişta keran diguhêzin ta ku bikin êm, an li tevlî axa sor a ku kelpîçên avakirinê jê çêdikin, bikin.

Li vê derê her tişt ji herrîyê ye BIRAKO! Xak herrî ye, xanî herrî ne û rê jî. Li cihê ku herrî hebe pûş jî heye. Paşê em bawer dikin ku em ji pûş ji dayik bûne, ku dawîya me jî pûş e, ku sînorên zemînê sînorê ba ye, bayên ku dê me bi xwe re hilgirin.

Lê çaxa kelandina genim, bêguman meh recan (festîval) e. Em sindoqên textînî yên vala û dolabên lastîkî dikirin. Em dista mezin (niqrî) li ser kevirine mezin datînin û em agir di bin de vêdixin. Av li dirêjahîya rojê hêdî hêdî dikele. Libên genim stûr û nerm dibin. Stûr dibin û ji ber kelê diteqin. Îca merş û hesîr li ser banan tên raxistin, dewl dagirtî bilind dibin û vala vedigerin bilind dibin û dadikevin, û dehnû, dewl l tenişt dewlê tê raxistin.

Hemî zarokên taxê li cem dista mezin kom dibin. Heryek zerikekê (tas) an lalîyekê bi dest xwe hildigre, ji subehê de li bende ne. Di nobetdariyek pir dirêj de, hin diçin û hin tên, mîna ku ji derbasbûna wextê bitirsin. Gava ku dehnû dikelin, parên xwe î biçûçik werdigrin, piçek şekir bi ser genim de werdikinm an rûn û xwê li tevlê dikin û bi dilbijîyek rastîn wê dixwin.

Ew şahîya me yî biçûçik e BIRAKO! Lê belê şahîya mezin, ya ku hewşê malan bi xwînê dinuxumîne, dema wê jî heye. Dawîya havînê, bi dû barana diwemîn de ya ku wek herrîya sor dibare, kuştar dest pê dike, serbirr dest bi sûkirina kêr û satorên xwe dikin lawirên biçûk û mezin, nifş bi nifş dest bi hilweşandinê dikn, goşt û merge pir dibin. Her mal berxên xwe an çêlekên xwe ji serjêkirinê re amade dikin. Li rada çend mehan, ta ku qelew bibin, wan têr êm dikin û ji bo hemî payîz û zivistanê tên hilanîn.

Her mal peymanekê bi serbirrekî re giri dide û serbirr tu peran wernagire, lê belê çerm û rovîyên qurbanê ji xwe re qezenc dike; evana heq destê wî ne.

Em biçûk bûn BIRAKO! Em li dora vî zilamê rûşuştî dibûn xelek, zilamê bêdeng ê ku qirika çêlekê ta ku wê bavêje erdê, b quloçan badida û paşê destê wî bi bizavek pir sivik dilivîya, bi bizavek şareza, xwîn dipi-

www.arsivakurd.org

jiqî, mîna tayekî zirav û xurt dipijiqî. Gava ku birîn di navbera serî û gewde de fireh dibe, çavkanîyên germ ên xwîna sor dest bi herikînê dikin, li ser axê diherikin û cokên zirav çêdikin an jî di ser devê cokan re diri-jin û avgirekê bi dûkelek sivik li ser erdê di-hêlin.

Xwîna lawiran spehî ye, qurmizî an jî tarî ye. Bîna wê, pisîk û kûçikên ku dialêsin, dikişîne. Gava ku axê davêjin ser xwînê, ê serbirr kêrek biçûk î tûj wek gwîzanê kurkir-inê derdixîne. Çerm hêdî hêdî wek kirasekî ji ser goşt dişemite. Û ê serbirr di vî karî de pirr şareza ye. Carina destê xwe, bi dû ku kêra bi xwîn dixe devê xwe, dixe navbera çerm û goşt û bi çend kulmên sivik çerm xwe berdide û dişemite, dengekî wek dengê şêrêza ji ser pişta bavê min, derdixîne. Û wisa goşt perçe perçe, berê xwe dide cihê ku pêwîst e lê bicih bibe.

Parsû li ser têla çeka zuha dibin. Goştê sor tê kesidandin, dohn tê bişaftin. Paşê tev dik-evin tenekan, hin ji wan tên xwarin, ê mayî ji bo rojên zivistanê bi qesdîrê tên çesipandin.

Di vê wextê de, çimkî jibermayî û hestî li nav bexçan pir dibin. Lewra başokên biçûk û ên mezin î wek dîkên Romî jî pir dibin. Ji dûr em çavdêrîya wan dikin, em ji wan bi saw in. Nikul davêtin qijalkan her ku nêzî beratê dibûn. Bi bizavek hêrsbûyî me başok ditirsandin. Baskên xwe ên mezin vedigir-tin û bi pozbilindîyek seyr difiryan.

Çimkî bexçe nêzî malan in. Û carcaran li tevlî mala dibin, lewra bi şevê seqayek pir taybet dest pê dikir, seqayek ji çeqelan. Seqay-ek ku me biçûkan pir ditirsîne. Lêbelê li ser vê zemîna bêdeng î şevpestane zingîneke ji jiyanê belav dike.

Çeqel ne wisa tirsonek e weku tê gotin. Eger hat û pêwîst be dirindane ye. Ma gelo tu vêya dizanî BIRAKO!?

Tu dikarî ji Hesenê Sofî yê ku lawirek ji vê babetê, ro li nîvro girtibû, bipirsî!

Çeqel rê winda kiribû, ji xwe çeqel tenê di şevê de mîr e.

Hesen bi hespê û şivek dirêj dabû pey. Her ku lawirê sergerdan nêzî wî dibû, bi şiva dirêj lêdixist. Çeqel xwe çemkirinekê çem dikir ku lapûşkên wî dihingivîn çavên hespê. Hesen dibêje ku pevçûna bi çeqel re du saetan dirêj kir ta ku ji westanê, çeqel ji desthilanîn ket, îca bi simên hespê da ser û ew kuşt.

Û Hesenê Sofî dema ku mêranîya çeqel dipesinîne, derewan nake. Tu ji min dipirsî gelo ji bo çi?

Çimkî Hesenê Sofî rûyê xwe bi destmala xwe radipêça û dadida ser gundên kurê Eb-basê Ereb, ji çola vekirî û rût, xanî û ên ku di paş xanîyan de ligel tivingên xwe veşartine, gullebaran dikirin. Tiştek pê nedihat û kerîyek pez jî li pêşîya xwe dajot. Lêbelê He-sen kerîyê pez ji tirsa ku neyar bi dû kevin, pir dûr nedibir, çêtir didît ku her panavekê hinek pez li şûn bihêle. Lê dawî du-sê mîh ji xwe re dihiştin, ev jî besî wî ne.

Dem dema talanê bû BIRAKO!

Di dawîya vê sedsalê de, an piçekî kêmtir, em zarokine ji talanê re hatibûn amadeki-rin.

Wergera ji Erebî:
Ehmed Huseynî

----

(1)-Yên ku bi navê dilîzin, gûlaşê digrin.

www.arsivakurdi.org

HETA KEY?

Mûnzûr ÇEM

Lazım niyo ke ewro mordem halê welati ser o zêde vındo û her çi hurdi hurdi bınuşnone. Eke welat de se beno se nêbeno vera çımanê herkesi de yo. Hirê parçê Kurdıstani bınê lınganê dısmeni der ê, Kurdi uzawan de zulım û tengiyêda gırse vênenê. Têpiya hirêyine ra juyê parçê Kurdıstanê Cêri (parçê Kurdıstaniyo ke zerre sindorrê Iraqi der o) rızgar nêbiyo, destê dısmeni der o. Qısımo ke rızgar biyo, uza ki zahmetê gırsi estê, xıraviye û provakasyonê dısmeni te de dewam kenê. Welatê ke hata dı serri ra aver girêdayiyê dewleta Sovyeti bi, ewro biyê cayi û serbıxo (servexo) yê, rehetiya Kurdanê uzawan ki qe çinewa, meste-biro çı yêno dine sare kes nêzoneno.

Heto bin ra ki eke mordem raste vazo, mıleto Kurd, zaf xo ver ro dano û eve cuwamerdiye dısmeni de dano pêro. Kes bese nêkeno ke çêrên û xoverrodayisê xelkê ma rê xırave vazo, aye inkar bıkero.

Çı esto ke têyna zulımkarêna dısmeni ya ki çêrêna Kurdan ser o vınetene bese niya. Mordem gereke kêmên û xetayanê xo ki bıvêno, eskera vazo û seva werte ra wedardena dine çı ke dest ra yêno bıkero. Gereke kes xo vir ra mekero ke na dewa, dewada hen asane niya, dewa xeleşayisê welatê wa.

Wertê kêmiyanê ma de awa ke têdine ra gırs a çık a? Ez wazena ke tenê naye ser o vındine. Gorê fıkır û aqılê mı, parçê Kurdıstani yo Corên de (parço ke destê Tırkiya der o) na kêmiye, destrazuvıninêdayis û parçe parçe mendısê Kurdan a. Ma sevevo ke parti û grûbanê ma hata roza ewroyêne zuvıni nêgureto, cepheyê saz nêkerdo çık o? Mordem bese keno vazo ke "Na na sebebê (sevevê) rasti ra gore parti û grûbi nêamê tê lewe û cephe nêviraşto?". Beno ke na hali ser o her kes qiyê vazo, gorê xo tayê meselanê ideolojik û siyasiyan biyaro werte. Çı esto ke çıqaşi ke têsirê na meselan hata tayê ca esto ki, esasê xo gırêdayiyê dine niyo, girêdayiyê kêmiya Kurdan ve xu yo. Ferqê ideoloji û siyaseti wertê parti û grûbanê welatanê binan de ki estê, uzawan de cepheyi yênê sazkerdene, çı ra ma de nêbêne? Afrika Cêrine (Afrika Başur) de ANC, Filistin de PLO esto, ma de qêy çiyêde henên çino? Naza de ma gereke halê Kurdıstanê Iraqi ki xo vir ra mekerime. Hata hirê-çar serri ra aver, uza ki Cephe çinebi. Partiyanê uzay, ora aver zuvıni rê zaf xıraviye ki kêrdivi. Hama roze amê ke yê amêy tê lewe, cephe saz kerd, ard werte. Mordem bese keno vazo ke "Sazkerdena cepheyi zerarê da partiyan û xelki", ya ki "Ine cı ra fêyde nêdi"? Nê! Çiyêde henê çinewo û fêydê xo ki hen ke zaf ê, ninê hesavkerdene. Tavi eke ez naye vana, manê qesanê mı o niyo ke na meseli ser o, yanê heqa sazkerdena cephey de karê parti û grûban têdine zê zuvıni yo werte de ferq çino. Eke kêmiya têdine zêde ya ki senık tayê hetan ra bıbo ki, ayê ke seva destrazuvınidayise kar kerdo estê, ayê ke sıs gureto, ya ki qe nêkerdo estê.

Çı esto ke ewro a roze niya ke Kurdi na hali ser o zaf vındê û heto zu vazo "To niya kerd", uyo bin ki vazo "Nê mı niya nêkerd

to niya niya kerd". Eke icav bıkero mordem na meselan ser o vındo ki gereke no sevevê piyakarnêkerdene û destrazuvıninêdayêne mebone. Na nuxta de dısmen se keno, ma gereke aye ki sê numûneyê biyarime verê çımanê xo. Ewro partiyê kolonyalistê Tırkan xêlê meselan ser o ninê hurê (pê nini), bınê temelê zuvını kınenê, kenê ke çımanê zuvını vezê. Hama waxto ke sıre ame mesela Kurdan û Kurdıstani, yê tê de lez û luzê xo terk kenê, dest danê ra zuvını, Kurdan rê dısmeniye ser o yênê hurê. Ma yê seva zulım û neheqiye yênê tê lewe, çinay rê ma bese nêkeme seva heq û hıquqê xo naye bıkeme? Eke ma na kar nêkerd, kam bese keno vazo ke kerdena ma raste wa? Na vılabiyayis û zuvını ra durivınetısê ma hata kêy gereke devam bıkero? Seva zuvıniguretena ma, kerdenê ke ewro Kurdıstan de benê, dine ra zêde endi gereke çı bıbo?

Bêsık piyakarkerdene û sazkerdena cepheyi hen çiyêde asane ki niya. Mordem hama mevındo bêro tê lewe, eve lerze program û destûrê hazır bikero, cephe ilan bıkero, o ra dıme ki wazo "Kar rınd niyo, aver nêsono" nêbeno. Gereke Kurdi naye xo vir ra mekerê ke wertê elbazan (embazan) û terefdaranê parti û grûban de serdınêni esta. Ûsul û torê ke yê pê kar kenê, zuvını nêcênê. Yanê, eke ve çekuyêde bin vajine, mordem kaxıte ser o ûsul û toreyanê kari çıqaşi rast û rındek bınuşno ki pratik de piya gurênayis hen asan niyo. Uzay ra gore ki lazım o ke parti û grûbi her çi ra aver bêrê tê lewe, piya kar bıkerê, wertê hevalan û terefdaranê dine rınd bo, zuvını rındek nas bıkerê. Piyakarkerdış de hetê zor û asani çık ê, yê bıbê eskera.

Eger cepheyê bêro sazkerdene se beno? Ez wazena ke dı-hirê çekuyi ki naye ser o vajine. Saya cephey ra vengê welatheskerdoxanê Kurdan hewl vêjino. Qeweta dine qat ve qat bena zêdiye. Cephe têsirêde zaf rınd moralê xelki ser o kena, bavokê xelki eve parti û grûbanê Kurdan zêde yêno û mılet dormê dêy de beno top. O waxt têyna seva rızgarkerdena welati nê, dustê (vera) bêkarên û vêsaniye, dustê işkence û hepıskerdene, dustê hile û fesadêna dısmeni û xirabekerdena dewan ki karêde zaf weşê yêno kerdene. Propaganda Kurdan wertê dugelan (hetê enternasyonali) de her çi ke şi bena xurte. Ewro, hama hama ke her hetê cihani de dostê ma estê, wazenê ke yardım bıdê xelkê ma, hama nêzanenê ke kam çıqaşi Kurdan temsil keno, eve destê kami çı kar bıkerêne.

Eke cepheyê bêro sazkerdene, o waxt herkes zaneno ke o temsilkerdoxê Kurdan o û uzay ra gore ki têy têkılı virazeno. Têpiya eve saya biyayisê cephey ra imkan kuno ra Kurdan dest ke sasên û xeletiya xo bıvênê, siyasetêde rast teqiv bıkerêne. Qe guman çino ke cepheyêda ma, têsir dano Kurdanê parçanê binan ê welati, kar û barê dine ki aver sono.

Uzay ser o ki na asmanê (menganê) pêyanan de nermêna ke wertê parti û grûbanê Kurdıstanê Cori (vakuri) de pêyda biya, piya gureyene û xebata sazkerdena cepheyê, gamê muhimi û tarixi yê. Zê welatheskerdoxanê Kurdan têdine, omıdê mı ki u yo ke zêde waxt ramevêro, yê na karê xo berê sere, Kurdê parçê Kurdıstanê Cori tê de piya bıbê wayirê otoritêyêda siyasi û bınê siya daye de piya bıgureyêne.

***

KEÇELEK (*)

Arêkerdox: **J. Espar**

Cîyek benû, cîyek çinê benû, ruwejêk keçelekêk benû. Keçelek û bavî xwi şin cit. Hetonî ´esrêk citê xwi kên, onênî nonî yin niyêno. Bavî yi vonû:

- Gelo inê çi ra ma rî non nîonî?

Bavî, Keçelêkî erşawenû kî vonû:

- Şû ma rî non biyari!

Keçelêkî ti don ra yenû kî. Keçelek yênû kî, dadê yi vona:

- Ti xeyr û?

Keçelek vonû:

- Bavî mi zav yêrs bû. Ti ma rî non nîardû zav yers bû, va "ti şû ca di gê ma yî belêk saribivirn û poj, biyar."

Dadê yi vona:

- Keçelekê m´, emon hewar ma yî ca ra yo gê ma wû! Ma sênî eşkên in gê xwi sari bivirn?

Keçelek vonû:

- Wille bawoy va, ti gê ma sari nîvirnî û nîyarî, ez hîrê telaqonî yê erzena.

Cinek zî tersena, vona:

- De biyê!

Keçelek ca di onû, wi û dadê xwi gê erzênî ´erd, sare virnenî, çermi kenî, kênî werdi û kênî zerrê lî û giweşt pêşenû. Hema temom nîpêşawû, Keçelek astê giweştî xwi zerrê lî ra vejenû û dadê xwi ra von:

- Dayê, de ti non hadiri ker, ez inka kuwena tever û yena.

Dadê yi vona:

- De baş û.

Keçelekî ti donû ra û şinû. Şinû, şinû, şinû dewê omikê xwi. Vonû:

- Ruwêjî ti weşi v´.

Ya zî vona:

- Ê ti zî weşi v´, Keçelekê m´ ti xêyr û?

Keçelek vonû, willê haaal-mesela hina wa: Birê ti zaf nîyewêş û, mîyon cê di koti wû, nîyewêş mêrgî wû û vat "wa wayê mi nîvinderû biyerû!"

Ya vona:

- De baş û! Lawê m´ ti rûş, ez inka ma rî katon û helaw pojena.

Cînek lez û bêz kena, katon-helaw pojena û kena zerrê galî; galî erzena dîyarî hêr. Vona:

- De Keçelêkê m´ ti biyer şû, hetonî omikê ti zî in der-beron biqefelno biyerû.

Keçelek ti hêrî xwi erzenû vêrniyê xwi yenû. Yenû, yenû, qederêk yenû, oniyenû riyêk riyê yi ra qiliyena, şina cêko bîn. Keçelek hêrî riya ra vejenû, kwenû riya nêwî ser û kiştê riya di bar genû, qeldenû. Katon-helaw xwi ken rû. Keson-kerron donû arî, kenû zerrê galî erzenû hêrî ser û şonû xwi vêrnî. Şinû, pê ra omikê yi yena, resena ci, binê pîya şinî, Keçelek vonû:

- Omik, ti hêrî biyer û şû, ez inka kuweno tever û yeno.

Omik vona:

- De baş û.

Cînek hêrî gena şina. Şina, şina, şina kî birê xwi. Oniyena cînê birê yi ûja wa. Cînek vona:

- Ti xeyr û?

Omik vona:

- Willê haaal-mesela hina wa. Keçelek omi kî ma û vat "Birê ti nîyeweş û. Birê ti zav nîyeweş û, nîyeweşî mêrgî yo, wa wayê mi nîyevinderû, biyerû." Mi zî katê helaw-melaw potî.

Cînekî gali kênî rû, oniyênî her yo kesa xwi rî şî, kerra xwi rî şî.

Cînêk vona:

- Pepûû! In çi vi, in çi vi Keçelek ard ma sari!

Dadê Keçelekî vona:

Willê haaal-mesela hina wa: Keçelek omi, nonî yin kotibi erê, mi ci rî non nîberdivi, va

www.arsivakurdi.org

"Bavî mi zav yêrs bû, vatû gê ma yî belêk sari bivirn!" Mi ga sari birna, non hon û tiya wû, la Keçelekî ti bi vîn. Dême omi ina veta ti sari.

Binêk vindênî, oniyenî miyerik omi. Miyerik vêşonû, yêrsbiyay o.

Miyerik vonû:

- Ina çita wa, wayê ti xeyr û?

Cîneki zî vona:

Willê haaal-mesela hina wa. Keçelek ina arda ma sari.

Omiki zî oniyena birê yi weş û. Piyerû zî vînênî ku Keçelekî felekî ardî yin sari. Bavî binê yêrs benû, tabî se kerû, vonû "Keçelek mela ti mi rî niyêrî kî!"

Keçelekî ti se kenû: Katon-helawûnî xwi benû, mergêk esta, sarê a merg di zî yenêk esto. Vêrî ay yênî di kenû rû û nişen rû, wenû. Oniyenû miyerikêko astewrnişti, weta omi. Keçelekî ti dest kenû pê, qêrrenû, vonû:

- Low, loow, low, low!

Miyerik zî weta vonû:

- Hê hêêy, ti vonî se?

Keçelek vonû:

- La law, bî tiya! Ti vêşon nîbî?

Miyerik vonû:

- Willê ez bîya vêşon, zerrê mi gevser dejenû.

Keçelek vonû:

- La law, bî, bî! Bî tiya, dinya qeder non.

Miyerîk ti yenû. Miyerik vêşon û. Awa serdin ûja wa, katey û helawî zî. Keçelek ver di niştû rû, wenû. Miyerik astewr a benû piye, dest kenû pê, wenû. Katê û helaw wêş î. Keçelek vonû:

- Ya merdim!

Miyerik vonû:

- Hê.

Keçelek vonû:

- De ti biweri, astewrî xwi dêyn bidi mi, ez biniş ci, hîrê dor dormalê mergi şiyêr û biyerî.

Miyerik vonû:

- Sari û çimonî mi ser.

Willê Keçelek ti astewr genû, vonû:

- Ya merdim, in astewrê ti, astewrêko kumêt û, zav rind û. Inew kincî mi kon î. Kincî ti newê yî, ti kinconî xwi bidi mi, ez xwi ra di. Kincî ti astewr ti yenî.

Miyerik vonû:

- Sari û çimonî mi ser!

Ca di vejenû qat kinconî xwi donû ci. Keçelekî ti, kinconî xwi donû xwi ra û nişenû ci. Hîri dorî donû qweçmir û dorey hîrin di donû perû yella. Miyerik dim a kenû qêrrî û vonû:

- La law, law, laaaw ti en astewrî mi bênî ça? Ageyr, ti astewrî mi bênî ça?

Keçelek guwş pa nîkiwenû, donû qweçmir rû. Dinya êrî dinyê Keçelekî ya.

Warî astewr ûja non û katonî xwi wenû, wirzenû we.

Keçelekî ti şinû, şinû raştî xwezlêk yenû. Kêf xwezla ra zinarêk benû. Kêf xwezla ra şonêk xwi şo vêr zinarî. Şoni kulav yi pa wû, xwi şo vêr zinarî. Keçelek vonû:

- Law, laaw, emon hewar, xwi rind ci şon! Çiqas qiwêt ti estû xwi ci şon, xwi rind ci şon, zinar cuwer di omi gina ti rû.

Şoni hetonî ca esta, bi hemû qiwêtî xwi, xwi şonû ci.

Keçelek ti şinû vêrî pêsî, pêsî danû arî, şonû xwi ver. Şoni zî terson ver xwi şowû zinarî ver, hayê yi pêsî ra çina. Keçelek diyarî riyê xwi di raştî miyerikêk yenû. Nîmriwej û, germ û. Miyerik cit kenû.

Keçelek vonû:

- Silamû ´eleykum, nîmruwej û, miyeson ti nîwêrdî?

Miyerik vonû:

- Lawê mi willê miyeson ez werda, felatê mi yin dest çîna. Ez se kî, se nîkî?

Vonû:

- Xalo bî, dermonê yi estû. Bî serê xwi berzi xetê engazî!

Citkar sarê xwi erzenû ci. Wi zî herrê citi onû kenû sari yi ser.

Xal vonû:

- Ella ti ra razi bi, Ella qeyîm, qeyîm emrê ti derg kerû! Ez biya wenik.

Keçelek vonû:

- Xalo, ti sarê xwi ûja ra berz meki! Heton bi ´esir, ben wenik, ti sarê xwi berz ki.

Xalo vonû:

- De şo, Ella ti ra razî bû.

www.arsivakurdi.org

Gê binî nirî de yî.

Gon kenû a, şonû xwi vernî, yella.

Astewr niştewû pês vernî de wû, gonê xwi şonû xwi vernî benû. Şinû, şinû, şinû kî.

Bavî yi yêrs biwû. Vonû:

- Bawo yêrs mebi. Temom, mi xeta kerda, mi gê mawo belek sare birna, mi omikê xwi, xapîna. Mi herindê gê ma belekî di, di gê ardî. Mi, ma rî birrêk pes ardû. Mi ma rî astewrêko kihêl ardû, qatêkî kincî ardî. Inê pêrû zêdone yî.

Bavî yi veng nikenû, şinû kî.

* * *

Miyerikî warê astewrî, dîyarê yênî ra nişenû rû non wenû û werzenû we, vonû "inê miyerikî astewrî mi berd ça?" Miyerik yenû, yenû, qederêk yenû, raştê xwezlêk yenû. Oniyênû şonî ha xwi şo vêr zinarî. Vonû:

- Şivanoo, şivanooo! Ti qe miyerdimêko astewrnişte nîdî?

Vonû:

- Willê lehzewo bîn, miyerdimêko astewrnişte omi îtya. Astewro kihêlî niştevi, îtya ra şi.

Vonû:

- Ti ra nêva se?

Vonû:

- Mi ra va: "Xwi vêr in zinar şo, zinar ginen mi ro, adewa ra ez nîwtona ver a vejî.

Vonû:

- Kutikê lajî kutikî, ti xapêtî, çi zinar û, çi hal û! Zinar bêro ti eşkênî vindarnî? Pês ti ça wû?

Vonû:

- Pês mi ha ûja wo.

Vonû:

- Tek pêsê ti çinî ya, pês ti nimit berdû, pês ti çinû, dême Keçelekî berdû.

Şone, çilpo vazdenû vêr zinar a, oniyênû zinar taway nêbenû. Yenû, oniyênû, raşta pês yi taway çînû.

Miyerik vonû:

- La law bî, bî, Keçelek ez xapêta, astewr û kincê mi berdî, pês ti zî berdû, de bî ma şirî.

Yenî, yenî, yenî, riya ra oniyênî, 'esir teng û, engazêk honi ya uja wa û di hirê xêtî citi estî û taway nîasenû, nî gêyî, nî zî miyerdim. Yenî, yenî, oniyênî tirmêk ha o raşte ra wû. Pê ra asenû, sare tawa nîasenû. Lingon kuwenî pa vonî:

- Lo, lo ti kom î?

Miyerik vonû:

- La law şima kom î? Qarişê mi mebê, mi rehetsiz mekerê, cî mi wenik û, miyeson ez werda, vinderê ez xwi rî rehet bikerî.

Vonî:

- La law, çi meyes î, çi hal û? Hewa yenû, wenik û, 'esir teng û, mûyey meyeson çinî ya.

O zî werzenû we.

Vonî:

- Çi ra ti ûja di vî? Gê ti ça yî? Ti êri se kerdû, di xetî cit kerda?

Vonû:

- Gê mi honî yî ûja yî.

Vonî:

- Willê tek gê çînû.

Miyerik sarê xwi donû we re, oniyênû raşt a zî tek ge yi çînû.

Miyerik vonû:

- Haal-mesela hina wa, miyerdimêk omi, astewr niştivi, miyeson dormalê mi guretivi, zaf germ vi, mi ra va: "Xalo mi dermonî ti dîwo." Mi zî zey yi hina kerd.

Warê astewrî vonû:

- Willê ay miyerik 'eynî Keçelek û, ma zî xapêtî, astewrî mi, kincî mi û pês in miyerdimî nimitî; dêmek gê ti zî berdî. Qederî ma yo wo.

Heme hirê şinî, şinî, şinî; nata persenî, weta persenî, dewêk di persenî, dewijî vonî "şima eşqalonî ay miyerikî vajî, guwerê yi ma cewabi şima bidî."

Yi zî vonî hina, hina, hina...

Dewijî vonî:

- Willê in miyerik dewê yi ha ûja wa.

Kuwenî riya, şinî, şinî; nata persenî, wata persenî; vonî:

- Kî Keçelekî aw o.

Şinî donî berî rû. Keçelek ti yenû, raştê miyerdimonî xwi yenû.

Miyerikî vonî:

- Silamun ´eleykûm! Kî Keçelekî ino wû?

Vonû:

- E, ez a. Kerem kê, şima sarê û çimon ser omeyî.

Vonî:

- Ma şinî.

Keçelek vonû:

- Nê, nê, şima riyo dur a omeyî, şima miyemonî ma yî, ez çi qeyde eşkêna miyemononî xwi bê non û aw ray kêrî! Vinderî, emşû tîya nonî xwi borê, ma ciyon şima kenî ra, rakuwerê, ser sibay warzê we, pês xwi, astewr xwi, çî-mî xwi bigêrî şêrî. Her çî îtya hazir û.

Vonî:

- Sarê-çimon ser. Bawerîyê xwi bi Keçelekî onî.

Şon di nonê xwi wenî, mijûl benî, cem´et benû germ; qederêkî şonû, Keçelek vonû:

- Ma ciyon şima rakerê?

Vonî:

- Tabî, ma riyo dur ra omê, ma qeflêyê.

Keçelek ciyon onû kenû ra, hîri hemi şonî kuwenî miyon nivînonî xwi. Sekoki bena, ciyek diyarî seko ra kenû ra, ay wird ciyon bînon zî war di kenû ra. Her yo şinû miyonî nivînonî xwi di kuwenî ra. Keçelek zî ciyê xwi pey ber di kenû ra. Bavî Keçelekî zî ci yi hola do. Verî rakewtiş di Keçelek vonû:

- Gelî hevalon, verî ku şima kuwenî ra vatişêk mi estû. Wesiyetêkê bavî mi estû. Bavî mi vonû "herçi yo miyemon ku omewo kî ma, gere xwi nêheremnû!" Eger miyerdim xwi biheremnû bavî mi mirenû. Kes nêşkêno merdiş ra bixelesnû.

Vonî:

- Sarê û çimon ma ser. La ma qij nî, gêj nî. Ma miyerdimî warê serron î.

Yê kuwenî ra, Keçelekî ti aya wû, ranikiwenû. Guwerê yo-di sa´eton vindenû, oniyêno e, miyerikî kewtî ra. Keçelek ti werzenû we. Welê suba onû kenû mîyonî aw, heşay huziron biney pîsî virazenû; onû, liheyf miyemonon kenû berz, kuweçikêk verî çî her yo di kenû rû û yenû mîyon cî xwi di vindenû. Ranikuwenû vonû "wa miyemonî mi rakwî.

Zemon şonû, benû serî sibê, ser sibê zî hema rew û, miyemonon a yo hêsenû xwi, vonû "Willay ma hîn werzî we, erey û." Xwi qerqerneno onêno bi hî pê ra. Dest xwi çarnenû benû, onêno, hella hella xwi heremnawû. Vonû"Willê ê mi şi, ez hêdî reydi hevalon xwi ra vajî wa werzî we." Hevalon xwi ra vonû:

- Hê, hê, de wirzî we, erey û!

Hevalî yi werzenû ino vonû"Ya merdum, mi xwi heremnawû."

Vonû:

- Ella qehrê xwi ti nîkero, senê ti xwi heremnawû ti qij î, gêj î!

Miyerik dest xwi benû, onêno yi zî xwi heremnû. Vonû:

- Hêwax, hêwax, willê mi zî xwi heremnawû! Ma inê se kenî? De vindi ma veynî ay hevalê ma yê diyarê seko se bi?

Kuwenî pa, hevali yin vonû:

- Çito, çito? Şima nîvardenî ma rakwuwerî!

Vonî:

- Ya merdum çi rakewtiş û, wirz we! Erey û. Ma xwi heremnawû. Ti zî bewnî ti xwi heremnawû, nîheremawnû?

Vonû:

- De weta şêri ez qij û, ez xwi heremnenû!

Willê we zî xwi qerqerneno, gîreno, yi zî xwi heremnawû. Senê in vonû "Willê mi zî xwi heremnawû" Keçelek ûja ca ra zît benû, vonû:

- Şima va seeee?

Ca di vazdenû hole, lingê bavî xwi genû, kaş kenû raşte û vonû:

- Hêwax liminê, hêwax liminê, bavî mi merd!

Willê miyerikî ciyonê xwi kenî çeng, hema pirên û timonon a vazdenî şinî. Astewr, pes û gê Keçelekî rî monenî.

(*) Na mesela Keşkon di vajêna. Keşkon yew dewa Bongilonî (Solhanî) ya. Mi na mesela zey vatişê embaz Bongilonijî nuşti.

www.arsivakurdi.org

PIRTÛKÊN NÛ

amadekar:
M. Lewendî

1-**Mamoste,**
Mêr Mêra Nasdike!, Weşanên Jîna Nû, 1993, Stockholm, 98 rûpel, Kurmancî

Kitêb ji alî karîkaturîstê kurd Mamoste ve hatiye amadekirin. Ev kitêba wî ya 2. e. Wekî tê zanîn berî vê, bi navê "Dengê Xêzikan" kitêbeke wî ya din jî derketibû. Di kitêba "Mêr Mêra Nasdike" de 93 karîkaturên bîrewerî û siyasî cih digrin. Pêşgotina kitêbê jî ji alî Mûrad Ciwan ve hatiye nivîsîn.

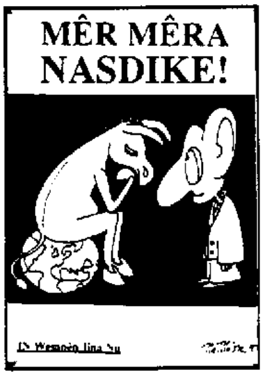

2-**Mûrad Ciwan**
Türkçe Açıklamalı Kürtçe Dilbilgisi-Kurmanc Lehçesi, Weşanên Jîna Nû, 1992, Stockholm, 224 rûpel, Kurmancî-Tirkî

Kitêb bi Tirkî li ser rêziman û qaîdeyên rêzimana Kurmancî hatiye nivîsîn. Kitêb ji bo fêrbûnê zêdetir, bi awayekî akademîk hatiye nivîsîn. Ji bo kesên ku dixwazin li ser Kurmancî bixebitin û wê bidin hember zaravayên din, çavkaniyek hêja ye.

3-**Zeynelabîdîn Zinar**
Siyabend û Xecê (destan), Pencînar, Weşanxaneya Çanda Kurdî, 1992, Stockholm, 160 rûpel, Kurmancî

Destana Siyabend û Xecê ya bi navûdeng ji nû ve ji alî nivîskar ve hatiye nivîsîn. Wî gelek varyantên destanê jî dane berhev, bi awayekî nû wek çîrokeke destanî ya dirêj nivîsîye, carna cih daye strana Siyabend û Xecê ya folklorîk a orîjînal jî.

4-**Şêx Mihemmed Can** (1858-1909)
Leyl û Mecnûn (menzûm), Pencînar, Weşanxaneya Çanda Kurdî, 1992, Stockholm, 352 rûpel, Kurmancî, wergera ji tîpên erebî: Zeynelabîdîn Zinar.

Kitêb ji alî Şêx Mihemmed Can ve hatiye nivîsîn. Şêx Mihemmed Can birayê Şêx Evdirrehmanê Axtepî ye. Z. Zinar ev berhema menzûm ji herfên erebî wergêraye ser herfên latînî û li gel pêşgotin, ferhengokek û orîjînala wê ya bi herfên erebî ji nû ve çapkirîye.

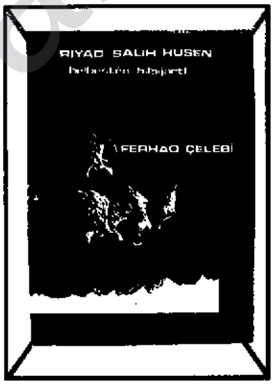

5-**Riyad Salih Husên**
Helbestên Hilbijartî, Ji Weşanên Kovara Zanîn, 1992, Qamişlî, 91 rûpel, Kurmancî, Wergera ji erebî: Ferhad Çelebî, Riyad Salih Husên şaîrekî Ereb e. Di 1954'an de ji dayik bûye. Di 1982'an de di 28 saliya xwe de li Şamê miriye. Çar dîwanên wî derketine. **Ferhad Çelebî** hin helbestên wî ji erebî wergerandine Kurdî û di bin navê "Helbestên Bijartî" de di 1992'an de çap kiriye

6-**Îsmet Seyda**
Mistek Azar (helbest), Suriye, 1992(?), 95 rûpel, Kurmancî, Îsmet Seyda yek ji kadirên siyasî yê kurdên Surîyê ye. Di salên pêncîyî de ketiye nav refên xebata gelê Kurdistana Surîyê. Pêşî di Partîya Demokrata a Kurd de kar dike, piştî 1965'an ku partî dibe du beş, ew ligel çepan

www.arsivakurdi.org

dimîne, di 1969'an de dibe endamê komîta navendî ya partîyê. Di 1975'an de jî dibe sekreterê Partîya Çepê Kurdî Li Surîyê. Di vê dîwana wî de 47 helbestên welatevînî hene. Brahim Yûsif û Ebdulhefîz Ebdurrehman jî jê re pêşgotin nivîsîne.

7- Heyder Ûmer
Feqîyê Teyran, Lubnan, 1993, 131 rûpel, erebî

Ev kitêba duwemîn a Heyder Umer e ku bi Erebî derdikeve. Ya pêşî jî li ser Ahmedê Xanî bû. Heyder Umer ji Afirînê ye, mamostayê lîseyê ye. Ew di vê xebata xwe ya li ser Feqîyê Teyran de, bi taybetî li ser naveroka helbestên wî, jiyan û navê Feqîyê Teyran radiweste. Mesela nêrînek wî ew e ku navê Feqîyê Teyran neku ji Teyran lê ji Tîran hatîye. Nivîskar ji gelek çavkanîyên Erebî, Kurdî (Kurmancî-Soranî), Îngilîzî jî feyde wergirtîye û di dawiya kitêba xwe de wek çavkanî navê wan jî nivîsîye.

8-Pîr Rustem
Çivîkên Beravêtî (çîrok)
Weşanên kovara Aso, Şam, 1992, 87 rûpel.

Pîr Rustem çîroknivîsekî Kurdistana Surîyê ye. Di 1963'an de li Afirînê ji dayik bûye. Muhendisî xwendiye. Gelek çîrokên wî di kovarên Gelawêj, Stêr, Aso, Zanîn û Rê de derketine. Çivîkên Beravêtî kitêba wî ya pêşîn e. Tê de yazde çîrok cih girtiye. Pîr Rustem di nivîsîna çîrokê de wek rê, riya surrealîzmê girtiye ber xwe. Pêşgotina vê kitêba wî jî dîsa ji alî çîroknivîsekî bi nav û deng ê kurdan, Evdilhelîm Yûsif ve hatiye nivîsîn.

9-Selman Osman (Konê Reş), El-*Emîr Celadet Bedirxan, Şam, 1992, 173 rûpel, Erebî.*

Selman Osman (Konê Reş) nivîskarekî ji Kurdistana Sûrîyê ye. Wî demekê li Qamişlîyê kovara **Gurzek Gul** derxistiye. Di gelek kovar û rojnameyên kurdan û ereban de nivîs û lêkolînên wî derketine. Lê xebata wî ya herî hêja û barbiçav bê guman kitêba wî ya li ser Celadet Bedirxan e. Li gor gotina wî, wî pêşî kitêba xwe bi Kurdî nivîsîye, lê ji ber şertên Surîyê, ji mecbûrî ew wergerandîye Erebî û çap kirîye.

Wî ev kitêba xwe ya ku li ser Celadet Bedirxan e, bi piranî bi alîkarîya Rewşen Bedirxanê nivîsîye. Kitêb ji çend beşan pêk hatîye. Di destpêkê de behsa malbata Bedirxaniyan dike, piştre bi kurtî xebat û jiyana Emîn Alî Bedirxan, û paşî êdî bi dûr û dirêjî behsa jiyan û xebat û bîr û ramanên Celadet Bedirxan û kovarên Ronahî, Hawar û Roja nû dike. Her weha di kitêbê de gelek belge û rismên hêja yên Bedirxanî û Kurdên wê demê hene. Di demek nêzîk de kurdîya wê jî wê derkeve.

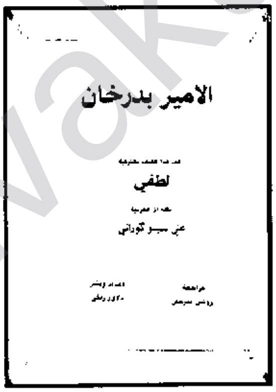

10-Lutfî
El Emîr Bedirxan, Surîye, 1992, 40 rûpel, Erebî,Wergera ji Tirkî: ***Elî Seydo Goranî****, Neşir û muraceet:* ***Rewşen Bedirxan, Dîlawer Zengî.***

Ev broşura piçûk di 1906'an de bi tirkî derketiye, naşirê wê Lutfî ye. Li ser wê bi tirkî hatiye nivîsîn "hasılatı Kurdistanın Azmi Kavi Cemiyetine aittir" û di çapxana Îctîhad a Abdullah Cewdet de hatiye çapkirin. Elî Seydo Goranî jî ji tirkî wergerandiye erebi û pêşgotinek jê re nivîsîye.

11-Ebdirrehman Mizûrî
Li Xelkê Tahlê Li Min Şirînê (helbest), Suriye, 1991, 56 rûpel, Kurmancî, Wergera ji herfên erebî: Dîlawer Zengî

Ev dîwana Ebdurrehman Mizûrî di 1987'an de li Iraqê bi herfên erebî derketibû, Dîlawerê Zengî ew wergerandiye herfên latînî. Di vê dîwanê de 10 helbestên şaîr hene.

www.arsivakurd.org

12- **Diya Ciwan**

Pêlek Ji Deryayê Kovanên Min, Şam, 1992, 93 rûpel, Kurmancî, Diya Ciwan yek ji jinên Kurdistana Sûrîyê ye ku ji demeke dûr û dirêj e ku bi Kurdî dinivîse. Wê di gelek kovar û rojnameyên Kurdî de helbest û nivîsên edebî nivîsîne. *Pêlek Ji Deryayê Kovanên Min* berhema wê ya pêşîn e. Têde helbest û pexşanên helbestî û edebî cih digrin.

13-**Dr. Celîlê Celîl**

Kurdekanî Împiratorîyetî Usmanî, Baxdad, 1987, 326 rûpel, (Soranî), ***Dr. Kawus Qeftan*** *le rûsîyewe kirdûye be kurdî û pêşekî û perawêzî bo nûsîwe.*

Ev xebata Celîlê Celîl cara pêşî di 1973'an de bi Rûsî derketiye. Dr. Kawus Qeftan jî li gel hin notên binî û pêşgotinekê ew wergerandîye Kurdî (Soranî) û çapkirîye. Tirkîya wê jî bi navê *"XIX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğun'da Kürtler"* ji teref Mehmet Demîr ve ji rûsî hatiye wergerandin û di 1992'an de di nav weşanên Öz-Ge de hatiye çapkirin. Her weha Erebî ya wê jî di 1987'an de bi navê *"Min tarîx el- emarat fî el-Împeratoriyet el-Usmanî"* ji alî D. Mihemmed Ebdulnecarî ve hatiye tercume kirin û li Şamê hatiye çapkirin.

-Dr. Celîlê Celîl

Min Tarîx el-Emarat Fî el-Împeratorîyet el-Usmaniye, Şam, 1987, 160 rûpel, Erebî

Tercume: D. Mihemmed Ebdulnecarî

-Dr. Celîlê Celîl

XIX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürtler, Öz-Ge Yayınları, Ankara, 1992, 228 rûpel +34 foto, Tirkî, Wergera ji rûsî: Mehmet Demir

14- **Azad Bavê Şihîn**

Yên Perîşan (roman), Beyrût, 1991, 153 rûpel, Kurmancî

Azad B. Şihîn nivîskarekî Kurdistana Surîyê ye. Ev roman berhema wî ya pêşîn e. Ew di vê romana xwe de belengazî û perîşanîya milletê xwe tîne ziman. Bi taybetî behsa dewra salên heftêyî û jê vir de dike.

15-**Tîrêj**

Serpêhatîyên Kurda (folklor), Weşanên Kovara Zanîn, 1992, Qamişlî, 90 rûpel, Kurmancî

Seydayê Tîrêj yek ji şaîrên klasîk ên Kurdistana Sûrîyê ye. Heta nuha bi navê "Xelat (1989)" û " Zozan (1990)" du dîwanên wî derketine. Ev kitêba wî ya sêyemîn e ku bi giştî çîrok û serpêhatîyên kurdan ên folklorîk in. Di kitêbê de 45 çîrok û serpêhatî û meselokên folklorîk cih digrin.

16-**Mihemedê Mele Ehmed**

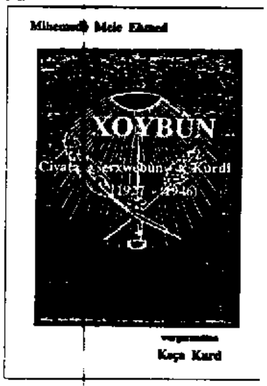

Xoybûn, Civata Serxwebûna Kurdî (1927-1946), Qamişlî, 151 rûpel, Kurmancî, Wergera ji Erebî: Keça Kurd

Mihemedê Mela Ehmed ji Qamişlîyê ye. Kitêb pêşî bi Erebî derket, Keça Kurd jî ew ji erebî wergerandiye Kurdî. Kitêb li ser dewra Kurdên Osmanî û piştre bi taybetî le ser dewra avabûna Xoybûnê û xebata wê ye. Her weha tê de behsa xebatên berî salên 30 û 40 yên li sûrîyê jî dike. Kitêb ji bo kesên ku bixwazin lêkolîneke li ser tarîxa siyasî ya Kurdistana Sûrîyê û Xoybûnê bikin, çavkanîyeke hêja ye.

17-**Mihemdê Mela Ehmed**

Sefahat Min Tarîx Hereket ul Tahrîr el Wetenî el Kurdîye fî Sûrîye" (Rûpelin Ji Tarîxa Tevgera Azadî û

www.arsivakurdi.org

Niştimanî ya Kurdan Li Sûrîyê), *Qamişlî, 1991, 110 rûpel, Erebî*

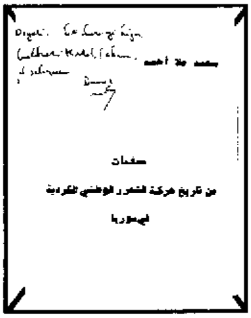

Kitêb bi tevayî behsa tarîxa Partî Demokratî Kurd-Surîyê dike, bi taybetî demên 1957-1965. Her weha tê de behsa gelek şexsîyetên siyasî yên Kurdan jî dike, wek; Mecîd Haco, Nûreddîn Zaza, Şêx Mihemed Îsa, Reşîd Hemo, Hemîdê Hacî Derwêş, Osman Sebrî, Mihemed Fexrî, Cigerxwîn, Ebdulla Mela Elî, Derwêş Mela Silêman, Ebdulezîz Elî Ebdî.

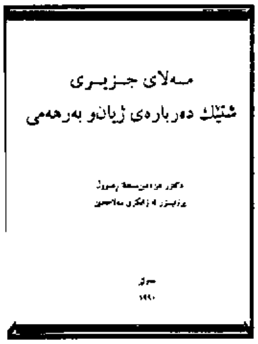

18-Dr. Izzedîn Mistefa Resûl; *Melay Cizîrî; Şitêk Derbarey Jiyan û Berhemî, Çapxaney Dar el Hukumet, 1990, Hewlêr, 331 rûpel, Soranî-Kurmancî*

Izzedîn Mistefa Resûl profesorê edebiyatê ye, di 1934'an de ji dayik bûye. Nuha li Kurdistana Iraqê di Universîta Seleheddîn de profesor e. Her weha di meclîsê de parlamenter e. Wî heta nuha gelek kitêb û meqale nivîsîne. Ev di vê kitêba xwe de li gel jiyana Melayê Cizîrî helbestên wî jî tehlîl dike. Kitêb ji bo kesên ku li ser edebiyata klasîk a Kurdî lêkolînê bikin berhemeke berkeftî ye.

19-Malmîsanij *Bitlisli Kemal Fevzi ve Kürt Örgütleri İçindeki Yeri* (Kemal Fewzîyê Bedlîsî û Di Nav Rêxistinên Kurdan de Ciyê Wî), *Stockholm, 1993, 152 r.+13 foto, Tirkî*

Malmîsanij lêkolînerekî ji Kurdistana Bakur e. Bi taybetî li ser tarîxa sedsala 18 û 19. a Kurdan dixebite. Heta nuha di vê babetê de û li ser zaravayê Dimilî heşt kitêbên wî derketine. Ev kitêba wî li ser jiyan û xebata Kemal Fewzî ye. Kemal Fewzî yek ji şexsiyetên siyasî yê navdar ê Kurdan e. Di 1884(?)án de li Bedlîsê hatiye dinê, tevî serîhildana Şêx Seîdê Pîran bûye, di 1925án de li Diyarbekirê hatiye îdam kirin.

Nivîskar di beşê ewil de behsa zaroktî û xortanîya Kemal Fewzî dike, piştre behsa kitêb û berhemên wî û paşê jî rewşa wî ya piştî şerê cîhanê yê yekem dike. Beşê çaran xebata Kemal Fewzî ya di komele û rêxistinên wek Kurdistan Tealî Cemiyeti, Kürt Teşkîlatî Îctîmaîye Cemîyetî, Kürt Millet Fırqası, Kürt Demokrat Fırkası, Kürt İstiklal Cemiyeti de ye. Her weha di vî beşî de behsa xebata wî ya di kovar û rojnameyên Jîn (kovar), Kurdistan, Jîn (rojname) de jî dike. Piştre behsa tevgera Şêx Seîd û Kemal Fewzî û mehkemekirin û îdamkirina wî heye.Di beşên dawî yên kitêbê de nivîskar cih daye sê helbestên Seyid Evdilqadir, hin îfadeyên Şark İstîklal Mahkemesî û hwd. Di dawîya kitêbê de piştî çavkanî û notan 13 rismên tarîxî yên şexsîyetên Kurdan jî cih digre.

20-Dr. M. Bakro *Stranên Cezîrê (helbest) Sûriye, 1992, 39 rûpel, Kurmancî.*

Ev pirtûka biçûk a helbestvan bi herfên latînî û Kurmancî derketiye. Tê de bîst helbestên ku lome û lavayîyê ji xwedê û dunyê dike hene.

21-Nasirê Hemsoro *Xewnên Pîra Berî Cejna Newrozê (şano), Sûriye(?), 1991, 34 rûpel, Kurmancî*

Pîyeseke biçûk a çar perdeyî ye. Li ser rewş û halê Kurdan û pîrozkirina Newrozê û zor û zehmetîyên pîrozkirina cejnê ye.

22-İsmail Beşikçi *Kürdistan Üzerinde Emperyalist Bölüşüm Mücadelesi 1915-1925* (Li ser Kurdistanê Şerê Parvekirina Emperyalîstî 1915-1925) *Yurt Yayınları, Ankara 1992, 416 rûpel, Tirkî.*

Nivîskar û sosyolê hêja yê Tirk Îsmail Beşikçi di vê kitêba xwe de li ser rewş û halê Kurdistanê yê salên 1915-1925'ab disekine. Di pêşgotina xwe de daye diyarkirin ku wî ev xebata xwe berî 1980'yî amadekiriye, lê wê demê nehatiye çapkirin.

www.arsivakurdi.org

Kitêb ji bo kesên ku li ser tarîxa siyasî ya Kurdan a sedsala 19'an dixebitin çavkanî û berhemeke gelek hêja ye.

23-Tengezar

Kilît (helbest), Qamişlî, 1992, 53 rûpel, Kurmancî

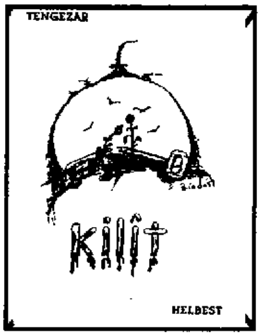

Tengezar helbestvanekî Kurdistana Sûriyê ye. Di 1959an de li Tirbesipîyê ji dayik bûye. Kilît dîwana wî ya duwemîn e ku tê de 19 helbest cih digrin. Dîwana wî ya berê jî bi navê Kovan-1 di 1991án de li Beyrûdê hatibû çapkirin.

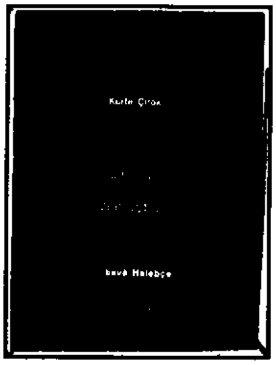

24-Bavê Helebçe

Mada Zeredeşt (çîrok), Surîye(?), 1992, 78 rûpel, Kurmancî

Bavê Helebçe çîroknivîsekî Kurdistana Surîyê ye. Di 1956án de li Qamişlîyê ji dayik bûye. Fakulta huqûqê xelas kirîye. Mada Zeredeşd pirtûka wî ya yekemîn e. Tê de deh kurteçîrok cih digrin ku ji wan hinek berê jî di kovarên Kurdistana Surîyê de hatine belavkirin.

25-Nedim Dağdeviren

Literature about the Kurds, Mezopotamya Publishing & Distribution, Huddinge/Sweden, 1993, 152 rûpel, Îngilîzî, Almanî, Swêdî.

Bibliyografya kitêbên Kurdî ye. Di kitêbê de ji 56 weşanxane, 71 nivîskar û 17 rêxistinên Kurdan nêzî 264 kitêb cih digrin, her weha tê de cih daye 37 kitêbên ji bo zarokan, çar kaset û 24 kovar û rojnameyên Kurdî. Danasîna hemû kitêb û rojnameyan jî bi Îngilîzî, Almanî û Swêdî ne. Kitêb ji bo kesên ku bixwazin bigihîjin kitêb û berhemên nivîskarên Kurd û biyanî yên ku van salên dawîn li ser Kurdan nivîsîne çavkanîyeke baş e.

26-Martin van Bruinessen

Kürdistan Üzerine Yazılar (Nivîsin Li ser Kurdistanê), *İletişîm Yayınları, İstanbul, 1992, 373 rûpel, Tirkî.*

Martin van Bruinessen sosyolog û Kurdnasekî bi nav û deng e, ji Hollandayê ye, di 1946'an de ji dayik bûye. Ev pirtûka wî ya sêyemîn e ku bi Tirkî derdikeve. Pirtûk ji meqaleyên wî yên cihê cihê yên li ser Kurd û Kurdistanê ne pêk hatiye. Û ji alî Nevzat Kiraç, Bulent Peker, Leyla Keskiner, Halil Turansal, Selda Somuncuoğlu û Levent Kafadr ji Îngilîzî hatiye wergerandin.

27-Malmîsanij

Abdurrahman Bedirhan ve İlk Kürt Gazetesi Kurdistan Sayı: 17 ve 18 (Ebdurrehman Bedirxan û Yekem Rojnama Kurdî Kurdistan Hejmar 17-18), *Stockholm, 1992, 138 rûpel, Tirkî*

Rojnama pêşî ya Kurdî Kurdistan di 1898an de li Qahîrê derket. Xwedî û berpirsîyarê wê yê pêşîn Mîqdad Mîdhet Bedirxan bû. Paşê Ebdurrehman Bedirxan dibe xwedî û berpirsiyarê wê. Li ser hev 31 hejmarên wê

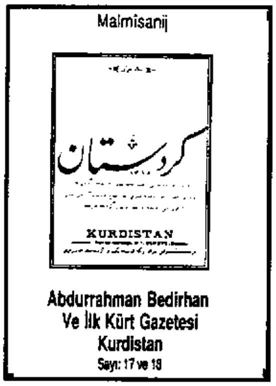

derketine. Di 1972an de Kemal Fûad û di 1991an de jî M. Emîn Bozarslan li gel wergera wan a latînî ji nû ve çap kirin. Lê di van her dû çapan de jî hejmarên 10., 12., 17., 18., û 19. tunene.

Malmîsanij ji wan pênc hejmaran du hejmar (17. û 18.) peyde kirine û li ser wan disekine. Li gel orîjînalên wan wî ew wergerandine latînî jî û bi vê wesîleyê behsa jiyan û xebata Ebdurrehman Bedirxan, Ebdurrezaq Bedirxan û M. Salih Bedirxan jî dike. Her weha wî cih daye rojnameyek masonî; Ummîd ku M. Salih Bedirxan di 1900'î de derxistiye. Kitêb ji bo kesên ku li ser tarîxa Kurdan a sedsala 19'an dixebitin çavkaniyeke hêja ye.

www.arsivakurd.org

DÎSA Lİ SER ELFABÊ

Enstituya Kurdî ya li Îstenbolê di 31.7.1993'an de bi berpirsiyarên kovarên Kurdî û hin kesan re li ser elfabeya Kurdî civînek çêkir. Piştî civînê, serokê Enstîtuyê ji hin kesan re nameyek şand. Li jêrê em nama wî û bersivên Malmîsanij û M. Lewendî pêşkêş dikin. Em hêvî dikin ku nivîskar û xwendevanên me derheqê pirsa elfabeya Kurdî de dîtinên xwe bidin zanîn. WAN

1. 8. 1993

Hevalê delal,

Ji bo çareserkirina hin pirsgirêkên zimanê Kurdî, Enstîtuya Kurdî ya li Stenbolê bernameyek amade kiriye û li gor vê bernamê dixwaze ku hin karan pêk bîne.

Em dixwazin ku problemên zimên pareveyî sê beşan bikin. Divê ku em pêşîn li ser alfabe, paşî li ser rastnivîsê û dawî de jî, bi tevayî li ser rêzimanê rawestin.

Ji ber vê yekê jî, em dê ji bo alfabeyê çend civînan pêk bînin. Civîna yekemîn di 31'ê Tîrmehê de çêbû, ya diwemîn jî, 24'ê Tebaxê de ye. Ev civîn dê li Stenbolê bê çêkirin.

Me dixwest ku hûn jî beşdarî van civînan bibin. Em dizanin ku ji ber hin sedeman hûn nikarin beşdar bibin. Lê em dixwazin ku ji dîtinên we yên hêja jî feyde bibînin. Daxwaziya me ew e ku hûn li ser alfabeyê dîtinên xwe yên bi nirx pêşkêşî vê civînê bikin.

Em wisa hêvîdar in ku hûn dê me ji zanînên xwe yên bi rûmet bêpar nehêlin.

Di gel silavên germîn...

Şefîk Beyaz
Serokê Komîteya Karger
A Entîtuya Kurdî

Ji Serekê Komîteya Karger a Enstîtuya Kurdî Şefik Beyaz re

Min nameya te girt. Ez spas dikim û hêvî dikim ku cewaba min berî civîna we bikeve destê we.

Hun derheqê elfabeya Kurdî de fikrên min dipirsin. Di vî warî de hin tişt hene ku hêjayî munaqeşeyê ne. Heke îmkan hebûya, bi hev re, bi devkî munaqeşekirina wan dê baştir ba lê jiber ku ev îmkan tune em dikarin kêm-zede bi niviskî jî fikrên xwe îfade bikin.

Di vê nameyê de ez tenê behsa elfabeya Kurdî ya ku li ser herfên Latînî pêk hatiye dikim. Di mesela elfabeyê de ez îro du problemên girîng dibînin:

Yek jê, mesela "I, İ" û "İ, Î" ye. Bi a min alternatîfa dawîn (İ û Î) baştir e. Ez dizanim, kesên ku alternatîfa pêşîn baştir dibînin, gelek caran dibêjin "Herfên I û İ ji Kurdên Kurdistana Bakur re hêsantir in" û ez dizanim di vê gotinê de rastîyek heye. Lê jiber hin meseleyên din ez İ û Î baştir dibînim:

1)Elfabeya Kurdî bi xwe bi vî hawî (İ û Î) hatiye danîn û bi awakî giştî heta îro bi vî hawî hatiye.

2)Heta îro li Tirkiyê, Surîyê û Awrûpayê bi vê elfabeyê bi sedan kitêb, kovar û rojname derketine. Ev mîras ji ber ku ji berhemên pêşîn pêk hatiye hêja ye. Eger em İ bikin I, Î jî bikin Î em ji xwendevanên van kitêb û kovaran re zehmetî derdixin.

3)Nivîskarên rojnameya Azadî, kovara Deng û hevalên ku wekî wan dinivîsin ne tê de, îro li welêt û li derve bi sedan nivîskar bi vî hawî dinivîsin. Di nav vana de kesên wek M. Emîn Bozarslan, Reşo Zîlan, Rojen Barnas hene ku ji salên 1960 û 1970 heta îro li ser Kurdî xebitîne, bi Kurdî nivîsîne. **Îro him li welêt û li Tirkiyê him jî li derve piraniya nivîskarên Kurd, piraniya weşanxaneyên Kurdî, piraniya weşanên perîyodîk ên Kurdî bi İ û Î dinivîsin,** çima ji nişkê ve ev piranî herfên xwe biguherîne, bike I û İ?

Heke em wek elfaba Tirkî "I" û "İ" bikar bînin wê gavê çima em "Û" û "U" ya Tirkî jî nagrin? Madem "I" hêsantir e, "Û" jî hêsantir e!

Min berê jî nivîsand, "I" û "İ" dibe ku li Tirkiyê piçek hêsantir bin lê jiber sebebên jorîn heke em "İ" û "Î" biguherînin bikin "I" û "İ", dê tevliheviyek mezin çêbe. Dê hin nivîskar û weşanxane dîsa jî wek berê binivîsin, pirtûkan biweşînin. Madem em dixwazin meselê hêsantir bikin, divê em guh bidin piraniya zimanzanan, nivîskaran, weşan û weşanxaneyan. **Di vê meselê de awayê nivîsandina piraniya nivîskaran tiştek girîng e.** Bi a min, madem ku piranî bi "İ" û "Î" dinivîsin, hevalên din jî divê ji vê piraniyê re hurmet bikin û wek wan binivîsin.

Problema din a elfabeya Kurdî jî kêmbûna hin herfan e. Hin dengên ku di zimanê kurdî de hene, di elfabê de nehatine îfadekirin:

1)Mesela navê Elî (bi Tirkî Ali) û Usman (bi Tirkî Osman) bi herfên E û U dest pê dikin lê dengê wan ne E û U ye. Ev deng di zimanê 'Erebî de bi herfa 'eyn îfade dibin. Bi a min meriv di elfabeya Kurdî de dikare van dengan bi apostrofek îfade bike.

'A: 'ar, bê'ar (bi Tirkî "arsız")
'E: 'Elî
'İ: 'inte-'int
'Î: 'Îsa
'O: 'orrîn (bi Tirkî "böğürme"), 'orre 'or
'U: 'Usman

2)Mesela navê Hesen (bi Tirkî "Hasan"), Helîm (bi Tirkî "Halim") bi herfa H dest pê dikin lê dengê wan ji H ya Tirkî cihê ye. Ev deng di zimanê 'Erebî de bi herfa ح îfade dibe.

Îro belkî zehmet e lê eger ev deng bi herfek cihê bête îfadekirin dê baştir be.

3)Mesela kelîma "axa" (bi Tirkî "ağa"), xurbet (bi Tirkî "gurbet") bi herfa X tên nivîsîn lê dengê wan ne wek "X"ya Xelîl e. Ev deng di zimanê 'Erebî de bi herfa غ îfade dibe.

Îro belkî zehmet e lê eger ev deng jî bi herfek cihê bête îfadekirin dê baştir be.

Ez dizanim, hin kes dibêjin ku ev deng di 'eslê xwe de di Kurdî de tunin lê ji zimanê 'Erebî hatine ketine Kurdî. Lê 'eslê wan çi dibe bila bibe, ev deng îro di Kurdî de hene, loma jî bi a min divê ku di elfaba Kurdî de bên îfadekirin. Jibo elfabê orîjînê dengan ne girîng e, elfabe divê li ser dengên bingehîn ên zimanê îroyîn çêbibe. Ma dengên din ên ku di elfaba Kurdî de hene, ji Qalûbelayê malê Kurd in? Ez bawer nakim. Mesela di Avestayê de û di Farisiya kevn de herfa "L" tunebû lê di Kurdî û Farisiya îro de "L" heye. Herweha îro di elfaba Farisî de herfên 'E, X (ya "xurbet") û H (ya "Hesen") û gelek herfên din ên elfaba 'Erebî hene. Herçiqas bi 'es dengekî biyanî îfade bike jî, herfa "J" îro di elfaba Tirkî de heye.

Bi taybetî gava ku em tekstên kevn -wek Mem û Zîn a Ehmedê Xanî- bi elfabeya Kurdî ya nû dinivîsin problem û şaşîyên

girîng derdikevin. Ji ber ku di van tekstan de kelîmeyên 'Erebî û Farisî pirr in. Divê qe nebe jibo wan tekstan hin îşaretên transkrîpsîyonê hebin.

Herçiqas baweriya min ev e jî jiber sebebên teknîkî dibe ku bikaranîna van herfan (H/ح û X/خ ya ku min behs kiriye) bêîmkan be. Loma jî ez di vî warî de îsrar nakim.

Di vî warî de hin kes behsa du tewir P, K, Ç, T jî dikin lê bi a min ev deng zêde problem dernaxin û bi qasî ku ez dizanim yek ji wana (P, Ç, K, T) hêdî hêdî ber bi windabûyinê ye.

Herweha du tewir R jî hene lê gava hewcedarî hebe meriv dikare yekê wek "R"ya normal, ya dinê jî bi du R (yani "rr") binivîse.

Bi kurtî pêşniyarên min ev in:

1)Baştir e ku em "İ" û "Î" bikar bînin.

2)Em dikarin îro -ji ber bêîmkanîyê- bi elfaba Hawarê îdare bikin.

3)Ji ber ku hin probleman hêsantir dike, em dikarin jibo herfa 'eyn (a 'Erebî) apostrof bikar bînin (min berê çend mîsal dabûn).

Ez dixwazim li ser metoda xebata elfabeyê jî çend gotinan bibêjim. Ez nizanim we çi metod daye ber xwe lê divê ku hun 'ecele nekin, wek Tirk dibêjin "emrîwaqî" nekin. Divê ku ev mesele ji zimanzan, nivîskar, mamoste, pedagog, rojnamevan û berpirsiyarên weşanxane yên Kurdan bête pirsîn, fikrên wan bi nivîskî bên belavkirin û munaqeşeyek dûr û dirêj çêbibe. Çunkî heqê tu kesî tune ku "emrîwaqî" bike. Yan na, sibê çend kesên din jî dikarin bên ba hev û bêjin me Enstîtuta Kurdî vekiriye, em bi filan filan herfan dinivîsin, herkes divê wek me binivîse.

Heta ji min tê ez kêm-zêde weşanên Kurdên Kurdistana Bakur, yên Başûr, yên Rojhelatê û yên Awrûpa dixwînim. Ez ji van weşanan fêm dikim ku haya vana gelek caran ji hevûdû tune. Nivîskarê me gelek caran tenê lehçeya xwe dizane û jibo wî/wê Kurdî ew e. Çi bigre her weşan, hetta carna tenê nivîskarek yan jî sê-çar nivîskar radibin dixwazin di zimanê Kurdî de "şoreş"ek çêkin. Dibe ku niyeta wan qenc be lê gelek caran haya wan ji nivîsên Kurdên perçeyên din, lehçeyên din û xebatên berê tune. Gava li derekî çend kes bên ba hev û civînek çêbikin, êdî way liminê! Kî dikare qerarên wan qebûl neke! Wê bêjin me civîn çêkirîye, qerar girtine lê filankeso li hember qerarên me derdikeve. Bi kurtî beşdarên civînên wisa gelek caran xwe ji xwe mezintir dibînin. Lê tevî van tiştan jî bûyina civînên wisa ji nebûyina wan baştir e.

Divê hun ji bîr nekin ku civîna we jî ji civînên wisa civînek e. Berî we gelek civîn çêbûne, dê piştî we jî gelek civîn çêbin. Lê ez hêvî dikim ku civîna we ji yên berê firehtir û hîn bi sewîye be.

Herçiqas Îstenbol ne welatê me be jî bi welêt re têkilîdanîna we hêsantir e. Ev jî avantajek gelek girîng e. Di mesela elfabeyê de heke meriv bikaribe dengê welêt, dengê nivîskarên me yên li hundur û derve û organîzasyonên me yên kulturî bigihîne hev, jê konsesusek derxe dê baş bibe. Ez nizanim hun dikarin vî karî bikin yan na.

Tê zanîn ku îro jibo pêkanîna cepheyek millî xebatek heye. Heke ev xebat serê xwe bigre, bi alîkariya cepheyê, him li welêt him jî li derve, derheqê elfabeyê de çêkirina civînên bi koordîne dê hêsantir bibe. Bi a min, divê ku hun di civîna xwe de li ser vê pêşniyarê jî bisekinin.

Tevî silavên min.

18. 8. 1993
Malmîsanij

www.arsivakurdi.org

Ji serokê Enstîtuya Kurdî ya Îstenbolê Şefîk Beyaz re.

Nameya we ya ji bo civîna li ser ziman bi derengî be jî ket destê min, gelek sipas.

Berîya ku ez dîtina xwe ya li ser alfabeyê diyar bikim, dixwazim li ser awayê civînên weha jî hin tiştan bibêjim.

Nêzî 65 salan e ku alfabeya Kurdî ya Latînî hatiye danîn û ji wê rojê hetta îro her wext li gor rewşa dema xwe çi bi nivîskî be, çi bi civînkî be munaqeşe hatine kirin, civîn çêbûne, beşdarên civînan carna li hev kirine, carna li hev nekirine, carna jî bi hev ketine û problem û pirsên alfabeyê û ziman jî hê temam nebûne.

Bêguman heta ku ev problemên zimên û elfabeyê hebin, civîn û munaqeşeyên li ser wê jî dê her berdewam bin.

Û divê ku em munaqeşe bikin. Lê bi a min di pirsên weha hessas de ji bo biryargirtinê em lezê nekin dê çêtir be. Çimkî bi munaqeşe û lêkolînên dûr û dirêj û pir alî, mirov çêtir digihîje netîceyeke baş û sihhî. Ji ber wê yekê divê ku di munaqeşeyên li ser elfabe, rastnivîs û rêziman de hemû alîyên xwedîgotin beşdar bin.

Mumkun e we ji hemûyan re name şandibin û dîsa dibe ku piraniya wan bersiv jî nedabin. Lê ji ber ku mesele hessas e, divê ku ligel berdewamîya munaqeşeyên li ser van pirsan, xebat were kirin daku hemû alîyên xwedîgotin di civînên weha de beşdar bin. Yan na wê sergêjî û muşkîleyên nû ji me re peyde bibin. Yanê, di civîneke li ser alfabe, rastnivîs û rêziman de ger ew dezgeh û enstîtusyon û kovar û bisporên zimanê Kurdî -wek Enstîtuya Kurdî ya Parîsê, ya Belçîqayê, ya Moskovayê, Beşê Kurdî ya Unîversîta Sorbonê, ya Uppsalayê(Swêd), ya Lenîngradê, kovar û rojnameyên ku bi Kurdî-Latînî derdikevin, weşanxaneyên Kurdî û hwd.-tunebin, biryarên bên girtin jî dê ji çareserkirinê bêtir probleman derxin pêş me.

We bi destpêkirina vê munaqeşeyê gavek baş avêtiye, lê ez dîsa gotina xwe dubare dikim; problem hene, em munaqeşe bikin, lê ji bo biryaran em lezê nekin.

***

Tarîxa elfabeya Kurdî ya Latînî ji 1913'an bi derketina kovarên **Rojî Kurd, Hetawî Kurd, Yekbûn** û yên din re dest pê dike û tê. Gava ku em li wan kovaran dinihêrin, mirov dibîne ku munaqeşeyên li ser alfabaya Latînî û 'Erebî hê wê wextê hebûye. Ev munaqeşeyên nivîskî, devkî û civînkî di 1932'an de, bi derketina kovara **Hawarê** re digihîje netîceyekê û ji wê rojê heta îro (*ger em alfaba latînî ya Tewfîq Wehbî û ya Kurdên Erîwanê hesab nekin*) Kurdîya Latînî bi wê alfabeyê tê nivîsîn.

Bi qasî ku me tesbît kirîye ji destpêkê heta îro nêzî 900 kovar, rojname û bultenên Kurdan derketine, ji wan kovar û rojnameyan nêzî 700 ji wan bi Kurdî (*Kurmancî, Soranî, Dimilî*), an jî bi Kurdî û zimanekî din derketine. Di nav vî 700'î de nêzî 300 kovar û rojname bi Kurdîya Latînî derketine yan jî di nav rûpelên xwe de cih dane nivîsên bi Kurdî yên bi alfabeya Latînî. Dîsa ji roja ewilî heta îro nêzî 300-350 kitêbên ku bi alfaba Kurdiya Latînî hatine nivîsîn derketine. Û ji %98'ê van berheman hemû bi alfaba Hawarê hatine nivîsîn. Gava ku em van reqemên jorîn bigrin ber çavan, xuya dibe ku ji %98'ê Kurdan li ser alfabeyeke Kurdî-Latînî li hev kirine.

Rast e problema alfabeya Kurdî-Latînî heye, lê problemên heyî jî li gor lehçe û parçeyên Kurdistanê diguherin. Mesela, di lehçeya Soranî de "**R**" û "**L**"ên qalind û zirav hene û di alfaba erebî ya Kurdî (Soranî) de wan dengan bi (ڕ - ر) û (ڵ - ل) ji hev vediqetînin. Di Hewramî û Dimilîya Dêrsimê de hin deng hene ku di alfabeyê de li hember wan tu îşaret nehatine danîn; wek di Dimilî de dengê "**Ç**"yek nêzî "**C**"yê, di Hewramî de dengê "**D**"yek nêzî "**zal**"a Erebî. Dîsa di Kurmancî de her munaqeşe ye û heta carna tê nivîsîn jî, du babet dengên "**P, K, Ç, T**" hene, wek:

"pir" (koprî) û "pir" (gelek),
"ker"(kesê nabihîze) û "ker"(heywanek),
"çar"(hejmara 4) û "çar"(çarika serî),
"ta"(dezî, ben) û "ta" (sıtma).

Hin deng hene ku di hemî lehçeyan de hene lê di alfabeyê de ji bo wan dengan tu îşaret nehatine danîn, wek dengê:

"H" (ح) (Hesen, hewş, herî, hulî, hût, hawid û...),
"xeyn" (غ) (xerîb, şêx, xar û..)
"eyn" (ع) ('Elî, 'eydî/'îd, 'et'etok, ça'v, ka'nî, ça'vî û..).

Problemeke din a ji bo me Kurdên Kurdistana Bakur pirsa "**î-i**" û "**i-ı**"yê ye. Çimkî tê gotin ku Kurdên Kurdistana Bakur piraniya wan bi elfabeya Tirkî dizanin û di alfabeya Tirkî de dengên "**î-i**" bi îşaretên "i-ı" tên nivîsîn, ji ber wê jî hêsantir e ji bo me. Ger mesele mesela hêsanîyê be wê wextê dengên "**û-u**" ya Kurdî jî dikarin wek "**u-ü**" ya Tirkî bên qebûlkirin. Her weha "**ğ**"ya Tirkî jî em dikarin di şûna "**xeyn**" (   ) ê de bi kar bînin. Lê ev problema ku li Kurdistana Bakur heye, li Kurdistana Sûrîyê û Iraq û Îranê ji wan re qet ne derd e. Çimkî tu têkilîyeke wan û Tirkî bi hev re tuneye ku bibêjin "**i-ı**" ji me re hêsantir e. Ev yek jî wekî min behs kir ji problema dengên zarava û devokekî bêtir, problema wî parçeyê Kurdistanê yê bi zimanê dagirker re ye.

Li Kurdistana Sûrîyê bi sedan kitêbên Kurdî-Latînî derketine û hê jî derdikevin, gelek kovar û rojnameyên wan bi Kurdî-Latînî derdikevin, gelek kes û komîsyonên wan jî hene ku li ser ziman dixebitin, lê ji wan re wek me nebûye problem, heta belkî qet nehatîye bîra wan ku "**î-i**"yê biguherin.

Bi a min, hem ji bo klasîkên Kurdî (wek afirandinên **Melayê Cizîrî, E. Xanî** û...) û hem jî -ji kîjan zimanî hatibin bila werin- wek deng, dengên "**Eyn**" (ع) û "**H**" (hewş, Hesen) di Kurdî de hene, divê ku bi awayekî were çareserkirin. An jî wek ku carna tê nivîsîn mirov li şûna dengê "eyn" îşareta " ' " bikar bîne, ji bo "H" ya "Hesen" jî wekî ku carna tê nivîsîn ".." an jî îşaretek din (wek h̲) jê re bibîne.

Gotina dawî, ji bo guhertin, lêzêdekirin an jî jêderxistina dengekî alfabeya Kurdî ya Latînî, bi beşdarîya hemû dezgah û enstîtusyon û kovar û rojnamên Kurdî û bi munaqeşeyên dûr û dirêj û bi lêkolînên ciddî were kirin û biryar bên stendin.

Bi silavên dostanîyê.

Stokholm, 18.08.1993

Mahmud Lewendî

www.arsivakurdi.org

Nameyek Ji İsmail Beşikçi

Xwendevanên delal,

Em bi destûra sosyolog İsmail Beşikçi nameyeke wî ya ku ji hevalê me Malmîsanij re şandiye pêşkêşî we dikin. Derheqê vê nameyê de hewce nake ku em tiştekî zêde binivîsin. Lê baweriya me ew e ku Kurd divê li dostên xwe yên wek İsmail Beşikçi û Ûnsal Öztürk xwedî derkevin, piştgirîya wan bikin. Ma dostên wisa ne hêjayî piştgirî û xwedîlêderketinê ne?

WAN

Ankara, 23. 8. 1993

Malmîsanijê hêja,

....

Ez dixwazim ji te re behsa problemên Weşanxaneya Yurt Kitapê bikim. Ez bawer dikim ku tu xwediyê weşanxaneyê Ûnsal Öztürk'î nas dikî. Hevalekî hêja ye, dostekî Kurdan î fedakar e. Em bi hev re diçin qereqolan, ba muddeî'mûmîyan û mehkemeyan. Ez jî her roj têm weşanxaneyê. Ji alî huqûqî ve têkiliya min bi weşanxaneyê re tune lê di fi'îlîyatê de ez jî xebatkarekî Weşanxaneya Yurt Kitapê têm hesibîn.

Kitêb, bi taybetî pirraniya kitêbên min dane mehkemeyê. Ji ber vê yekê hema hema ev kitêb bi giştî ji alî polîs ve hatin berhevkirin.

Li Kurdistanê şer heye. Êdî meriv nikare kitêban bişîne Kurdistanê. Li çend ciyan ji postexaneyê telefonî polîsan kirine û berpirsiyarên postexaneyê kitêb teslîmî wan kirine. Ji ber ku tên berhevkirin, li bajarên mezin jî ev kitêb bi hêsanî nayên firotin. Kitêbên ku hatine firotin jî pereyên wan di wexta xwe de nayên, carna tew ji binî nayên. "Şoreşgêr" jî pirr bi hêsanî dikarin bibêjin "Em pereyên we nadin". Bêguman ev tişt jî ji weşanxaneyê re bûne barekî giran.

Ji derveyî vana, pirraniya kitêbên ku di çapxaneyê de bûn jî hatin şewitandin. Şerê navxwe yê grûba Dev-Solê* gihîşt dereca şewitandina çapxane û kitêban jî. Ji ber ku kovara Yeni Çözüm a alîgirên Bedri Yagan çap dikin, grûba Dursun Karataş Çapxaneya Aydınlarê şewitandin. Çapxane hat xerakirin, sê makîne bi temamî hatin şewitandin. Heşt kitêbên Weşanxaneya Yurt Kitapê di vê çapxaneyê de bûn. Sî û heşt hezar kitêb şewitîn. Kitêbên bi navên "Beşkikçi Davası-I" (Da'weya Beşikçi-I), "Beşkikçi Davası-II", "Beşkikçi Davası-IV"û "Kürt Toplumu Üzerine" (Li Ser Civata Kurd) giş şewitîn. Ev kitêb hîn di makîna çapê de bûn. Kitêbên bi navên "Bilincin Yükselişi" (Bilindbûna Şu'ûrê), "Kendini Keşfeden Ulus" (Miletê Ku Li Xwe Varqilî) û "Mahkemelerin Açtığı Yol" (Riya Ku Mehkemeyan Vekir" jî bi piranî şewitîn. Ev kitêb di beşê paketkirinê de bûn. Kitêba bi navê "Koca Çınar Kürt Bilgesi Musa Anter" (Çinara Mezin Zanayê Kurd Musa Anter) jî şewitî.

Xesara çapxaneyê digihîje şeş-heft milyaran. Herçiqas çapxane sîgortakirî ye jî sîgorta dê tezmînateke hindik li xwediyê çapxaneyê vegerîne. Zirara weşanxaneyê jî nêzî heft sed mîlyon lîra ye.

Bêguman kitêb dê ji nû ve bên çapkirin lê hem wext winda bû, hem em ketin tengasiyê û hem jî problema peran heye.

Xwediyê çapxaneyê havelekî me yî şoreşgêr û demokrat e. Çapxane ketiye tengasiyeke dijwar. Makîneyên ku saxlem filitîne dê ji nû ve bên sazkirin. Weşanên şoreşgêr, kitêb, kovar bi giştî di çapxaneya Aydınlar a Veysel Aydın de dihatin çapkirin. Ji ber vê yekê, jibo "cezakirinê" şewitandina vê çapxaneyê ji dewletê re nî'meteke Xwedê bû ku bi dest nediket. Herçiqas dewletê dixwest karekî wisa bike jî nedikarî.

Malmîsanijê hêja,

Weşanxaneya Yurt Kitapê nikare kitêbên xwe li Ewropayê belav bike. Dibe ku çar-pênc kesan ji xwe re xwestibin. Û Enstîtuta Kurdî ya Parîsê jî ji heryekê sî heb xwestin....

Gelo hun dikarin alîkar bibin da ku ev kitêb li Swêd û Ewropayê bên belavkirin û firotin. Yan jî jibo vî karî meriv dikare çi bike? Gelo îmkan heye ku bi hin kitêbfiroşên ciddî re têkilî bête danîn?

Em jibo eleqedariya we sipas dikin. Ligel silavan em saxî, serketin û bexteweriya we dixwazin**.

İsmail Beşikçi

<u>Adresa weşanxaneyê:</u>
Yurt Kitap-Yayın
GMK Bulvarı Onur İşhanı
Kat: 7 No: 176
Kızılay/Ankara TURKEY

* Dev-Sol (Devrimci Sol) grûbeke çepgêr a Tirkiyeyê ye.
**Ev name bi xwe bi Tirkî ye Mahmûd Lewendî wergerand Kurdî.

www.arsivakurd.org

له رۆمانی "کاتێ پردەکەمان بەجێهێشت"دا، جێگا گۆماو و زەلکاوێکە؛ ئەم جێگایەش بۆ ئەوە هەڵبژێرراوە کە شوێنێکی سروشتی بێت بۆ ژیانی مراوی. هەروەکو چۆن بۆ سروشتی ماسییەکی لە بەلەمێک گەورەتر و ململانێیەکی توند و تیژتر «هەمەنگوای» دەریای وەک جێگا هەڵبژاردووە، راستەقینەیی و زیرەکی و شارەزایی «حسین عارف»یش لەوەدا بووە کە ویستوویەتی ململانێیەکی گەورەی بەقەد ململانێی نێو رۆمانەکەی «هەمەنگوای» بخاتە نێو دێیەکی بچووکی کوردەوارییەوە. بۆیە سروشتێکی بۆ ماسییەکی بچکۆلە هەڵبژاردووە کە ئەویش ئاوی کانییەکی بچووکی نێو مزگەوتی دێیەکە. بەڵام لەگەڵ گەورەبوونی ماسییەکە ململانێی نێو رووداوی کورتەچیرۆکەکە گەورەتر بۆتەوە و بەقەد ململانێی رۆمانەکەی «هەمنگوای»ی لێ هاتووە. یان دەتوانین بڵێین گەورەیی ململانێی درامی رۆمانەکەی «همنگوای» لە گەورەیی ماسییەکە و گەورەیی دەریاکەدایە و لەگەڵ -زەمەنی- رۆمانەکەدا پەیوەندییەکی ئاوەژووانەی وەرگرتووە. بەڵام بە پێچەوانەوە، گەورەیی ململانێی درامیی نێو کورتەچیرۆکەکەی «حسین عارف» لەگەڵ ژیان و گەورەبوونی ماسییەکە و بچووکی کانیەکەدایە.. واتە ململانێیەکە لەگەڵ -زەمەنی- رووداوی نێو چیرۆکەکە، کە ژیان و گەورەبوونی تەمەنی ماسیەکەیە، پەیوەندییەکی راست و نائاوەژوانەی وەرگرتووە.

بەڵام ئەگەر تەماشای نرخی درامیی هەردوو رۆمانەکەی «هەمنگوای و مونیف» و کورتەچیرۆکەکەی «حسین عارف» بکەین هیچیان لەیەکتر کەمتر نین... چونکە چ هەردوو رۆمانەکە و چ کورتە چیرۆکەکە هەرسێکیان وەک شاکاری ئەدەبی لە یەک رووداو و لە یەک پاڵەواندا کۆبوونەتەوە... بۆیە هەروەک «هەمنگوای» بۆ یەکەمین جار "پیرەکە و زەریاکە"ی لە ساڵی 1936دا لە شێوەی کورتەچیرۆک نووسیوە و «عەبدولرەحمان مونیف»یش دەیتوانی رۆمانەکەی خۆی بە کورتەچیرۆکێک بنووسێ. «حسین عارف»یش بەهەمان شێوە دەیتوانی "کانیە ڕەحمان" لە کورتەچیرۆکێکەوە بکات بە رۆمانێکی دووردرێژ..!!

هەڵبەت گەوهەری بیرۆکەی چ رۆمانەکەی «هەمنگوای» و چ کورتەچیرۆکەکەی «حسین عارف» لەوەدا کۆ دەبێتەوە کە «سانتیاگۆ» دەڵێ: "- دەشێ مرۆڤ لەنێو ببرێ، وەلێ هەرگیز نابەزێنرێ..."، بەڵام ئەوەی «عەبدولرەحمان مونیف» دەیەوێ بیڵێت ئەوەیە کە: "مرۆڤی بەزیو، ئەگەرچی لە ژیانیشیدا بمێنێ هەر لەنێوچووە." بۆیە لەڕاستیدا هەرچی جیاوازییەکیش لەنێوان بیرۆکەی بەرهەمی هەر سێ نووسەرەکەدا هەبێت، تەنها لەڕووی "بۆچوون"ەوەیە... سەبارەت بە هەڵوێستی دیاریکردنی مرۆڤ بەرامبەر بە مان و نەمان... بەزین و نەبەزین... "بۆچوون"ی هەریەکێک لە نووسەرەکانیش بەستراوە بە سروشت و خاک و نیشتمانی خۆیەوە و هەڵوێستی هەریەکیشیان لە سروشت و خاک و نیشتمانی خۆیەوە هەڵقوڵاوە.

www.arsivakurdi.org

"کانیە ڕەحمان" و کورتە بەراوردێکی وێژەیی

نووسینی: فوئاد عەبدولڕەحمان

بێگومان، شتێکی ئاشکرایە، کە هونەری یاخود ئەدەبی کوردی، تاکو ئێستا، ڕۆماننووسێکی وەک «ئەرنست هەمنگوای» یا «عەبدولرەحمان مونیف»ی بۆ لەدایک نەبووە... بەڵام ئەگەر بەوردی سەرنجی ئەو بەرهەمە هونەری و ئەدەبیە کوردییانە بدەین، بەتایبەتی کورتەچیرۆکی کوردی!! کورتەچیرۆکێکی کوردیمان هەر بەرچاو دەکەوێ، کە لە شێوە و لە بابەتدا بگاتە رادەی "پیرەکە و زەریاکە"ی «هەمنگوای»، یاخود "ئەو کاتەی پردەکەمان بەجێهێشت"، لە نووسینی «عەبدولرەحمان مونیف»، کە لە ساڵی 1976دا نووسیویێتی.

بێگومان، ئەو کورتەچیرۆکە کوردییەش "کانیە ڕەحمان"ەکەی «حسین عارف»ە. ئەگەرچی ئەو رۆمان و چیرۆکانە هەرسێکیان لەلایەنی مێژوویی و جیۆگرافیەوە، جیاوازییان لەگەڵ یەکتردا هەیە، بەڵام ئەوەی لەیەکترا نزیکیان بکاتەوە، لایەنی بابەت و شێوە و زیاتر مۆرفۆلۆژییە. بۆ نموونە لە ڕووی بابەتەوە:

یەکەم: رۆمانی "پیرەکە و زەریاکە" و "ئەو کاتەی پردەکەمان بەجێهێشت" و "کانیە ڕەحمان"، هەرسێکیان پاڵەوانەکانیان لەوەدا شێوەی یەکتر دەگرنەوە کە پیرن و لە ململانێیەکدان بۆ گەیشتن بە نێچیرێک کە مایەی بەشێکی زۆری ژیانیان بێت. «سانتیاگۆ» قارەمانی "پیرەکە و زەریاکە" ململانێکەی لەگەڵ ماسییەکی گەورەدایە، کە ناوی لێ ناوە «مادلین» و قەبارەی تەنی لە قەبارەی بەلەمەکەی خۆی گەورەترە، بەڵام «زەکی نەدداوی» کە پاڵەوانی رۆمانەکەی «عبدولرەحمان مونیف»ە، ململانێی لەگەڵ مراوییەکی ئەفسونی دایە لە جوانی و لە رەنگاورەنگی دا، بەڵام «مام ڕەحمان»ی پاڵەوانی کورتەچیرۆکەکەی «حسین عارف»، کە ئەویش وەک «سانتیاگۆ» پیرەمێردە، ململانێی لەگەڵ ژیانی ماسییەکدایە کە بە بچووکی لەنێو گۆمێکەوە دەری دەهێنێ و دەیخاتە نێو حەوزی مزگەوتی دێکەی خۆیانەوە تاکو گەورە دەبێ و ئینجا گەرا دەکات و ماسی زۆری لێ دەبێ.

لە ڕووی شێوەی دوو رۆمانەکە و کورتە چیرۆکەکەشەوە کە باسی دەکەین: دەتوانین هەرسێکیان بەرامبەر یەک رابگرین، بە قەدەر یەک بیاننرخێنین و حوکمی خۆمانیان بەسەردا بدەین. بەڵام هەرچەندە کورتەچیرۆک زۆر بە گران لە دەرگای تەسکی هونەری رۆمانەوە دەچێتە ژوورەوە، واتە بەراوردکردنیان لە ڕووی هونەری و تەکنیکییەوە ئاسان نییە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەتوانین ئەو کارە بکەین، چونکە جیاوازیی نێوان دەرگای تەسک و دەرگای فراوانی هونەری رۆماننووسین، درامای ڕووداوەکەی نێوی دیاری دەکات.

درامای ڕووداوی "کانیە ڕەحمان"ەکەی «حسین عارف» ئەگەرچی وەک درامای ڕووداوی رۆمانەکەی «مونیف» یاخود «همنگوای» کۆمەڵێ پەیوەندی و جموجۆڵی کۆمەڵایەتی بە بارێکی جیهانی و فراوان نییە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بوارێکی سروشتی و تایبەتییە چ لە ڕووی مادییەوە و چ لە ڕووی مەعنەوییەوە.

بوومەوە، ئیتر خۆم بۆ نەگیرا و سەرم بۆ لای دەنگەکە هەڵگرت و هەنگاوم بەناو ئەو شەوە دڕ و تووشەدا هەڵهێنا. دەنگەکە دوور بوو، جاربەجارێ دەهات و پاشان کپ دەبوو. دواجار گەیشتمە سەری. ئای لەو دیمەنە! منداڵێکی سێ چوار ساڵە لەناو ئەو لەلانەدا بەدەم گریە و هەنسکەوە چاو بەناو ئەو شەوە ئەنگوستەچاوە پڕ مەترسییەدا دەگێڕێ."

مامەپیرەی عارەب، درێژەی دایێ و گوتی: "منداڵەکەم لە باوەشم کرد و هێنامەوە، بەخێوم کرد و خۆشم ویست، تا بوو بەو کوریژگەیەی بەر لە ماوەیەک هاتە ژوورەوە و بەخێرهاتنتانی کرد و چای بۆ دانان. لەبەرئەوەی لە بیابان دۆزیبوومەوە، ناوم نا "سەحراوی"! ئێستا "سەحراوی" گەورە بووە. ئەم بەسەرهاتەی لەبیر نەماوە، یا رەنگە وەکو خەونێکی لێڵ بێتەوە یادی، بەڵام نازانێ چی بوو ئەو رۆژە رووی دەدا."

سەربازە کوردەکە، دوای هاتنەوەی گوتبووی: "کاتێ خواحافیزیمان لە پیرەعارەبی میوانپەروەر و مرۆڤپەروەر کرد و لە دەوارە رەشەکەی وەدەرکەوتین، بینیم "سەحراوی" لەوێ لەناو منداڵاندا یاری دەکرد. بە هەموو پانتایی چاومەوە تێم ڕوانی، دەمویست وێنەکەی بمژم و لە گلێنەمدا هەڵیگرم. نەمدەزانی چی بکەم، دڵم هەلاهەلا ببوو."

هەروەها گوتبووی: "ئەو کاتە، هەفتەیەک بوو شەڕ دەستی پێ کردبوو، ئێمەش بە ڕێگەوە بووین و لە سەربازی رامان دەکرد، ئەگەرنا "سەحراوی"یم لەگەڵ خۆم دەهێنایەوە."

"سەحراوی!"

من، نازانم تۆ لە کام "ئەنفال"دا بەدیل گیرایت، ئەنفالی "یەک" بوو یا "دوو" یا "سێ"! تۆ ئەو کاتە چەند ساڵان بوویت "دوو" یا "سێ" یا "چوار"! هەروەها ناشزانم ئێوەی ئەنفالکراو بە ژمارە چەند بوون!

من، نازانم تۆ ئەو کاتەی بە منداڵی بەدیل گیرایت، لە کام گوندی (قەرەداغ) یا (گەرمیان) یا (بادینان) یا (دەشتی کۆیە) پێڕەوکە ببوویت!

من، نازانم ئەگەر تۆ بەدیل نەگیرابای، لە دوارۆژدا بەچریکەی چ ئاوازێک ئاشنا دەبوویت، "هۆرەی جافەتی" یا "سیاچەمانەی هەورامان"، "لاوکی کرمانجی" یا "قەتاری گەرمیان"!

من هەر ئەوەندە دەزانم تۆ نهێنییە هەرە گەورەکەی مرۆڤایەتییت لەم سەردەمەدا، تۆ کارەساتە هەرە تاڵەکەی گەلی کوردیت!

من هەر ئەوەندە دەزانم وێنەی ئەو رۆژە بهێنمەوە یادم، ئێوە: دایک و باوک، خوشک و برا، داپیرە و باپیرە، خێڵ و عەشیرەت و خزم و دراوسێ بە سواری پشتی لۆری و زیلی سەربازی وەک مێگەلی مەڕو ماڵات، کوردگەلیان دابووە پێش و کەس نەیدەزانی بۆ کوێیان دەبردن!

وەک گوتم، ئەو کەسەی بەسەرهاتی "سەحراوی"ی بۆ گێڕامەوە، دۆستێکی نزیکمە، شیعری جوان و جاربەجار وتاریش دەنووسێ. پێم گوت: "شیعرێک بۆ یادی "سەحراوی" بنووسە"!

گوتی: "خۆیشم نیازم وایە، بەڵام کاتێ دەروونم ئاگری گرت!"

گوتم: "دیوانەکەشت ناو بنێ "سەحراوی"!

هیچی نەگوت!

دۆستەکەم ئێستا لە هەندەرانە، دڵنیام رۆژێ لە رۆژان لە تاراوگەدا، دەروونی گڕ دەگرێ و "شیعرێکی جوان!!" بۆ یادی رۆژە هەرە تاڵەکەی "سەحراوی" دەنووسێ.

www.arsivakurd.org

ئەنفال

ڕۆژە هەرە تاڵەکەی "سەحراوی"

بەدران ئەحمەد حەبیب

دوو کەس، ئەم بەسەرهاتەیان بۆ گێڕامەوە، یەکێکیان برای خۆم "ئەو کاتە بەر لە شەڕی کەنداو، سەرباز بوو لە بیابانی خوارووی ڕۆژئاوای عێراق"؛ گوتی: "شوفێری فەرماندەری یەکە (وحدة) سوپاییەکەی خۆمان بووم، هەموو ڕۆژ بەنێو ئەو ڕێگەوبانە لماوییانەی بیاباندا لە هاتوچۆدا بووم. لە ماڵە عارەبە کۆچەرییەکاندا لام دەدا، یا سڵاوم لێ دەکردن و بەسەر پێوە ئاوێکم دەخواردەوە. لەگەڵ پیرە عارەبێکی کۆچەری ببووین بە ئاشنا، هەر جارێکی ڕێم بکەوتایەتە هۆبە و هۆبەساتی ئەو، خولقی میوانداری دەکرم. کابرا، دەیزانی کوردم، گەلێ ڕێزی لێ دەنام. جارێکیان لە یەکێ لەم سەردانانەمدا بە دوودڵی و پارێزەوە لێیم پرسی: "مامەپیرە! پرسیارێکت لێ دەکەم نهێنی بێ لەنێوانمان، لە باکوور لەناو ئێمەدا دەمگۆیەک هەیە دەڵێ ئەو ژن و منداڵ و خەڵکە گوندییانەی بەر لە چەندان ساڵێ لە "ئەنفال"دا بەدیل گیران و شونەوون بوون، هێناویانن بۆ ئەم هەرد و سارایەی ئێوە. ئایا تۆ هیچت لەبارەوە نەبیستوون؟!"

مامەپیرەی ڕەوەند، چاوی خستنە سەر یەکتر و بە ئاخ و دەردێکی پڕ لە سفتوسۆوە یەک دوو جارێ سەری بادا، ئەوجا گوتی: "کوڕم، لە برا کوردەکانی خۆت دەپرسیت؟! ئەگەر ئێستا بچیتە ناو ئەو گردە لمانەی ئەوێ، جلە کوردی و کڵاش و گێوە کوردەواییەکانی خۆتان دەدۆزیەوە!"

تەزوویێک بە سەرتاپامدا سەری کرد. کابرا هیچی تری نەوت، منیش دەمم هەڵنەپچڕا بڵێم: "مامە گیان!! ئەم برایانەی من بە دەسرێژی گولله... یان... بەزیندەبەچاڵ...!؟!" دیارە نەمدەویست دیمەنێکی هێندە تاڵ بهێنمەوە بیر. ئەو لە بنی کودیلەی دابوو دانیشتنەکەمان کۆتایی هات و بەخەمبارییەوە ماڵئاواییم لێکرد. لە هەوارەکەی دەرچووم و پێم پێوە نا، دڵم نەسرەوت تا هاتمەوە و ئەم نهێنییەم بۆتان گێڕایەوە."

دووەم کەس، کە ئەم بەسەرهاتەی بۆ گێڕامەوە، دۆستێکی نزیکمە. چەند مانگێکە ڕووی کردۆتە دەرەوەی کوردستان و نازانم ئێستا لە چ بەندەرێک لەنگەری خستووە. یادی بەخێر، گوتی: "هەندێ لە خزمانم سەرباز بوون لە سارای سنووری عێراق-سەعوودی، ڕێیان دەکەوێتە ماڵە عارەبێکی کۆچەر و میوانی دەبن. دوای نان و پات، یەکێ لە گەنجە کوردەکان خۆی پێ بەرزەوت ناکرێ و بە ئاخاوتنێکی کەچ هەواڵی خوشک و برا کوردە ئەنفالکردەکانی خۆی لە (شێخ)ی خانەخوێ دەپرسێ.

شێخی (بەدوو) بە شێنەیی تێی دەگەیێنێ، دەڵێ: "کوریژگە، ئەو کوردانەی ئێوە بە ڕۆژێکی نیوەڕۆ لەلایەن پیاوەکانی (صدام)ەوە لەم سارا لماوییەدا زیندەبەچاڵ کران، ئەو ڕۆژە، بیابان دیمەنێکی بە ترس و سامی دەنواند، تەنیا کورد و (حەرەس جمهوری) بە دەرەوە بوون، هیچ گیانلەبەرێکی تر زاتی سرتە و بزووتنەوەی نەدەکرد، کەس نەیدەزانی چی ڕووی دەدا، پیاوەکانی (صدام) دوای ئەوەی کاری خۆیان تەواو کرد لێیان دا ڕۆیشتن. دوای ئەوە شەو داهات، شەوێکی خەمبار و سامناک. پاسێکی شەو بەسەرچوو بوو، ناوەناوێ دەنگی گریانی منداڵێکم دەهاتە گوێ، لە بیری خۆمدا گوتم: "هەبێ و نەبێ ئەمە منداڵێکە بزر بووە." ڕاست

www.arsivakurd.org

پەراویزەکان:

١ـ ئیدمۆند هوسریل Edmund Husserl فیلەسۆفی ئاڵمانی و بیرکاری دیاردەناسی (١٩٣٨ ـ ١٨٥٩)

٢ـ هایدگیر(Martin Heidegger) فیلەسۆفی ئاڵمانی (١٩٧٧ ـ ١٨٨٩) قوتابی هوسیرل کە پتر لە بواری دیاردەناسیدا کاری کردووە.

٣ـ ساموئیل ڕیچاردسۆن Samuel Richardson بونیاتنەری ڕۆمانی نوێی ئینگلستانە (١٧٦١ ـ ١٦٨٩)

٤ـ فلۆبەر (G.Flaubert) ڕۆمان نووسی فەرانسی (١٨٢١ ـ ١٨٨٠)

٥ـ مارسیل پرۆست Marsel Proust ڕۆمان نووسی بەناوبانگی فەرانسی و خاوەنی شاکاری: بەشوێن زەمانی لەکیس چوودا. (١٩٢٢ ـ ١٨٧١)

٦ـ جۆیس Jems Joice (١٨٨٢ ـ١٩٤١) کەڵەنووسەری ئیرلەندی و خاوەنی ڕۆمانە بە ناوبانگەکانی "ئولیسس" و "بیداری فینیگانەکان" .

٧ـ توماس مان Thomas Mann ڕۆماننووسی ئاڵمانی (١٩٥٥ ـ ١٨٧٥)

٨ـ هێرمان بروخ Herman Broch نووسەری سویسرایی (١٩٥١ ـ ١٨٨٦)

٩ـ دنیس دیدیرۆ Denis Diderot نووسەر و فیلەسۆفی فەرانسی ١٧٨٤ ـ ١٧١٣ و بنیاتنەری ئینسکلۆپیدیا.

١٠ـ(Emma Bovary) کەسایەتی سەرەکی ڕۆمانی بەناوبانگی «مادام بواری» (نووسراوی گوستاڤ فلوبەر)

١١ـ (شوایک، سەربازی دڵپاک،) ڕۆمانی Le Brave Soldat Chveik شوێنەواری میرۆسلاو هاشک نووسەری چیک: (١٩٢٣ ـ١٨٨٣)

١٢ـ تێرمیناڵیTerminaux ناوەندێکی کە چەندین ڕێگای لێ بێتەوە. بۆ وێنە تێرمیناڵە نەوتییەکان، یاخود تێرمیناڵی پاس و فڕۆکە.

١٣ـ موزیل Musil نووسەری سویسرایی (١٩٤٢ ـ ١٨٨٠)

١٤ـ لارنس شتێرن (Laurence Sterne نووسەری Tristram Shandy)

١٥ـ ڕاستینەنومایی(Verisimilitude). ڕاستینەنومایی یان ڕاستینە مینایی: چونایەتییەک کە لە کردەوە و کەسایەتییەکانی شوێنەوارێکدا هەیە و ئیمکانی ساختێکی پەسندکراو لە ڕاستیی لە چاو خوێنەردا پێک دێنن. وەرگیراو لە: فەرهەنگی زاراوە ئەدەبییەکان. نووسینی کارڵ بێکسۆن و ئارتۆر گانز.

١٦ـ "نوالیس: فریدریش ڤۆن هاردینبێرگ ناسراو بە نوالیس Novalis Friedrich Von Hardenberg ١٨٠١ ـ ١٧٧٢ شاعیری ئاڵمانی و، پرشەنگدارترین نوێنەری ڕۆمانیسمی سەدەی هەژدەیەم.

١٧ـ ڕەوتێکی داکێشەر (Processus de reduction). مانای فەلسەفی ئەم وشەیە پتر گەڕاندنەوە، یان "رد"ی عەرەبی دەگرێتەوە. کە بریتییە لە گەڕاندنەوەی شتێ بۆ ڕاستینەکەی و پاکژکردنەوەی لە ماکە زێدەکان. هوسریل / گەڕاندنەوە بە ماکە پێکهێنەرەکان و بەتاڵ کردنی لە ماکە نامۆیەکان. وەرگیراو لە فەرهەنگی فەلسەفی نووسینی. دوکتور جمیل صلیبا.

**لەم وتارەدا ئەم وشانە بەم مانایانەی خوارەوە هاتوون:

لەوێبوویی: حضور: لەوێ ئامادە بوون. لەوێ بوون

لەوێبوویی پەیتایی: هەمیشە لەوێ ئامادە بوون. حضور مداوم

بانەتەوەیی: لە دەرەوەی و سەرووی چوارچێوەی نەتەوەیی، (فراملیتی)

وێنەکێش کردن: ترسیم و تصویر کردن

پەیتایی: بێ پسانەوە. تداوم،

ژیانستان: دنیای ژیان

www.arsivakurdi.org

"ئانا" یان بە "کارنین"ییە و، ژیربیژی دێرینەی سێروانتیس، زۆر بێسوود و دەستوپێگر دێتە بەرچاو، کە لەگەڵ ئێمەدا باسی دژواری زانین دەکا و، دەربارەی ڕاستییەک دەدوێ کە شیاوی تێگەیشتن نییە.

ڕۆحی ڕۆمان، ڕۆحی پەیتاییە(تداوم). هەر نووسراوەیەک وڵامدەری نووسراوەکانی پێشوویە، هەر نووسراوەیەک، سەرانسەری ئەزموونی پێشووی ڕۆمانی پێیە. بەڵام ڕۆحی زەمانی ئێمە لای هەواڵ و ڕووداوەکانی ڕۆژانەیە، ئەو هەواڵانەی ئەوەندە بەربڵاو و زۆرن کە ڕابردوو لە ئاسۆی ئێمە دەرەوێننەوە و زەمان تەنها دەکەنە، زەمانی حاڵ. ڕۆمان وەک کەرتێکی ئەم سیستەمە، ئیتر "شوێنەوار"ێکی مانا نییە(شتێک کە دەبێ درێژەی هەبێ و ڕابردوو بە داهاتوو بلکێنێ)، بەڵکو ڕووداوێکی پەسندی ڕۆژە و، وەک ڕووداوەکانی تر، جووڵەیەکی بێ ئاکامە.

١٠

ئایا ئەمە بەم مانایە نییە کە ڕۆمان لە دنیایەکدا کە «ئیتر ئی ئەو نییە» دەفەوتێ؟ ئایا ڕۆمان دەهێڵێ کە ئەورووپا لە «فەرامۆشی بوون»دا نقوم بێ؟ داخۆ ئەو شتەی دەمێنێتەوە، تەنیا زۆربڵێیی بێکۆتایی نووسەران و تەنیا ڕۆمانەکانی «پاش مێژووی ڕۆمان» دەبێ؟ من نازانم. تەنیا ئەوە دەزانم کە ڕۆمان ئیتر ناتوانێ بە ئاشتی لەگەڵ ڕۆحی زەمانی ئێمەدا، ژیان بەرێتە سەر. ئەگەر ڕۆمان بیەوێ درێژە بە دۆزینەوەی ئەو شتانە بدا کە تا ئێستا نەدۆزراونەتەوە، ئەگەر هێشتاش بیەوێ، وەک "ڕۆمان" پێشبکەوێ، هیچ ڕێگەیەکی لەبەر نییە جگە لەوەی ڕێگەیەکی بە پێچەوانەی پێشکەوتنی جیهان، بگرێتەبەر.

جەماعەتی ئاڤانگارد کە مەیلێکی زۆریان بە هاوجووتی لەگەڵ داهاتوودا هەبوو، ڕوانگەیەکی دیکەیان بوو. هونەرمەندانی ئاڤانگارد شوێنەوارێکیان خوڵقاند، کە ڕاستیکەتان بوێ، بوێرانە، دژوار، هاندەر و هەڵلاسازکەر بوو. بەڵام ئەوان ئەم شوێنەوارانەیان بەم یەقینەوە خوڵقاند کە «ڕۆحی زەمان» لەگەڵ ئەواندایە و سبەی ڕۆژ، هەق بەوان دەدا.

لە ڕابردوودا، منیش داهاتووم وەک تاکە داوەری هەقداری کردەوە و شوێنەوارەکانم دەزانێ. دواتر بۆم دەرکەوت کە ملکەچی و پێکهاتن لەتەک ئایندە، خراپترین چەشنی سازشخوازی و ماستاوکەری لە بەرانبەر لەخۆت بەهێزتردایە. چونکو داهاتوو هەمیشە لە ئێستا بەهێزترە. لە ڕاستیدا، ئەوە داهاتوویە کە لەبارەی ئێمەدا داوەری دەکات و بێگومان ئەم کارەش بەبێ هیچ لێهاتوویەکەوە دەکا.

بەڵام ئەگەر من بایەخێک بۆ داهاتوو دانانێم، کەوایە بە چ یان چ کەسێ بەستراومەتەوە.: بە نیشتمان؟ بە خەڵک؟ بە تاک؟

وڵامی من ئەوەندەی مەسخەرە دێتە بەرچاو، ئەوەندەش ڕاستگۆیانەیە: من جگە لە میراتی بێ بایەخکراوی سێروانتیس خۆم بە پێبەندی هیچ شتێ نازانم!

سەرچاوە: کتێبی «هنر رمان» میلان کوندرا.
وەرگێڕا: پرویز همایون پور. تاران ـ ئێران ٨٩

بەڵام من نامەوێ ڕێگاکانی داهاتووی ڕۆمان ـ کە شتێکی لێ نازانم ـ پێشگۆیی بکەم، تەنیا پێم خۆشە ئەمە بڵێیم کە: ئەگەر ڕۆمان بەراست دەبێ لە ناو بچێ، لە سۆنگەی ئەوەوە نییە کە وزەی تەواو بووە، بەڵکو بەو خاترەیە کە ڕۆمان لە دنیایەکدا دەژی کە ئیتر ئی ئەو نییە.

٩

جێگیربوونی یەکێتیی مێژووی خڕەکی زەوی، ئەم ڕۆیایە کە خوا ئیزنی بەدیهاتنی دا، ڕەوتێکی داکێشەر[17] و سەرگێژەهێنەری پێوە بووە. ئەمە ڕاستە کە مۆرانەکانی داکێشەر، هەمیشە ژیانی مرۆڤ دەجوون: هەروەک گەورەترین دڵداری، لە ئەنجامدا دەبێتەوە کۆمەڵێک بیرەوەری بێ شۆق. بەڵام تایبەتمەندی کۆمەڵگای هاوچەرخ، بە شێوەیەکی ترسناک، ئەم بەختە شوومە تۆکمە دەکا: ژیانی مرۆڤ تا ئاستی ڕۆڵی کۆمەڵایەتی ئەو دادەکێشرێ (دادەبەزێ). مێژووی نەتەوەیەک دەبێتە چەند ڕووداوێک، کە ئەوانیش بە نۆرەی خۆیان دەبنە چەند ڕاڤەیەکی چاوچنووکانە. ژیانی کۆمەڵایەتی دەبێتە خەباتی سیاسی و، خەباتی سیاسیش تەنیا دادەبەزێننە ئاستی بەربەرەکانی دوو دەسەڵاتی جیهانی. مرۆڤ لە «گێژاوی ڕاستەقینەی داکشان»دا گرفتار بووە. گێژاوێک کە لەوێدا «ژیانستان» ـ کە هوسرێل باسی لێدەکرد ـ بەرەو تاریکی دەبردرێ و بوون، فەرامۆش دەکرێ.

بەڵێ، ئەگەر هۆکاری بوونی ڕۆمان، ئەمەیە کە بەردەوام تیشک باوێتە «ژیانستان» و، ئێمە لە بەرانبەر «فەرامۆشی بوون»دا، بپارێزێ، ئایا پێداویستی بوونی ڕۆمان ئێمڕۆ لە هەموو کاتێکی تر پتر نییە؟

بە بڕوای من بەدی ... بەڵام، بەداخەوە مۆریانەکانی داکێشەر، ڕۆمانیش دەجوون. مۆرانەیەک کە نە تەنیا لە واتای ژیان، بەڵکو لە واتای شوێنەواری نوسەرەکانیش کەم دەکەنەوە. ڕۆمان (وەک سەرانسەری فەرهەنگ) زۆرتر لە جاران کەوتۆتە دەستی ڕاگەیاندنە گشتییەکان، ئەم ڕاگەیاندنانە کە هۆکاری یەکێتییەدەری خڕەکی زەوین، پرۆسێسی داکێشەری گەشە پێدەدەن و ڕێگەی بۆ دیاری دەکەن؛ ڕاگەیاندنە گشتییەکان، هەمان ساناسازی و قاوغەکان لە سەرانسەری دنیادا بڵاو دەکەنەوە کە بە هاسانی لە لایەن زۆرینەی خەڵک، گشت خەڵک و، هەموو مرۆڤایەتییەوە پەسند دەکرێ. گرینگییەکی ئەوتۆیشی نییە کە لە ئۆرگانە جۆربەجۆرەکانیاندا، بەرژەوەندی سیاسی جوداێز خۆ دەردەخات. لە دەروونی ئەم جیاوازییە ڕوکەشییەدا، گیانێکی هاوبەش زاڵە. هەر ئەوەندە بەسە کە سەیرێکی هەفتەنامە چەپ و ڕاستە سیاسییەکانی ئەوروپی و ئەمریکی، لە تایمزەوە بگرە تا ئیشپیگێل، بکەین تا بۆمان دەرکەوێ هەموویان دیدێکی یەکسانیان لە بارەی ژیانەوە هەیە. ئەم ڕوانینە یەکسانەش، لە ڕێکخستنی و پلەبەندی بابەتەکان، لە سەردێرە یەکسانەکان، لە شێوازە وێکچووەکانی ڕۆژنامەگەری، لە سەرجەمی وشە و شێوازە وێکچووەکاندا، لە زەوق و چێژی هونەری وێکچوو و لە ڕێزبەندی ئەو شتانەی بە لایانەوە گرینگ یان ناگرینگە، دەردەکەوێ. ئەم گیانە هاوبەشەی ڕاگەیاندنە گشتییەکان، کە لە پشتی هەمەڕەنگیی سیاسی ئەواندا شاردراوەتەوە، گیانی زەمانی ئێمەیە. ئەم گیانە، بە بڕوای من، لەگەڵ گیانی ڕۆمان ناتەبایە.

ڕۆحی ڕۆمان، ڕۆحی پێچەڵۆکییە. هەر ڕۆمانێ بە خوێنەر دەڵێ: "شتەکان زۆر لەوە گرێ و گۆڵدارترە کە تۆ بیری لێدەکەیەوە." ئەمە ڕاستیی ئەبەدی ڕۆمانە، ئەگەرچی لە هەراوهوریای وڵامە ساکار و خێراکاندا، کە وەپێش پرسیارەکان دەکەون و لایان دەدەن، کەم وایە بگاتە گوێ. لە ڕوانگەی گیانی زەمانی ئێمە، هەق بە

www.arsivakurdi.org

٨

بەڵام داخوا ڕۆمان، بە گوێرەی لۆژیکی تایبەتی دەروونیی خۆیەوە، بە کۆتایی ناگات؟ داخوا ڕۆمان تا ئێستا کەڵکی لە هەموو توانست، ناسین و شێوازەکانی خۆی وەرنەگرتووە؟ بیستوومە کە مێژووی ڕۆمان لە تەک کانگاکانی بەردە خەڵووز بەراورد دەکەن کە لەمێژساڵە پاشکەوتەکانی تەواو بووە. بەڵام ئایا مێژووی ڕۆمان پتر لە گۆڕستانی دەرفەتە لە کیس چوو و، هاوارە نەبیسراوەکان ئاچێ؟

من لە بەرانبەر چوار بانگەوازدا پڕهەستییەکی تایبەتیم هەیە:

«بانگەوازی گەمە» ـ «تریسترام شاندی» شوێنەواری لارنس شتێرن[14]، «ژاکی قەزاو قەدەری» نووسینی دیدێرۆ بە بڕوای من گەورەترین ڕۆمانەکانی سەدەی هەژدەن. ڕۆمانگەلێ کە وەک گەمەیەکی بە شکۆ خۆ دەردەخەن. ئەم دوو ڕۆمانە دوو ترۆپکی قالبسووکی و بیری سەربەستن کە تا ئێستا هیچ ڕۆمانێک قەرەی لە قەرە نەداون و ناشدەن. ڕۆمانەکانی دوایی، خۆیان زۆر بە توندی بە دەربڕینی ڕاستینەنومایی،[15] ڕازاندنەوەی واقیعبینانە و لەبەرچاوگرتنی وردی قۆناخەکانی زەمانی دەبەستنەوە. ڕۆمان توانستە شاراوەکانی نێو ئەم دوو ڕۆمانەی لە کیس دا. ئیمکاناتێک کە دەیتوانێ ڕەوتێکی وەرچەرخانی جیا لەم ڕەوتەی ئێستا دەیناسین، بۆ ڕۆمان پێک بێنێ. (ئەرێ ئێمە دەتوانین مێژوویەکی دیکە بۆ ڕۆمان وێنەکێش بکەین.)

«بانگەوازی ڕۆیا» ـ ڕۆیای خەواڵووی سەدەی نۆزدەیەم، لە نلکاو بە دەست فرانتس کافکا، وەخەبەر دێ. کافکا کارێکی کرد (واتە تێکەڵکردنی ڕۆیا و ڕاستییەکان) کە سوریالیستەکانی دوای ئەو، دەیانویست بیکەن، بەڵام نەیانتوانی. لە ڕاستیدا ئەمە بەرزەفڕی جوانناسانەی لەمێژینەی ڕۆمانە کە پێشتر "نوالیس"[16] دیبوویەوە، بەڵام وەها هونەرێکی بێ وێنەی دەویست کە تەنیا کافکا توانی نزیکەی سەد ساڵ دوایە "بیدۆزێتەوە". ئەم دۆزینەوەیە، بەر لەوەی دەستپێکی وەرچەرخانێک بێ، دەستپێکێکی چاوەڕوان نەکراو بوو بۆ تێگەیشتن لەم خاڵە کە ڕۆمان، بوارێکە کە «تخیل»یش لەودا، وەک ڕۆیا دەتوانێ فیچقە بکا و خۆی لە کۆتی بێدەرەتانی ڕاستینەنومایی ڕزگار بکات.

«بانگەوازی هزر» ـ موزیل و بروخ، هۆشمەندییەکی بەرز و بەشکۆیان هێنایە ناو شانۆی ڕۆمان. ئەم کارەش بۆ گۆڕینی ڕۆمان بە فەلسەفە نەبوو، بەڵکو بۆ ئەوە بوو کە هەموو ئەمرازێکی عەقڵی و غەیرە عەقڵی، [ڕوایتگرانە و تفکرپردازانە]ی کە بتوانێ بوونی مرۆڤ ڕۆشن بکاتەوە، بە گوێرەی ئەقڵ و حەقایەت، کۆ بکاتەوە و ڕۆمان بکاتە بەرزترین ئاوێتەی زەینی. داخوا ئەم کارە بەرجەستەیەی موزیل و بروخ، کۆتایی مێژووی ڕۆمانە، یان بانگهێشتنێکە بۆ سەفەرێکی دووروودرێژ؟

«دبانگەوازی زەمان» ـ سەردەمی «ناتەبایی‌یە تێرمیناڵییەکان»، ڕۆماننووس هان دەدا کە ئیتر مەسەلەی زەمان بە شێوەی مارسێل پرۆست بە بابەتی بیرەوەریی شەخسییەکانی نەبەستێتەوە. بەڵکو ئەو بە مەتەڵۆکێکی زەمانی کۆیی، زەمانی ئەورووپیدا ڕەیاڵ بکات. ئەورووپایەک کە بۆ ئەڕینی ڕابردووی خۆی، بۆ هەڵسەنگاندن و کۆبەستی ژیانی خۆی، بۆ تێگەیشتن لە مێژووی خۆی، دەگەڕێتەوە دواوە، وەک پیرەمێردێک کە بە نیگایەک ژیانی ڕابردووی لێکدەداتەوە. مەیل بۆ ئەورازتر ڕۆیشتن لە چوارچێوەی لەرزۆکی ژیانی تاکی، کە ڕۆمان تا ئەو کات لە چوارچێوەیدا مابووە و، هێنانە ژووری چەند دەورەیەکی مێژوویی لە ئاقاری ئەودا (کارێک کە ئاراگۆن و فۆئێنتێس (Fuentes) پێشتر بۆ وەراست گەڕاندنی کردوویانە) لێرەوە سەرچاوە دەگرێ.

www.arsivakurdi.org

٧

له مێژه ساڵه به تایبه‌تی فۆتۆریست (Futuriste) سوریالیست (Surrealiste) و مه‌یله‌و هه‌موو ئاڤانگارده‌کان (Avant – gardes)، باسی ته‌واوبوونی ته‌مه‌نی ڕۆمان ده‌که‌ن. ئه‌وان پێیان وابوو که ڕۆمان، له ڕێگای پێشکه‌وتن، به قازانجی داهاتوویه‌کی ته‌واو نوێ، به قازانجی هونه‌رێک، که له‌وه‌ی پێشتر زۆر جیاوازه، له نێو ده‌چێ. ده‌مرێ. ڕۆمانیش وه‌ک هه‌ژاری، چینه ده‌سه‌ڵاتداره‌کان، مۆدێله کۆنه‌کانی ماشین یان کڵاوه‌کان، به نێوی دادپه‌روه‌ری کۆمه‌ڵایه‌تی ده‌نێژرێ.

هه‌ر بۆیه‌ش ئه‌گه‌ر سێروانتیس بنیاتنه‌ری سه‌رده‌می نوێیه، ده‌بێ ئاکامی میراته‌که‌ی، له مێژووی شێوازه ئه‌ده‌بییه‌کاندا، مانایه‌کی پڕتره قۆناخێکی ساکاری هه‌بێ؛ له ڕاستیدا ئاکامی میراتی سێروانتیس، ده‌بێ کۆتایی سه‌رده‌می نوێ ڕابگه‌یه‌نێ. به‌م بۆنه‌یه‌شه‌وه‌یه که ئه‌و بزه به‌فیزه‌م سووک و سه‌رسه‌ری دێته به‌ر چاو که هه‌واڵی مه‌رگی ڕۆمان دێنێ. ئه‌گه‌ر ده‌بێژم سووک و سه‌رسه‌ری، بۆ ئه‌وه‌یه که من هه‌واڵی مه‌رگی ڕۆمانم، کوژرانی ڕۆمانم (به ده‌ستی یاساخ بوونه‌کان، سه‌نسۆر، داپڵۆسینی ئایدیۆلۆژیک) له دنیایه‌کدا، که به‌شێکی گه‌وره له ژیانمی تێدا تێپه‌ر بووه و به توتالیتاری ناو ده‌بن، دیوه و به هه‌موو وجودمه‌وه هه‌ستم پێکردووه. ئه‌و کات بوو که به ڕوونی ته‌واوه‌وه، بۆم ده‌رده‌که‌وت که ڕۆمان زه‌واڵی بۆ هه‌یه. به هه‌مان شێوه که ڕۆژئاوای سه‌رده‌می نوێ زه‌واڵی بۆ هه‌یه. ڕۆمان هه‌روه‌ک وێنه‌ی ئه‌م جیهانه، که له سه‌ر دووجۆرێتی و ڕێژه‌یی بوونی دیارده‌کانی ئینسانیدا بنیات نراوه، له‌گه‌ڵ جیهانی توتالیتێردا ناته‌بایه. ئه‌و ناته‌باییه له‌وه قووڵتره که به‌رهه‌ڵستی سیاسی له فه‌رمانبه‌رێکی پاراستن و، تێکۆشه‌رێکی مافی مرۆڤ له ئه‌شکه‌نجه‌گه‌ره‌که‌ی جیا ده‌کاته‌وه. چونکه ئه‌م نه‌سازانه نه ته‌نیا ئه‌خلاقی و سیاسییه، به‌ڵکو ده‌گه‌ڕێته‌وه سه‌ر "تێکرای بوون"ی ئێمه. ئه‌وه به‌م مانایه‌یه که دنیای بنیاتنراو له سه‌ر ڕاستینه‌یه‌کی تاکانه، وه دنیای دووجۆره و ڕێژه‌یی ڕۆمان، هه‌ر کام له ته‌ونێکی ته‌وا جیاواز تنراونه‌ته‌وه.. ڕاستینه‌ی (هه‌قیقه‌تی) توتالیتێری کاته‌گۆرییه‌کانی ڕێژه‌یی، حاشا له گومان و پرسیار ده‌کا و، هه‌ر بۆیه‌ش هه‌رگیز ناتوانێ له‌گه‌ڵ ئه‌و شته‌ی من "ڕۆحی ڕۆمان"ی پێده‌ڵێم، ئاشت بێته‌وه.

به‌ڵام مه‌گین ئێستا له ڕووسیای کۆمونیستدا، سه‌دان و هه‌زاران ڕۆمان به تیراژ و سه‌رکه‌وتنێکی زۆر، له چاپ نادرێن؟ به‌دێ. به‌ڵام ئه‌م ڕۆمانانه ئیتر درێژه به «فتح»ی بوون ناده‌ن. هیچ که‌رتێکی نوێ له بوون، نادۆزنه‌وه، به‌ڵکو ته‌نیا ئه‌و شته‌ی تا ئێستا گوتراوه ته‌یید ده‌که‌ن. له‌ویش زیاتر، هۆی بوون، شکۆ و قازانجی ئه‌وان له‌م کۆمه‌ڵگایه‌ی تێیدا ده‌ژین، له ته‌ییدی ئه‌و شتانه دایه که ده‌گوترێ، (وه ده‌بێ بگوترێ). ئه‌م ڕۆمانانه له‌به‌ر ئه‌وه‌ی هیچ شتێ نادۆزنه‌وه، به‌شدارییان له ڕه‌وتی «به‌یتای دۆزینه‌وه‌کاندا» نییه که من به مێژووی ڕۆمانیان نێو ده‌به‌م. ئه‌وان له ده‌ره‌وه‌ی ئه‌م مێژوویه‌دا جێ ده‌گرن، یان ڕووتر بڵێیم، «ڕۆمانه‌کانی پاش مێژووی ڕۆمان»ن. مه‌یله‌و نیو سه‌ده‌یه که مێژووی ڕۆمان له ئیمپراتۆری ڕووسیادا قه‌تیس ماوه. ئه‌گه‌ر سه‌ره‌نجێکی شکۆی ڕۆمانی ڕووسی له گوگول هه‌تا بێلی‌یه‌وه (Biely) بده‌ین، ئه‌م قه‌تیسمانه ده‌شێ به ڕووداوێکی مه‌زن دابنێین. که‌وایه مه‌رگی ڕۆمان خه‌یاڵێکی خۆرایی نییه. ئێمه پێشتر شاهیدی ئه‌م مه‌رگه بووین. ئێستاش ده‌زانین که ڕۆمان «چۆن» ده‌مرێ : ڕۆمان ون نابێ، به‌ڵکو له مێژووی خۆی لا ده‌دا. بۆیه‌ش، مه‌رگی ڕۆمان به ئارامی، به‌بێ ڕاکێشانی سه‌ره‌نج و به‌بێ ئه‌وه‌ی ئابڕوو چوونێکی به‌دواوه‌بێ، ڕوو ده‌دات.

www.arsivakurdi.org

هەر لەم ئەورووپا ناوەندییە دایە کە ڕۆژئاوا توانی، بۆ یەکەم جار لە مێژووی هاوچەرخدا، مەرگی ڕۆژئاوا بە چاو ببینێ و ئەمە، ئەگەر بمانەوێ وردتر لێی بدوێین، کاتێ بوو کە بە هۆی لکانی وارشۆ و بوداپێست و پراگ بە ئیمپراتۆری ڕووس، (ڕۆژئاوا. و) جیابوونەوەی لەتێکی لەشی خۆی بینی. ئەم چارەڕەشییە ئەنجامی یەکەم جەنگی دنیاگر بوو. ئەم شەڕەی کە ئیمپراتۆری هابسبورگ دەستی پێکرد و ئەورووپای لەهێزکەوتووی بۆ هەمیشە لاسەنگ کرد.

دوایین قۆناخە هێمنەکان، کە لەوێدا مرۆڤ تەنها لەگەڵ دێوەزمەکانی ڕۆحی خۆی لە کێشەدا بوو، واتە دەورانی جۆیس و پرۆست، بە کۆتایی گەیشتووە. لە ڕۆمانەکانی کافکا، هاشک و موزیل[13] و بروخ دا، دێوەزمە لە دەرەوە سەر هەڵدێنێ، دێوەزمەیەک کە مێژووی پێدەڵێین. مێژوو ئیتر لە شەمەندەفەری ماجەڕاجووەکان ناچێ. مێژوو غەیرەشەخسی و لە حیساب نەهاتوو و، بێ ناوەرۆک و دەسەڵات هەڵنەگرە (دەسەڵاتی بەسەردا ڕەیاڵ ناکرێ) و هیچکەس ناتوانێ لێی ڕاکات. ئەمە کاتێکە ـسبەی شەڕی دنیاگری یەکەم- کە سەرجەمی ڕۆماننووسەکانی ئەورووپای ناوەندی، ناتەبایی‌یە تێرمیناڵییەکانی سەردەمی نوێیان دیت و هەست و دەرکیان پێکرد.

بەڵام نابێ ئێمە ڕۆمانەکانی ئەوان وەک پێشگۆییەکی کۆمەڵایەتی و سیاسی، وەک نموونەیەکی خاو و زوو پێگەیشتو لە ڕوانگەی جورج ئۆرۆل بزانین. ئەو شتەی ئۆرۆل بە ئێمەی دەڵێ، دەکرا بە هەمان باشی (یانیش زۆر چاکتر) لە نامیلکەیەکدا گووترابا. لە بەرانبەردا، ئەم ڕۆماننووسانە، ئەو شتەی بروخ گووتەنی «تەنیا ڕۆمان دەتوانێ بیدۆزێتەوە»، دەدۆزنەوە. ئەوان پیشان دەدەن کە چۆن، لە سەردەمی ناتابایی‌یە تێرمینالییەکاندا، هەموو کاتەگۆرییەکی بوون، لەپڕ مانای خۆیان دەگۆڕن؛

ئەگەر ئازادی کردەوەیی کەسێکی وەک (ک.) بە تەواوی بێهوودە بێ، "ماجەڕا" ئیتر چ مانایەکی دەبێ؟ ئەگەر ڕووناکبیرانی ڕۆمانی "مرۆڤی بێخاسییەت" گومانێکیان دەربارەی قەومانی شەڕێکدا نییە کە داهاتوویان بە با دەدا، کە وایە داهاتوو چ مانایەکی هەیە؟ ئەگەر هۆگزنو لە ڕۆمانی بروخدا، نە تەنیا لەو تاوانێکی کردوویەتی، داخدار نەبێ، بەڵکو لە بیر خۆشی بەرێتەوە، ئەی مانای تاوان چی بەسەر دێ؟ وە ئەگەر تاکە ڕۆمانی گەورەی گەپجاڕی ئەم سەردەمە، یانی ڕۆمانی هاشک، شەڕ بکاتە بابەتی خۆی، کەوایە چ بەسەر ڕۆمانی «گەپجاڕی» هاتووە؟ ئەگەر ک. تەنانەت لە جێوبان و لە کاتی عەشقبازیشدا، لە چەنگ دوو ڕاسپێردەکەی کۆشک ئارامی نەبێ، کەوایە جیاوازی نێوان ژیانی "خسوسی" و "گشتی" لە کوێ دایە؟ وە لەم حاڵەتەدا، "تەنیایی" چ مانایەک دەبەخشێ؟ داخوا ئەوجۆرەی ویستوویانە باوەڕ بکەین، "تەنیایی"، باری قوورس، دڵەکوتە و تووک و نەفرینە، یان بە پێچەوانەوە، بایەخدارترین نیعمەتێکە کە کۆمەڵگا، بە لەوێبوویی پەیتایی خۆی، لە حاڵی لەناو بردنییەتی؟

قۆناخەکانی مێژووی ڕۆمان (ئەم قۆناخانە، فڕیان بە سەر گۆڕانی مۆدەکانەوە نییە) زۆر درێژن و، ڕۆمان کە لە پلەی یەکەمدا ئەو یان ئەم لایەنی بوون دەداتە بەر توێژینەوە، ئەم قۆناخانە دیاری دەکا؛ بەمجۆرە، توانستەکانی شاراوە لە دۆزینەوەی فلوبێر سەبارەت بە لایەنەکانی ڕۆژانەی ژیان، تەنیا پاش هەفتا ساڵان، لە شوێنەواری مەزنی جێمز جۆیسدا، بەتەواوی پەروەردە دەکرێن. بە بڕوای من، هێشتا بۆ گەیشتن بە کۆتایی دەورەیەک کە هەموو ڕۆماننووسەکانی ئەورپای ناوەندی لە پەنجا ساڵ لەمەوبەرەوە دەست پێکەری بوون (واتە قۆناخی ناتەبایی‌یە تێرمیناڵییەکان) زۆر ماوە.

www.arsivakurdi.org

ناكۆكییەک، بەڵكو بە چەند جۆرە ناكۆكی. "شوایک، سەربازی دڵپاک"[11] ڕەنگبێ دوایین ڕۆمانی مەزنی خەڵک پەسند بێ. داخوا سەیر نییە کە ئەم ڕۆمانە گەپجارییە لە هەمان کاتدا، ڕۆمانێکی پێوەندیدار بە شەڕە و ڕووداوەکانی لە نێو سوپا و لە بەرەی شەڕدا دەقەومێن؟ ئەگەر شەڕ و دەرئەنجامە ترسێنەرەکانی دەبێتە بابەتێکی پێکەنیناوی، کەوایە چ بەسەر شەڕ و ناکامەکانییەوە هاتووە؟

لە نووسراوەکانی هۆمێر و تۆلستۆیدا، شەڕ مانایەکی خویای هەبوو: خەڵک لەبەر خاتری هێلین یاخود ڕوسیا شەڕیان دەکرد. شوایک و هاوڕێکانی نازانن بۆچی دەچنە بەرەکانی شەڕ و ئەوەی لە هەمووش ناخۆشترە، ئەوەیە کە هیچ حەزێکیشیان لەم کارە نییە.

بەڵام ئەگەر شەڕ بەخاتری هێلین و نیشتمان نەبێ، کە وایە هاندەرەکەی چییە؟ داخوا تەنیا دەسەڵاتە کە دەیەوێ خۆی وەک دەسەڵات سەقامگیر بکات؟ ئایا ئەمە «ویستی ئیرادەیە» (Volonte) کە دواتر هایدگێر باسی لێ دەکات؟ سەرەڕای ئەمانەش داخوا دەسەڵاتخوازی هەمیشە هاندەرێک نەبووە بۆ هەموو شەڕەکان؟ بۆچی، بووە! بەڵام ئەم جارە، لە شوێنەوارەکانی هاشکدا، هیچکەس، تەنانەت ئەو کەسانەی داهێنەریشی بوون، باوەڕ بە لافەکانی تەبلیغاتی ناکەن. ناوەرۆکی دەسەڵات خویا و دیارە. بە هەمان خویایی کە لە ڕۆمانەکانی کافکادا دەردەکەوێ. لە ڕاستیدا، دادگا لە کوشتنی ک. هیچ قازانجێکی پێناگات. بە هەمان جۆر کە کۆشک لە ئازاردانی ڕوبێودا هیچ قازانجێکی نییە. بۆچ ئاڵمان لە ڕابردوودا و ڕوسیاش ئێستا، داواکاری دەستداگری بەسەر جیهاندان؟ بۆ ئەوەی سامانێکی زیاتر وەچەنگ خەن؟ بۆ ئەوەی بەختەوەرتر بن؟ نەء! دەستدرێژیکەری دەسەڵات بەتەواوی بێ مەبەستە، هۆیەکی نییە، تەنها بە دوای داخوازی خۆیدایە، ماکێکی تەواو غەیرەئاقڵییە.

بۆیەش کافکا و هاشک ئێمە لەگەڵ ئەم ناتەباییە بێسنووورە بەرەوڕوو دەکەن: لە ڕەوتی ئەم سەردەمەدا، ئاوەزی دێکارتی، هەموو بایەخە بە میراتگەیەکانی سەدەکانی ناوەڕاست یەک بە دوای یەکدا دەسوێ. بەڵام، لە سەردەمی سەرکەوتنی تەواوی ئاوەزدا، ئەم ماکە غەیرەعەقڵی ڕووتەیە کە بەسەر گۆڕەپانی جیهاندا زاڵ دەبێ (دەسەڵاتێکی کە تەنها بە دوای داخوازی خۆیەتی.) چونکە ئیتر هیچ سیستەمێک لە بایەخەکان نییە کە پەسندی هەموو لایەک بێ و بەرگری لە پێش ڕۆیشتنی (دەسەڵات. و) بکا.

ئەم ناتەبایی‌یە کە لە کتێبی "خەوگەرەکان"ی هێرمان بروخدا، زۆر مامۆستایانە ڕوون کراوەتەوە، لەو ناکۆکییانەیە کە پێم خۆشە بە «تێرمینالی»[12] نێوزەد بکەم. ناکۆکی دیکەش هەن. بۆ وێنە، سەردەمی نوێ، ڕۆیای مرۆڤایەتییەکی لەسەردابوو، کە هەر چەند بە شێوە شارستانییەتی جۆربەجۆر لێکتر جیا ببوونەوە، بەڵام ڕۆژێک دەگەیشتنە یەکێتیی و، بە یەکگرتن، ئاشتی هەرمانیان دەست دەخست. ئێمڕۆ، مێژووی خڕەکی زەوی، لە ئاکامدا گشتێکی پێوەلکێنراوی ساز کردووە کە ڕۆیای لەمێژینەی یەکگرتنی مرۆڤایەتی وەڕاست گەڕاندووە و دەیپارێزێ. یەکگرتوویی مرۆڤایەتی بەم مانایەیە کە: هیچکەس ڕێگای ڕزگاربوون و دەرچوونی بۆ شوێنێکی دیکە نییە.

٦

ئەو کۆنفرانسانەی هوسرێل باسی قەیرانی ئەورووپی و ئیمکانی لەناوچوونی مرۆڤایەتی ئەورووپی تێدا دەکرد، وەسیەتنامەی فەلسەفی وی بوو. هوسرێل ئەم کۆنفرانسانەی لە دوو پێتەختی ئەورووپیدا سازدا. ئەم ڕێکەوتە خاوەنی مانا و ناوەڕۆکێکی قووڵە: لە بنەڕەتیشدا

www.arsivakurdi.org

نێوەراستی ڕێگادا ڕووبەڕوو دەبین، بەبێ ئەوەی ڕوون بێ ئەوان لە کوێوە دێن و بەرەو کوێ دەڕۆن. ئەوان لە زەمانێکیدا هەڵکەوتوون کە سەرەتا و کۆتاییەکی نییە، لە فەزایەکدا کە سنوورێک ناناسێ، لە نێو ئەورووپادا، کە داهاتووەکەی هەرگیز تەواو نابێ.

نیو سەدە پاش دیدێرۆ، لە نووسراوەکانی "باڵزاک"دا، ئاسۆی دوورەدەست، هەر وەک دیمەنێکی پشت ساختومانە نوێیەکان(کە بریتین لە دانراوە کۆمەڵایەتییەکان: پۆلیس، دادگا، کۆڕ و کۆمەڵی بەشی دارایی و تاقمەگانی جەردە ، سوپا ، دەوڵەت) ون بووە. لە دەورانی باڵزاکدا ئیتر شوێنەوارێک لە ڕابواردنی سەرخۆشانەی دەورەی سێروانتێس نابینرێ. ڕۆژگار سواری ترێنێک بووە کە دیرۆکی پێ دەڵێین. سواربوونی ئەم ترێنە، هاسانە؛ بەڵام دابەزین لێی گەلێ دژوارە. سەرەرای ئەمانەش، ئەم ترێنە هێشتا سیمایەکی زراوبەری نییە، تەنانەت سەرەنج ڕاکێشیشە و بلێنی ماجەرا و ڕووداوی واش بە میسافیرەکانی دەدا کە پلە و پایەیان بۆ بەدیاری دێنێ.

دیسانیش دواتر، لە دیدی "ئێما بواری"دا[10]، ئاسۆ بەڕادەیەک تەسک دەبێتەوە کە پتر لە حەوشێکی بەستراو دەچێ. ڕووداوەکان لەوبەری حەوشەکەدا ڕوو دەدەن و باری دەردی غوربەتیش هەڵناگرترێ. لە گوزەرانی چارۆکەری ڕۆژانەدا، ڕۆیا و ڕۆیاخولقێنی (رویا و ڕویاپردازی) گرینگی پەیدا دەکەن. بێزۆخی لە کیسچووی دنیای دەرەوە، شوێنی خۆی دەداتە بێسنووری ڕۆح و، بەمجۆرە ئەم خەیاڵە گەورەیە کە بڕوای بە تاکانەیی جینەگرەوەی تاک هەیە و، یەکێکە لە جوانترین ڕوانینەکانی ئەورووپی، دەپشکوێ.

بەڵام لە حەڵێکدا کە مێژوو، یاخود ئەو شتانەی لەو بەجێماون - یانی هێزەکانی بان ئینسانیی کۆمەڵگایەکی گشت توانستی - بەسەر مرۆڤدا زاڵ دەبێ، ڕۆیا دەربارەی بێسنووری ڕۆح، سێحری خۆی دەدۆڕێنێ. ئەو شتەی مێژوو بلێنی دەدا، ئیتر پلەیەکی بەرز نییە، بەڵکو لە کۆتاییدا، پیشەی ڕوپێوییە(مساحی). "ک." لەبەرانبەر دادگادا، "ک." لە بەرانبەر کۆشکدا، چی لە دەست دێ؟

کارێکی ئەوتۆی پێناکرێ. داخوا ئەو دەتوانی بە لانی کەمەوە، وەک ئێما بواری خۆی بداتە دەست ڕۆیاوە؟ نەء، داوێک کە ڕەوتی ڕووداوەکان لەبەر ڕێگای ئەویان داناوە، یەجگار ترسهێنەرە و هەموو سۆز و هزرێ بەرەو خۆی ڕادەکێشێ: ئەو تەنیا دەتوانێ بیر لە دادگایی و پیشەی ڕوپێوییەکەی بکاتەوە. بێسنووری ڕۆح، ئەگەریش هەبێ، بۆ مرۆڤ دەبێتە زێدەیەکی مەیلەو بێسوود.

٥

ڕێگای ڕۆمان وەک دیاردەیەکی مێژوویی، شان‌بەشانی سەردەمی نوێ وێنەکێش دەکرێ. ئەگەر بۆ دیتنی بگەڕێمەوە دوایە، بەچەشنێکی سەیر، کورت و داخراو دێتەبەرچاو. ئایا ئەمە خودی دۆن کیشۆت نییە کە پاش سێ سەدان، لە جلوبەرگی ڕوپێویدا گەڕاوەتەوە گوند؟ ئەو لە ڕابردوودا، بۆ هەڵبژاردنی ماجەراکانی وەرێ کەوتبوو. بەڵام ئێستا لە گوندێک، کە لە خوارەوەی "کۆشک"دا هەڵکەوتووە، ئیتر مافی هەڵبژاردنی نییە، لێرەدا "ماجرا"ی بەسەردا فەرمان دەدرێ: ئەو بە هۆی هەڵەیەکی ناو فایلەکەی، لە تەک سیستەمی ئیداریدا، تووشی کێشەو هەڵلایەکی بێسوودە. پاش سێ سەدە، چ بە سەر ڕووداو - واتە یەکەمین ناوئاخنی مەزنی ڕۆماندا - هاتووە؟ داخوا ماجەرا بۆتە میناماجەرایەک؟ مانای ئەم وتەیە چییە؟ داخوا ڕێگەی ڕۆمان بە جۆرە ناکۆکییەکەوە (هێما بۆ کەسایەتی ک. لە ڕۆمانە بەناوبانگەکەی کافکا، واتە «دادگا»یە.) گرێدراوە؟

ئەرێ، دەکرێ وابیر بکەینەوە. وە نە تەنیا جۆرە

www.arsivakurdi.org

٣

کاتێ سیستەمی کۆنی بایەخەکان کە مانای تایبەتی خۆی بە هەموو شتێک دەدا و شەڕ و خێری لێک جیا دەکردەوە، بە کاوەخۆ لە شانۆ دەردەکەوت، دۆن کیشۆت لە ماڵێ دەرچوو و ئیتر نەیتوانی دنیا بناسێتەوە، ئەم دنیایە، بەبێ لەوێبوونی هێزێکی میتافیزیکی، لە ناکاو کەوتە تەمێکی ترسناکەوە. تاکە ڕاستی میتافیزیکی، وەک سەدان ڕاستی ڕێژەییان لێهات کە مرۆڤەکان ڕوویان تێدەکردن، بەمجۆرە، دنیای سەردەمی نوێ و ڕۆمان، کە وێنە و نموونەی ڕۆمان بوون، لە دایک بوو.

وەک دیکارت، منی بیرکەرەوە (*«بیر دەکەمەوە، کە وایە هەم.» وتەی بەناوبانگی دیکارتە کە یەکێکە لە بنەماکانی فزری ڕاسیۆنالیستی ڕۆژئاوا.*) بە بنیادی هەموو شت زانین و، بەمجۆرەش تاکوتەرا مانەوە لە بەرانبەر دنیادا، ڕوانینێکە کە بە هەق، هێگل، بە پاڵەوانانەی دەزانی.

دنیای، وەک سێروانتێس، مینا دیاردەیەکی دووجۆری وێناندن، لە بری بەرەنگاری لەگەڵ تاکە ڕاستی موتڵەق، لە بەرانبەر کۆگایەک ڕاستیی ڕێژەیی ناتەبادا بوون، (ڕاستییەکانی گونجاودراو لە "من"ە وێناوییەکان (*"منـ"ـە وێناوییەکان: . Ego Imaginaires*) کە کەسایەتییەکانیان پێدەگووترێ.) و هەر بۆیەش "ئاوەزی گومانکردن لە ڕاستییدا" بە تاکانە ڕاستی زانین، پێویستی بە هێزێکی بە هەمان بڕ مەزنە.

مانای ڕۆمانی گەورەی سێروانتس چییە؟ نووسراوەیەکی زۆر لەم بارەیەوە هەیە. هەندێ لافی ئەوە لێدەدەن کە لەم ڕۆمانەدا، ڕەخنەگەرییەکی ڕاسیۆنالیستی لە ئایدیالیزمی تەماوی دۆن کیشۆتەوە دەبینن. هەندێکی دیکە ستایشتی هەمان ئایدیالیزم دەبینن. ئەم دوو ڕاڤەیە هەڵەن، چونکە لایان وایە بناخەی ڕۆمانەکە لە بری پرسیار، هەڵوێستگرتنێکی ئەخلاقییە.

مرۆڤ خوازیای دنیایەکە لەوێدا خێر و شەڕ بە ئاشکرا لێک هەڵاوێردرێ، چونکە لەودا مەیلێکی دەروونی و تۆسن بۆ داوەریکردن، بەرلە تێگەیشتن هەیە. لە سەر بنەمای ئەم مەیلانە، بڕوا و ئایدیۆلۆژییەکان سەرهەڵدەدەن. ئەم باوەڕ و ئایدیۆلۆژیانە تەنیا کاتێ دەتوانن لەگەڵ ڕۆماندا ئاشت ببنەوە کە زمانی ڕێژەیی و دووجۆرە سەنگاندنی ڕۆمان، شوێنی خۆی بداتە دەربڕینێکی بنجبڕ و وشک. لە ڕوانگەی ئەوانەوە، هەق تەنها بە یەک نەفەرە، یا "ئاناکارنین" قوربانی کابرایەکی سەرەڕۆ و بەرچاوتەنگە و، یاخود "کارنین"ی قوربانی، ژنێکی بێ ئەخلاقە و، یاخود "ک." بێ تاوانە و مەحکەمەیەکی بێدادگەر ئەوی مەحکوم کردووە. یان ڕای دادگادا، بە تەواوی ڕەوایە و "ک." تاوانبارە. (*هێما بۆ کەسایەتی ک. لە ڕۆمانە بەناوبانگەی کافکا، واتە «دادگا»یە.*)

لەم بڕوایە بە "یان ئەمە یان ئەوە"یەدا، داماوی لە دانپێنان بە ڕێژەیی بوونی بنچینەیی شتەکانی مرۆڤایەتی شاراوەیە. بەهۆی ئەم داماوییەشەوە، پەسندکردن و دەرکی ئاوەزی ڕۆمان (کە هەمان ئاوەزی گومانکردن لە یەقین دایە)، ساکار نییە.

٤

دۆن کیشۆت بەرەو دنیایەک ڕۆیشت کە لە بەرانبەریدا، بە بەرفراوان و بەرینییەوە دیار بوو. ئەو دەیتوانی سەربەستانە بچێتە ناو ئەم دنیایە و بە دڵخوازی خۆیشی هەر کاتێ بیەوێ بگەڕێتەوە ماڵێ. یەکەمین ڕۆمانەکانی ئەورووپی، سەفەرێکن لە سەرانسەری جیهانێکدا، کە بێسنوور دەنوێنێ. لە سەرەتای ڕۆمانی دیدێرۆ[9]دا بە نێوی «ژاکی قەزاو قەدەری»، لەپڕ لەگەڵ دوو پاڵەوانی کتێبەکە ل

www.arsivakurdi.org

مەحکومکردن سەیر بکرێ. بە بڕوای من دوو فیلەسۆفی گەورە، دەمامکیان لە دووانەیی ئەو دەورەیە هەڵگرتووە، دەورەیەک کە لە یەک کاتدا هەم پێشکەوتن و هەمیش دواکەوتنە و، وەک هەموو شتێک کە ئینسانییە، لە سەرەتای بوونیەوە، تۆوی کۆتایی خۆشی لە هەناودا هەیە. ئەو دووانەتییە، لە چاوی مندا، لە بایەخی چوار سەدەی ڕابردووی ئەورووپا کەم ناکاتەوە، چوار سەدەیەک کە خۆمی (بەتایبەت وەک ڕۆماننووسێک نەکو فیلەسۆفێک) پێ پێبەند دەبینم. لە ڕاستیشدا، بە بڕوای من بنیاتنەری سەردەمی نوێ تەنیا دیکارت نییە، کە سێروانتێسیشە.

ڕەنگە ئەو دوو فیلەسۆفە دیاردە ناسانە لە داوەری خۆیان لەمەڕ سەردەمی نوێدا، سەرەنجیان نەدابێتە سێروانتێس. ئەوەی دەمەوێ بڵێم ئەوەیە: ئەگەر قبووڵ کەین کە فەلسەفە و زانست، بوونی مرۆڤیان لەبیر کردووە، ئەوە ئاشکراتر دەردەکەوێ کە بە سێروانتێسەوە هونەرێکی مەزنی ئەورووپی سەری هەڵداوە، هونەرێک کە شتێک نییە جگە لە دۆزینەوەی ئەو «بوونە فەرامۆش کراوەیە.

لە ڕاستیدا، هەموو بابەتە بنەڕەتییەکان لەمەڕ بوونی مرۆڤ، کە هایدگێر لە نووسینەکەی خۆی بە ناوی "هەبوون و زەمان"دا شی دەکاتەوە و لای وایە لە فەلسەفەی پێشووی ئەورووپیدا توڕدراوە، بە چوار سەدە ڕۆمان «چوار سەدە جێگۆڕکێی (جێگۆڕکێی: Mètempsychose "تناسخ"). ڕۆمان لە ئەورووپادا» ئاشکرا و ڕوون و خویا بوون. ڕۆمان بە شێوەی تایبەت و مەنتقی تایبەتی خۆیەوە لایەنە جۆراوجۆرەکانی بوونی، یەک بە دوای یەکدا دۆزیوەتەوە: لە سەردەمی سێروانتێسدا، ڕۆمان بە دوای تێگەیشتنی ڕووداوە؛ لەگەڵ ساموئێل ریچاردسۆن[3]، ڕۆمان، دەست بە لێکۆڵینەوە لەمەڕ «ئەو شتەی لە ناوەوە تێدەپەڕێ» دەکا و پەردە لەسەر ژیانی شاراوەی هەستەکان هەڵدەگرێ؛ ڕۆمان وێڕای باڵزاک، ڕەگاژۆیی مرۆڤ لە مێژوودا دەدرکێنێ؛ لە گەڵ فلۆبێر[4] لەو پاشخانانە دەکۆڵێتەوە کە هەتا ئەوکات لە ژیانی ڕۆژانەدا نەناسرابوون؛ لەگەڵ تۆلستۆی، سەرنجی کارتێکەری هۆکاری غەیرە عەقڵییەکان لە سەر بڕیار و ڕەفتارەکانی مرۆڤدا دەدا. ڕۆمان بە تەمای دەرکی قووڵی زەمانە: دەمی ڕاکەری(فڕار) ڕابردوو وێڕای مارسێل پرۆست[5]، دەمی ڕاکەری حاڵ لەگەڵ جۆیس[6]. ڕۆمان لە گەڵ توماس مان[7]، لە ڕۆڵی ئەو میتانە دەکۆڵنەوە کە لە دوورترین دەورەوە هاتوون و ڕێنوێنی ئێمەن ...

ڕۆمان لە سەرەتای سەردەمی تازەوە، هەمیشە و بە ئەمەکەوە لەگەڵ مرۆڤدا بووە. لەو کاتەوە «خولیای ناسین»(کە هوسرێل بە ذات معنویتی ئەورووپی دەزانێ) بە سەر ڕۆماندا زاڵ بووە، هەتا ڕۆمان لە ژیانستانی مرۆ بکۆڵێتەوە و لە بەرانبەر «فەرامۆشی بوون»دا بیپارێزێ و ڕۆشنایی بخاتە سەر ژیانستانی مرۆڤ. بۆیەشە کە من پێداگرتنی هێرمان بروخ[8] لە سەر ئەم بابەتە دەرک و پەسند دەکەم کە: تاکە هۆکاری بوونییەتی ڕۆمان، دۆزینەوەی ئەو شتانەیە کە تەنیا ڕۆمان دەتوانێ بیاندۆزێتەوە. ڕۆمانێ کە بەشێک لە بوونی نەناسراو نەدۆزێتەوە، غەیرە ئەخلاقییە، واتە ناسین، تاکە ئەرکی ئەخلاقی ڕۆمانە.

ئەوەش با زیاد کەم: ڕۆمان دەسکەوتی ئەورووپایە. دۆزینەوەکانی، هەر چەند بە زمانە جۆراوجۆرەکانیشەوە کرابێ، هی هەموو ئەورووپایە. ئەو زنجیرە دۆزراوانە(نە ئەوانەی بەگشتی نووسراون)، مێژووی ڕۆمانی ئەورووپا پێک دێنن. تەنیا لەم ڕوانگە بانەتەوەیی‌یەوە، بایەخی شوێنەوارێک(یانی پانتایی دۆزینەوەی)دەکرێ بە تەواوی ببیندرێ و دەرک بکرێ.

www.arsivakurdi.org

میراتی بێ بایەخکراوی سێروانتێس

نووسەر: میلان کوندێرا

وەرگێڕ: س. کاوە (شەماڵ)

١

ئیدمۆند هوسریل[1] سێ ساڵ بەرلە مردنی، واتە لە ساڵی ١٩٣٥دا، کۆنفرانسێکی بەناوبانگی لەمەڕ «قەیرانی مرۆڤایەتی ئەورووپی» سازکرد. بە بڕوای هوسریل، سیفەتی «ئەورووپی» دیاریکەری ئەو پێناسە فیکرییە بوو کە لە چوارچێوەی جوغرافی ئەورووپا ئەولاتر دەڕوا (بۆ وێنە ئەمریکاش دەگرێتەوە) و لە فەلسەفەی یۆنانی کۆنەوە دەست پێدەکات. هوسریل پێی وابوو ئەم فەلسەفەیە بۆ یەکەم جار لە مێژوودا، دنیا لە گشتێتی خۆیدا وەک پرسیارێ لە بەرچاو دەگرێ، کە دەبێ وڵامێکی بۆ بدۆزرێتەوە. هۆکاری هاتنە ئارای ئەم پرسیارە، ئەو یان ئەم نیازی کردەوەیی نەبوو، بەڵکو لە سۆنگەی «زاڵبوونی شوور و شۆقی ناسین بەسەر مرۆڤدا بووە».

قەیرانێک کە هوسریل لێی دەدوا، ئەوەندە قووڵی دەهاتە بەر چاو، کە دڕدۆنگ بوو لەوەی ئەورووپا بتوانێ بە ساخی قوتاری بێ. ئەو، ریشەکانی قەیرانی لە دەستپێکی چاخی نوێدا، لە دنیابینی گالیلە و دیکارت و ناوەڕۆکی یەکلابینانەی زانستەکانی ئەورووپیدا دەدیت، زانستێک کە دنیایان هەتا ئاستی بابەتێکی ساکار بۆ لێکۆڵینەوەی تێکنیک و ماتماتیک داکێشابووە خوار و جیهانی هەستپێکراوی ژیانیان ـ کە هوسریل ژیانستانی *(دنیای ژیان ـ ژیانستان ـ die Lebenswelt)* پێدەگووت، لە ئاسۆی دیدی خۆیان دوور خستبۆوە.

پێشکەوتنی زانست، مرۆڤی خستە ناو دالانی بەشە پسپۆڕییەکانییەوە. هەر چەندی مرۆڤ لە زانستی خۆیدا بەرەو پێشتر دەڕۆیشت، گشتێتی دنیا و خۆیەتی خۆی لەبەر چاو دوورتر دەبۆوە، بەمجۆرەش، نوقمی ئەو شتە دەبوو کە هایدگێر[2] شاگردی هوسریل، بە زاراوەی جوان و مەیلەو سیحراوی، «فەرامۆشی بوون» باسی لێدەکرد.

مرۆڤ کە لە ڕابردوو، لە سایەسەری «دیکارت»دا، خۆی بە «خێو و خودانی سروشت» ناسیبوو، بۆتە شتێکی ساکار کە هێزە تێکنیکی، سیاسی و مێژووییەکان هێرشی دەبەنە سەر، لەو هەورازتر دەڕۆن و بەسەریدا زاڵ دەبن. بۆ ئەم هێزانە، بوونی هەستپێکراوی مرۆڤ، ژیانستان، ئیتر هیچ نرخ و بایەخێکی نییە: بوونی هەستپێکراوی مرۆڤ نایەتە بەرچاو و لە سەرەتاوە فەرامۆش کراوە.

٢

وێڕای ئەمانەش، پێموایە زۆر ساکارانە دەبێ ئەگەر ئەو ڕوانینە توند و تیژە بە سەردەمی نوێ، تەنیا وەک

www.arsivakurdi.org

ساكارترین قسه بکەیت
هەر ئەوە بڵێیت کە ئەی بینیت
ئەبێت خۆت تووشی سزا کەیت
سەرت بکەن بە قالۆنچە و پێی پیابنێن
یان خۆت
بە دەستی خۆت
لە جەستەی خۆت
بەندیخانە دروست بکەیت
بۆ ڕۆحی خۆت.
بەوە رازی بیت
هەناسە هەڵمژیت
هەناسە بدەیت.

من تێ دەگەم
هەرچیم دی بوو لە ئەوروپا تەپوتۆز بوو
سمێڵێکم بۆ هێشتەوە و
لەسەر سنووریش خۆم تەکان
بەڵام چۆن تۆی ئەستێرەیەکی تر
تێ گەیەنم
خۆت، خۆت نەبیت
هەنگوینی ئەوەی ئەی بینیت
لەناو سەرتا لە پیسایی هەڵ بکێشیت
بۆ ئەوەی نەڕشێیتەوە بە بۆنی سەر
بۆگەنی سەر
بۆگەنی سەر.

لەگەڵ زەوق و
بیرکردنەوە و
تووڕەبوون و

خۆشەویستیت:
درۆ ئەکەیت.
داری مێژووو هەر هەنگێکی پێوە مابوو
لەژێر پەردەی
کرێکار و
سەرکەوتن و
داهاتوودا
هاتن گوتان
کردە هەنگوین و نانەوە.
ئەمە یاسای هەڵبژاردنی دژوارە
ئەوەی نانی گواوی و گۆشتی مردوو نەخوات
ئەبێت ڕەو کات
ئەم شانۆیە بەجێ بهێڵێت
ڕەو کات
ڕەو
ڕەو
بۆگەنی سەر
نانی گواوی
بۆگەنی سەر.

1993/5/24

3

ها ئەوە ملم و بیکەن بە پەتی هەڵواسینا
ئەوەش چاوم هەڵی کۆڵن
نینۆکەکانم هەڵ کێشن
ئەزانم تۆ لە من ناگەیت
لێم ئەپرسیت:
ئێ باشە ئەتەوێت چی بکەیت؟
نیازت وایە
بەسەر سنگی ئافرەتانی میللەتێکا تێ بپەڕیت
پێشەوایەک
لە ماڵەکەی خۆی دەربێنیت
ملی بە پەتاکراوی
بخەیتە ناو مشتی دوانزە ملیۆنەوە،؟
نیازت وایە هەڵەبجەیەک
لە مردنی زەرد هەڵ کێشیت؟
کێلی قەبری شەهیدەکان
ئەکەیت بە قادرمەی سەربان،
نامەی خنکێنراوەکانی
شاری "موسڵ"ت بیرچۆتەوە؟
نانی شارێک بە دیواری
ژوورەکەتا هەڵ ئەواسیت؟،
پۆستاڵ لە پێ
بەر ئەدەیت لە دارگوێز و گوند و دارستان،
لێم ئەپرسیت:
سەرت لەجیاتی چی دائەنێیت؟:
هیـــچ.

4

ئەوە سەرم بۆی بخەنە سەر مێزەکەی
سەری بڕراو ناونیشانی لێ نانووسرێت
ئەوانەی کە بە نووسین و رەقەم ئەڕۆن
قەت بە شوێنی خۆیان ناگەن.

من ئەم داوە
هەر چاوم بۆم ئەنێتەوە؛
ئەوە مەلێکە هەڵ ئەفرێت.
ئەمە نیشتمانی منە.
ئـەوە:
جوتیارێکی بێ گاجووت و
تراکتۆرێکی تۆراوە،
ئـەوە:
کۆچی بە پۆلی شۆقڵ و
سەدان شار و
گوند و جادەی هەڵوەشاوە،
ئەو سەد کەسەی بێرەدا ڕۆشت
ئەوە یەکێکە رەت ئەبێت،
ئەمە شارێکی بۆگەن و
ئەوەش ڕەوی ئۆتومبیلی خۆڵ و ئاوە
ئەوە مەلێکە هەڵ ئەفرێت.
ئەمە نیشتمانی منە.

5

زەمانێکە چاو مەسموحە و بەڵام بینین قەدەغەیە
من تێ دەگەم
ئەزانم بۆ ئەوەی تەنها

www.arsivakurdi.org

بۆگەنی سەر

ناله حەفید

1

جرجێکە لە ریخۆڵەی ئاودەستێکەوە
دەرئەپەڕێ و
خۆی ئەکات بە دەمی ئاودەستێکی تردا،
کۆترێکە لەسەر لوتکەی منارەکانیش خۆی
ناگرێت،
لەقلەقێکە کە دێتەوە
دارشەخسێکی دەست ناکەوێت،
نەخۆشیەکە لە هەر کەس بات
نامۆ و
برسی و
رەتێنراو و
رسوای ئەکات،
لە لەغەمی هەر شارێکدا خۆی شاردەوە
قوتابخانە ئەڕوخێنێ و
بەندیخانەی لێ دروست ئەکات.
گڵۆپ و چرای تاریکیی
لەناو شار و
گوندەکانا هەڵ دەکات،
هەنگوینێکە سانسۆری سەر
لە پیسایی هەڵ ئەکێشێت:
راستی،
راستی لە شارەکەی من دا.

2

کۆترێکە لەسەر دەستی
خەڵکی هەر شارێک دانی خوارد
زنجیری سەر سنگی ئاسمان ئەترازێنێت
عاشق بەیەک ئەگەیەنێت
بە چنگ نوقوڵ بۆ منالان ئەبارێنێت،
لەقلەقێکە هەموو رۆژێک
بەهارێکی بۆ رائەخەن
هەر کە تۆزێک تۆزاوی بوو
خەڵکی ولاتی گوڵباران
بە ئاوی چاو ئەیشۆنەوە،
هەنگوینێکە لەناو سەردا
لەسەر پەڕی لێو ئەی بینیت،
بە دەموچاوەوە دیارە،
بە رۆشتن و هەڵسوکەوتا دێتە خوارێ،
دوو مەمکی تورتی هاوینە
بێ باکانە وەک پەپوولە
بەناو چاوەکانا ئەفرێت:
راستی،
راستی لە شارەکەی تۆدا.

www.alsyakurdi.org

سپێدە

ئەو کچەی لە مەخزەنەکە کار دەکا
لە نهۆمی دووەمدا لە ژوورەکەی دێتە دەرێ
لە پەیژەکاندا رووناکی دەدرەوشێ
وێدەچێ رووخساری پەشۆکاو، لەرزیوە، لەناو رووناکییەکەدا...
ئەو کچە بەرلەوەی شەقامەکە دنیاکەی وەرگرێ
کەمێک بە خۆی دەنازێ.
وەک سپێدە، کچە بۆ کافتریاکە، رێ دەبڕێ
قاوەکەی یەکەم بە بلوزەکەیەوە دەگرێ و
سەرماش لە شەقامەکەیە،
ئەو کافتریایەی کە ئاشنایەتی گەرم دەبێتەوە...
چەند خەون بەوە دەبینێ لێرە بمێنێتەوە:
لەتەک مێزێک لە گۆشەیەک دادەنیشێ،
دەخوێنێتەوە،
یان گوێ لە مۆسیقا دەگرێ،
کێش دەزانێ...
ئاخۆ لەناکاوێکدا ئەڤین
نایێ...

پاریس 1990/12/18

سعدی یوسف، قصائد باریس، شجر ایثاکا، شعر، منشورات الجمل 1992

www.arsivakurdi.org

پەلکەزێڕینە

لەنێوان پاریس و بۆبیندا، پەلکەزێڕینە دەرکەوتبوو
هاوین بوو کە لێرە، پێی دەڵێن هاوین
ناویشی پەلکەزێڕینە بوو.
گووتم گەر چاوی دەمێ لە پەنجەرەکەیەوە دەچێتە ژووری:
گەر ئێمە پێکەوە، لەگەڕەکدا، سووڕاندامانی
چی دەبینی، ئەی پەلکەزێڕینە؟
گوزەرمان کرد و
دوانیوەڕۆ بوو، لە ڕۆژی یەکشەممەدا...
نەمدەزانی:
لە گەڕەکەکەدا تاکە منالێک
یان ئافرەتێکمان نەبینی
هەتا سەگێکیشمان نەبینی.
تەنیا، درەختەکان بوون پەلکەزێڕینەیان پۆشی بوو
چڵەکان چەمابوونەوە و
قەدەکانیش
خۆشیەتیان دەبەخشی...

دەباشە، ئەی گەورەم
ئەوە ئێمە، هاتین و
سووڕاندمانی و
چاوەڕێمان کرد تا ببینین
یان تا خەڵکەکان بمان بینن...
هەروا دەبێ
بەڵام
دوانیوەڕۆ بوو، لە ڕۆژی یەکشەممەدا...

پاریس 1991/6/17

* PAESTUM

ئەوانەی بە کەشتیەکانیانەوە هاتوون
تا لێرە، پەرستگایەک بۆ خواوەندی دەریاوان و
یەکێکی تریش بۆ ژنە گوڵهەنار، دامەزرێنن...

ئەوانەی بە پەرستگاکانیانەوە هاتوون
تا لێرە، شارێک، دامەزرێنن...
ئەوانەی بە شارەکانیانەوە هاتوون
تا نوێژێک دابەستن...
چۆن نەیانزانی زەوییە ئاوییەکە
هەر بە رازاندنەوە ئاساییەکانی دەمێنێتەوە:
ئاوەکە بەرز دەبێتەوە و
تا مەرقەدی خواوەندی، قامیشەکە، دەچرۆسێ؟
چۆن نەیانزانی ئەو هەموو پەیکەرانە
ئەوە بۆ ساتەکانی دواییە
ئەوە بۆ نهێنیەکە، کە لەتیکێکی دەفرەکە دەبریقێتەوە؟

پاریس 1991/1/6

× پەرستگا و کەلاوەکانی ئەغریقییە لە باشووری سالیرنۆ لە ئیتالیا.

www.arsivakurdi.org

ئۆلیڤیا

چەند مۆسیقا دەبیسم
چەند لە شەودا مۆسیقا دەبیسم
چەند لە مۆسیقای شەوانە دەبیسم
هەنگاوەکانی ئۆلیڤیا

لەبەر دەرگا و
لەلای هەیوانی ژوورەکەم
لەلای دەریا داچەقیووەکەی تا دیوارەکە
لەبەر ئاوێنەکان...
ئۆلیڤیاش دێتە نێو
دێتە نێو مۆسیقای شەوەکە
دێتە نێو ئاوێنەکان...
دەچرپێنم:
ئۆلیڤیا!
ئۆلیڤیا!
ئۆلیڤیا!
دەچرپێنم، هەتا دەریاکە دەمبا و
دەچمە ناو مۆسیقا
دەچمە ناو مۆسیقای شەوەکە،
....
....
ئۆلیڤیاش دەردەچێ...

پاریس 1991/4/25

گوڵبژێرێک
لە شیعرەکانی
(سعدی یوسف)
وەرگێڕانی: هەندرێن

تاراوگە: زەردەخەنەی پیاسەکانی پەرێشانی

زوان

بەفرەکە
سەربەست و نەرم... نەرم دەکەوێ و
رەش...
لەسەر بەردەکانی شەقامەکە دەتوێتەوە.
بەردەکان بەو ناشۆرێنەوە
ئاوێنەکان بەو ناشۆرێنەوە
بەفرە سپییەکە
رەش بوو...
کەچی ئافرەتەکە لە شادمانی دیدارەکەی یەکشەممەیدا:
ئافرەتەکە هەنگاوەکانی خێراتر دەکا
ئافرەتەکە کەمێک سووراو دەکا
ئافرەتەکە بە پاڵتۆکەی خۆی شەنگتر دەکا
تاڵە پەرچەمێک لەسەر چاوەکانی هەڵدەداتەوە و
لەژێر بەفرەکەدا
خێراتر
بەرەو ژوانەکەی رێدەکا.

پاریس 1990/2/9

www.arsivakurdi.org

ستیگ داگەرمان Stig Dagerman لە سەردەمێکدا ژیا، لە هەموو شوێنێکی ئەوروپادا خوێن دەڕژا. ئەو نەیتوانی جگە لە خوێن لەبارەی شتێکی تر بنووسێ. سەردەمێک کە پڕ بوو لە بکوژ، لە بکوژ بەولاوە شتێکی تر سەرنجی کێش نەدەکرد. ڕووداو و مێژووی ڕوودانی نووسینەکانی دەگەڕێنەوە بۆ سەردەمی شەڕی ناوخۆی ئیسپانیا و جەنگی دووەمی جیهانی. لەنێوانی ساڵی 1945 تا 1949.

لەم چوار ساڵەدا، چوار ڕۆمان، کۆمەڵێک چیرۆک، چوار شانۆنامە، کۆمەڵێک وتار و شیعر و سکێتچی ڕادیۆیی و سیناریۆی فیلمی نووسیوە. واتە لە تەمەنی بیست و دوو ساڵیەوە تا بیست و شەش ساڵی، ئەم هەموو بەرهەمەی نووسیوە. لە سەردەمی ژیانیدا ڕێبەری دیار و زیندووی ئەدەبی سویدی بوو. نووسینەکانیشی وەرگێڕدراونەتە سەر هەموو زمانە زیندووەکانی جیهان.

ستیگ داگەرمان، لە 1923/10/5 لەدایکبووە. هەر لە منداڵییەوە حەزی لە بینینی فیلم و شەیدای جیهانی سینەما بوو. ئەم جیهانەش بوو وزەی دایە خەیاڵی و هەست و هۆشیان بۆ جیهانی گەورەی ئەدەب و هونەر برد. ماوەیەکی زۆر دەچووە سینەما.

لەبارەی سەردەمی لاویی خۆیەوە نووسیویەتی: "کە زۆر گەنج بووم، یەکشەمەیەک لەپڕ هەستم کرد، دوو جیهان هەیە کە هەر هیچ لەیەکتری نەدەچوون، وەک «سوێدەرتێلیێ» و مانگ."

لە تەمەنی هەژدە ساڵیدا دەبێ بە ئەندامی یەکێتیی لاوانی سێندیکالیست و لە ڕۆژنامەکەیان کاردەکا و ژیانێکی نوێتری دەداتێ. دوای ساڵێک دەبێ بە سەرنووسەری ڕۆژنامەکە. لەو سەردەمەدا چەند ڕێکخراوێکی بچووک بەرگریان لە نازییەکان دەکرد و سویدیش وڵاتێکی "بێلایەن" بوو.

ستیگ داگەرمان، لە ڕۆژنامە و بڵاوکراوەی سەندیکالیستەکاندا زۆر بەتوندی دژ بەم ڕێکخراوە بچووکانە دەوەستا و گەشەی ئەوانیشی بە مەترسی دەزانی لە ئاسایشی جیهانیدا.

ستیگ داگەرمان، لە تەمەنی سی و یەک ساڵیدا خۆی کوشت. کە یەکەمجار هەوڵی خۆکوشتنی دا، تەمەنی حەڤدە ساڵ بوو. لەوساوە تا ئەو ڕۆژەی خۆی کوشت، هەندێ ماوە بەردەوام بیری لە خۆکوشتن دەکردەوە، بە جۆرێک زۆرجار کە دەچووە سەر جێگا، گوێزان یان کێردێکی لە تەنیشت خۆی دادەنا. بۆ ئەوەی ئەگەر بڕیاری خۆکوشتنی دا، یەکسەر بە ئەنجامی بگەیەنێ. تا شەوی 1954/11/3 لە گەراجی داخراوی ئوتومبیلەکەیدا بە گازی "کۆلۆکسید koloxid" خۆی خنکاند. کە دۆزییانەوە نیوەی جەستەی بەسەر کوشنی ئوتومبیلەکەدا کەوتبوو و ئوتومبیلەکەش کوژابۆوە. لەوە دەچوو دوای ئەوەی کە گەراجەکەی پڕ لە گازی "کۆلۆکسید" کردبوو پەژیوان بووبێتەوە.

* "سوێدەرتێلیێ": شارۆچکەیەکە لە دەرەوەی ستۆکهۆلم.

www.arsivakurd.org

مردووەکان:

ئەوانەتان لەیاد بێ کە دواجار دیمان: ئەم شووورە رەق و تەقەی هاواری
بە هاناهاتنی لەبەردا بوو. زیلە داپۆشراوەکەش. چادرێک دوا ئاسمانمان بوو.
بەلام هی بڵندترمان گەرمک نەبوو. ئەوەی سەرەوەمان لە دەروونماندا
هەڵگرتبوو. بن دارزەیتوونەکانی –نزاری چیاش. دەریاش وەک
سێبەرێکی دوور. رێگاکەش کە وەک ژیانمان دەماننناسی. ئەو
بێدەنگییەش کە کاتێ پیاو بە تفەنگی بەکەڵ هاتوو سێرە
لە پیاوی تر دەگرێ. بێدەنگیش کە هێندە پڕ بوو لەو وشانەی کە قەت نەوتران.

زیندووەکان:

چ وشەیەک بوون؟

مردووەکان:

باوەڕبوون کە لەگەڵ خوێندا رۆچوونە ناخی زەوی.

زیندووەکان:

چ باوەڕێک بوون؟

مردووەکان:

تۆ کە لەدایک بووی ـــ مافی ژیانت هەیە.
تۆ کە دەژی ـــ مافی مردنت هەیە.
تۆ کە برسی دەبی ـــ مافی نانت هەیە.
تۆ کە تینوو دەبی ـــ مافی ئاوت هەیە.
تۆ کە ئازار دەدرێی ـــ مافی ئازادیت هەیە.
تۆ کە دەکوژی ـــ مافی رقی هەموو کەسێکت هەیە.
تۆ کە دەکوژرێی ـــ مافی دوو ژیانت هەیە.،

www.arsivakurdi.org

زیندووەکان:

ئامۆژگارییەکە بۆ ئێمە زۆر گەورەیە. ئەوەی کە دەتوانین بۆ ئەم جیهانەی
بکەین، ئەوەیە کە یادی تاوانی جیهان بکەینەوە: کۆڕی یادکردنەوە،
شیعری یادکردنەوە، وتاری یادکردنەوە. هاوڕێیان، لەوەدەچێ هەر
هەر بە مردوویی بە هانامان بێن. بەڵام ئێمە دەمانویست کە زیندوو بوون
بە هاناتان بگەین.

مردووەکان:

لەبیرنەکردن کردارێکە، ئەگەر مرۆڤ بەهێزەوە لەبیری بێ. ئەو کەسە لەبیر مەکەن
کە لە بیریەتی و باوەڕ بەو کەسەش مەکەن کە لەبیری دەچێ. ئەوەی پێتان بڵێ:
زەمەن هەموو زامێک سارێژ دەکا. ئەمە درۆیە. زەمەن زامی کوژراوەکان
سارێژ ناکا. گەورەتری دەکا.

زیندووەکان:

بەڵێ لەبیرمان دەبێ، بەڵام هەرگیز ناتوانین ئەوەتان بدەینەوە،
کە دۆڕاندتان.

مردووەکان:

بەهەرحاڵ. قەت ناکرێ بکوژ و کوژراو لەیەکتری جیا بکرێنەوە.
لە مردندا جەللاد بەدوای قوربانییەکانی دەکەوێ. لە ژیانیشدا قوربانییەکان
بەدوای جەللاد دەکەون.
یادی ئێمەی مردوو و ئەوانەی مردنیان داینێ، بکەنەوە. هەتا یادی تاوانەکان
بکەنەوە تاوانکار تاوانکارە. هەتا تاوانکاریش تاوانکار بێ، بە رق و کینە
ڕووی لێدەکرێ. هەتا رق و کینەش دووچاری بکوژەکان ببێ، هیوا بۆ ئەو
قوربانییانە هەیە کە ئێستاش ماون. بۆیە یادکردنەوە دەسەڵاتێکە و
لە دەستی ئێوەدایە.

زیندووەکان:

چی تریشمان لەیاد بێ؟

مردووەکان:

دەزانین. دوورەپەرێزی شێوەی ژیانتانە. بەڵام دوورەپەرێزی چییە؟ ئا، تەنیاییە. لێتان پاڕاینەوە نزیک ببنەوە. بۆ دوورکەوتنەوە؟

زیندووەکان:

ئێوە لەوێ و ئێمەش لێرە دەژیاین. پێویستە مرۆڤ لەوێ بگوزەرێنێ کە دەژی.

مردووەکان:

بۆ ئێمە کە مردین، ئێرە و ئەوێ نییە. بۆ ئێمە تەنێ یەک شوێن هەبوو. ئەویش ناوی زەوی بوو. بێگومان دەبێ ئێوە بژین. بەڵام دەبێ ئێمەش بژین. لەگەڵ ئەوەشدا مردین. چۆن ئەمە روون دەکرێتەوە؟ هەموو کەس دەبێ بژی، بەڵام زۆر کەس دەمرێ. چونکە دەبێ بژین، دەمرن. وڵاتەکەمان زۆر سەیر بوو. زۆر وڵاتی تریش وابوون. زۆر کەس دەژین بۆ ئەوەی بمرن. ئێمە مردین بۆ ئەوەی بژین.

زیندووەکان:

ئێمە درەنگ هاتین. ئەمە نەخۆشی و رەوشتی ئێمەی رۆژئاواییە. هەمیشە درەنگ دەگەین. کە جەستەکان سڕ بوون دەگەینە جێ. کە گوللە بێدەنگ بوو، دەنگمان دەبیسترێ. چۆن پێڕابگەین کە زۆر دوور لە تاوانەکە دەژین؟ چۆن تۆڵە بکەینەوە، کە بێ چەکین؟

مردووەکان:

برادەران: هێز و چەکداری تێکەڵ مەکەن. بکوژ چەکهەڵگرە، بەڵام ئایا بەهێزە؟ جەللاد بێ چەکە، بەڵام چەکدارە. گۆڕەپانی تیربارانکردن نیشتمانی بێهێزەکانە. بێهێزەکان دەکوژن، چونکە لە ژیان بێهێزترن. مار پێوەدەدا و ترساویش لێدەدا. ئێمە مردین، چونکە بەهێز بووین. لەو وڵاتەی تیایدا دەژین هەڵبژاردن بوو لەنێوانی: بێهێزی و بکوژی. بەهێزی و بمری. گەر دەتانەوێ تۆڵە بکەنەوە: بەهێز بژین.

هەڤپەیڤینی نێوان زیندوو و مردووەکان

شیعری: ستیگ داگەرمان

وەرگێڕانی: رزگار عەبدوڵا

مردووەکان:

دواشت گۆڕەپانێکی تیربارانکردن بوو لە نزیک "بەرشلۆنە". ئاوا ئاسانتر بوو.
هەموو شتێکی لێبوو: چەک، تفەنگچی باش و نیشانەش. ئێمە لە تابلۆ
باشتر بووین، چونکە زیندوو بووین. کەچی ئێوە زۆربەتان لەوێ نەبوون.
لەوێ بوو مردین.

زیندووەکان:

جیهان بۆ ئێمەی زیندوو وای لێهاتووە: کە چاو دەنووقێنین، دەبینین پیاو
بکوژرێ. کە ماڵ بێدەنگە گوێمان لە تەقە دەبێ. بەڵێ مردنمان ئەزبەر
کردووە. شارەزا ی وڵاتتانین، کەچی قەت لەوێش نەبووین.
لەم وڵاتەدا قورقوشم بۆ دڵ دەردەچێ، وەک کە بۆ مۆگناتیسێک بچێ.

مردووەکان:

ئەمە راستە. ئەمەش راستە کە مردن روو لە ژیان دەچێ. بەڵام قورقوشم نەبوو
ژیانی بردین، چەند پیاوێک بوون. نەفرەت لە قورقوشمەکە مەکەن. نەفرەت
لەوان بکەن. لەو لای کە لێی دەژیاین مردن وەک هەگبە لەسەر پشتی
مرۆکانی دی هەڵدەگیرا. مردن لەسەر مێزی هەموو کۆشکەکان بوو.
لە گەورەترین کۆشکیشدا، مردن لەسەر کورسییەک دانیشتبوو و بۆ
میللەت دەدوا.

زیندووەکان:

وڵاتێکی ئەستەم بوو لێی دەژیان. ئەوەمان لەبیر دەبێ. بەڵام هەرگیز وڵاتی
ئێمە نەبوو، هەرگیز هی ئێمەش نابێ. ئێستا و هەمیشەش لێی دوورەپەرێز دەبین.

www.arsivakurdi.org

7

له ئاوێنه‌ی ئاودا
زه‌مه‌ندێکی ناو بیابان
جێبرینی فیز و هه‌وا
برینی خۆپه‌سه‌ندی
شوێنه‌واری بێوره‌یی
روخساری خۆبینین،
خۆ له‌به‌ر ئه‌و ئاوێنه دیمه‌نه بگری و
له کانییه‌که‌ی
بخۆیه‌وه
بخۆیه‌وه
بخۆیه‌وه.

8

سه‌رده‌می وایه
حه‌ز ده‌که‌م
بۆ تۆ
ببمه چه‌پکێک تیریژی هه‌تاو
ئه‌و تیریژانه‌ی ده‌سته‌کانت گه‌رم ده‌که‌نه‌وه
ئه‌سرینه‌کانت ویشک ده‌که‌نه‌وه
ئه‌و تیریژانه‌ی له‌سه‌ر لووتت ختووکه‌ت ده‌ده‌ن و
وه پێکه‌نینت ده‌خه‌ن
ئه‌و تیریژانه‌ی رووناکی ده‌خه‌نه تاریکترین
گۆشه‌ی ده‌روونت،
رۆژه‌کانت ده نوورێک رووناک هه‌ڵده‌کێشن
کێوه سه‌هۆڵه‌کانی ده‌وروبه‌رت
ده‌توێننه‌وه.

9

با له هه‌وره‌تریشقه و
کرێوه‌دا
لک و گه‌ڵا
له داری ژیان به‌رببنه‌وه
دار هه‌ر به پێوه‌یه
هه‌تا قووڵتریش
ریشاژۆ بێ
هه‌تا چڵه‌کان
زیاتر به‌ره‌و تیشک ببنه‌وه
گه‌ڵای سه‌وزتر
لکی به‌هێزتر
پێده‌گه‌ن.

10

دار هه‌تا پیرتر بێ
مه‌زنتر و هێژاتره
هه‌تا ریشاژۆتر بێ
له‌به‌ر ره‌شه‌با خۆراگرتره
هه‌تا لک و پۆی چرتر بن
پارێزی جێ متمانه‌تره
هه‌تا قه‌فی به‌قه‌وتر بێ
له پاڵوێداندا خۆراگرتره
هه‌تا چڵی به‌رزتر بێ
سێبه‌ری داپۆشه‌ری چرتر ده‌نوێنێ
هه‌ر جه‌غزێکی ته‌مه‌نی
دیمه‌نێکی ئاشکرایه
له هێزی به‌سه‌رچوو
وێنه‌ی
گنجێکه
به رووخسارێکه‌وه.

www.arsivakurdi.org

به دیتنی ئامێزی کراوەت
لەژێر پێما
هەست بە ڕەقانەی زەوی کەم.

4

با
لەسەر تاسەکانی ئادەمیزاد
گۆرانییەک دەچڕێ
لەسەر خەونەکانی ئادەمیزاد
ماتە ئاسمانی پڕ ئەستێرە،
هەر کلووە بەفرێک
وەک فرمێسکێکی نەتکاوە دەچێ

بێدەنگی کپ
کە بەدەگمەن خۆی لێدەدەین
ئاخنراوە
لە وشە نەگوتراوەکان،
هێما شاراوەکان،
باسە قەتیسماوەکانی ئەوین،
برینە نەدرکاوەکان،

لەو بێدەنگییە کپەدا
ڕاستەقانی مە حەشار دراوە
ڕاستەقانی تۆ
ڕاستەقانی من.

5

بۆ تۆ و بۆ خۆم
ئارەزووی ئەو چاوانەمە
کە تیشک و هێماکان
لە تاریکییەکانماندا
بناسنەوە

ئەو گوێیانەی
کە چپە و دەنگەکان
لە سڕبوونماندا بژنەون

بۆ تۆ و بۆ خۆم
ڕۆحێک
کە هەموو ئەوانە
وەرگرێت و
وەخۆگرێ

زمانێک، کە
لە ڕاستۆکی خۆیا
ئێمە لە بێدەنگی خۆمان
دەربکێشێ
بواری دەربڕینمان داتێ
دەربڕینی ئەوەی
بەندی کردووین.

6

بیابانی دەروونم
گەرمکیە مەودام بدا
زیاتر متمانەم بە خۆ بێ
هەتا بەوەی کە، دەمیەوێ
بەرەو ئاوی ژینم بەرێ

گەر مل بدەم
لە پەنا چالاوێ
قرم دێ لە تینووان.

www.arsivakurdi.org

گوڵبژێرێک لە شیعرەکانی
مارگۆت بیکێل
Margot Bickel

وەرگێڕ، لە ئاڵمانییەوە: هێدی

1

بێدەرەتانی
دەخۆیدا
دەسپێکردنەوە
بووژانەوە
هەستانەوەی
حەشار داوە

لەو دەمەیدا پێمانوایە
گەیشتووینەتە ئەنجام
تازە
لە سەرەتادا
وەستاوین.

2

بوێرە خەونان ببینە
بە خۆتەوە
بەوەی کە نیت

بوێرە خەونان ببینە
بە خۆتەوە
بەوەی کە نیتە

بوێرە خەونان ببینە
بە خۆتەوە
ئاوا کە بەڕاستی هەیت

بوێرە خەونان ببینە
بە خۆتەوە،
پاش وەخەبەر هاتنیش
رووخساری خەواڵووی راستەقینەت
تێک مەدە.

3

پاش گەلێ سەفەری
تۆفان و کرێوە و
راژانەوەی سەر شەپۆلان
لەسەر زێی بەرزی ژین،
بەتاسەوەم
لە پەنای تۆ لەنگەر بگرم
بادەوانان کۆکەمەوە
سەوڵەکان هەڵکێشمەوە
دەست لە فەرمان بەردەم
بەرەو ئەسکەلەت ببمەوە
لە پەنات داسەکنێم

www.arsivakurdi.org

سەدەیەک هەڵینەبڕم!.
ئەو قوڕوقەپەی کردم تا دوو سەدەیش
دەم نەکەمەوە... ئاخ
من تاکەکەسم گوێم لە پرخەپرخی تاسەنەی [4]
خۆمە و خەبەریشم نابێتەوە!
من ئەم هەموو داب و نەریتە پیرۆزانەیشم
لە باپیرە هەرە گەورەکانمەوە بۆ ماوەتەوە
لەو باو و باپیرە سمێڵ بابڕ و کەللەشەکانەوە
کەللە بەرانانەوە،..
کە جگەرەی دەم باسقەنە [5] درێژەکانیان
بە ئاگری ماڵە سووتاوەکانیان دائەگیرساند و
هەرگیزا و هەرگیزیش
چاویان نەئەکزایەوە!
من بێ باکێکی مەزنم!.

هەولێر
تەموزی 1993

دیرۆک: مێژوو.
باپووسکە: کرێوەی بەفر بە باوە.
ئاوەز: عەقڵ، بیر.
تاسەنە: خنکان.
باسقەنە: سەبیل.

لەمیشیانەوە: پڕ بە ئاوەڵکراسی ژنەکەم:
بۆن خۆشترین شووشەعەتر و، مرواری و مەرجان و
زومردیش بۆ خەلیفەژن!.
من هەمیشە کۆیلەی تاجە خوێناویە
پرشنگدارەکانی دراوسێ ئازیزەکانم بووم.
لایەنگری چەقۆی سەر گەردنی شاخە رووتەڵەکانم...
من هەمیشە
درێژترین باوێشک بووم لە زاری ئەم سەر زەمینەدا!.
ئاخ! من تەنیایەکی بەنەعلەتکراوم لەژێر
ئەم قوببە سامناکەدا و لەبەر هەتاوی سووری
سزای ئەبەدییم، بەردەوام و بەردەوام بە زمانی
چون پەلاسم زامەکانی خۆم ئەلێسمەوە.
من کوت و مت لە قەلەباچکەیەکی رەشی شەل ئەچم.
قەلەباچکەیەکی بەسزمان و تەمەڵ. هێزی قیراندنم
تێدا نەماوە. هەمووجار ملم ئەکەم بەژێر
باڵە رووتاوەکانمەوە و بۆ سەدەیەک و دووان و
سیان ئەنووم. من تەلیسمی بێهودەیی،
جادووی بێ هۆش و گۆشیی، رێ نوماییم ئەکەن!.
من ئاوەزم (3)
لەسەر مەشق کردنێکی سەختی
بیرنەکردنەوەی درێژخایەن راهێناوە.
بە سەبری تەوەزەلیی.
بە چاوەڕوانیی بێ کۆتایی.
بە پێشوازیی کوت و پڕی مردنی هەمەچەشن
هەمەڕەنگ... راهاتووم.
خوویەکی نەگۆڕم بە درووونی کفن و،
داتاشینی تاتەشۆر و، هەڵکەندنی
گۆڕی خۆمەوە گرتووە!.
خوویەکی نەگۆڕم بە لەسەر پشت پاڵکەوتن و
ئەبڵەق بوون و تێ ڕامانی هیچەوە گرتووە.
من ئەتوانم ئەو چاوەی دامخست

www.arsivakurdi.org

بەر نووکەشەقی قەشەکانی ڕۆژئاوا و مەلاکانی ڕۆژهەڵات.
من ئەو دەوەنەم
ئەو دەوەنە گرکنە خۆهەڵکێشەی
کە نەبووم بە دار و
نەبووم بە دار و، نە بووم بە دار!
بڕواننە ئەم پێستە کەوڵکراوەم، ئاڵای شەق و پەق بووی
شانازی و سەروەریم
چارۆگەی شیتاڵ شیتاڵی بەلەمە سەرگەردانەکەم
ئەو گەمیەیەی کە وەکو ئەستێرەیەکی خوێن لەبەرچۆڕاوی
مەرگ. گەیشتە سەدان بەندەری تەماویی بە ترس
داپۆشراوی، دوای شەڕوشۆڕی بێ ئامانی پادشاهان و
سوڵتانان و دوای بە هەپرون بوونی خۆم. ئەو بەلەمی
گەیشتە چین و ماچین و گەیشتە دوا لێواری بە مردن
ڕازاوەی سەر زەمین.
ئەو گەمیەیەی بارکرا لە کەللەسەر و بارکرا
لە خۆڵەمێشی لەشی عاشقان و بارکرا لە ئێسک و پروسکی
سترانەکان و بارکرا لە زێڕ و لە گۆی مەمکی کچان و
لە ئەڵماس و لە گەوهەر و بردمەوە بۆ ئاستانەکان،
بۆ تاران و بۆ بابی عالی و... ئەو بەلەمەی
مێژووی چرویری شەپۆلە رووزەردە بەهەڵپەکانم
ئەگێڕێتەوە. ناو و ناوبانگی گەورە و بریقەداری سەرکەوتنم
بەسەر ژن و منداڵ و پیرەمێرددا پێ ئەبەخشێ!.
ئاوڕبدەنەوە. ئاوڕ لە جوامێریم
من شمشێری هەڵکێشراوی ڕیزی پێشی پێشەوەی
بەهەشتیەکان بووم. لەژێر ئاسمانی مسینی
هەزاران شار و شارۆچکەدا، وەک یەکانە دڕەکان
جەنگیم. من دەستێکم لەسەر شوورەی چین و
قاچێکم لەسەر پاردەکانی ئیسپانیا جێمان.
لەویانەوە: چەندین مشت، پڕ بە سکم، پڕ بە
گیرفانە گەورە و پان و پۆڕەکانی شەرواڵەکەم:
دوڕ و یاقوت و گەوهەرم بردەوە بۆ خەلیفەی ئاخرزەمان.

ئێمە لەگەڵ باپووسکەی [2] "ڕێککەوت"دا
پەیمانێکی تاهەتاییمان بەستووە!.
چۆن هات و لە کوێوە؟... ئێمە لێرەین... لە ڕۆژهەڵات
یان لە ڕۆژئاواوە... ئێمە هەر لێرەین!
دێت و وەک پووش و پەڵاشی دەم گەردەلوولێکی شێت
وەک تووکە سەری ئاو بردوو
وەک لاپەڕەی ڕۆژنامەیەکی دڕاو
وەک تاکە گۆرەویەکی کۆن
وەک دووکەڵی جگەرە
ئەمانفڕێنێ و ئەمانبات و تێکەڵ بە بزربوونمان ئەکات.

ئای لەم گەمە شێتانەیە
ئێمە خۆمان بە لقی شکاوی مێژوویەکەوە هەڵواسیوە
ئەوەتا لەرەلەرمانە و هەر ساتە نا ساتێکیش
لقەکە قرچەیەکی لێوە دێ!.
وای لەم سەمای ئێسقانە قرچۆکانە
وای لەم ژیلەمۆ سارد و
وای لەم بەستەڵەکە گەرمانە!.

من سەرلەبەری ئازارەکانی خۆم پشکنی.
من سەرلەبەری شانازیەکانی خۆم هەڵدایەوە.
من تەواوی مردنەکانی خۆم ژمارد.
بەڵام لە هیچیاندا خۆمم نەدۆزیەوە
لە هیچیاندا سێبەر و هەتاوێکی ڕاستەقینەم نەبوو
قەت... قەت... قەت
نە سەرەڕمی شەڕی خۆم بووم و
نە دەنووکی کۆتری خۆم.
نە ئەسپ بووم و
نە حیلە بووم و
نە قریوەقریوی سوار.
من پاشبەندێکی بێ سەر بووم، پاشبەندێکی گرمۆڵەی

www.arsivakurdi.org

پەخشانە شیعر

یەکانە

شێرکۆ بێکەس

پرسەی زیندووانەو، عومری ژنە دیرۆکێکی [1] نەزۆک!.
ئەوەتا لەم گۆڕستانە بە بژوێن و جوانەدا
تاک تاک و بەکۆمەڵ لەسەر گازی پشت پاڵکەوتووین و
چاومان بڕیوەتە چاوی ئەستێرە بەدبەختەکان.
ئەستێرە خۆڵەمێشیەکانی ئاسمان...
رەنگمان، دەنگمان، بوونمان: وەک پۆشاکمان
تۆز و گەردی هەزار ساڵەی
بەهەشتێکی رووخاو و تاڵانکراوی
ئەبەدیی لێنیشتووە!.
لەم گۆڕستانە بە گوڵزار و جوانەدا
کەس خەون نابینێ!.
کەس لە پێستی بۆگەنکردووی هەڵناگەڕێتەوە... کەس.
کەس مێش و مەگەزی سەر برینەکانی خۆی
دەرناکات... کەس!.
تەنانەت کەسیش وڕێنەیەک چییە
بە ئایندوەوە... نایکات!.
ئایندە نییە. نییە. نی!.
قات و قڕیی خەون و قات و قڕیی خۆشەویستییە!.
حەسرەتمان... ئاخ... حەسرەتمان
لە کوێرێکی زەلیلی دەروەزەکەر ئەچێ
لە نابینایەکی بێ ماڵ،

www.arsivakurdi.org

- سەرچاوەی شیعر ژیانە. هەموو شتێکی جوان و هەرچییەک کە گەشە بکات، ئەنجامی ژیانە. نابێ لە ژیان هەڵێین و لاوەی بنێین. دەبێ بکەوینە ناوییەوە و بە ئەزموونەکانیدا تێ بپەڕین؛ تەنانەت بە ناخۆشترین و پڕ ئازارترین ساتەکانیشدا، هەڵبەتە وەکو منداڵێکی واقوڕماو نا، بەڵکو بە هۆشیارییەوە و چاوەڕوانی هەموو جۆرە ڕێکەوتێکی ناخۆشیش بین تێیدا.

چوونە گەرمەی ژیانەوە بۆ هەر هونەرمەندێک پێویستە، وا نەبێت ئەو هونەرمەندە لە چی پڕ دەبێت؟

فروغی فروغزاد

www.arsivakurdi.org

دیوانی وان

شێرکۆ بێکەس
مارگۆت بیکێل
ستیگ داگەرمان
سعدی یوسف
ناله حەفید

www.arsivakurdi.org

فرانسێسکا
: تۆش؟

پاوڵۆ
: ئا! بەڵام بۆ ناکەوینە سەر زەوی؟

فرانسێسکا
: ناکەوین؟ بۆ دەبێ بکەوین! لەو بڕوایەدایت، مردن ئەوەند بەدەسەڵات بێت؟ ئەوە چۆن دەبێت؟ ئەوە ژیانە بەدەسەڵاتە، نەک مردن. ژیانە، کە مەزن و بێکۆتاییە ـ گەرچی مرۆڤ هەموو شتێک دەکات بۆ ئەوەی نکۆڵی لە بەدەسەڵاتی ژیان بکات.

پاوڵۆ
: ئا! ڕاستە. ژیانە کە مەزن و بێکۆتاییە، نەک مردن. وەرە خۆشەویستم، با بژین! بۆ هەمیشە بژین!
ئاسمانە پڕ لە ئەستێرەکە، دادەگیرسێنرێت.
وێدەچێت، کە بچنە ناو ئاسمانەکەوە.
: با لە دەروازەی ئەستێرانەوە بڕۆین.

فرانسێسکا
: بەژێر تاقی گەردووندا.

پاوڵۆ
: با هەموو شتێک بێسنوور بێت.

فرانسێسکا
: هەموو شتێک بێسنوورە.

پاوڵۆ
: لێگەڕێن، مرۆڤ بێسنوور شاد بێت.

فرانسێسکا
: لێگەڕێن، مرۆڤ بژی.

پاوڵۆ
: بێ هیچ سنوورێک.

فرانسێسکا
: لێگەڕێن، مرۆڤ بژی.

پاوڵۆ
: لێگەڕێن، مرۆڤ بژی.

فرانسێسکا
: لێگەڕێن، مرۆڤ بژی.

× بڕوانە:
PÄR LAGERKVIST, DRAMATIK, VOL. 3. "LÅT MÄNNISKAN LEVA" (1949). S.S. 199-218. ALBERT BONNIERS FÖRLAG. STOCKHOLM. 1956,

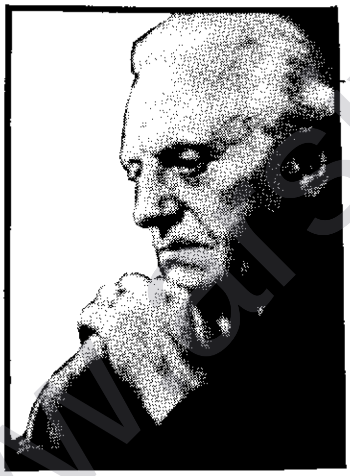

× پێر لاگەرکڤیست. 1891-1974، **یەکێکە لە نووسەرە گەورەکانی ئەدەبی هاوچەرخی سویدی. گرفت و کێشەکانی مرۆڤ و ژیان، پێویستیی هەبوونی بڕوا لای مرۆڤ، بێدەسەڵاتی، یان لەئارادانەبوونی دەسەڵاتی یەزدان، لە بابەتە سەرەکییەکانی نووسەرن و ناوەڕۆکی بەشێکی زۆری بەرهەمەکانیان پێک هێناوە.**

www.arsivakurdi.org

ئەوەیش راست نەبوو، کە گوتم ئەگەر پارەکان دواییات نەهاتایە، خۆم هەڵنەدەواسی. بە تەواوی راست نەبوو. مرۆڤ هێندەش خراپ نییە وەک دەوترێت، یان بۆ خۆی لەو بروایەدایە. من شتێکم کرد راست نەبوو. شتێک کە خیانەتم بەرامبەر کرد. بەتەواوی دڵنیا نیم ئەو شتە چی بوو. بەڵام شتێک بوو ـ هەر لەبەر ئەوەش چیتر نامەوێت بژیم.

منیش وەک ئەوانی دی دەڵێم "ماڵئاوا" گەرچی کەسیش ئەوەی پێ گرینگ نییە.

دەچێتە دەرەوە.

سۆکراتەس

بەرەو بەشی پێشەوەی شانۆکە دەڕوات. دەنگی دادرانەوەی چارۆکەکانی کەشتییەک دەبیسترێت. رادەوەستێت و گوێ دەگرێت. پاشان:

: ئەوە کەشتییەکەش گەڕایەوە و لاوەکانیش چەپکەگوڵەکانیان لە ملیان کردۆتەوە.

روو لە بینەرەکان دەکات.

: داوای لێبووردن دەکەم، هاورێیان، کە ناتوانین ئەم گفتوگۆیەمان تەواوکەین، گەرچی بەپەلە لەو بابەتە دەدوا، کە دەکرێت بۆ هەر یەکێک لە ئێمە گرینگییەکی تایبەتی هەبێت. ناچارم لێرەدا کۆتایی پێبێنم، چونکە چەژنی خواوەندی رووناکی بەرەو دواساتی دەچێت و ئەو ژەهرەی مرۆڤەکانیش بۆ یەکتری رادەگرن، تا نۆشی بکەن، کراوەتە ئەو پێکەوە کە بۆ من ئامادەکراوە. پێتان وانەبێت، کە نامەوێت چۆڕبڕی بکەم. هەرگیز! پیاوێکی پیرم و ژیانیش شتێکی تێدا نەماوە بەرەو خۆییم رابکێشێت. تەنیا شتێک کە تا ئێستاش بەرەو خۆی کێشم دەکات، گەڕانە بەدوای هەقیقەتدا، گۆڕینەوەی بیر و رایە تا بەو رێیەدا بمان بات کە لێیەوە زیاتر دەربارەی هەقیقەت، فێردەبین. وەک دەزانن، من بە فەیلەسوف ناودەبرێم، زۆریش حەزم لە گفتوگۆی بەسوودە. بەڵام ئیتر وایە، هەموو بیروراگۆڕینەوەیەک، بەناچاری کۆتایی خۆی هەیە و جێگرتنی هەر هزرێکیش هەڵقەیەکە، ئەوەی بەدوای هەقیقەتدا دەگەڕێت، دەبێت پێی وابێت، لەوێدا دەبێت بیبڕێتەوە و وا ببینێت کە زنجیرەکە چیتر بۆ ئەو هەڵقەی تری نییە. ئەمێستاش کە بارودۆخەکە ئا بەو جۆرەیە، چیتر ناتوانم بمێنمەوە، داوای لێبووردنتان لێ دەکەم، کە بەجێتان دەهێڵم گەرچی ئەو شتانەمان لا روون نەبۆوە، کە پێیانەوە خەریک بووین. لەگەڵ ئەوەشدا، بەو هیوایەوە، کە بەوپەڕی توانامانەوە لەسەریان دووایین، لێرەدا جێی دێڵم و دەڕۆم ئەو لەشەی جێی هیچ ناگرێت، بە دەستەکانی مەرگ دەسپێرم و گیانیشم بە خواوەندان.

دەڕوات.

گیۆردانۆ برۆنۆ

بەرەو بەشی پێشەوەی شانۆکە دەڕوات.

: ئەمێستا لەنێو ئاگرەکەدا راوەستاوم و لە داهاتوو دەنوارم. دەبینم داهاتوو رووناکە، تەواو دنیایەکی ترە.

ئا! دنیایەکی تر...

چ دیمەنێکی قەشەنگە!

ئێوە، ئێوە ناتوانن ببینن، بەڵام من، لێرەوە لەنێو ئەم ئاگرەدا، دەیبینم. دەیبینم کە پڕ لە رووناکییە...

ئا لەوێدا، دەمەوێت لەوێدا بژیم. بەوپەڕی شادییەوە، دەمەوێت لەوێدا بژیم.

دەمێک دەمێنێتەوە و بە گەشکەوە سەیری پێشی خۆی دەکات.

دەڕوات.

پاولۆ و فرانسێسکا بە تەنیشت یەکەوە دێن و دەڕۆن.

: چەند خۆشە لەگەڵ رووبارەکەدا رێکردن. چەند خۆشە، ژیان.

پاولۆ

: ئا! هیچ شتێک لە ژیان خۆشتر نییە.

پێکەوە رێدەکەن.

پاولۆ دەوەستێت و دەست دەنێتە سەر دڵی.

: هەستت بە رەتبوونی خەنجەرەکە کرد لە دڵتا، خۆشەویست؟

شەقامەکاندا، بەرەو مەقسەڵەکە تلدەبێتەوە، راوەستاوم! وەک ئەوانی دی دانەنیشتووم، راوەستاوم! لەبەرئەوەی چاتر بمبینن! هیچ و پووچینە! چاتر بمبینن! ئەمێستا پێتان ئاشنام! بە خەڵکی ئاشنام، ئەوەی لە پێناویدا، هەزاران رەوانەی مردن دەکرێن، ئەوەی لە پێناویدا، تەوژمانی خوێن دەگەڕێن! ئێوە هیچ و پووچن! هیچ و پووچ! رقم لێتان دەبێتەوە! ئەمێستێ، زیاتر پێتان ئاشنام و دەتانناسم، لەگەڵ ئەوەشدا زیاتر و زیاتر رقم لێتان دەبێتەوە! بە دڵشادییەوە، دنیایەک کە هیچ و پووچ و بێنرخان سەردارین، هیچ پووچ و بێنرخانی وەک ئێوە، بەجێدێڵم! گوێگرن، بەوپەڕی دڵشادییەوە! پێتان وانەبێت ئەترسێم! ئێمە قەت کەسانی ترسنۆک نەبووین! ئێمە، هەرچییەک بێت، لە کەسوکاری خۆمان دانابڕێین و شۆرەتیان لەکەدار ناکەین! بەرەو سێدارەکە لەگەڵما وەرێکەون، تا ببینن ژنەمیرێک چۆن دەمرێت!

دەچێتە دەرەوە.

ژان دارک

دەچێتە بەشی پێشەوەی شانۆکە. وا دێتەبەرگوێ، کە دار فڕێ ئەدرێتە سەر یەکتر بۆ ئاگرکردنەوە.

: وا دێتە بەر گوێم، خەریکن ئاگرەکەم بۆ ئامادەدەکەن. دەبێت هەر زوو بەسەر دارە گڕدراوەکان، بکەوم. دواکراوم و دەڕۆم. چ ڕێیەکی ترم لەبەردا نەبوو لەوەی هەڵمبژارد، لەبەرئەوە، بە جۆرێک لە جۆرەکان، هێندەش سەخت نەبوو. بەڵام سەرکۆنەی هەمووتان دەکەم، بەوەی کە ناچارم بە مردن.

بەرەو تاریکییەکە دەڕوات.

شەهید

دێتە بەشی پێشەوەی شانۆکە. دەکەوێتە سەر چۆک.

: خوای گەورە و میهرەبان، گیانی خۆم بە دەستەکانی تۆ دەسپێرم.

دەمێک دەمێنێتەوە. پاشان هەڵدەستێت و دەڕواتە دەرەوە.

مەسیح

دێتە بەشی پێشەوەی شانۆکە. دەنگی داکوتان بە چەکوش دەبیسترێت.

: گوێم لێیە، خەریکی داکوتانی خاچەکەمن. کەواتە دەبێت بڕۆم. ئەمەتان بە ناهەقی کرد دەرهەق بە من. بەڵام سەرباری هەر چییەک، تاوانبارتان ناکەم. ئێوە چەندانی ترتان لە خاچداوە، لەبەر ئەوەی بەتایبەت هەمان کار بەرانبەر بە منیش دەکەن گوناهبارتان ناکەم. نیازیش لە مردنی من ئەوەیە، لە مردنی ئەوانی تر، بەسوودتر بێت. هیوادارم هەرواش بێت. بەڵام با لێگەڕێین بۆ ئایندە.

گەرچی بێهوودە دەمرم، بەڵام قەت دەست لە خۆشەویستیتان هەڵناگرم. خۆشەویستییم بۆ ئێوە، هێند گەورەیە.

ماڵئاوا! ماڵئاوا! ماڵئاوا لە هەمووتان.

دەچێتە دەرەوە.

ریکارد و جۆو، پێکەوە، دەست لەنێو دەست. بەرەو بەشی پێشەوەی شانۆکە دەڕۆن.

ریکارد

: ماڵئاوایتان لێدەکەین و بەرەو تاریکییەکە دەڕۆین.

خۆ دەچەمێننەوە و دەڕۆن.

یوداس

بەرەو بەشی پێشەوەی شانۆکە دەڕوات، پارچەگوریسێکی لە دەستدایە.

: ئەمە ئەو گوریسەیە، کە بە نیازی خۆهەڵواسین، لەگەڵ خۆ، دەیبەم. پێم وانەبوو، ژیانم بەم شێوەیە کۆتایی پێ بێت. بەڵام سەیرە ـ چیتر بەرگەی ژیان ناگرم. کە ئەوم بینی بە بەر دەممدا رەتبوو ـ یەکسەر بۆم روونبۆوە، کە چیتر نامەوێت بژیم.

کوڕی خوا بوو، ئەو؟ دوور نییە!، تەنانەت لەوەش بەتەواوی دڵنیا نیم. بەڵام ئەوەی لێی دڵنیام ئەوەیە کە خیانەتم بەرانبەر کرد. کە لەپێناوی مندا بوو، بەسترابۆوە و لێی دەدرا. هەربۆیە چیتر نامەوێت بژیم.

www.arsivakurd.org

ئەو لە دنیایەکی تردا دەژی، لە گەردوونێکی زۆر جوداتردا، لەوەی ئێوە بە گەردوونی خۆتان نێوی دەبەن. مخابن، دەبێت وا بێت. ئەو کەسێکی تەواو تەنیایە. پیاوێکی پیرە و خەریکە تەواو ماندوو و زویر دەبێت، زۆرجاریش هەست بە خەمینی و دڵتەنگییەکی تەواو دەکات کاتێک بیر لەوە دەکاتەوە، کە چ ژیانێکی خولقاندووە و تا چ رادەیەکیش سەرنەکەوتوو بووە لە کارەکەیدا، بەوەی کە بەو جۆرە نەبووە کە خواستوویەتی. هەندێ جار هەوڵدەدەم دڵخۆشیی بەمەوە و دڵنەوایی بکەم، بەڵام ئەمە کارێکی هاسان نییە، کاتێک مرۆڤ کەرەستەیێکی وای لە دەستدا نەبێت مایەی دڵخۆشی بێت، بەڵگە بێت بۆ دڵخۆش بوون. ئەوەی ئەو داوای دەکات، چەند پەیڤێکی پڕ لە هیوا نییە، بەڵکو چەند رووداوێکی راستەقینەیە. بۆیە پڕ بە دڵ دەمویست داواتان لێ بکەم، هەوڵبدەن هێندە بەد و خراپ نەبن، بەڵکو لەبری ئەوە هێندەی لە تواناتاندا هەیە، هەوڵبدەن دیووە باشەکانی خۆتان نیشان بدەن، ئەو دیووە باشانەی، کە ئەزانم هەتانە. ئەوسا بۆ من زۆر هاسانتر دەبێت رووبەرووی باوکم ببەمەوە. یارمەتی منیش ئەدات، ئەو هیوایە لە دەست نەدەم کە پێتان هەمە. ئەمەم ناوێت، بەوە بەچی دەگەین؟ بێ لەوەش نامەوێت ئەو هیوایە لەدەست بدەم، چەند سەختیش بێت. من ئەو رووناکییەم کە دەبێت بەرەو دنیا بێم و ناچارم بیر لەمە بکەمەوە.

دەگەڕێتەوە جێیەکەی خۆی

سەرەکخێڵی ئینکا

دێتە پێشەوە، دەکەوێتە سەر چۆکان.

: خواکەی ئەوان، لە خواکەی ئێمە بەهێزتر بوو. تەنێ بەوەدا راگەیشتم نێوەکەی فێربم. ئەوان بە «کریستوس» نێویان دەبرد. لەپێناوی ئەودا دەبوو ئێمە بمرین.

سەری دەچەمێنێتەوە.

هەڵدەستێتە سەر پێ و بەرەو تاریکییەک دەڕوات.

رەعیەت

تا سەر قەراغی شانۆکە دێتە پێشەوە.

: من بیر لەوە ناکەمەوە دەست لە تاوانبارکردنتان هەڵگرم، لەبەرئەوەی (مەسیح) ئەوە ناخوازێت، ناخوازێت تاوانبارتان بکات! تاوانبارکردنتان، بە مافی خۆم دەزانم و تاوانباریشتان دەکەم. تاوانبارتان دەکەم، بەوەی بەسەر منتاندا هێنا! ئا، ئێوە! بەتایبەتیش ئێوە! ئێوە نەبوون، دەتان راتاندم و دەتان چەوساندمەوە، ئێوە نەبوون، لێگەڕان لەپێناو خۆتاندا بڕەنجێم و کاری سەخت و گران ومئەستۆم بگرم، لەبەرئەوەی خۆتان باش بژین! بەدرێژایی چاخەکان، مینا کۆیلەیەک بۆ ئێوە لەکارکردندا بووم، برسی بووم و هەرچی خراپە بەسەرم هاتووە! ئێستاش لەبەر ئەوەی ئەو پارچە گۆشتەم برد، رەوانەی مەقسەڵەم دەکەن! پێتان سەیرە، کاتێک پیاو مناڵەکانی برسیین، پارچەگۆشتێک، ببات! ئێوەش بوونایە واتان نەدەکرد! دز! دەتانەوێت ئەوە بڵێن، وانییە! ئێوە، کە تەنیا لەسەر دزی و بۆ خۆڕفاندنی هەر شتێک لەبەردەستا بێت، دەژین! ئێوە، کە لەسەر بەدبەختی مرۆڤانی تر، لەسەر ئەو دۆزەخەی ئەوانی تێیدان، دەژین! ئێوە، کە مامڵەی مرۆڤانی دی بەوێنەی گیانلەبەران، خراپتریش لە گیانلەبەران دەکەن، لەبەرئەوەی پێتان وایە هیچ نرخێکیان نییە! ئێوە نرختان چییە! ئەمیستێ بەرەو مەقسەڵەکە لەپێناوی ئێوەدا دەنێردرێم! بۆ خاتری ئەوەی بەدڵنیاییەوە سکی خۆتان لە خواردن بئاخنن، بۆ ئەوەی کەس نەخەڵەتێ، چیتر بەلای خواردنەکانتاندا بچێت، تا هەمیشە لەوە زیاترتان هەبێت، کە ئەتوانن بیخۆن! بۆ ئەوەی تەنیا پارچەیەک، لە پارچەگۆشتەکانتانم بردووە! نەفرەت! نەفرەت! بەرلەوەی بڕۆم!

سەر شانۆکە بەجێدێڵێ.

کۆمەسان

دێتە بەشی پێشەوەی شانۆکە. قیژەقیژ و تەقەتەق دەبیستریت.

: من لێرە لەنێو ئەو گالیسەکەیەی بەسەر

www.arsivakurdi.org

لەوانەیە، ئەمە بە کارێکی سەیروسەمەرە بێتە پێش چاو، بێگومان هەر وایشە. بەڵام جارێک لە جاران ئەو کارە رەوتی ئاسایی خۆی وەرگرتووە و ئیدی؛ دەبێ چ هۆیەک مایەی تێڕامان و لێ وردبوونەوە بێت؟ ئێوە دەزانن مرۆڤان چۆنن. ئەیان ناسن، وانییە؟ ئێوە بۆ خۆشتان مرۆڤن.

وەک وترا، دیسان دەبێت، بێ تاوان یا لەئاکامی رووداني تاوانەوە، خوێن بڕێژرێت. ئەوکاتیش هەموو شتێک دەگەڕێتەوە بۆ باری ئاسایی و رۆژانەی خۆی و دەرهەق بەوەش هیچ ناتوانرێت بکرێت. جەژنەکەیش، سووک و هاسان، کۆتایی دێت.

لەبەرئەوە لە خۆم دەپرسم بۆ دواکەوت، بۆ کەشتییەکە لەنگەرناگرێت و لاوەکانیش چەپکە گوڵەکانی ملیان لە خۆیان ناکەنەوە.

دەگەڕێتەوە جێی خۆی لە ریزەکەدا.

کۆرس

هەموویان پێکەوە.

: ئێمە تاوانباردەکەین! تاوانباردەکەین!
تاوانباردەکەین!

مەسیح

دێتە پێشەوە.

: ئێوە سکاڵایەکی زۆر و زەبەندتان هەیە. لە دادوەرەکانتان، لە چارەنووستان هەڵدەگەڕێنەوە، بەدڵنیاییشەوە هەقی خۆتانە.

بەڵام من، من کێ تاوانباربکەم، سکاڵا لەدەست کێ بکەم؟ خۆ ناکرێت ئێوە تاوانباربکەم؟ نا، من دەبوو بکرامایەتە قوربانی، لە سەرەتاوە، هەر ئەوەیش نیاز بوو، ئەگەر لە خاچتان نەدامایە، دەبوو چی بەسەر ژیانمدا بهاتایە و چ مانایەکی لە خۆ بگرتایە؟ هەروەها ناشکرێت خوا تاوانباربکەم، چوون کاتێک مینا پەیامبەرێک بۆ لای ئێوە رەوانەی کردم، نیازی بوو، بەو هیوایە بوو کە رەوانەکردنی من ببێتە یارمەتیدەرێک بۆ ئێوە. کە ئەو ئەنجامەی نەبوو، نە من، نە ئەو چ دەسەڵاتێکمان بەسەر ئەنجامەکەدا ناشکێت. هەردووکمان ئەوەی لە تواناماندا بوو، کردمان و درێخیمان نەکرد.

پرسیارەکە ئەوەیە: ئایا ئێوەش ئەوەی لە تواناتاندا بوو، درێخیتان لێ نەکرد؟ خۆتان چۆن دەبینن؟ وەڵامدانەوەی پرسیارێکی ئاوا هاسان نییە، لە راستیشدا پرسیارێکی گرانە. بەدڵنیاییەوە، پیاو ناچار نییە بەوەی بە "نا" بەرسڤی بداتەوە. بێگومان ئێوە ناجۆرانە هەڵسووکەوتتان کردووە. ئێوە لە رێی بەئەنجام گەیاندی کارە ناقۆڵا و ترسێنەرەکانەوە خۆتان تاوانبارکردووە. بەڵام تا چ رادەیەک هەلتان بۆ رەخساوە، کە خۆ لە بە ئەنجامگەیاندی ئەو کارانە لادەن، تا چ رادەیەک هەلتان بۆ رەخساوە لە ئاست ئەو داوایەدا بن لە ئەستۆتاندا بووە، تا بە جۆرێکی جیاوازتر بن لەوەی کە هەبوون؟ مرۆڤ دەبێت لەمە بەئاگابێت، تا بتوانێت بە شێوەیەکی راست و دروست بڕیار بەسەر هەڵسووکەوتەکانتاندا بدات. ناکرێت ئەو شتە جوان و باشانەش لەیاد بکرێن، کە ئێوە کردووتانن، هەرنەبێت هێندەی کە بەڵگە بن بۆ ئەوەی کە ئێوە تەنیا خراپ نین و زێتر و بەبەهاترن لەو کارە بەدانەی ئەنجامتان داون. نامەوێت نادادی بەرامبەرتان بنوێنم و دەخوازم هەوڵبدەم دادوەرییتان بەسەردا بسەپێنم. من لە کێشە و گرفتەکانتان بەئاگام و دەزانم هەروا ئاسان نییە مرۆڤ بیت. پیاو ناتوانێت بڵێت ئادەمی بوون، بەختێکە مایەی ئێرەیی پێ بردن.

باوکم پڕی سەرزەنشتە بەرانبەر ئێوە و زۆر سەختتر دادتان ئەدات. چونکە ئەو قەت لەنێوە ئێوەدا نەژیاوە. لە کاتێکی وادا، پێتان وایە کە ئیدی هیچ هۆیەکی نییە تا لە ئێوە تێبگات. پێتان وایە، گەر کەسێک بەختی ئێوەی تاقی نەکردبێتەوە، ناتوانێت خۆ لە سەروو ئێوەوە رابگرێت و داد و بێدادییتان دەرخات، کە ئەو تەواو نامۆیە بە کێشە و گیروگرفتەکانتان و زۆر دووریش لە ئێوەوە دەژی. لەراستیشدا وایە، ئەو بەشێوەیەک لە شێوەکان نامۆیە لەو ژیانەدا، کە بە خۆی خوڵقاندووێتی. لەوەشدا کە دوورە لەو ژیانەوەی ئێوەوە، راست دەکەن.

www.arsivakurdi.org

هەڵدەستێتە سەر پێ و بەرەو تاریکییەکە دەڕوات.

سۆکراتەس

: پێدەچێت، وەک من، بە شتێک تاوانبارکرابێت. بەڵام دەبێت سەر بە کەسانێک بووبێت، تەواو بە من نائاشنا.

سەبارەت بە من، چەند ڕۆژێک لەمەوبەر دادگا بڕیاری خۆی بەسەردا داوم. ئێستاش لە چاوەڕوانی بەجێگەیاندنیدام. مرۆڤەکانن، کە بڕیاریان بەسەردا داوم. لەبەرئەوە بڕیارێکی وا تا رادەیەک ناتەواوە، چونکە ئەوان بۆ خۆیان بێ هەڵە نین، لەبەرئەوە پێویست ناکات، بیرلەوەبکەیتەوە، کە بڕیاری دادگەرانەشیان بێ هەڵە نەبێت. بەمە مەبەستم ئەوە نییە، بڕیارێکی ئاوها دەبێت سەخت و بێبەزەییانە بێت. بێگومان نا، بەڵکو مەبەستم تەواو بە پێچەوانەوەیە. لەڕاستیدا، ئەوان نیازیان وابووە، کە بڕیارێکی ئاوها، سەخت و بێبەزەییانە بێت؛ بەڵام لەبەر کەموکورتی لەبیرکردنەوەی دوای هەر بڕیاردانێکیاندا، بە شێوەیەکی ئاسایی شوێنەون دەبن. بیرکەرەوە! کاتێک ئەوان لە ئێستادا، بێبەزییانە بڕیاری دادگام بەسەردا دەدەن، تەواو بێ هیچ کەموکورییەک، داوای لاشەکەم دەکەن و بەسەر ئەودا زاڵ دەبن؛ لاشەیەک کە هەمووتان دەتوانن ببینن، بێنرخ و شتێکی پڕ لە کەموکورتییە. بەڵام ڕێ دەدەن گیانم، گیانم ئازاد بێت و هیچ گرنگییەکی پێ نادەن. ئەمە مایەی گاڵتەجاری نییە؟ بیرەکانیشم، کە لەڕاستیدا تاوانباری سەرەکی ئەوانن، لەکاتێکدا لەپێناوی ئەواندا سزای من دەدەن، ڕێدەدەن بەوان هەڵبێن و چۆنیان بووێت و بە هەر لایەکدا بیانەوێت، بڵاوببنەوە، هیچ کەسێک کاری بە کێشەی لەنێوبردن و کوشتنی ئەوانەوە نییە. ئەمە گاڵتە پێکردنە، وانییە؟ لەراستییدا مایەی گاڵتە و قەشمەرینین؟

بۆ ئەوەی بە گرنگییەوە بدوێین، پێدەچێت بە دادگایەکی هەڵە درابێتم. من لەلایەن مرۆڤانەوە بە دادگا سپێردراوم، بەپێی یاساکانی ئەوان، بەڵام من ملکەچی خواکانم نەک مرۆڤان. ملکەچی یاسا یەزدانییەکانم، نەک یاسا مرۆڤییەکان. چ کارم بەسەر جۆری پێڕەوکردن و سەپاندنی یاساکانی ئەوانەوە نییە، یاسا و بڕیارەکانیان من ناگرنەوە. کاتێکیش سزاکەم بەجێدێنن، ئەو سزایەی کە پێیان وایە، زۆر سەخت و بێبەزییانەیە، لەڕاستیدا یەکسانی ڕاستەقینە دەچەسپێنن و بەو دادگایەم دەسپێرن کە دادپەروەریی ڕاستەقینەم بەسەردا دەسەپێنێ و منیش هەر لەوێدا جێدەگرم و بڕیارەکانی هیچ دادگایەکی دی، لەگەڵ مندا ناگونجێن. هەر ئەو دادگایەش، دواتر دادەکەی ئەوان بەتاڵدەکاتەوە و بە نادادیی دەناسێت. ئەو دادگایەی، ئازاد و سەربەستم دەکات، بە هەمان شێوە کە دادوەرەکانم بۆ خۆیان سەربەست و ئازادن. هەر لە ئێستاشەوە بۆ لێپرسینەوە لەو دادگایەدا بانگکراوم و ڕۆحیشم هەر لە ئێستاوە هی ئەوانە و لەژێر پارێزگاریی یەزدانییدام.

بۆیە مرۆڤەکان: ئەوانەی تاوانباریان کردبووم، ئەم بەیانییە، ڕێیان دا دەستبەندەکانم بکرێنەوە، خزمەتکارەکەی خۆیان، نەردیوانەکەیان نارد بۆ ئەوەی لە دەستبەندەکانم ڕزگارم بکات و لەگەڵ کردنەوەیاندا پێ ڕاگەیاندم: ئەمڕۆ دەمریت. لە ئێستێشەوە هیچ دەسەلاتێکم بەسەر تۆدا نەییە، چیدی هی من نیت.

کارێکی پڕ مانایە، وانییە! خوویەک کە ئەبێت مایەی گرنگی پێدان بێت، لەلایەن بیرکار و فەیلەسوفانەوە، چونکی زۆر ئەگەینێت.

بەڵام بۆ کەشتییەکە دواکەوت لە "دەلۆس"ەوە؟

بۆ *ماوەیەک لە تاریکێکە دەڕوانێت.*

: بنوارە، لای ئێمە، تا کەشتییەکەی "ئەپۆڵۆ" بەڕێوەبێت و ئەو کەسانەی تێدابن کە بە گوڵ ڕازێنراونەتەوە، تا ئەو کەشتییەی، حەوت کیژ و لاوەکەی تێدایە، ئەوانەی بۆ پیرۆزیی ئەو، -خواوەندی ڕووناکی- ماونەتەوە، لە هاتوچۆدا بێت بۆ «دەلۆس» و قوربانی بۆ ئەو ببەن، کەس لە ژین بێبەری ناکرێت. ئەو کاتە بۆ ئێمە پیرۆزە، زۆر پیرۆزە. بەڵام کاتێک دوای بەجێهێنانی خزمەتیان لە پەرستگاکەی خواوەندی ڕووناکیدا، گەڕانەوە، ئەوکات، ئیتر سەرلەنوێ، نۆرەی قوربانیدان، نۆرەی خوێنڕژتنە و پێکە ژەهرەکەیش بۆ من ڕادەگیرێت.

www.arsivakurd.org

رەعیەت

دێتە پێشەوە، بە پەنجەکانی یاری بە کڵاوەکەی دەکات.

: ئا. ئا بێگومان دەیکەم. بێگومان بردم. کاتێک گەیشتمە گەنجینەکە، چەندان پارچە گۆشتی جیاجیا هەڵواسرابوون، ئەوکات بیرمکردەوە گەر پارچەیەکیان بۆ ببەم، پێی نازانرێت، بەو پارچەیەش هیچ نابێت، لەکاتێکا ئەو هەمووەی لێیە. لە خەیاڵی ئەوەدا نەبووم پارچە گۆشتێک ببەم، چوون بە کارێکی تر بۆ ئەوێ نێردرابووم، بۆ ئەوە نێردرابووم خوێ بێنم، بەڵام پێم وابوو خراپ نەبوو پارچەگۆشتێکت هەبێت، چونکە لە ماڵەوەمان کەم دەبوو، خواردنی باشمان هەبێت، ژنەکەشم هەمیشە بۆڵەبۆڵی بوو، لەبەرئەوەی شتێک نەبوو بیدات بە منداڵەکان، نا نا خۆم ناپەرێنمەوە و بەرگری لە خۆم ناکەم. تەنیا ئەوەندەیە دەمویست بڵێم، کە بردم. ئا، دزیم، بێگومان دزیم، ئەشمزانی کە ئەوە گوناهێکی گەورەیە هەم لە بەرامبەر خودادا و هەم لەبەرانبەر خەڵکیدا. بەتایبەتیش، لە بەرامبەر «گوبێرت»دا، -ئەو پیاوەی کاروبارەکانی کێڵگەکەی لە ئەستۆدا بوو-، هەروەها لە ئاست «لۆرانت»دا، -ئەو پیاوەی کێڵگەکەی بە کرێ دابوو-، بێگومان، لە بەرامبەر خاوەنشکۆشدا، بەڵام ئەوکات بیرم لەمیان نەکردەوە، چونکە ئەوم قەت نەدیووە. بێگومان ناهەقیی بوو، ناهەقییەکی گەورە، ئێستا دوای ئەوەی کار لە کار ترازاوە، تێدەگەم. خوایە لەگوناهم خۆش بە.

گوێ دەگرێت، راوەستاوە و بە سەری نیشاندەدات کە رازییە.

: ئا! ئا!

وەک ئەوەی یەکێک پاڵی پێوەبنێت، رادەچڵەکێت.
دەگەڕێتەوە جێیەکەی خۆی لە ریزەکەدا.

جادووگەر

دێتە پێشەوە، دەکەوێتە سەر چۆک.

: دەمەوێ دانی پیانێم! دەمەوێ دانی پیانێم! دەمەوێ باری گرانی دڵم سووک بکەم و دانی پیانێم! بە درێژایی ژیانم، لەگەڵ گیانەبەدەکان هەڵسوکەوتم کردووە، هەر لە تافی منداڵییمەوە، لەگەڵ ئەوان هەڵسوکەوتم کرد، شەوانە دەهاتن بۆ لام، نەمدەوێرا بنووم، چونکە ئەمزانی دێن بۆ لام! لەگەڵ شەیتان خۆشیا هەڵسووکەوتم کردووە، چەندان جار هاتووە بۆ لام، ئەو مینا بزنێک مووینە، بۆنی بزنیشی لێ دێت، هیچ کات ئارەزووم لێی نەبووە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ناچاربووم بیکەم، ئەو فەرمانم بەسەردا دەدات و منیش ناچارم چۆن دەڵێت وا بکەم، ئەگەرنا قەت لێ ناگەڕێ بسرەوم! ئەو سەروەری منە و دەبێت خۆ بەوەوە ببەستمەوە، ئەو تەنیا کەسێکە کە گرنگیم پێ دەدات. من، لە خوا: ئەوی لە ئاسماندایە، پاڕاومەتەوە، بەڵام هیچ گرنگییەکی پێ نەداوم و بە دەنگمەوە نەهاتووە، بەڵام شەیتان یارمەتیم ئەدات و کتومت لە بزنەکەمان دەچێت، ئەو بزنەی لە دەمی منداڵیدا هەمان بوو و زۆریشم خۆشدەویست. بەڵام ئەوەی لەگەڵ ئەودا کردوومە، هەرگیز نەبووە بە مایەی شادبوونم؛ بە هیچ جۆرێک، کردوومە تەنیا لەبەرئەوەی هێمنیم بداتێ. ئا بەم جۆرەیە و هیچی دی. ئەمێستێ دانم بە هەموو شتێکدا نا و دەتوانن چیتان دەوێت؛ دەرهەق بە من، بیکەن. سزاکەم قەت گەورە نابێت و هیچ شتێکیش هێندەی ژیان گران نییە.

سۆکراتەس

دێتە پێشەوە.

کاتێک دەبینێت "جادووگەرەکە" لەوێدا کەوتووە و دەستەکانی خۆی بادەدا.

: کێویت؟

کاتێک وەڵام ناداتەوە.

: بۆ دەستەکانی خۆت بادەدەیت؟ بۆ ئەوەی بمریت؟

جادووگەر

گوێ لە پێشەوە رادەگرێت، گوێ لەو ناگرێت.

: ئا، ئا، دەمەوێت بمرم. ئا، بمنێنە ژێر خاک، ئەوێ جێ و ماڵی منە. بمنێنە ژێر خاک، تا بۆ دواجار بە ئارامی شادبم و بسرەوم.

www.arsivakurdi.org

پرژێنم، بۆ وەی ببینم ئاخۆ دەجووڵێت یان نا.

پاوڵۆ

: نا خۆشەویست، وا مەکە! ئەو تەلیسمە مەشکێنە کە بەندی کردووین.

فرانسێسکا

: بۆ لەوە دەترسێیت؟ بۆ لە هیچ شتێک دەترسێیت؟ مەترسێ.

چیمان هەیە لێی بترسێین.

خۆی دەچەمێنێتەوە و گوڵێک دەکاتەوە. پەڕەکانی لێ دەکاتەوە و بەسەر رووبارەکەدا بڵاوی دەکاتەوە.

: سەیرکە، بەدەم ئاوەکەوە دەڕۆن! ئاوەکەش لەبەری دەڕوات...

پاوڵۆ

: ئەمێستا کات گەڕایەوە. چرکەکان، خولەکەکان و ساتەکان هەڵدێن. بەم زووانە دەمرین.

فرانسێسکا

: ناوی مردنی لێ مەنێ. دەستم بگرە، خۆشەویست، لێگەڕێ دوای رووبارەکە بکەوین.

لەگەڵ رووبارەکەدا دەڕۆن. پاشان دەگەڕێنەوە جێیەکانی خۆیان لە ریزەکەدا.

ژان دارک

دێتە پێشەوە.

: منیش، گەلێ خۆشەویستییم کردووە، بەڵام من وڵاتێکم خۆشدەویست. بە هیچ خۆشەویستییەکی ترا ڕانەگەیەشتم. پێم وایە لەئێستێدا، بیرکردنەوە لەوە، وێدەچێت مایەی کەمێک خەمینی بێت، چونکە هەرچۆنێک بێت، منیش وەک هەر کچێکی دیکە، کچێکی ئاسایی سەر ئەم زەمینە بووم و دەمتوانی بە هەمان شێوەی ئەوانی تر بم. ئەگەر بۆم بلوایە، دەمخواست و دەمتوانی شوم بە یەکێک لە کورەکان بکردایە لە دۆمرەمی، کورێک کە بە راستی خۆشم بویستایە و وەک ژنە جوتیارێکی بەختەوەریش لە یەکێک لە گێڵکەکانی ئەوێندەرێدا بژیامایە. بەڵام دەنگەکان شتێکی تریان لێم دەخواست. ئیتر بەو شێوەیەی لێ هات، کە لێی هات. پێتان وانەبێت لێی پەشیمان بم. بەڵام پێشتان وانەبێت، بێبەری بوون لەو شتانەی کە کەسانی تری ئاسایی پێی شاد و خەنی دەبن، هێندە خۆش بێت. تەنیا شادییەکی من، ئەوە بوو لە پێناوی وڵاتەکەمدا خۆم بەخت بکەم و ئەوەیش شادییەکی پڕ لە ئازار بوو.

پاشان نەمزانی ئەو خۆبەختکردنە چ خزمەتێکی کرد. بەڵام هیوادارم بێ سەمەر نەبووبێت. هیوادارم فەرەنسا رزگاری بووبێت و بووبێت بە وڵاتێکی بەختەوەر.

دەگەڕێتەوە جێی خۆی.

کۆمتێس دۆ لا رۆچە-مۆنتفاوکۆن

دێتە پێشەوە.

: من هیچ گرنگییەکم بۆ ئەو شتە نییە، کە ئێوە بە (خەڵک)، ناوی دێنن؛ ئەوەی بە ناوییەوە، خۆشبەختانە، منتان تاوانبارکرد. نەک هەر هیچ گرنگییەک، بەڵکو هەر ناشزانم چییە. لەبارەی هەبوونی شتێکی ئاوهاوە بیستوومە، بەڵام هیچ هۆیەکم لەدەستا نەبووە، لێی نزیک ببمەوە و لێی بەئاگابم. لەبەرئەوە، دەشێ، کاتێ هیچ شتێکم لەبارەوە نەزانیووە، ڕێکەوت وابووبێت سەرپێچیم لێ کردبێت. لە بارێکی وایشدا، هیچ پەشیمان نیم، چونکی ئەوەم بەلاوە گرنگترە، لەوەی تێکەڵی خەڵکی رەشوڕووت بم. ئەمەش لەسەرخۆبەدەنگهاتنی منە! ئەگەر شتێکی ئاوها پێویست بکات!

لەوە زێتر شتێکی ترم، بۆ وتن، هەبێت؟ نا، هیچ شتێک!

ڕێدەدەن ئەم "هاووڵاتییە" بگەڕێتەوە زیندانە پیس و پەڵۆخەکەتان؟ سوپاستان دەکەم، بەڕێزان!

دەگەڕێتەوە جێی خۆی.

www.arsivakurdi.org

دانیشتبووین و چاوەڕوان بووین، «مارکوس فلاڤیوس» وتی: "با هێندەش خەمبار نەبین هێزمان لەبەر ببڕێت. با وا بیربکەینەوە کە ئەم دنیایە هێندەش خۆش نییە، بەڵکو دنیایەکی بەد و گرانە بۆ ژیان. کەواتە بۆ دەبێت بەوە خەمبار بین، کە جێی دێڵین. ژیان لەم سەرزەمینەدا، بووە بە زیندانێک بۆ ئێمە، ئیتر بۆ دەبێت بەوەی، جێی دێڵین شاد نەبین." هەموومان هەر هەمان دیتنمان هەبوو. «دروسوس»، کوڕەکەی «سیلاس»یش، دەستی کرد بە خوێندنەوە لە بارەی ئەوەوە کە رزگارکەرەکەمان ئەژی و ئێمەش پێکرا لەگەڵ ئەودا بە گۆرانی ووتمانەوە. بەوجۆرە ترس و بیمی خۆمان دامرکاندەوە. شەڕ و بەیەکدادانیش لە دەرەوە هەر بەردەوام بوو، هاوار و قیژەقیژی ئەو خەڵکەش کە لەسەر پێپلیکەکان دانیشتبوون دەگەیشتنە ئێمە. کە هاوار و قیژەقیژەکە بڕایەوە، تێگەیشتین شەڕ و هەراکەی دەرەوە کۆتایی هاتووە و ئیتر نۆرەی ئێمەیە. ماڵئاواییمان لەیەکتری کرد و بۆ ماوەیەکی درێژ دەستی یەکتریمان گوشی. کاتێکیش پاسەوانەکە هات بۆ ئەوەی بمان بات، کەوتینە سەر چۆکان و وتمان: "خوای گەورە و بەبەزەیی، گیانی خۆمان بە تۆ دەسپێرین." دواتر هەستاین و بەرەو مەیدانەکە بەڕێکەوتین.

دەگەڕێتەوە جێیەکەی خۆی، لەناو ریزەکەدا.

ئاوازێکی ئاینیی گاوران، لێدەدرێت. پاش ماوەیەک بەرەبەرە، دەگۆڕدرێت بە ئاوازی "بلوز". جۆو و ریکارد لە ریزەکە دێنە دەرەوە و، هەریەک بۆ خۆی، لەگەڵ ئاوازەکەدا، بەجۆرێک وێدەچێت باوەشیان بە ئافرەتێکدا کردبێت، دەست بە سەماکردن دەکەن. دوای ئەوەی بۆ ماوەیەک لە سەماکردن بەردەوام دەبن، لەپڕ ئاوازەکە تەواودەبێت، ئەوانیش لە سەماکردن دەکەون، بەڵام بە هەمان شێوەی پێشوو، بۆ ماوەیەک دەمێننەوە. پاشان دەستیان بەردەدەن و دەگەڕێنەوە جێیەکانی خۆیان.

جریوەی باڵندان دێتە بەر گوێ.

پاوڵۆ و فراسیسکا، پێکەوە لەسەر شانۆکە، دەست بە هاتوچۆ دەکەن.

فرانسێسکا

: ئێوارەیەکی چەند جوانە. باخچەکە هەمووی پڕ بووە لە بۆنی گوڵ و بولبولەکەش دەخوێنێ. ئەبێ لە بارەی چییەوە بخوێنێ؟

پاوڵۆ

: لەبارەی ئەڤینی ئێمەوە. چۆن دەکرێت لەبارەی شتێکی دییەوە بخوێنێ. لەبارەی ئەوەوە کە چون یەکترمان خۆشدەوێت...

فراسێسکا

: ئا، لەبارەی ئەوەی چۆن یەکترمان خۆشدەوێت...

دەوەستن و گوێ دەگرن.

پاوڵۆ

: ئایا ئەمە ساتێکە، بەشێکە لە کات، شتێکە لە ئێستێدا؟ نا، خۆشەویست، نابێت ئەوە بێت. کات بوونی نییە، بێ لە ئەڤین شتێکی تر بوونی نییە.

فرانسێسکا

: نا! بێ لە ئەڤین شتێکی دی بوونی نییە...

دەڕۆن. — *فرانسێسکا دەوەستێت و سەیری خوارەوە دەکات.*

: رووبارەکە چەند هێمن دەڕوات، هێند هێمنە بەئاستەم جووڵەی دەبینرێ.

پاوڵۆ

: بۆ لەوە دەپرسیت؟ تەنێ رووبارەکە نییە، درەختەکانیش ناجووڵێن. هەموو شتێک هێمن و بێجووڵەیە، چونکە یەکترمان خۆشدەوێت. تەوژمی کاتە...

فرانسێسکا

: ئەمەوێت بەرەی گوڵ بچنمەوە و بە ئاوەکەدا بی

www.arsivakurdi.org

تەواو دڵتەنگی کردووم.

دەگەڕێتەوە جێیەکەی خۆی، بەڵام بادەداتەوە و دێتەوە پێشەوە.

ئەگەر بژیامایە دەبووم بە تەکنیکاری رادیۆ.

دەگەڕێتەوە جێیەکەی خۆی.

جۆو

دێتە پێشەوە.

من «جۆو»م، ئەوەی سەکسیفۆنێکی هەبوو.

ئێواران، بۆ ئەوەی خەرجی کڕینەکەی دەربێنم، لە یەکێک لە بارەکاندا کاری زیادەم دەکرد. ئەو مووچەیەی رۆژانە لە کارگە دەستم دەکەوت، ناچاربووم لە ماڵەوە بۆ دایکمی بەجێبهێڵم. ئەو رۆژەی کە توانیم سەکسیفۆنەکە بکڕم، لە خۆشیانا خەریک بوو شێت بم، هێندە ناسک و شەوقدار بوو، هەر مەپرسە! دەمەوانەکانی لە زیو و دەمەکەی لە ناوەوە زەرکەفت کرابوو و بایی 210 دولار بوو. بەڵام قەت پێڕانەگەیشتم بەباشی خۆم فێربکەم، چوون ئەو شەوە کە دەستم لە کار هەڵگرت، دەستیان کرد بە هاوارکردن: "بیگرن! بیگرن!". خۆم کرد بە باخچەکەدا و وەک عادەتی ئەو رێیەم گرتەبەر، ئەمە چەند رۆژێک دوای کڕینی سەکسیفۆنەکە بوو. هاواریان دەکرد، ئافرەتێک و چەند کەسی تر بوون، هاواریان دەکرد، تێنەگەیشتم بۆچی ئەیان قیژاند، هێندە نەبێ کە ئەیانقیژاند "قوولەڕەش!" و دەستم کرد بە راکردن، هێندەی لە توانامدا بوو رامکرد، لە ترسانا خەریک بوو هاردەبووم و رامکرد، ئەوکات ئەوانیش بە دوامدا دەستیان بە راکردن کرد و هەموو پێکەوە ئەیان قیژاند، لە دەرگاکەی ئەوسەرەوە چەند کەسێکی تر گەیشتنە سەرم، دامیان بە ئەرزدا و دەستیان کرد بە داپڵۆسین و شەق تێهەڵدانم و...

بۆ ماوەیەک دەست ئەخاتە سەر چاوەکانی.

من قەت کچێکی سپیپێستم نەبووە. قەتیش نەمویستووە هەمبێت. بە هیچ جۆرێک حەزیان لێ ناکەم. قەت لەگەڵیان سەمام نەکردووە، چونکە حەز لەوە ناکەم سەمایان لەگەڵدا بکەم. نازانن رێکوپێک سەما بکەن. لەگەڵ ئەوەشا هەندێ جار، کاتێک مەست بوون، منیان ویستووە، بەڵام من قەت نەمویستوون. پێم وایە، بۆنێکی سەیریان لێ دێت. بە هیچ جۆرێک، حەزم لێیان نییە.

زۆر حەز لە سەماکردن دەکەم، لە سەما خۆشتر نییە. بەڵام من هەمیشە لەگەڵ کچە رەشپێستەکانا سەمام دەکرد، هەر ئەوانیش تەنیا کەسانێکن، نزیکیانم پێ خۆش بێت و حەزم لێیان بێت. ئەوان بەو شێوەیەی دەکرێت سەما بکرێت، سەما دەکەن و هەموو شتێک لەگەڵ ئەواندا خۆشە.

ئەمێستا ئیتر ناتوانم سەمابکەم و قەتیش بە شێوەیەکی رێکوپێک فێری لێدانی سەکسیفۆن نابم، هەرچەندە دەزانم کە ئەمتوانی فێری ببم، هەرچەندە 210 دولاری خواست. لەوانەبوو، ببم بە یەکێک لە بەشدارانی گرۆپێکی "جاس"، وەک ئەوەی خەونم پێوە ئەبینی، چەند خۆش بوو لەگەڵ گروپێکی ئاوادا خەریک بیت و زۆربەی کات مۆسیقا لێبدەیت.

ئەمێستا نەدەتوانم مۆسیقا لێبدەم و نە ئەشتوانم سەمابکەم و قەتیش ناتوانم کچێکی دی ببینم. نە «لیزی»، نە «پێگی» و نە «بێس»، هیچیان، ئیتر ناتوانم هیچیان ببینم. هەروەها چیتر ناتوانم بە یەکێک لە شەقامەکاندا تێپەڕم. زۆر ناخۆشە نەتوانیت بژیت، نەتوانی چیتر پێبکەنی و دڵشاد بی، یان ئێواران دوای دەستهەڵگرتن لە کار، لە پەنجەرەکەدا دانیشیت و مۆسیقا لێبدەیت. چەند خۆش دەبوو، گەر بمتوانیایە ئەوەم بکردایە. ئەوەش کارێکی هەر زۆر ئاسان بوو. زۆر شتی تریش دوور نەبوو لێی روودابام. زۆر شت لەوانەی خەونم پێوە ئەبینین.

من «جۆو»م، ئەوەی سەکسیفۆنێکی هەبوو.

بەرێزەوە خۆی دەچەمێنێتەوە و دەگەڕێتەوە جێیەکەی خۆی.

شەهید

دێتە پێشەوە.

: کاتێک لە کونجی زینداندا، لەژێر پێپلیکەکاندا،

www.arsivakurdi.org

بێدوودڵی، زانست ڕێی ڕاست نیشانی مرۆڤ دەدات و دەبێت بەهۆی دوایی هێنان بە هەموو گریمانە بێبنەما و هەڵبەستراو و سەرلێشێوێنەکان و دەبێتە مایەی شادبوونی گەلانی ئەم سەرزەمینە. زانست، دەبێتە مایەی بەختیاریی هەموو مرۆڤایەتی و گۆڕانی هەموو شتێک. بە داخەوە، پێڕانەگەیشتم تام و چێژ لەو کاتە بکەم، کە ئەو گۆڕانکارییانەی تیادا ڕوودەدەن. گەر لە چەند چاخێکی دواتر لە ئێستێ لەدایکببوومایە، دڵنیام کە هیچ ئاگرێک بۆ سەرنەویکردنی هەقیقەت نەدەکرایەوە. کاتێک لە نێوەڕاستی ئاگرەکەدا ڕاوەستابووم و کڵپەکانی لەشیان ئەلێستمەوە، ئەمڕوانییە ئایندە، ئاییندە ڕووناک بوو، وێدەچوو سەیری دنیایەکی جیاوازتر لەم دنیایە بکەیت. لەبەرخۆمەوە بە خۆمم وت: خۆزیا، لەو دنیایەدا بژیامایە، . بوون لە دنیایەکی ئاوادا ناخۆش نییە. پاشان، دووکەڵەکە خنکاندمی و ئیتر نەمزانی دواتر چی ڕوویدا.

دەگەڕێتەوە جێی خۆی.

ریکارد

دێتە پێشەوە.

: ئێمە ئامێرێکی ڕاگەیاندنمان، بەهۆی وەدەستهێنانی چەند کەرەسەیەکی پێویستەوە پێکهێنابوو، چۆن دەستمان کەوتبوون گرنگ نییە. بێ لەوەش هەرچییەکی تر کە پێویست بێت بۆ بەجێگەیاندنی ئەو کارە، وەدەستمان هێنابوو. بۆ ماوەی چەند هەفتەیەک بەو کارەوە خەریک بووین، کاتێکی زۆر خۆشمان لەگەڵدا بەسەر برد. هەمیشە لەگەڵ «هێلگە» و «ئیڤار»دا، هەر خەریکی گوێگرتن بووین لە دەنگی جریوە و جووکەی باڵندان لە ڕادیۆوە. لە ژووری دارتاشییەکی ماڵی خۆماندا، کە کردبوومان بە وەرشەیەکی تەواو، بە بەجێگەیاندنی ئەو کارەوە خەریک بووین. ئاخرێکەی لە کارەکەماندا سەرکەوتین و دەستمان کرد بە هەناردن. پاشان، چووین بۆ لای «ئەنتۆن»، کە پێمان وابوو یەکێک بێت لە ڕابەرەکانی دەستەی بەرهەڵستکاران و لە کارەکەمان ئاگادارمان کرد، پێمان ڕاگەیاند کە ئێمەش دەخوازین لەگەڵ بین و هەر لەبەرئەوەش ئەو ئامێرەمان دروستکردووە کە هێزی نزیکەی سی واتی هەیە. ئەوانیش هاتن بۆ پشکنین و کارەکەیان پەسەندکرد. پاشان، دەستمان کرد بە ناردنی ئەو ڕاگەیاندن و ڕاپۆرتە نهێنییانەی، شەوانە بۆیان دەهێنایین. کارێکی زۆر خۆش بوو، بێ لەوەش لە پاداشتی ئەو کارەدا، بووین بە مایەی پەسندی و پیاهەڵدانی ئەوان. بەڵام ئاخرێکەی بە دزییەوە پێیان زانی بوو لە کوێوە ئەو ڕاگەیاندنانە دەنێردرێن و جێیەکەیان دەست نیشان کردین، هەر دوای ئەوەش دایان بەسەرماندا. کاتێک هاتن من تەنیا بووم، هەندێ جار ببوو بە خووم، گەر هەناردنیشمان نەبووایە من هەر دەچوومە ئەوێ، چوون لەوێ هەمیشە شتێک هەبوو خۆتی پێوەخەریک بکەیت. ئەوکات، «هێلگە» و «ئیڤار» لە خوێندنگە بوون. دواتریش نەزانرا، کە ئەوانیش هەر لە سەرەتاوە لەگەڵدا بوون. بەو جۆرە تەنیا یەکێکمان گیراین. بەڵام دەیانزانی کە بە تەنیا خۆم بەو کارەوە خەریک نەبووم، لەبەرئەوە زۆر لەگەڵمدا خەریکبوون. پاشان، بەیانیەکی دووشەممە، لەگەڵ پێنج کەسی تردا، کە نەمدەناسین، گوللەباران کراین.

ئەوەی کە دڵتەنگی کردووم ئەوەیە، کە ئیتر ناتوانم «ئیلسە» ببینمەوە. «ئیلسە» چاترین و قەشەنگترین کچێک بوو، کە دەمناسی. پێم وانییە قەت کچێکی ئاوا هالیکار و خەمخۆر هەبوو بێت. بەرلەوەی ئەوە ڕوویدا، ساڵێک بوو یەکترمان دەناسی و هەموو ئێوارانێک پێکەوە دەبووین، یان دەچووینە قاوەخانەیەک، یان دەچووینە ئاهەنگ و سەماکردن یا شتی ئا لەو جۆرە. ئەو ئێوارەیەش کە گیرام، دەبوو یەکدیمان ببینیانە، دڵنیام کە ئەو چوو بوو بۆ باخچەکە و چاوەڕوانی دەکردم، لە زیندانیشدا بە درێژایی کات هەر بیرم لەوە دەکردەوە.

ئەمێستا ئیتر ناتوانم لەگەڵ هیچ کچێکدا بگەڕێم و ناتوانم جارێک لە جارانیش بژیم. پیاو، کاتێک تەمەنی تەنیا 17 ساڵ بووبێت، ناتوانیت بڵێت ژیاوە. ئەمەش

www.arsivakurdi.org

دەگەڕێتەوە جێی خۆی.

سۆکراتەس

دێتە پێشەوە.

: سۆکراتەس، خەڵکی ئەسینا، ئەوەی پێکە ژەهرەکەی چۆڕبڕ کرد.

دەگەڕێتەوە بۆ جێی خۆی لە نیوەبازنەییەکەدا.

هەموو پێکەوە.

: ئێمە تاوانبار دەکەین! ئێمە تاوانبار دەکەین! ئێمە تاوانبار دەکەین!

مەسیح

لە نیوە بازنەکە دێتە دەرەوە، بەرە نیوەڕاستی شانۆکە دەڕوات.

: من مەسیحم ئەوەی لە خاچ درا. کەس تاوانبار ناکەم.

خۆی ئەچەمێنێتەوە. دەگەڕێتەوە شوێنەکەی خۆی.

یوداس

دیسان دێتەوە پێشەوە.

:منیش کەس تاوانبار ناکەم، چونکە، وەک وتم، خۆم هەڵواسی. لەڕاستیدا مەبەستم نەبوو، بەڵکو پێم وابوو، ئەو پارانەی هەمبوون دەبوونە مایەی شادمانیم. سی پارەی زیوین، خراپ نییە. مرۆڤ دەتوانێت زۆر شت لەبریان وەدەست بهێنێت. خواردنی خۆش، شەرابی خۆش، هێندەی پیاو بتوانێت بیخواتەوە. بێ لەوەیش کچێک کە دەسبازی لەگەڵدا بکەیت. "لە ئورشەلیم کچی دڵکێش و قەشەنگ زۆرن". وام بیردەکردەوە بۆ ماوەیەک سەربەست بم و خۆ بە هیچ شتێکەوە نەبەستمەوە. خوای گەورە! پیاو لە ئادەمییەک زیاتر نییە. بەڵام بۆ تەنیا شەوێک! پاشان دەمویست پارەکان بۆ شتی تر بەکاربهێنم. ئەمویست پارچە جلکێکی زۆر ناسک و جوان، کە ئەمزانی ئەتوانم بە بیست، بیست و پێنج دینارێک وەدەستی بێنم، بکڕم. بە قاچاغ! پارچە جلکێک کە دواتر دەمتوانی لە ماڵە دارا و دەستڕۆشتووەکان بە نرخێکی کەمێک لەژێر نرخی ئاسایی خۆیەوە بیفرۆشمەوە و بەو شێوەیەش پارەیەکی زۆرتر بەدەست بهێنم. بەو دەستکەوتەیش، دوکانێکی بچووک بکەمەوە و شتی تیا بفرۆشم، شتێک، کە خەڵکی پێیان وایە پێویستیان پێیەتی، شتی بێ نرخ، هەر شتێک. کاتێکیش، پارەیەکی باشم لە ڕێی دوکانە بچووکەکەمەوە، پێکەوە نا؛ ئەوسا ڕوو لە "بۆرسە" بکەم. لەوێ "لە بۆرسە" پیاو زۆر بە هاسانی، ئەتوانێت سەروەت و سامانێکی باش بەدەست بهێنێت. پاشان، دەوڵەمەند دەبووم و دەبوومە خاوەنی پاڵتۆی فەروو، سەیارە و ماڵێکی تەواو لە گرانترین شەقامدا و ژنێکی جوان و دۆستێکی جوانیشم دەبوو، ئا بەو جۆرە، ژیانێکی خۆش، خۆشگوزەرانییەکی تەواوم بەدەست دێنا. ئاوا بیرم لێکردبوەوە. خوای گەورە!، پیاو لە ئادەمییەک زیاتر نییە.

نەمئەزانی، ئەوەی فرۆشتم، کوڕی خوا بوو. تا دواتر، کاتێک ئیتر کار لە کارترازابوو، بۆم دەرکەوت. ئەوکات ئەویان لە زیندان توندکردبوو. پاشان بینیم، چۆن دەست و پێ بەستراو و ئازاردراو بەدوای خۆیاندا کێشیان دەکرد. ئەوکات، لە پشت دەروازەیەکەوە ڕاوەستابووم و تێم ئەڕوانی، خۆشبەختانە ئەو منی نەبینی، دەبەنگبووم، ڕۆژی دواتریش بە تەواوی بێزم لە خۆم دەکردەوە. کاتێکیش بیرم لەوە کردەوە، کە چ کارێکم کردووە، سووک و هاسان خۆم هەڵواسی.

بێ لەوەش، لە پارەکان هیچی نەمابۆوە و دوکانەکە و هەرچییەکی تریش هەبوون هیچیان لێ پەیدانەبوو. دەنا، لەوانەبوو، خۆم هەڵنەئەواسیایە! چوزانم!

دەگەڕێتەوە جێیەکەی خۆی.

گیۆردانو برونۆ

دێتە پێشەوە.

: من "گیۆردانۆ برونۆ"م، قوربانیی لە ڕێی زانستیدا. لەگەڵ ئەوەشدا، کە بە خراپی بەسەر خۆمدا شکایەوە، بەڵام دڵ پڕ لە هیوا، بڕوای تەواوم بە زانست هەبوو.

دەگەڕێتەوە جێی خۆی.

گیوردانۆ برونۆ
دێتە پێشەوە.
: گیوردانۆ برونۆ. بەئاگرسووتێنراو، لەپێناوی ڕاستییدا.
دەگەڕێتەوە.

جادووگەر
دێتە پێشەوە.
: بەزیندوویی لە گۆڕنراو، لە ڕۆژی یادکردنەوەی پیاوچاکاندا 1634. دەرهەق بە من، ڕۆژی زیندووبوونەوە، هەرگیز نایەت.
دەگەڕێتەوە جێی خۆی.

پاوڵۆ و فرانسیسکا، کە هەمیشە پێکەوە *ڕاوەستاون* و دەستی یەکدییان گرتووە، دێنە پێشەوە بۆ *ناوەڕاستی شانۆکە*.

پاوڵۆ
دەست *لەسەر دڵ*، بە ڕێزەوە خۆی دەچەمێنێتەوە.
: پاوڵۆ.

فرانسیسکا
به *هەمان شێوە*.
: فرانسیسکا.

پاوڵۆ
دوای ئەوەی دەستی یەکتری دەگرنەوە.
: کوشتیانین، لەبەرئەوەی یەکترمان خۆشئەویست.
دەگەڕێنەوە بۆ شوێنی *خۆیان*.

ریکارد
دێتە پێشەوە.
: ریکارد، 17 ساڵ، گوللەبارانکراو، لەبەرئەوەی ئامێرێکی راگەیاندنمان هەبوو.
دەگەڕێتەوە جێی خۆی.

جۆو
دێتە پێشەوە.
جۆو براون، لەنێوبراو بەبێ هیچ لێکۆڵینەوە و دادگایەک لە کۆڵۆمبیا، خوارووی کالۆرینا، بەهاری 1922.
دەگەڕێتەوە.

شەهید
دێتە پێشەوە.
: لەتوپەتکراو، لەلایەن گیانلەبەرانی دڕندەوە، لەبەرئەوەی بڕوام بە کوڕە خۆشەویستەکەی خوا، ڕزگارکەری دنیا هەبوو.
دەگەڕێتەوە جێی خۆی.

سەرەکخێڵی ئینکا
دێتە پێشەوە. دەکەوێتە سەرچۆک و سەری بەرەو زەوییەکە نزم *دەکاتەوە*.
: مل پەڕێنراو، لەگەڵ گشت ئەندامانی خێڵەکەمدا، لەلایەن بوونەوەرانی نەناسراوی سپییەوە. خوای ئەوان، لە خوای ئێمە بەدەستەڵاتتر بوو.
هەڵ ئەستێتە سەر پێ. دەگەڕێتەوە شوێنی خۆی.

یوداس
دێتە پێشەوە.
: من "یوداس ئیسکاریۆت"م، ئەوەی خۆی، خۆی هەڵواسی!
دەگەڕێتەوە جێی خۆی.

ژان دارک
دێتە پێشەوە.
: ژان دارک، خەڵکی دۆمرەمی. مردوو لەپێناوی فەرەنسادا.

دەقی شانۆیی

لێگەڕێن، مرۆڤ بژی.

نووسینی: پێر لاگەرکڤیست
وەرگێڕانی: خەبات عارف

کەسەکان:

ریکارد
جۆو
کۆمتێس دۆ لارۆچی مۆنتفاوکۆن
ڕەعیەت
گیۆردانۆ برونۆ
سەرەکچێلی ئینکا
ژان دارک
پاولو مالاتێستا
فرانسێسکا داریمینی
شەهیدێکی دیبان
مەسیح
یوداس ئیسکاریۆت
سۆکراتەس

لە تاریکی سەر شانۆکەوە. دەنگەکان، پێکڕا.
: تاوانبار کێیە؟ کێ تاوانبار دەکات؟ دادوەرەکە کێیە؟
شانۆ ڕووناک دەبێتەوە. کەسەکان لە نێوە بازنەیەکدا ڕاوەستاون. لە پشتیانەوە تاریکییە.

هەموو *پێکڕا.*
: ئێمەین تاوانبارەکان! ئێمەین، ئەوانەی تاوانیاردەکەین! تاوانبارەکان ئێمەین! ئێمەین. ئەوانەی تاوانباردەکەن!
دادوەرەکە کێیە؟

ڕەعیەت
به چاکەتێکی دڕاو و شەڕواڵی پینەکراوەوە، لە ریزەکە دێتە دەرەوە و لە نێوەڕاستی شانۆکەدا دەوەستێت.
: من فرنسوام، هەڵواسراو، بە تاوانی دزینی پارچەگۆشتێک.
بەرێزەوە خۆی دەچەمێنێتەوە و دەگەڕێتەوە جێی خۆی.

کۆمتێس دۆ لا رۆچی مۆنتفاوکۆن
بە هەمان شێوە دێتە پێشەوە.
: کۆمتێس دۆ لا رۆچی مۆنتفاوکۆن، لە مەقسەڵەدراو، لە لایەن خەڵکی رەشۆڕووتەوە، ئوکتۆبەری 1793.
- Ces sales cochons!

تۆم خۆش دەوێ

لای ئێمە شەو، نیە
ئاشت نابێتەوە دەنگ لەگەڵ بێدەنگی
پەیڤەکان چاوەڕوانن

من لەگەڵ تۆ، بە تەنیا نیم، هیچ کەس
لەگەڵ هیچ کەسێ تەنیا نیە
شەو لە ئەستێرەکان تەنیاترە...

لای ئێمە شەو نیە
چەخماخەکان لەتەک فتیلەدا بێ تاقەتن

قینی کۆڵان لە مستی تۆدایە
لە لێوەکانتا، شیعری روون دەساوێتەوە
من خۆشم دەوێی، شەویش لە تاریکی خۆی
هەترەشی دەچێ.

رۆژنامەی شۆڕشگێرانە

کاتێ -رەشاشەکە- کەوتە قاقا
مەرگ لە ئاستمدا، رۆنیشتبوو
لەوبەر مێزی راوێژی "دەبێ چ بکرێ و چۆن- و
بە نموونە چاپیەکاندا
دەچۆوە.
کەوتەوە یادم: "ئەی بۆچی هەڵناستێ؟
مەگەر بڕیار نیە
خوێن بێت و
چەرخی چاپخانە
بچەرخێنێ؟"

کاتێ لە سێدارەدان

لە قفڵی دەرگادا، کلیلێ سووڕا
لەرزی لەسەر لێوەکانی بزەیێ
وەک سەمای ئاو لە سەربان،
لە رەنگدانەوەی تیرۆژی خۆردا

لە قفڵی دەرگادا، کلیلێ سووڕا

دەرەوە
رەنگی شادی سپێدە
مینا نۆتێکی ونبوو
دەگەڕا بەکاوەخۆ
لەسەر کونەکانی نەی
بە شوێن ماڵەکەیدا...

لە قفڵی دەرگادا، کلیلێ سووڕا
لەرزی لەسەر لێوەکانی، بزەیەک
وەک سەمای ئاو، لە سەربان
لە رەنگدانەوەی تیرۆژدا

لە قفڵی دەرگادا،
کلیلێ سووڕا

www.arsivakurdi.org

لەنێوان کتێبەکانمدا، گەڕام
لەنێوان ڕۆژنامە ڕزیوە تۆزاوییەکاندا
لە بیرەوەرییەکانی خۆمدا
لە زەمینێکدا کە یارمەتیم نادا
خۆم و سبەینێم دۆزیەوە.

چ سەیرێکە!
شوون هەڵگرم من
نە کەسێ کە شوونی هەڵدەگیرێ
من لێرەم و ئایندەش
وا لە مستەکانمدا.

شەوانە

شەوانە چلۆن دەکرێ بنووسرێ شیعرێ
تا هەم لە دڵم بدوێ، هەم لە باهۆم؟

شەوانە
شیعرێکی وا
چلۆن دەنووسرێ؟

من ئەو خۆڵەمێشە ساردەم
کە بڵێسەی گشت یاخیبوونەکانم تیایە،
من ئەو دەریا ئارامەم
کە هاواری گشت تۆفانەکانم تیایە.

من ئەو سەردابە تاریکەم
کە ئاگری گشت بڕواکانم تیایە.

چاوەزار

قەتماغە دەبەستێ
پێکەنین
گەر بێت و بە برین پێچ
بپێچینەوە
پێشی پێ مەگرە
پێشی پێ مەگرە
هەرچەند
خەونی ئێوارەی دێو
پەرێشان دەبێ.

ئەمە چیمەنە
چیمەن
بە پەڵە ئاگر خوێنی گوڵەکانیەوە
بێژە ئەم چیمەنە، نەک تیماجی× سەوزی دێوەزمە
تەنانەت ئەگەر
دەمێک بێ
بەهار
بەسەر ئەم دەباغخانەیەدا
تێنەپڕیبێ.

× تیماج: پێستی ئاژەڵی خۆشکراوی دەباغدراو. (هەنبانەبۆرینە-هەژار)

www.arsivakurdi.org

شەوانە

دەرگا نیە
رێگا نیە
شەو نیە
مانگ نیە
نە رۆژ و
نە خۆرەتاو
ئێمە
لە دەرەوەی زەمان
راوەستاوین
بە خەنجەرێکی تاڵەوە
لەنێو پەراسووەکانماندا.
هیچ کەس
لەگەڵ هیچ کەسێ
ناپەیڤێ
چونکە بێدەنگی
بە هەزار زمان
لە پەیڤین دایە.
لە مردووەکانمان
رادەمێنین
بە پلانی بزەیەک و
چاوەڕوانی سرەی خۆمانین
بێ هیچ
بزەیێ!

شەوانە

گەر لەخۆڕا جوانە شەو
چما جوانە
شەو
بۆ کێ جوانە؟

شەو و
چەمی بێ پێچی ئەستێرەکان
کە بە ساردی رادەبوورن.
شین گێرە کەزی درێژەکانیش
لەسەر هەردوو رۆخی چەم
بیرۆکەی کام بیرەوەری
دەگەڵ قەسیدەی بۆقەکان
دەکەن بە رۆڕۆ
کاتێ هەموو سپێدەیەک
بە دەنگی هاوئاوازی دوازدە گوللە
کون کون
دەبێ؟

گەر لەخۆڕا جوانە شەو
بۆ کێ جوانە شەو
چما جوانە؟

پلان

چراندوویەتی
شەو
دەمێکە
بە گەرووی خوێنینەوە.

هەڵتروشکاوە
دەریا بەساردییەوە.
لقێک
لە رەشایی دارستانا
بەرەو تیرۆژ
هاوار دەکا.

نەمدەویست ناوی «چەنگیز» بزانم
نەمدەویست ناوی «نادر» بزانم
ناوی "شا"کان
«محەمەد خاجە» و «تەیمووری لەنگ»،
ناوی ئەوانەی سووکایەتی بە مرۆڤ دەکەن و
ئەوانەی سووکایەتیان پێکراوە...
دەمویست تەنێ ناوی تۆ بزانم.

تەنیا ناوێکیش کە من خوازیاری بووم
بۆم نەزانرا.

گۆرانیەکی تاریک

لە زەمینەی مسینی سپێدەدا
سوار
بێدەنگ راوەستاوە و
یاڵی درێژی ئەسپەکەی لەنێو "با" دا
ئاڵۆز دەبێ.

خوایە، خوایە
سوارەکان نابێ راوەستابن
کاتێ
رووداو رادەگەیەنرێ.

لەتەک پەرژینی سووتاودا
کەنیشک
بێدەنگ راوەستاوە و
داوێنە تەنکەکەی لەنێو "با"دا
دەلەرێتەوە.

خوایە، خوایە
کچان نابێ بێدەنگ بمێنن.
کاتێ پیاوەکان
ناهومێد و ماندوو
پیر دەبن.

www.arsivakurdi.org

- شیعر لە دەروونی خۆیدا، هاوارێکە لە قووڵایی تەنیاییەوە، چونکە جیهانی شاعیر، جیهانێکی تاکەکەسییە.
- شیعر، شاعیر دەکا بە نوێنەری خۆی بۆ نووسین.
- شاعیر لە قۆزاخەدا، وریا دەبێتەوە و هاوارەکەی ئاوازی خەمناکی هەوڵ و کۆششێکی گیان فەوتێنەرە کە بۆ رزگاربوون لەو قۆزاخەیە دەیچڕێ.
- ئەمرۆ ئیتر هەر نووسەر، یان شاعیرێک، نووسەر و شاعیری هەموو جیهانە. ئێمە لە یەک خێڵین و هاواری هەموو مرۆڤەکان بەرز دەکەینەوە.

احمد شاملو

www.arsivakurdi.org

سەبارەت بە ژیان، هەروا کە پەیڤی "ڕۆمانسی"بوونەکەی!

لەڕاستیدا، بە زمانی خۆمانی تر، ویستوویانە بڵێن «بایرۆن» ڕۆمانتیک وازی کردووە و ڕۆنی ڕژاوی کردۆتە خێری ئیمامزادە.[×]

بەهەرحاڵ، «بایرۆن» گیانی فیدای ئامانجەکەی کرد و «ماو تسی تۆنگ»یش بە شیعرە دروشمئاسا؛ بەڵام بەهێزەکانییەوە، بڕوا و بۆچوونەکانی بڵاوکردەوە. ئەمە هەردووکیان یەک شت نین و لەئاکامیشدا پێوانە ناکرێن.

بەرۆژ: جەنابت و «مەحمودی دەوڵەت ئابادی»، لە دەرەوەی وڵات، بۆ یارمەتی بە کوردە ئاوارەکان، دوو شەوی ئەدەبیتان سازکرد. دەکرێ باسی ئەوە بکەیت کە چۆن بوو، شیعرەکان هی چ کەسێ بوون و کێ وەریگرابوونە سەر زمانی فارسی؟ ... بەلای کەمەوە وەک بیرەوەرییەک؟

شاملو: وابزانم تۆ وای بۆ دەچیت کە ئێمە دەرفەتمان بە هەل زانیووە، بۆ ناساندنی شیعر و ئەدەبیاتی هاوچەرخی کوردی لەو دوو شەوەدا، کە بەداخەوە بەهۆی نەبوونی کات و دەرفەت بۆمان نەلوا.

من بە هەوڵی هەڤالان، لە چواری مانگی مای 1991دا، بەم مەبەستە شەوەشیعرێکم لە زانستگای «بیرکلێی» سازکرد و دواتر کە هەڤاڵی خۆشەویستم «مەحمود» گەیشتە ئەمریکا، دوای حەفتەیەک واتە یازدەی مای 1991 شەوێکی هاوبەشمان لە زانستگای «U.S.T» (لۆس ئەنجلس) و شەوێکی تری هاوبەشمان لە کۆتایی مانگی مای هەمان ساڵدا لە «ڤیەنا» سازکرد، کە دەسکەوتی هەردوو شەوی ئەمریکا، 15000 دۆلار و 5000 دەست جلوبەرگ و 1200 جووت پێڵاو و پۆتین بوو کە لەڕێگای خودی برادەرە کوردەکانەوە درایە دەست تیمی یارمەتی «پرۆفیسۆر نۆئام چامسکی». ئاگاداری دەسکەوتی شەوەکەی «ڤیەنا» نیم. ئەنیستیتۆی (نافرۆ ـ ئاسیاتیک) دامەزرێنەری شەوەکە بوو و نازانم دەسکەوتەکەی بە چ شێوەیەک بۆ کوردستان بەڕێ کرا.

سەعاتێک بەر لە دەسپێکردنی شەوەکەی «لۆس ئەنجلس» وەرگێڕدراوی چەند شیعرێکی شاعیرێکی هاوچەرخی کوردیان دامێ کە شیعری گەلێ چاک بوون و شەوەکە بە خوێندنەوەی شیعرەکان دەستی پێکرد و بە چیرۆکەکانی «دەوڵەت ئابادی» و شیعرەکانی من کۆتایی پێهات.

نازانم شیعرەکان چیان لێهات. خۆزیا برادەران هەوڵێ بدەن و شیعرەکانم بۆ بنێرن، یان خۆت هەوڵێ بدەیت ئەو شیعرانە و چەند شیعرێکی تر کە بە پێویستیان دەزانی بکرێن بە فارسی، بگەیەنیتە دەستم. دەکرێ ئەو شیعرانە لەسەر کاسێت تۆمار بکەین یاخود بە وێنەی کتێب بڵاویان بکەینەوە. ئەم کارە گەلێک پێویستە. ئێمە لە شیعر و ئەدەبیاتی گەلی کورد بێئاگا ماوین و ئەمەش بەڕاستی مایەی شەرمەزارییەکی قووڵە.

دیارە کوردان شاعیری گەورەیان پەروەردە کردووە، کە هەندێکیان لە ئاستی شیعری جیهاندان. پێم وایە دەبێ بەخێرایی هەوڵێ بدرێ کە وەرگێڕدرێنە سەر زمانی فارسی. ئاخر ئێمە ئەندامانی یەک خێزانین، ئەوەمان لەبیر نەچێ!

1– ... لێرەدا شاملو چەند نموونەیەکی وشەی فارسی دێنێتەوە کە لە شیعری کۆنی فارسیدا بۆ جێبوونەوەیان لە کێشی شیعرەکاندا، سەر و پێیان شکاوە.

2– ... شاملو شیعرێکی «لانگستۆن هیۆز»ی بە ئینگلیزی هێناوە و خۆیشی کردوویەتە فارسی و لە بەرامبەر یەکتری داناون وەک نموونە بۆ وەرگێڕانی چاک. دیارە کوردیەکەش دەبوو هەروا کرابا بە کوردی، کە نەکرا. وەک هەمیشە: مخابن.

3– پەندێکی فارسییە. واتە: شتێ کە ڕژا و لەکیس چوو لەبەرخۆتەوە بڵێیت با بەخێری فلانە ئیمامزادە بێ. کە: نە خێری تێدایە و نە بێر. –بەرۆژ–

www.arsivakurdi.org

روون کاتەوە: ناکرێ «ریلکە» لە تەنیشت «لۆرکا» دانێین و ئەوسا بپرسین: چما «لۆرکا»یەک سەرهەڵنادا و بەم پرسیارە کۆرپە شیعرییەکەی ئەو «ئۆکتاڤیۆ پاز» لەبەرچاو نەگرین.

بەرسڤەکەی من ئەمەیە: شیعری جیهانی خەریکە پەرە بە رێگا راستە مێژووییەکەی خۆی دەدا.

بەدوای راستیدا گەڕانی ئەو، هۆکاری چ ناڕاستیەکی تازەیە.

خۆ بپارێزین لەو دزەی کە ئەمانەت و دروستکاری نیشاند دەدا! بێگومان ئەو بەدکردارە بە تەمای ئەوەیە لە یەکەمین دەرفەتدا هەموو دارونەدارەکەمان بەجارێ تاڵان بکا!

بەرۆژ: گوتەیەک هەیە بەم *مانا* و مەبەستە: "هەر شیعرێک *لە دەروونی خۆیدا هەڵگری پرسیارێکە*، که *شاعیر لە بەرامبەر بووندا*، قووتی دەکاتەوە." *ئێستا* دەکرێ *بڵێین* بۆ نموونە، لە سەردەمێکی *دیاریکراودا*، دوو کەس *«مارکس»* و *«رامبۆ»* هەندێک پرسیار *لەبەرامبەر* مرۆڤ و *جیهاندا* قووت دەکەنەوە و هەردووکیشیان گومان دروست دەکەن. *«مارکس»ی فەیلەسوف دەڵێ*: *"گۆڕینی جیهان"* و *«رامبۆ»ی شاعیر دەڵێ*: *"گۆڕینی ژیان."*، *ئێمەش دەبینین کە شیعر ئەو توانایەی هەبووە کە گەلێ پرسیاری بنەڕەتی لە بەرامبەر شارستانیەتی رۆژئاوا*، قووت کاتەوە. بە ڕای تۆ ئەمڕۆ ئەم *پرسیارانە* چۆن دێنە *ئاراوە* و شوێنیان کوێیە؟ پرسیارەکە *لەو* رووەوە دێتە پێش کە دەبینین *ئێستا* زۆربەی *فەیلەسوف و زانا و سیاسیەکانیش*، هەر ئەم کێشە و *پرسیارانە* دەخەنە روو.

شاملو: پرسیارێکی جوانە. بەیەکگەیشتنی ئیشراقی شاعیرانە و بەدواداگەڕانی زانایانە. گەیشتنی زانایەک کە لە تاقیگەدا ئارەقە دەدا بەدوای ئەو شتەی کە شاعیر بە دۆزینەوە و گەواهبوون پێی گەیشتووە، بەڵام سەد بریا وشەی "سیاسیەکان"ت نەخستبایە نێو پرسیارەکەت. لە سیاسەتدا بە بێشەرمیەوە بناغە لەسەر، بەڕەوازانینی هەموو شتە و سیاسەتچیش بەڕاشکاوییەوە درۆبێژی بە ڕەوا دەزانێ. هەر لەبەر ئەمەشە کە نابێ هەر شتێ کە ئەو دەبێژێ، تەنانەت ئەگەر بەشێکی هەرە زۆری راستی و راستەقینەی تێدا بێ، بە بەرهەمی بیرکراوی ئەقڵی و ویژدانی ئەو بزانین. لە بارێکی وادا بێ بەفیرۆدانی کات و لەوپەڕی وردبینیەوە دەبێ لێی بپێچینەوە و بۆمان دەرکەوێ کە راستگۆیی و

بەرۆژ: *وابزانم خەریکبوونی سیاسیەکان* بە شیعرەوە *(بۆ نموونە شیعرەکانی ماو تسی تۆنگ)* و *خەریکبوونی شاعیران بە سیاسەتەوە (بۆ نموونە سیاسەتی بایرۆن) کارێکی بێهوودە بێ. بۆچوونی جەنابت چیە؟*

شاملو: ئەوە، پەیوەندی بەوەوە هەیە کە چۆن وشەی سیاسەت لێک دەبینەوە. بەڵام پێوانەکردنی ئەم دوو خاڵە دیار و بەرچاوە کارێکی نامومکینە، چونکە ئەمانە هەردووکیان لە یەک شت نین. شیعری «ماو» شیعرێکی چاکە، بابڵێین بۆ پروپاگەندەی بۆچوونە سیاسیەکەی. مەرگی «بایرۆن»یش مەرگی مرۆڤێکی پاکە، کە گیانی لەپێناو ئامانجەکەیدا، بەخت دەکا. سەرهاتە کورتەکەی لە "لاڕۆسی بچووک"دا، روونکەرەوەیە:

"لۆرد جۆرج بایرۆن، شاعیری ئینگلیزی، لە دایکبووی ساڵی 1788 لە «لەندەن» و کوژراو لە ساڵی 1824 لە یۆنان. شیعرەکانی لەمەر سەختیەکانی ژیان دەدوێن. (زیارەتی چایلد هارۆلد، 1812) و ستایشی یاخیە پاڵەوانەکان دەکا (: مانفێرد، 1817- دۆن ژوان، 1824). لە ریزی شۆڕشگێڕە یونانیەکاندا کە بۆ وەدەستهێنانی سەربەخۆیی خۆیان دەجەنگێن، کوژرا. ئەم چەشنە مەرگەش، سیمای قارەمانێکی نووسەر و رۆمانسی پێ بەخشی."

دەبینی کە لە نووسینی سەرهاتەکەیدا، نەیانتوانیووە بێنرخی نەنوێنن. مەرگی ئەو، مەرگی شاعیرێکە کە بڕوای بە ئامانجە پاکەکەی هەیە و گیانی خۆی لەپێناویدا قوربانی دەکا. ئامانج لە نووسینی ئەمە کە: -ژیانی بە شتێکی سەخت دەزانی- تەنێ بێنرخکردنی مەرگە ئامانجخواز و ئینسانیەکەیەتی، یانی نیشاندانی گیانفیدایی کەسێ تەنیا لە چوارچێوەی بێمەیلی

www.arsivakurdi.org

«ڤێرلین» و کەسانی تر سەرهەڵنادەن، هۆیەکەی ئەوەیە کە «شیعر» لە ئاست «شارستانیەت»دا، شکستی هێناوە.

نازانم تۆ شارستانیەتت لەجیاتی کام پەیڤ بەکارهێناوە و گرنگیش نیە. بەڵام شیعر لەگەڵ شارستانیەتدا نەکەوتۆتە شەڕ. ئەمانە هەردووکیان پاڵپشتی یەکترن. ئەگەر هەندێک کەرەسەی شارستانیەت، وەک دەزگای چاپ و رادیۆ و تەلەفزیۆن و سینەما و شتی تری لەم بابەتەن، دەبێ بپرسم مەگەر ئەم شتانە هەموویان بە هەموو توانایانەوە خۆیان نەخستۆتە خزمەتی نووسەر و شاعیر و فەیلەسوفەکان و ....؟ کەواتە وێدەچێ مەبەستت خەڵکی بوونی ئەم کەرەسانە و لەئاکامدا رەواج و زێدەبوونی شتی پەست و بێمانا و وەدەرنانی هونەرە رەسەنەکان لە مەیدان بێ. لەم حاڵەتەدا لەلایەکەوە چاکی بۆ چوویت و لەلایەکیشەوە، نا.

1- ئەوەی کە تۆ چاکی بۆ چوویت بەم چەشنەیە:

بەڵێ. لێرەدا، سێ رەگەزی بێبەزەیی و وێرانکەر لەئارادان کە یەکەمیان زۆرینەی خەڵک و دووهەمیان سەرمایە و سێهەمیشیان خورافاتە.

خەڵک گلەییان نایەتە سەر. خەڵک لە هەژاری یاخود دارایی بۆگەنکەر و لە نەزانینێکدا دەژین، کە خۆیان پێیان وایە دەیزانن. ئەویش نەزانینێکە کە لەلایەکەوە هەرکات و سات بە سوودی "ئەوانەی هەموو لەشیان تەنێ زگە" مەیدانی دەدرێتێ و لە لایەکی ترەوە بە بۆنەی رێکخراوێکی مافیاییەوە کە رێگای زگ پەروەرییەکەی رێک لە دەروازەی نەزانینەوە رادەبوورێ. چونکە پەرەپێدانی ژیانە کرمئاسایەکەی تەنیا و تەنیا لە گرەوی نەزانینە دەمارگیرییەکەیدایە. ئەم دووانە خێراخێرا هەر شتێکی نوێ کە دێتە بازار، بۆ ئەوەی ئاسانتر بگەن بە ئامانجیان، دەیخەنە ژێر رکێفی خۆیانەوە. دەزگای چاپ، رادیۆ، تەلەفزیۆن، سینەما و هەموو شتێکی تر. لە پلەی یەکەمدا تەنیا بۆ کاسبی، دووهەمیشیان هەر بەم مەبەستە، دەتوانین بڵێین وەک کەرەسەی هەمەگر بۆ پروپاگەندەی نەزانین.

سەرکەوتنیشیان وەدەست هێناوە، چونکە بەتایبەت ئەمەی دووهەم بەر لە هەموو شتێ مەزاج و فەرهەنگی پەست و کۆڵەواری کۆمەڵگای بەرەو پلەیەکی وا نزم و ئاسانخوازی بردووە کە بازاڕی کاسبی ئەوان ئاسانتر وەریدەگرێ. لەڕاستیدا، ئەم دوو هۆکارە کە کەرەسەکانی فەرهەنگ و شارستانیەت لە خەباتی دژی فەرهەنگ و شارستانیەتدا بەکار دەبەن، وەک شمشێرێک کەڵکی لێوەردەگرن کە لایەکی دیکەی هەژاریی چارەنووسئاسایە و لایەکەی تری زگتێریی تا قوڕقوڕاگە. ئەم هەژاری و زگتێرییە، بە چەشنێ دەوروبەری بۆ قەبووڵکردنی پەستی و شتە پووچەڵەکان و خورافەپەرستی، (کە کلیلی چوونەژوورەوەی قەڵای سەرکەوتنە بۆ دوو تیپەکەی ناوبراو)، ئامادەکردووە. کە کۆمەڵی خەڵک، بێ ئەوەی تاوانکار بێ، رێی نەجاتی بە دەستی خۆی بەسەر خێرخوازاندا، داخستووە.

2- بەڵام لایەکەی تری کە تۆ چاکی بۆ نەچوویت:

سەرەتا ئەوە بڵێم کە هەرچەند پێرستی ناوی ئەو شاعیرانەی ناویانت هێناوە، دوور لە هەڵە نییە، بوونی مێژوویی ئەم خاوەن ناوانەش بەڵگەیەکە بۆ رەتکردنەوەی بۆچوونەکەت، یەکەمیان ئەوەیە: هەندێک لەم کەسانە، هێشتا زیندوون و ناتوانین بڵێین بۆچی سەرهەڵنادەن، -هەر چۆنی بێ- دەبینی کە لەئارادان. دووهەمیان ئەوەیە: کەسانێکی وەک «ڤێرلین» و «رامبۆ» پەیامبەرایەتی مێژوویی خۆیان بەجێ هێناوە. یانی لەم کێبڕکێیەی راکردنی تیپی دا، دارەکەیان گەیاندۆتە دەست راکەری تر و خۆیان کشاونەتەوە و راکەرەکانی دوای ئەوانیش راستیەکەی بڵێین هەموو هەوڵ و توانایان لەم رێگایەدا بەکارهێناوە. سێهەمیان: تۆ لەم پێرستەدا چاک و خەراپت تێکەڵ کردووە، ئەمەش یانی تێکەڵکردنی نرخ و لێهاتووییەکان. بەڵام بەداخەوە دەبێ ئەم باسە کورت کەینەوە، چونکە ئەگەر وا نەکەین، ناچار دەبین سەرەتا خەریکی هەڵسەنگاندنی بەرهەمەکانی یەکەی ئەم شاعیرانە و جیاکردنەوەی نرخی بەرهەمەکانیان بین کە لەم گفتۆگۆیەدا ئەوەمان بۆ ناکرێ. پێم وایە، ئاماژەیەکی کورت بتوانێ مەبەستەکە،

www.arsivakurdi.org

بکاتەوە، گوتی چونکە پێی وایە ئیتر وادەی مەرگ نزیکە و ئەویش هاتۆتەوە تا لە "ولات"دا بمرێ. ولاتی "خۆی"!

من نازانم ئەم نیازە دەروونییە لە چ شتێ سەرچاوە دەگرێ. بەهەرحاڵ، دەکرێ هەستی تەنیایی لە دوورەولاتیدا بە هەستێکی گشتی بزانین، بەلام هەستی تەنیایی "لە ولاتدا" هەستێکی گشتی و هاوبەش نیە. هەستی کەسێکە کە لە هیچ شوێنێکی ئەم خاکە بەرینەدا، هاودڵێک نادۆزێتەوە. جا چونکە هەستێکی وا کارەسات هێنەر لە "ماڵی خۆدا" زێتر مرۆڤ دەفەوتێنێ و لە دەرەوەی ولاتدا، دەکرێ بیانووی بۆ بدۆزیتەوە، تەنیا ڕێگای لە رووی ناچارییەوە، جێهێشتنی یار و ولاتە، یانی کارێک کە لە دەست هەموو کەسێ نایە.

بەرۆژ: *جەنابت گەلێک سەفەرت بۆ ئەورووپا و دوورترین شوێنەکانی رۆژئاوا کردووە و هەندێک جاریش بۆ ماوەی چەند ساڵێ لەو شوێنانە نیشتەجێ بوویت. دەکرێ بپرسم تۆ وەک مرۆڤ و وەک شاعیرێکی رۆژهەلاتی، دنیای شیعری دەرەوەت چۆن بینیووە و ئێستا چۆن هەڵیدەسەنگێنی؟*

شاملو: ناسینی شیعری رۆژهەلاتی نزیک و رۆژئاوا پێویستی بە سەفەر و نیشتەجێبوون لەو شوێنانە نیە. بۆ نموونە، «ژاپۆن»م نەبینیووە، بەلام لەگەڵ شیعر و ئەدەبیاتی ئەو ولاتە "هەڵبەت تا رادەیەک" ئاشنایم هەیە.

یەکێک لەو شتە چاکانەی کە شاعیرانی ئەم رۆژگارە هەیانە و شاعیرانی پێشوو نەیانبوو، دەست وێراگەیشتنە بە شیعری جیهان. جا چ راستەوخۆ بێ یان ناراستەوخۆ و لەرێگای وەرگێرانی شیعری شاعیرانی جیهان بۆ فلانە زمان کە دەیزانین یان دەتوانین فێری بین. کە هەلێکی ئاوا نەبێ، شیعری زیندانیکراوی ناوچەیی هێندە لە خۆیدا دەمێنێتەوە بۆگەن دەکا. گرفتی شیعری کۆنی ئێمە هەر ئەمە بوو. تەنانەت «حافظ»یش کە شاعیری شاعیرانە ناچاربوو کە بابەتی شاعیرانی بەر لەخۆی زەوت بکا. بەلای کەمەوە دەکرێ هەموو وێچواندن و لێکدانەوە شیعرییەکانی ئەو لە شاعیرانی بە لە خۆیدا ببینیەوە. زۆربەی شاعیرە کۆنەکانمان ئاشناییان لەگەڵ شیعری شاعیرانی عەرەب هەبوو کە بەهۆی مێژینەی مێژووییەوە، ئیتر ئەم ئاشنایە شتێکی تازە و کارساز نەبوو. «حافظ» بەپێچەوانەی شاعیرانی تر، زمانێکی هەبوو لە سنووری موجیزەکردن و ئیلتیزامێکی هەڵقوولیو و قسەیەکەی تازە بۆ پەیڤین.

ئەو لە ئاست ئەهلی ریا و دوورووییدا وەستابوو و رازی مانەوەیشی لەمانەدایە: زمانی هەرە بەهێز و ئیلتزامی مرۆڤایەتی و کۆمەلایەتی و شاعیریتی قووڵی گیانی: ئەو شتانەی کە نە لە کەسانی بەر لەودا بوونی هەبوو و نە هاوچەرخەکانی و نە لە کەسانی دوای چەند چەرخێکی تری.

بەدڵنیاییەوە دەکرێ بگوترێ ئەمرۆ ئیتر ناکرێ شاعیرێکی مەزن بدۆزینەوە، کە لە چوارچێوەی مەرزە سیاسیەکاندا، یان دەڤەری زمانی خۆیدا زیندانی کرابێ و نەهاتبێتە دەر و بە وێنەی شاعیرێکی جیهانی نەناسرابێ. هەر بەم هۆیەشە کە شیعری هاوچەرخی جیهان، شیعری درێژی سەراسەری مێژووی ئەم هونەرەیە و هەڵبژاردنی یەکێک بە وێنەی "شاعیری هەرەبەرز" لەنێوان ناودارانی دنیای شیعری ئەمرۆدا رۆژ بەرۆژ، سەختتر دەبێ.

بەرۆژ: *گوایە لەم سەردەمەدا، شارستانییەت گەلێ شت هەڵدەلووشێ. من پێم وایە دەکرێ بگوترێ شەڕی نێوان شیعر و شارستانییەت، دەمێکە دەستی پێکردووە. بۆ نموونە، چما ئەمرۆ ئیدی شاعیرانی وەک: «رامبۆ»، «ڤێرلین»، «ئەلیۆت»، «لۆرکا»، «ریلکە»، «ئێلوار»، «ئاراگۆن» و... سەرهەڵنادەن؟ بەراست چارەنووسی شیعر خەریکە بەرەو کوێ دەروا یان بە کوێ گەیشتووە؟*

شاملو: دوو خاڵ لە پرسیارەکەتدا هەیە، کە سەداسەد دەبێ روون بکرێنەوە.

یەکەمیان: مانا و ناوەرۆکی ئەو شارستانییەتەی کە بە رای تۆ خەریکە گەلێ شت هەڵدەلووشێ. تۆ بەویەری وردبێژییەوە گوتت کە ئەگەر شاعیرانی وەک «رامبۆ»،

www.arsivakurdi.org

دەوڵەمەندانەیانەوە نەبوو! سەرەڕای هەموو ئەمانەش ئەبێ دان بەوەدا بنێین و قەبووڵ بکەین: لەم جیهانەدا کە حورمەتی هیچ شتێکی ئینسانی ناگیرێ و بەڕێوەبردن و ڕێنوێنیکردنی لە دەست شێتەکان و خوێڕیەکاندایە، ناکرێ چاوەڕوانی نەچاتدەربوونی شیعر و هونەر بین.

هەرچەند کە ئارمانجی هونەر لەمە بەولاتر هیچی تر نیە!

هەڵبەت ئەگەر ڕۆژگارێک حکومەتی ئەقڵ دامەزرێ و سیاسەت مانا ڕاستەقینەکەی خۆی وەدەست بێنێتەوە. یانی ئەوکات ئەم پەیڤە پیس کراوە، دەبێتە پیشەکیەکی شەرافەتمەندانە کە بۆ گەیشتن بە نیزام و دادگەرییەکی شایان و پڕ بە پێستی مرۆڤ بەکار بێ.

بەرۆژ: *من پێم وایە کە زۆربەی شیعرەکانی جەنابت، هاوارێکن لە دەروونی تەنیایی شاعیرێکەوە بۆ دەرەوە. کەواتە دەمەوێ بزانم تەنیایی بۆ تۆ چ مانایەکی هەیە؟*

شاملو: دەبێ چاکی بۆچووبیت. ئێمە هەر کاممان منداڵێکی دایک لێ ونبووی سەرگەردان لە کۆڵانەکانی تاریکی داین. لە کەلێنەکانی ئەم کۆمەڵگایەدا کە هێشتا مرۆڤەکان دەستی بە غەریزە جوانەکان ڕانەگەیشتووە، ڕستەی "خۆشم دەوێی" زۆربەی جاران بەرتیلێکە، کە مرۆڤ بۆ ڕاکردن لە تەنیایی دەیدا و یەکێک لەو هۆیانەش کە ئەڤین و خۆشەویستی دەکا بە وەدەستهێنان و بە خاوەنبوون، بە مەزەندە دەکرێ هەر ئەم هەترەشچوون لە تەنیاییە بێ. گوتوویانە: "مرۆڤ، ئاژەڵێکی کۆمەڵایەتییە." کەواتە مرۆڤ ناچارە کەسانی تری خۆشبووێ.

بەڵام ئەو تەنیاییەی تۆ ئاماژەت پێکرد، باسێکی ترە. شیعر لە دەروونی خۆیدا، هاوارێکە لە قووڵایی تەنیاییەوە، چونکە جیهانی شاعیر جیهانێکی تاکەکەسییە. بەڵام شاعیر لە قۆزاخەدا وریا دەبێتەوە و هاوارەکەی ئاوازی خەمناکی هەوڵ و کۆششێکی گیان فەوتێنەرە کە بۆ ڕزگاربوون لەو قۆزاخەیە، دەیچڕێ.

بەرۆژ: *ڕازی تەنیایی و دوورەپەرێزی مرۆڤ، چ لە دەرەوەی وڵات و چ لە نێو وڵاتدا، لە چی دایە؟*

شاملو: پرسیارێکی سەختە و بەرسڤدانەوەی لە توانای مندا، نیە. ڕەنگە لە دوور وڵاتی و غەریبیدا، هەستی بێ پەنایی و ترس لە بێ خودان بوون، تەنیا یەکێک لە هۆیەکانی بێ. دەبێ لە دەروونناسەکان بپرسی تا وەڵامە پڕ بەپێستەکەی وەدەستبێنی. دیارە گرفتێک هەیە کە من ناوم لێناوە «دەردی دەڤەر».

دەوروبەری ساڵانی 1968-69 لە کەنارەکانی دەریای «عەمان» چەند کەپرێکم بەرچاو کەوت، هەشت نۆیەک. چەند ماسیگرێک لەو کەپرانەدا دەژیان. چەند دارخورما و چاڵێکی گومبەز لەسەریش دەبینرا کە بۆ ئاوخواردنەوە، ئاوی بارانیان تێدا کۆ دەکردەوە. هەر ئەمە و هیچی تر نا. نانیان لە ڕێگەی گۆڕینەوەی ماسی لەگەڵ گەنم وەدەست دێنا، دەڵاڵێک کە هەر دوو سێ ڕۆژ جارێک بە کەچە پیکابێک دەهات و بەدرێژایی ئەو کەنارە و ئەو شوێنەی کە کردبووی بە ملکی خۆی دەسووڕایەوە و بەرهەمی نێچیرەکەیانی دەبرد و نیازەکانی ئەو خەڵکەی بە شێوەی نەخت و قەرز، وەدی دێنا. پەیوەندییان لەگەڵ خەڵکی تر تەنێ ئەوە بوو کە هەر چەند مانگ جارێک ژەندرمەکان دەهاتن و ئەگەر لاوێک تەمەنی گەیشتبا هەژدەساڵی بە شەق و زللە وەپێش خۆیانی بدەن و بیبەن کە خزمەتەکەی لە ئاست "شا و نیشتمان" بەجێ بێنێ!. لەوێ پیرەمێردێکم بینی کە سەرهاتێکی سەیری هەبوو. لە شازدە ساڵیدا ژنی هێنابوو و بەرلەوەی بچێتە سەربازی، ببوو بە خاوەنی دوو منداڵ. فەقیرە، نەیزانیبوو بەپێی یاسا، ناتوانن نانهێنەری خێزانێک ببەنە سەربازی. بەهەرحاڵ، دوای دووساڵ سەربازی، ناچار بۆ پەیداکردنی پاروەوە نانێ بۆ منداڵەکانی رووی لە دەڤەری شێخنشینەکانی کەنداو کردبوو. دوای ڕۆیشتنی، ژنەکەی مرد بوو و منداڵەکانی کەوتبوونە ژێر سەرپەرشتی کەسانی تر. دوای چەندێ منداڵەکانیشی مرد بوون و ئەویش کە هیچ کەسی لەو دنیایەدا نەمابوو، ماوەیەک هەر لە دەرەوە ژیا بوو. کە لێم پرسی چ شتێک بۆتە هۆی ئەوەی ئێستا دوای تەمەنێک بەدبەختی و بەم نەساغییەوە، ڕوو لەم شوێنە

www.arsivakurd.org

سەدەیە کە بەسەر باپیرانماندا تێپەڕیوە. ئێمە ناهێینە سەر دونیا، تەنیا "کۆپی" دەکرێین. زەمان لە چنگی ئێمەدا نیە، ئێمە دیلی زیندانی رابردووەکانین.

هەزاران ساڵ و هەزاران ساڵی تر... پاکی و بێتاوانی سەردەمی منالێتی: بەڵێ!

ترس و سەردانەواندنی منالانە: هەرگیز!

بەرۆژ: باشە، شیعرنووسین چێژە یاخود ئازار؟

شاملو: لەلای من شیعر ئامرازێکە بۆ پەسنی مرۆڤ و دەنگ هەڵبڕین لە ئاست ئەو بێحورمەتیەی پێی دەکرێ. بەڵام هەندێک جاریش داستانی ئازار و خەفەتیشە: خەمنوێنییە و لەئاکامدا ئاسایش دەبەخشێ.

بەرۆژ: رازی مانەوەی شیعرێکی چاک لە چیدایە؟

شاملو: لە سەلماندنی ئەو خاڵەدایە کە مرۆڤ و سەردەم نەگۆڕاون، چونکە مەبەستی سەرەکی شیعر، مرۆڤ و سەردەمە تا ئەو کاتەی ئیتر پێویستمان بە شیعر نەبێ. نیازمەندی بە دەفر و گۆزە نیشانەی ئەوەیە کە تینووێتی هێشتا بەردەوامە.

بەرۆژ: شیعر و سیاسەت لە کوێ بەیەکتر دەگەن؟

شاملو: رێک لەسەر مەیتی یەکتر!

بەرۆژ: ئەی کامیان جیهان نەجات دەدا؟ شیعر یان سیاسەت، یاخود ئاوێتەیەک لە هەردووکیان، کە لەو حاڵەدا وێدەچێ هەم جەللاد پەروەردە ببێ و هەم نەجاتدەر!

شاملو: کەسێ جیهان نەجات دەدا کە دەرک بە پێویستبوونی هونەر بکا! بۆ نموونە، تۆ دەتوانی نەجاتدەری جیهان بیت، چونکە بە یەقینەوە دەکرێ بگوترێ تۆ نابیت بە سیاسەتباز، چونکە ناتوانی جەللاد بیت. سیاسەتبازی و هێزخوازی، کە هەردووکیان نیازمەندی یەکترن، کاری کەسێکە، کە بۆ هیچ گیانلەبەرێکی تر گرنگیەکی ئەوتۆ لەبەرچاو ناگرێ و لە درۆهەڵبەستن و تەڵەکەبازی و کوشت و کوشتارکردن و وێرانکردن هیچ ترسی لەدڵدا نەبێ. لە کاری سیاسەتدا هەر پەستییەک پاوانێکە. تا ئەو شوێنەی کە «شاعەباسی سەفەوی» دەتوانێ بە بەرەکەتی کارنامە خوێنینەکەی خۆی نازناوی "مەزن" بە خۆیەوە ببینێ.

ئەهلی سیاسەت نە تەنیا بیر لە پیرۆزی ژیان ناکاتەوە، بەڵکو هەموو زیندەوەران وەک ئامراز هەڵدەسەنگێنێ، کە بەپێی پێویست دەبێ بێ ئەملاوئەولا، ببن بە قوربانی سەرکەوتنەکانی ئەو. هەندێ کەس ئەم بۆچوونە قەبووڵ ناکەن و ناسین و لە رووی ناچاریەوە حورمەتی هونەر راگرتن بە شتێکی تر لە قەڵەم دەدەن و سوپای «رایخ»ی ئەڵمانیا بە نموونە دێننەوە کە زۆربەی ئەفسەرەکانی بەلای کەمەوە لە ژەنینی یەکێک لە ئامێرەکانی مۆسیقادا شارەزاییان هەبوو. بەرسڤ بۆ ئەم کەسانە ئەمەیە: بەڵێ. ئەگەر لە یادیشتان چووبێ هەر خۆم بە بیرتان دێنمەوە کە ئەوان بەهۆی ئەوەی گەلێ لایەنگری ئەم هونەرە بەرزە ئینسانیە بوون، تەنانەت لە کوشتارگاکاندا کاتێ گروپ گروپ مرۆڤەکانیان بە ئۆرکێسترەوە بەرەو هۆڵی گاز بەڕێ دەکردن. ئەو ئۆرکێسترەش لە خودی زیندانیەکان پێک هاتبوو و بەلای کەمەوە هەموویان سازژەنی گەلێ لێهاتووی ئۆرکێسترەکانی "فیلارمۆنیک" یان "سەمفۆنیک"ی وڵاتە داگیرکراوەکان بوون کە تەنیا و تەنیا بەتاوانی ئەوەی کە "ئەڵمانی نین" دەبا رۆژانە بە وەرگرتنی تەنیا چەند گرام نان لە کارگەکانی چەکسازیدا کاربکەن و هەر کاتێکیش نیشانەی ماندووێتی و لە کارکەوتنیان پێوە دیار ببا، دەبا بەرەو ژوورەکانی گاز، وەڕێ کرابان.

ماف هەر ئەوەیە کە ئەوانەی پەسنی «مۆزارت» و «بێتهۆڤن»یان دەکرد و بە هەموو بوونیانەوە بە مۆسیقاکەیانەوە، لە رێگای مۆسیقاکەشیانەوە ئەڤینداری هەموو هونەرەکانی تر بوون و نیازی دەروونییان پێی هەبوو و حورمەتیان لێ دەگرت و لێهاتوویشیان لە ژەنینی بەلای کەمەوە ئامێرێک، هیچ پەیوەندی بە سوننەتەکانی پەروەردەیی

www.arsivakurdi.org

حاڵەتەدا دەکرێ واز لە وەرگێڕانی موو بە موو بێنین و لەجیاتی ئەو چەشنە وەرگێڕانە، خەریکی ئاوەدانکردنەوەی شیعرەکە لە زمانی دووهەمدا بین. بەڵام دەبێ شێوەی ئاوەدانکراوەکە بە چەشنێ رەنگ و تام و بۆی شیعرە رەسەنەکەی هەبێ، کە وەک ئەوە بێ، خودی شاعیرەکە بەم زمانە، شیعرەکەی هۆنی بێتەوە.

نموونە هەرە چاکەکەی وەرگێڕانی شیعرەکانی «خەییام»ە کە «فیتز جرالد» کردوویەتی.

بەرۆژ: گوایە «هەمینگوای» گوتوویەتی: "تەنیا کاتێ دەکرێ چاک بنووسیت کە ئەڤیندار بیت." رای جەنابت لەم بارەوە چیە؟

شاملو: ئەڤینداربوون، پشتیوانێکی هەرە چاکی سەرکەوتنە لە هەموو کارێکدا. دیارە داستانی ئەو کرێکارە خانووسازەت بیستووە کە لەبەر قرچەی هەتاودا لە قووڵایی دڵەوە گۆرانی دەگوت و خشتەکانی لە هەموو کرێکارەکانی تر بەرزتر، هەڵدەدا؟ بەڵێ. «کەریم خان»، کەسێکی نارد لێی بکۆڵێتەوە بزانێ هۆی زەوق و کەیفخۆشیی ئەو کرێکارە لەبەر ئەم هەتاوە سووتێنەرە چیە؟ کابرا هاتەوە و هەواڵی هێنا کە ئەڤیندارێکی بەختیارە.

نە دەڤەری نووسین تاقە شوێنی بەکارهاتنی ئەڤینە و نە ئەڤینیش مانایەکی موتڵەقی هەیە. ئەڤین لە ئاست گیانەوەران و ئەڤین لە ئاست نێچیردا! ئەڤینداری داهێنان و ئەڤینداری وێرانکردن! ئەڤینی «فەرهاد»ئاسا و ئەڤینی «تەیمور» و «هیتلەر»ئاسا!. کەواتە پرسیار ئەمەیە، کە جەنابی «هەمینگوای» بە چ شتێکی گوتووە: ئەڤین؟ ئایا سەرکەوتنەکەی ئەو لە نووسیندا، هی بەختیاربوونی ئەو بوو لە ئەڤینە سەوداسەریەکەی لە ئاست رژتنی خوێنی شێر و پڵینگ و فیل و ئاسکدا؟ ئاکامی بە کام گەیشتنی ئەو بوو لە حەزی کوشتنی ئەو گیانەوەرانەی کە سروشت هەموو جوانیەکەی خۆی قەرزاری بوونی ئەوانە؟

دەروونناسەکان دەڵێن: "ئەڤینێکی وا شێتانەی نەساغ ئاسا، رێک دەگەڕێتەوە سەر دەستکورتیە رەوانیەکانی دەروونی مرۆڤ و لەو گومانانەوە سەرچاوە دەگرێ کە وەلانانیان لە گرەوی ئەم خۆنواندنانەدایە، چونکە ئەڤین بەتەواوی نیازێکی ئینسانییە و هەستێکی هەڵقووڵاو لە تەندروست بوونی دەروونە، کە هەموو ژین و بوون لەخۆ دەگرێ و ئاکامەکەی تەنێ بەرەو "سێکس" و پێخەف ناچێ. تەنیا "جووتخوازی" دەبێتە هاوتەریبی ئەم "ئەڤین"ە کە لەو حاڵەتەدا دەبێ نێچیرڤانە بەرێزەکان خاوەنی ماف و قسەی راست بن، چونکە هەموو گیانەوەران لەو وەرزەدا، چاکتر دەخوێنن!

بەرۆژ: هۆکاری هەستی، یان تەنانەت رۆشنبیرانە وەک پەیوەندی نێوان نووسەران و شاعیرانی تری دنیا بۆ نووسەر یان شاعیرێک چەندە گرینگە؟

شاملو: شاگەشکە هێنەرە. گەلێ شت لەیەکتر فێر دەبین. ئەمڕۆ ئیتر هەر نووسەر یان شاعیرێک، نووسەر و شاعیری هەموو جیهانە. ئێمە لە یەک خێڵین و هاواری هەموو مرۆڤەکان بەرز دەکەینەوە.

بەرۆژ: منالێتی داغی نەحلەتێکە کە لەگەڵ شاعیر دەمێنێتەوە و شاعیریش منالێکە، کە مەزن نابێ. پێت وایە بەرەو پیری دەچیت یان بەرەو منالێتی یان شتێکی جادوویی تێکەڵ لە هەردووکی ئەمانە؟

شاملو: نازانم چۆن بەم حوکم بەسەردا برینەوەیە گەیشتووی! بەهەرحاڵ کۆمەڵگای مرۆڤایەتی پڕە لەو کەسانەی کە لە بێ هەواڵی سەردەمی منالێتیدا، دەمێننەوە و لەجیاتی ئەوەی مەزن بن و بە شێوەیەکی جیددیتر بڕواننە دەوروبەریان، گومانە منداڵکاریەکانیان تا کۆتایی تەمەن لەگەڵ خۆیان دەبەن. منالێتی، داغی نەحلەت نیە، سەردەمی داغی کۆیلەتی خواردن لە دەستی ئەو دایک و باوکانەیە کە خودی خۆیان لە منالێکی بەساڵدا چوو بەولاتر، هیچ شتێکی تر نین. خەڵک لەجیاتی ئەوەی "بن"، بەداخەوە تەنیا بە "بوون" رازین. هەر لەبەرئەمەشە کە لە درێژایی ئەم هەموو چەرخەدا هەموو رۆژێک هەمان رۆژی پێشووە و هەر ساڵێ هەمان ساڵی رابردوو و هەر سەدەیێ هەمان

www.arsivakurdi.org

ئەوەی کە ئێمە یەکترمان خۆشدەوێ، ئەوەی کە ئێمە ئەندێشە یان بڕوا "بگرە جیاوازەکانمان" بە پێشێلکردنی مافی یەکتر نازانین، ئەوەی کە بڕوامان بە مافی ژیانی یەکتر هەیە، ئەوەی کە تەنانەت لەکاتی جیابوونی را و بۆچوونمان، گوێ لە قسەکانی یەکتر دەگرین، هەموویان بابەتی سیاسین. نان و ئاو و جلوبەرگ و ماڵوحاڵ، هەر هەموویان کێشەی سیاسین. مەگەر شاعیر یان نووسەر شتێکی جیا لەم هەموو شتانەیە؟

بەرۆژ: لەگەڵ کێشەی نەتەوەییتدا چۆن راهاتوویت؟ مەبەستم نیشتمان و گەل و وڵات و ئەم کێشانەیە.

شاملو: بەر لە ئێستا وەڵامم دایتەوە. من خزمی هەرە نزیکی هەموو مرۆڤێکم. نە ئێرانیم پێ لە نائێرانی چاکترە و نە بە پێچەوانەشەوە. من لۆر بەلوچ کورد فارسم. فارسی زمانێکی تورکم، ئەفریقیەکی ئەورووپی ئوسترالیایی ئامریکایی ئاسیاییم، رەشپێستێکی زەردپێستی سوورپێستم، کە نەک تەنیا لەگەڵ خۆم و کەسانی تردا هیچ گرفتێکم نیە، بەڵکو بێی بوونی کەسانی تر، لەژێر پێستمدا هەست بە هاتوچۆی مردن دەکەم. من، لەسەر گۆی پیرۆزی زەوی، مرۆڤێکم لەنێوان مرۆڤانی تردا کە بێی بوونی مرۆڤانی تر، هیچ مانایەکم نیە.

بەرۆژ: ئایا لەکاتی نووسیندا، خوێنەرێکی تایبەتت لەبەرچاوە و بۆ ئەو دەنووسی؟

شاملو: نا. ئەوەی بۆ خوێنەری خۆی دەنووسێ خاوەنی بانگەشەی خۆیەتی. من هیچ بانگەشەیەکم نیە و تەنیا بۆ خۆم دەنووسم. نانێکە کە بۆ خوانی خۆمی دەپێژم، بەڵام ئەگەر ئەم نانە بۆ کەسێکی تریش خۆش بێ، هەر بەم نانەوە هەڤاڵێکی هاوحەز وەدەست دێنم. منی من، دەبێتە منی خوێنەر و من دەکا بە "تۆ" و "ئەوان". گەلێ جوانە کە کەسێک بتوانێ لەگەڵ کەسانی تردا، لەگەڵ هەموویان، منێکی هاوبەش بدۆزێتەوە.
جوان نیە؟

من تەواوی مردووەکان بووم
مردووی ئەو باڵندانەی کە دەخوێنن و
بێدەنگین،
مردووی جوانترین گیانەوەران
لەسەر خاک و لەنێو ئاودا،
مردووی مرۆڤەکان، هەر هەموویان
چاک و خەراپ.

من لەوێ بووم
لە رابردوودا
بێی هیچ سروودێ.
هیچ رازێکم نەبوو
نە بزەیێ
نە تامەزرۆییێ.

بە میهرەوە
منت
لەناکاو
لە خەودا بینی و
لەگەڵ تۆ
بێداربوومەوە.

بەرۆژ: هەروەک دەزانین، جەنابت لە وەرگێرانی شیعردا ئەزموونێکی چاکت هەیە و دیارە لەم بارەوە خاوەنی بۆچوونی تایبەتی خۆتی. دەکرێ باسی ئەوە بکەیت کە شیعر چلۆن دەبێ لە بێژینگی زەینی وەرگێر بدرێ و بە زمانێکی تر بێتە سەر کاغەز، کە هەم شیعریەتی خودی شیعرەکە لە زمانی رەسەندا بریندار نەبێ و هەم لە زمانی دووهەمدا جێ بکەوێ؟

شاملو: جاری وا هەیە کە شیعر بەتەواوی و پەیف بە پەیف دەگوێزرێتەوە سەر زمانێکی تر. نموونەکەیان شیعرەکانی «لۆرکا»ن کە من وەرمگێڕاونەتە سەر زمانی فارسی. هەندێک جاریش شیعری وا هەیە کە بەتەواوی و رێک وەک خۆی ناگوێزرێتەوە سەر زمانی تر. لەم

www.arsivakurdi.org

هەرچەند مەدحی خۆ کردنیان بەلاوە نەک تێکەڵبوون لەگەڵ سیاسەتە، بەڵکو پێیان وایە "پەسنی راستیە"، کەچی لە هەمان حاڵدا لەو بڕوایەدان کە هونەر هیچ ئەرکێکی نیە، بێجگە لە داهێنانی "جوانی"، تەنانەت ئەویەڕی جوانی. من لایەنگری ئەو چەشنە هونەرە نیم و هەرچەند هەمیشە رێدەکەوێ کە لە ئاست تابلۆیەکی هونەریی تەجریدی دا، یان پارچە شیعرێک دا "شیعرێکی گەلێ جوانی بێ ئامانج"، لە قووڵایی دڵەوە سوپاسی زانست و زیرەکی داهێنەرەکەی دەکەم، بەڵام بێگومانی لەبەرئەوەی: چما هاوارێکی ئاوا بەهێز، تەنیا خەریکی نواندنی هێزی قوڕگ بووە و کەسانێکی وەک منی نیازمەند بە هاودەردی لەبیر خۆی بردۆتەوە، داخ گرتوومیەتی.

بێدەنگیی ئاو
دەکرێ
وشکایی بێ و هاواری تینوێتی.
بێدەنگیی گەنم
دەکرێ
برسیەتی بێ و قیژەی سەرکەوتوانەی قاتوقڕی.
هەروەسا، کە بێدەنگیی هەتاو
تاریکییە.
وەلێ بێدەنگیی مرۆڤ، ونکردنی جیهان و خودایە:
قیژەیەک
بنوێنە!

هونەرمەندێ کە دەتوانێ بە سووڕاندنی پێنووسەکەی شتێ بڵێ کە ئێمە خەڵکی فریوخواردووی تالان و قوربانی کراو کە بێی هیچ تەکلیف کردنێک ناوی "مرۆڤی باشووری"یان بەسەردا دابڕیوین، هەندێک راستیمان بۆ دەرکەوێ. هونەرمەندێ کە دەتوانێ لە رێگای هونەرەکەیەوە وریاییەکمان بداتێ بۆ جوڵانەوە و گواستنەوەی ئەمڕۆ بەرەو بەیابیمان کە بزاڤەکەشمان بۆ زێتر رۆچووڵە و بەداخەوە لەم بزاڤەش گومانێکی چارەنووسیمان هەیە -بۆچی دەبێ ئیمکانێکی ئاوا پاک و بەرز، بە کەم ابزانێ؟ -مەگەر خودی ئەویش تنۆکێک لەم ئۆقیانووسە، نیە؟ -بەواتایەک: هونەرمەندی ئەم سەردەم و رۆژگارە، وەک هونەرمەندی سەردەمی ئیمپڕاتۆریەتی رۆم، لەسەر سەکۆیە بەرزەکانی هەنداو مەیدانەکان دانەنیشتووە کە لە رووی هاودەردی یان نەیاری، یاخود بێلایەنییەوە، چلۆنایەتی پارچەپارچەبوونی فریوخواردووەکان بنوێنێ. هونەرمەندی سەردەمی ئێمە لەسەر هیچ سەکۆیەک ئاسوودە و دوور لە مەترسی نیە. لە هیچ مەیدانێکدا، بینەری دوور لە بەڵای رووداوەکان نیە. ئەو دەتوانێ لە هەموو کات و ساتێکدا، هەم شێر بێ و هەم قوربانی، چونکە لەم رۆژگارەدا، هەموو شتێ گوێ بە فەرمانی زەبرێکی بێهەست و بێبەزییە کە سەرانسەری جیهانی بەربڵاو مەیدانە بچووکەکەی رمبازی ئەوە و تاوانکار و بێتاوان و دژ و لایەنگریش ناناسێ.

بەرۆژ: ئەی بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە بەهەرحاڵ مرۆڤەکان تووشی بۆچوون و ئایدیۆلۆژیای تایبەتی خۆیانن؟

شاملو: مرۆڤ، گشتێکی یەک پارچەیە، کە گەلێ مەزنترە لەم قسانە. مەزنترە لەم ئایدیۆلۆژیانە. ئەو کەسەی بانگدەری بەرزبوونەوەی خێڵی مرۆڤە، دەبێ بەرزتر لە ئایدیۆلۆژیا و ئەو بۆچوونانەی کە بونەتە هۆی لەتلەتبوون و جیاکردنەوەی ئەم یەکگرتنە، هەنگاو هەڵێنێ. ئەو ئایدیۆلۆژیانەی کە "ئێمە" دەکا بە "من" و "تۆ" و "ئەو" بانگەشەی تەفروتووونابوونی مرۆڤی لە هەنبانەدایە. بڕوایەکی کە کۆمەڵگای پاکی مرۆڤایەتی بەرەو لەتلەتبوون دەبا، بڕوایەک شەیتانییە. بەرزبوونەوەی مرۆڤ و دانیشتنی لەسەر تەختی رێز و حورمەتی خۆی، تەنیا و تەنیا بە رەتکردنەوەی "لێکجیابوونەوە" مەیسەر دەبێ.

بەرۆژ: کەواتە دەکرێ بپرسم، شاعیر یان نووسەر تا چ رادەیەک دەتوانێ خۆی ئاوێتەی کێشە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان بکا؟

شاملو: ئەوەی کە تۆ لەودیوی مەرزە سیاسییەکانەوە لەگەڵم دەدوێی خۆی لەخۆیدا، کێشەیەکی سیاسیە.

www.arsivakurdi.org

شاملو: نەخێر. سەبارەت بە من نە ئەو ئیلهامە ناوبراوە لەکار دایە و نە ئەو شتەی تۆ پێی دەڵێی ترووسکەی زەینی شاعیر، کە گوایە لە زەیندا دێتە دی. ئەو شتانەی کە شاعیریش دەیزانێ پەروەردەی ناکا.

هەروەکو گوتم، کاتێ فەرمانی "بمنووسە" رادەگەیەنرێ، نە دەزانم کە دەمەوێ چی بنووسم و نە پێویستیم بە کەڵک وەرگرتن لەو شتانەیە کە شاعیر دەیزانێ. هەر هێندەم بەسە کاغەز و پێنووسێک هەڵگرم و بنووسم. هەر بەم ئاسانیە. تەنیا دوای نووسین و خوێندنەوەی ئەو شتەی کە نووسیومە، بۆم دەردەکەوێ بابەتەکە، چیە و چی نیە. خودی شیعر، هەموو شتێک لەگەڵ خۆی دێنێ. پەیڤە پێویستەکان و وێنەشیعرییەکان و زانیارییە وشەییەکان، هەموویان ڤێکڕا دێنێ. تا ئەو شوێنەی کە هەندێ جار هەر پێویست بە پێداچوونەوەی رستەکان و رێکوپێککردن و گۆرینی وشەکانیش ناکا. تا ئەو جێیەی کە هەندێ جار بە سەرسووڕمانەوە بۆم دەردەکەوێ کە کەواهێکی پێچراوە لە شیعردا بە یاریدەی ئەو پەیڤەی کە زەین لەکاتی نائاگاییدا، سازی کردووە بەوپەڕی ئاسانییەوە بەیان کراوە! —وابزانم چاکتر وابێ واز لەم باسە بێنین... "تەنیا، شیعرێ نووسراوە." هەر ئەوە و هیچی تر نا! بۆ من هەندێ جار هەر بیرکردنەوە و هێنانە بەرچاوی ئەوەی کە فلانە شیعرم چۆن نووسیوە، شتێکە لە پەرەپێدانی هەمان حاڵەتی پەلاماری شیعر و شکل بەخۆیەوە گرتنی. جارێکیان شیعرێک لە خەو هەڵیساندم و نووسیم. شیعر لەمەر بارینێکەوە دوابوو و منیش پێم وابوو دەنگی دڵۆپەبارانەکان بەسەر بانۆچکە تەنەکەکەی ماڵی دراوسێکەم بۆتە هۆکاری نووسینی. هۆکارێکی چاک بۆ قەبووڵکردن کە دوای چەندێ کەواهی رووداوەکە، هەڤاڵی هەرە خۆشەویستم "پاشایی" باسەکەی خستەڕوو، هیچ راستیەکی بۆ نەبوو، چونکە نە ماڵێکی بانۆچکە تەنەکەیی لەنزیک ماڵیانەوە هەبوو و نە لە تاریک و روونی ئەو بەیانیەدا بارانێ باریبوو. "پاشایی" لە کتێبەکەیدا "قامک و مانگ" ئەمەی روونکردۆتەوە.

بەرۆژ: *تایبەتمەندییە گرینگەکان لە شیعردا بۆ تۆ کامانەن؟*

شاملو: بە بڕوای من نە تەنیا لە شیعردا، بەڵکو لە هەموو هونەرێکدا، ئەوەی پێی دەگوترێ "تایبەتمەندی" شتێکی ئامادە و بە واتایەکی تر "ستاندارد" نیە کە لە دەرەوەی بەرهەمەکەدا بوونی هەبێ و هونەرمەند بەکاری بێنێ یان بە پێچەوانەوە. دەمەوێ بڵێم، زۆربەی جاران، تایبەتمەندی وەک ئاکارێک تەنیا کاتێ دەبێتە خاوەنی نرخ کە لە "شوێن و سات"دا، بخرێتە بەر سەرنج و هەڵسەنگاندن.

بەرۆژ: *بڕوات بە دەربڕینی بیر و بۆچوون "ئایدۆلۆژیا" لە شیعردا هەیە؟*

شاملو: بە لەبەرچاو گرتنی ئەوەی کە بۆچوونەکە، چلۆن لە شیعرەکەدا، جێی کردبێتەوە، وەڵامەکەم دەبێتە: بەڵێ! شیعرێ کە بۆچوونێک رانەگوێزێ، یان هەستێ نەجوڵێنێ چ کەڵکێکی هەیە؟ من هەمیشە دووپاتەم کردۆتەوە: پێم وانیە کە هەر شتێکی جوان بەکەڵک و بەنرخ بێ، بەڵکو پێم وایە: هونەر کە دەتوانێ شتێکی چاک، جوانتر و رازاوەتر بخاتە بەردەم و هێزی کارتێکردنی زێدەتری بداتێ، دەبێ لە ئاست بێکردەوەییدا تەریق بێتەوە.

قەت مەبەستم ئەوە نیە، کە ویستی خۆمان بە "دەبێ" و "نابێ"یەکان بەسەر کەسانی تردا، بسەپێنین، بەڵام ئەوە دانایی هونەرمەندە کە لەم جیهانە نەساغەدا بەدوای دەرمانی چارەدا بێ، نەک دەوای ئارامکردنەوەی کاتی. پزیشکی خەمخۆر بێ، نەک فشەکەرێکی بێعار.

بەرۆژ: *ئەی ئامانج خوازی؟*

شاملو: ئامانجی هونەر، سەرکەوتنی مرۆڤە. ئاساییە، کە ئەو کەسانەی دەخوازن کۆمەڵگای مرۆڤایەتی هەروا خورافی و زەلیل بمێنێتەوە تا شتێکیان چنگ کەوێ، "ئامانج خوازی" بە "لایەنگیری سیاسی" لە قەڵەم دەدەن و هونەری ئامانج خوازیان بەلاوە "هونەری تێکەڵاو بە سیاسەت"ە. ئەمانە کە

www.arsivakurd.org

بێهۆشیدایە.نە گۆڕانکارییەکانی چلۆنایەتی، نیشانەکان دیاردەخەن و لە گۆڕانکاریە چەندایەتییەکان. تەنێ لەناکاو کۆرپەیەک چاو بە ژین هەڵدێنێ کە قەت چاوەڕوانی نەبوویت. بێ خەبەر وەژوور دەکەوێ و زۆربەی جارانیش ناوەخت. میوانێکی بانگێش نەکراو کە لە کاتی هاتنیدا تەواو نەناسە و خێراش سەرەدەرزوویەک ناداتە دەست، کە بزانیت چ کەسێکە و ئەو پەیامەی کە هێناویەتی، چیە؟ بەڵام مافی یەکەمین و گشت مافەکانی ڕێدان هەمیشە، هی ئەوە. یانی تۆ ناچاریت کە بێ لەدەستدانی کات، کارەکەت بەجێ بێڵیت و خەریکی ئەو بیت. دەنا بێبەزەییانە، زیز دەبێ و تووشی ئازارێکی ڕەوانی گەلێ قووڵت دەکا، کە بەڕاستی نایەتە گۆ. بەداخەوە ئەمە ئەزموونێکی تاکەکەسی خۆمە کە پێم وانیە تەنانەت بۆ گەلێ لە شاعیرانی تریش دەرک پێکردنی ئاسان بێ. چونکە بەئاسایی فکرێک دێتە زەینیان و ئەوانیش هێدی هێدی پەروەردەی دەکەن یان لەسەر کاغەز دەینووسنەوە و هێندە دەیشێلن تا لەئاکامدا زەینیان ڕازی دەبێ کە نوختەی کۆتایی بۆ دانێن.

بەرۆژ: *مەبەستتان لە "بێ وەخت هاتن" و "نەناس هاتن"ی شیعر چییە؟*

شاملو: لەگەڵ کۆمەڵێک دانیشتوویت و خەریکی گفتوگۆیەکی فەلسەفی یان کۆمەڵایەتیت کە لەناکاو دێت و لە دەرگا دەدا. دەزانیت کە شیعرە، بەڵام چلۆن شیعرێ؟ دەبێ بچیتە پەنایەک و بینووسی تا بزانیت بابەتی بوونەکەی چیە. ئایا هۆی هاتنەکەی هەر ئەم گفتوگۆیە کە لەگەڵ هەڤاڵەکانت دەکرد؟ -نە. پلانێکی نیگارئاسای لە پاییز هێناوە، یان هەستێکی ئەڤیندارانە کە هیچ کامیان پەیوەندییان بەو گفتوگۆیەوە نیە، کە بەر لە هاتنی خەریکی بووی. بۆ نموونە، مەودای کاتی نێوان دوو شیعری، "لەم بن بەستەدا" و "ئەڤیندارانە" (لاپەڕەکانی 1120 و 1118 بەرگی دووهەم ـ کۆمەڵە شیعرەکان ـ چاپ ئەڵمانیا) نموونەیەکی چاکە:

یەکەمیان شیعرێکی کۆمەڵایەتیە و دووهەمیان شیعرێکە کە ناوەڕۆکەکەی هەر لە ناوەکەیەوە دیارە، بەڵام مێژووی لەدایکبوونی هەردووکیان یەک ڕۆژە: 31ی .... 1979.

لە ماڵی هەڤاڵێک خەریکی گفتوگۆیەکی هەمەلایەنە بووین، کە یەکەمیان هات. چوومە ژوورێکی تر و نووسیم. شیعرێکی کۆمەڵایەتی و تەواو نامۆ لەگەڵ قسەش و قاقای پێکەنینەکان کە لە ژوورەکەی ترەوە دەبیسران. شیعرەکەم لەگەڵ خۆم هێنایەوە ژووری هەڤاڵان. شیعرەکەیان خوێندەوە و باسێکی توندی کۆمەڵایەتی هاتە دی و ڕێک لەنێوان کێشمەکێشی ئەو گفتوگۆیەدا بووین، کە شیعری دووهەم لە دەرگای دا. ئەویشم نووسی. ئەمەیان شیعرێکی ئەڤیندارانە بوو! یەکەمیان شیعرێکی کۆمەڵایەتی کە لەنێوان قسەخۆش و بێعارییەکاندا هات و دووهەمیشیان شیعرێکی تەواو نامۆ لەگەڵ ئەو باسە توند و تیژ و دژ و لاینگیرانەی کە شیعری پێشوو ببوو بەهۆی هاتنە کایەی دەمەقاڵەکە. کاتێ مرۆڤ لەگەڵ چەند کەسێکی دژ بە بۆچوونەکانی خۆی خەریکی دەمەقاڵەیە تاکو بە لۆژیک و بەڵگەکانی خۆی باوەڕیان پێ بێنێ، ئاشکرایە کە زەین و بیری بەگشتی چەقیوەتە سەر بابەتی گفتوگۆیەکە و بە هیچ شێوەیەک ڕێگای بیری تر نادا کە زەین بشێوێنێ. بەڵام هەروا کە دەبینین، شیعر جیا لەم بنەمایە دەجوڵێتەوە، یانی تەنانەت ڕێز لە زەینیش ناگرێ. واتە، نەک تەنیا بە مەیلی خۆی وەژوور دەکەوێ، بەڵکو ناچاریشتان دەکا، سەرەتا گوێڕایەڵی فەرمانەکانی ئەو بن کە بەگشتی دوور لەو بابەتەن کە خۆتان خەریکی ئەون. هەندێک جار لە کاتی خەودا دێ، هەندێ جار لە حەمامدا و هەندێ جاریش کە تووشی گرفتێکی ناشاعیرانەی بێزهێنەری وەک نەبوونی 12 هەزار تومان حەقی کارەبا کە خۆت دەزانی بەر لە شەش مانگیش لە سەفەردا بوویت!

بەرۆژ: *باشە، مەگەر ئاسایی نیە کە ترووسکەیەکی شاعیرانە، یانی هەر ئەو شتەی پێشینان پێیان دەگوت ئیلهام، شاعیر ڕاچڵەکێنێ تاکو بە یاریدەی ئەو شتانەی کە شاعیر دەیزانێ یان لەکاتی نووسیندا دایدەهێنێ، بینووسێ؟*

www.arsivakurdi.org

"کێش"دا ئازادی شاعیر زەوت دەکا. ناتوانێ هەر پەیڤێ بە دڵخوازی خۆی بەکاربێنێ......[1] کەواتە بە زیندانیکردنی پەیڤ لە زیندانی کێشدا، شیانی دراماتیزەکردنی شیعر لەناودەچێ، کەچی شیعر دەبێ تا ئەندازەیەکی چاک و شیاو ئەم دەرفەتەی هەبێ.

بەرۆژ: *ئەوەشمان لەبیر نەچێ، کە وەلانانی عرووز، دارشتنی شیعر ئاسانتر دەکا.*

شاملو: بەهیچ شێوەیەک. هەر هێندە بەسە کە تا رادەیەک کێشە عرووزییەکان راڤە بکەیتەوە، تا بەئاسانی بتوانی لە رێگای ئاڵوگۆڕکردنی پەیڤە هاوچەشنەکان و پێشەوپاشکردنی وشەکان هەر مانایەکت مەبەست بێ، لەم کێشانەدا بگونجێنی. هەڵبەت هەروا کە گوتم بەو مەرجەی پابەستی بەکارهێنانی هەندێ پەیڤی تایبەتمەند نەبیت و بۆتان گرینگ نەبێ لەباتی وشەی "ئەسپ" پەیڤی "وڵاخ" بەکاربێنی یان ......[2] لە کێشی عرووزیدا چارەنووسی فۆرم و قاڵب هەر لە سەرەتادا، دیار و ئاشکرایە، کەچی لە شیعری "سپی"دا، تۆ ناچاری قاڵبیش بەپێی بابەت داهێنیت. لە شیعری بێکێشی عرووزیدا هیچ ئەلگۆیەکی لەپێشدا سازکراو لە ئارادا نیە. تا رادەیەکی زۆر، گوێ دەبێ لەگەڵ مۆسیقا، راهاتبێ.

کۆمەڵەیەکی رەنگ ئاسای جۆراوجۆر لە وشە هاوچەشنەکانی هەر مەبەستێک وێرای تایبەتیەکانی خۆیان دەبێ لە هەنبانەپەیڤی شاعیردا ئامادەبن. هەموو ئەمانەش دەبێ بین بە شازەینی ئەو، تاکو بتوانێ دەستەویەخەی شیعر بێ، کە کاتی هاتنی دیار نیە و نیوچرکەش بەسە بۆ لە دەرگادان و هاتنە ژوورەوەی و ئەویش بینووسێ. دەنا شکستهێنانی شتێکی حەتمیە.
–نا! نووسینی شیعری سپی، نە تەنیا ئاسان نیە، بەڵکو تا سنووری داهێنانی موجیزەیەک سەختە.

بەرۆژ: *بە لەبەرچاوگرتنی ئەزموونە تاکەکەسیەکانی درێژخایەنتان، پێتان وایە لە شیعردا چۆن زەینیەت دەبێتە ئەزموون؟*

شاملو: پرسیارەکە نەختێ بۆ من روون نییە. پێم وایە ئەو کردارەی ئەنجام دەدرێ تا شیعرێک هەر لەخۆڕا (واتە بێ ئامادەبوونی زەین و دوور لە ئیرادە و دەست تێکەڵکردنی ئاگایانەی شاعیر) شکڵ بگرێ تا دواتر شاعیر بکا بە نوێنەری نووسینی خۆی، بەم چەشنە دەکرێ کە سەرەتا ئەزموونی دنیای دەرەوە یان دەڤەری شاعیر زەینی ئەو لەگەڵ خۆی خەریک بکا و دەستەویەخەی یەکتر بن، تا دواتر بە وێنەی زەینیەتی شاعیرانەی ئەو، بێتە دەرەوە: لە ئاکامیشدا سەرجەمەکەی بە شێوەی شیعر خۆ دەنوێنێ.

بەرۆژ: *ئەوەی کە گوتتان: "شیعر، شاعیر دەکا بە نوێنەری خۆی بۆ نووسین" وتەیەکە، کە لە چەندین شوێنی تریشدا لە زمانی تۆمان بیستووە، بەڵام قەبووڵکردن و بەگشتی دەرک پێکردنی رەنگە بۆ هەندێک کەس سەخت بێ...*

شاملو: ئاساییە. ئەگەر راستیەکەت دەوێ دەرک پێکردنی ئەم مەسەلەیە بۆ خودی خۆمیش، سەختە. هەر لەبەرئەوەش کە نەمتوانیووە بۆ خۆم روون کەمەوە ئەم رەوتە چۆناوچۆن تەی دەبێ، ئاساییە کە تێگەیاندنیشی کەمتاکورێک لە مەحاڵاتە.

رواڵەتی کێشەکە، وەک بە زگ بوون و زایینی ژنێکە کە نازانێ چلۆن نووتفە لە پزدانیدا دەبێتە ئەو منداڵەی دواتر دەیبێ. لەودا، نائاگایی لە چلۆنایەتی بە زگ بوون لە پیاو و هێنانە سەر دنیای منداڵێ دوور لە ویست و توانای ئەو. لە منیشدا، بە زگ بوونی زەین و نووسینی شیعرێ دوور لە دەست تێخستنی ویست و توانام. بەڵام ناوەڕۆکی ئەم دوو رواڵەتە هاوچەشنە، بەگشتی لەیەکتر جیاوازە. ئەو، کەم یان زیاد، دوای مانگێک دەزانێ کە زگی هەیە و لە کەیەوە و لە چ کەسێ. بە ئەزموونی خۆی یان کەسانی تر مانگەکان دەژمێرێ و ئەگەر نەیچوێنێ لە فلان مانگدا دەبێتە خاوەنی منداڵ. کەچی من بە پێچەوانەی ئەوەوە، نازانم زەینم کەی و لە چ شتێ پێتێکی وێ کەوتووە و بە هیچ چەشنێ ئاگاداری ئەوە نیم، کە لە چ ساتێکدا، چ شتێ بەرهەم دێنێ. ئەم بە زگ بوونە بەرهەمی چەشنی نووتفە وەرگرتن لە حاڵەتی

www.arsivakurdi.org

دەبێ لە دەروونی خۆیدا بجوشێ. -ئاگات لێیە کە دەڵێم مۆسیقای شیعر، نەک "کێش"ەکەی. مەبەستم -ئاگۆستیکی- ئەو پەیڤانەیە کە شیعرێ بەیان دەکەن، نەک عرووزی کلاسیک کە وەک جلوبەرگی دووراوی بازاڕە، کە دەبێ یا هەروا کە هەیە بیپۆشی یاخود هێندە تەسک و بەرینی بکەی کە بە چەشنێ دەگەڵ قەد و باڵا ناسازەکەیدا، بسازێ.

"کێش" کە شتێکی دەرەکییە، زۆر کەم یان رەنگە چاکتر وابێ بڵێم، تەنێ بە هەڵکەوت، دەکرێ لە شێوەی پێوەلکاندن و سەپاندن بێتە دەر و ببێ بە بەشێکی گەلێ بچووکی سرووشتی و ناجیا لە ساختومانی شیعر.

پیتەکان پەیڤ دەسازن و پەیڤیش وێنە و لێکدانەوە و بەشەکانی تری شیعر، کەواتە ئەگەر شاعیر بتوانێ لەنێوان هاوچەشنەکانی ئەو پەیڤانەی فڵانە رستە بەیان دەکەن، ئەوەیان هەڵبژێرێ کە پیت و بزوێن و دەنگەکانی بەپێی پێداویستی لەگەڵ پیتە سازێنەرەکانی پەیڤەکانی تری رستە، هاوئاهەنگی و هاودەنگی و یەکبوون یاخود دژبوون و ناهاودەنگی بەرچاویان هەبێ و داڕێژی ئەم پیت و بزوێنانە -وەک بەشە بچووکە پێکهێنەرەکانی دەنگ- بتوانن کۆمەڵە دەنگ و ئاوازی وا بێننە دی کە هەر بەشێکیان نوێنەری ماناکان و وێنە شیعرییەکان بن، یاخود یارمەتییان بدا باشتر بکەونە بەرچاو و چاکتر هەستیان پێ بکرێ. ئا لەو کاتەدایە کە ئاکامی کار بە شێوەیەکی ئەوتۆ لە هەرچەشنە کێشی زێدە و دەرەکی بێ نیازمان دەکا کە رێکوپێکی پەیڤەکان لە گوێی ئەوانەی خوویان بە عرووزەوە گرتووە، جێگای کێشی وێرانکەری دەرەکی دەگرێ و ئەم جێنشینیە هێندە کارسازە کە تەنانەت ئەگەر نووسراوەکە لە یەکێک لەم کێشانەدا گونجا بێ، دیسان زاڵبوونی "ئاگوستیک"ی پەیڤەکان بەسەر کێشدا دەبێتە هۆی بەربەستی زەینی بیسەر بە بوونی وێرانکەر و بە مەزندە نارێکوپێکەکەی ئەو کێشە. هەڵبەت ئەگەر کێشی خۆسەپێنەریش بەرێکەوت لەگەڵ کۆمەڵ لە دەنگەکان بە پوختی رێککەوێ، کارتێکردن و نرخی دەنگی شیعریش زێدەتر و بەهێزتر دەبێ، ئەمەش هەمان ئەو رووداوە موبارەکەیە کە بۆ نموونە لەم پارچە شیعرەی «ناظم حکمت»دا بە ناوی "ئۆرکێسترا" رووی داوە:

پەیڤەکان، لە حاڵێکدا کە باری ماناکانی خۆیان لەسەرشانە و لە شەپۆلە چیائاساکان و چیایە شەپۆل ئاساکان دەدوێن، بە هاوئاواز بوونی دەنگەکانیان لە لێدانی "دەف"ێک دەدوێن کە یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی مۆسیقای ناوچەکەیە، هەڵبەت نابێ ئەوەشمان لەبیر بچێتەوە کە لەکاتی خوێندنەوەی ئەم پارچەشیعرەدا تەنێ لەمەر مۆسیقای شیعرەوە دەدوێین:

Daglarla dalgalarla
Daggibi dagalarla
Dalgagibi daglarla
Hey Hey
Basladi orkistram!

نازانم بە درووستی هێناومەتەوە یان نا. بەهەرحاڵ ئەمە یەکێک لەو شیعرانە بوو کە بەختەوەرانە، رێک لەو رۆژانەدا، یانی بەتەواوی لە کاتی پێویستدا، توانیم بیبیسم و بیناسم و دەرسێکی گەلێ چاکم لێ وەرگرت. وێدەچێ ئەگەر ئاشنایم لەگەڵ «ناظم حکمت» نەختێ درەنگتر رێک کەوتبا و لە رێگای راست دوورکەوتبام، بۆ نموونە دەکەوتمە داوی "لێتریسم"ەوە. بەختەوەرانە من مرۆڤێکی گەلێک گوماندارم و بۆ کەوتنە نێو داوی لادان لە رێگای راستدا، توانایەکی ئەوتۆم نیە. بەڵام مرۆڤ چوزانێ.

بەرۆژ: *باشە، ئەگەر "کێش" هەڵگرین و پەیوەندییە دەنگییەکان لە شوێن دانێین، چ دەسکەوتێکمان چنگ دەکەوێ؟*

شاملو: گرینگیدان بە کێش، دەبێتە هۆی ئەوەی کە بەپێی پێویست زمان زیانی لێ بکەوێ. هەر وتەیەک بە شێوەیەکی سرووشتی لە "کێش"دا جێی نابێتەوە. شاعیر ناچار دەبێ وشەکان پێشەوپاش بکا. ئەگەر رستەکەی لە "کێش"ەکە زیاتر بێ سەرولاقی بشکێنێ و ئەگەر کورتیش بێ بەئانقەست درێژی بکاتەوە. پەیڤین لە

www.arsivakurd.org

لێ بکا بەپیر وەڵامدانەوەیانەوە بچم. بەهەرحاڵ، دەبێ ئەو شیعرە کوردیانەی وەرتگێڕاونەتە سەر فارسی و پرسیارەکان سەرلەنوێ بنێری تا بزانم چیم پێ دەکرێ. هەوڵ بدە پرسیارەکان وانەبن، کە وەڵامەکانیان دووپاتەی تێکەوێ.

پرسیارەکانم لەگەڵ نامەیەک نارد. (هوشنگ گلشیری، زەحمەتی بردنەکەی کێشا) دوای چەندێ وەڵامەکان هاتنەوە، لەگەڵ ئەم وێنەیە و نامەیەکی دوور و درێژ.

سەبارەت بە گفتوگۆیەکە نووسیبووی: ... بەهەرحاڵ، وەڵامی پرسیارەکانم بۆ ناردووی. هەندێک لە پرسیارەکان گەلێ جوان بوون، کە دەبێ بڵێم سوپاس، هەندێکیشیان بۆ من دووپاتە بوون، یانی لە هەندێک چاوپێکەوتنی تردا وەڵامم داونەتەوە، بۆیە ناچاربووم پاکتاویان بکەم... پێشنیار دەکەم، جارێک بە قووڵی بیخوێنیتەوە و ئەگەر پرسیاری ترت بۆ هاتە پێش بیانێری تاکو من دیسان وەڵامەکانیانت بۆ بنووسمەوە. مەبەستم ئەو شوێنانەیە کە رەنگە وەڵامەکانم ببنە هۆی پرسیاری تر.

دوای بینینی ژمارە دووی گۆڤاری «ئازادی» و خوێندنەوەی چاوپێکەوتنەکەی «بەختیار عەلی» و «مەریوان وریا قانع» لەگەڵ «شێرکۆ»ی شاعیر (چاوپێکەوتنێک کە پرسیارەکانی لە وەڵامەکانی بەهێزتر بوون ؟!) چەند پرسیارێکی «بەختیار و مەریوان»م بۆ شاملو نارد. مەبەستم ئەوەبوو (ئێستاش هەروایە) کە بەرسڤی دوو شاعیر لە دوو وڵاتدا، بەڵام لە یەک سەردەمدا لە ئاست پرسیاری هاوبەشدا ببیسین و لێکیان دەینەوە. بۆیە دەبێ سوپاسی کاکە بەختیار و مەریوان بکەم و داوای لێبووردنیان لێ بکەم کە نەمتوانی بەر لە بەقەرزوەرگرتنی پرسیارەکانیان، ئاگاداریان بکەمەوە. سوپاس.

بەرۆژ

هاوینی 93 سوید

بەرۆژ: کاکە شاملو! زانینی ئەوەی کە خۆتان لە چ کات و سەردەمێکدا هەستتان بەوە کرد کە شیعری خۆت ئاڵوگۆڕی بونیادی بەسەردا هات بۆ مەمانان گەلێ گرینگە.

شاملو: چەندە پرسیارێکی چاکە! گەلێ بنەڕەتی و روونکەرەوەیە و زۆر شتیش دەخاتە بەر رۆشنایی خۆی. بەڵام بەداخەوە ناتوانم بە شێوەیەکی گشتی و پڕ بە پێست وەڵامدەری بم. هەر هێندە دەتوانم بڵێم لە کۆتاییەکانی ساڵی 1327ی هەتاوی (سەرەتای 1949ی زایینی) لەبەر چەند هۆیەک کە نامەوێ روونیان کەمەوە، بەم ئاکامە گەیشتم کە گرفتی سەرەکی شیعری ئێمە، بە هیچ شێوەیەک گرفتی کێشی عەرووز نیە و شکاندنی قەید و زنجیری بەرواڵەت دەست و پێ گری یەکسان بوونی درێژایی رستەکانیش دەردێ دەوا ناکا. بۆ نموونە، دەکرێ قەبووڵ بکرێ کە یەکێک لە لوتکە شیعرییەکانی «نیما»ی مەزن پارچەشیعرێکە بە ناوی "داستانێکی نە تازە" کە سەراپا لە قاڵبی تەواو عەرووزی کلاسیکدایە و ئەم قاڵبە، نە تەنێ لە دەربڕینی ناوەڕۆکی شیعرەکەدا هیچ کەموکورتی وەدی نەهێناوە، بەڵکو بە یاریدەی سەروایەکان، بۆتە هۆیە گرینگەکەی قایمتر بوونی هەرە بەهێزی ساختومانی. لە حاڵێکدا کە خۆبەستنەوە بە "کێش" (ئەویش کێشی سەربەخۆی نیمایی) و هەوڵدان بۆ وەدەست هێنانی سەروایەکان (ئەویش چەشنە سەروایەک کە «نیما» پێشنیاری دەکا) لە "مانلی" و "ماڵی سێریۆلی"دا شیعری وای سازکردووە کە "نیما" تنۆکێک لە دەریای حورمەتی خۆی قەرزاری وان نیە.

دەمەوێ بێژم کتومت دوای بەرەو رووبوونەوە لەگەڵ ئەم دوو ئەزموونەی «نیما» و بیستنی دوو شیعری بەهێزی «ناظم حکمت» بە ناوی "دەریای خەزەر" و "ئۆرکێسترا" کەمتاکورتێک، سەرەبەنێکم وەدەست هێنا: یانی لە رێگای پێوانەسازی و هەڵسەنگاندنی نموونەکان لەگەڵ یەکتر و ئیمکانی ئەو داوەرییەی کە خودی «نیما» دابووی بە من، بەم ئاکامە گەیشتم کە مۆسیقای شیعر

www.arsivakurdi.org

گفتوگۆیەک لەگەڵ احمد شاملو

گفتوگۆ و ئامادەکردن: بەرۆژ ئاکرەیی

کورتەپەڤێ بە بیانووی دوو وتەی پێویست

... هەنوکەش رەنگە بتوانین بێژین: شاملو، لەو کێوە سەهۆڵانە دەچێ کە «هەمنگوای» باسی کردوون. ئەوانەی نیوەی هەرە پتریان لەژێر ئاوە و کاتێ تۆ لە زەمینتدا، لێک بەدەیتەوە کە ئەمەی بەرچاوی تۆ، تەنێ لەتێکی ئەو کێوە سەهۆڵەیە، واقت وڕ دەمێنێ و...

کومانم لەوەدا نیە کە نووسینی پێشەکیەک لەمەر ئەم کێوە، کە بەفری پیری دەمێکە لوتکەکەی داپۆشیوە، کاری من نیە و دەرەقەتیشی نایەم. (کاری مە، نیە ناسینی رازی گوڵی سوورنکاری مە، رەنگە ئەوەبێ لە ئەفسونی گوڵی سووردا مەلەوان بین)[1] بەڵام گومانم لەوە دایە کە دەبێ شاملو بە خوێنەری کورد بناسرێنرێ. هەر ئەم گومانەشە، کە ئەرکی زەینی لێگرتووم و بەری نادا. نەیداوە!

چونکە پێم وایە، ئەم کارە پێویستی بە گەلێ سەرچاوە (هەڵبەت هی چاک) هەیە، لەم بارەوە خۆم چەک دەکەم و تەنێ سەرهاتی ئەم چاوپێکەتنە دەخەمە ڕوو، کە وتەی پێویستی یەکەم، لەم بەشەدایە.

هاوینی 1988 لەگەڵ کاکە «ناسری سینا» و دوو برادەری تر (لە یەکێتیی نووسەرانی کوردستان) چەند پرسیارێکمان نووسی و چووینە دیداری شاملو. دوای چەند سەعاتێ پرسیارەکانمان بەجێ هێشت، کە شاملو دوای وەڵامدانەوەیان، هەواڵم بداتێ و بچین وەریانگرینەوە. دوای ماوەیەک لە وتەی ژمارە 7 ی گۆڤاری "نووسەری کوردستان"دا ئەم دیدارە بە وێنەی هەواڵێکی گرینگ، کە گوایە وەفدێک (؟)ی یەکێتیی نووسەران بە چەپکەگوڵەوە چوونەتە سەردانی شاملوی مەزن و چاوپێکەوتنیان لەگەڵیدا کردووە و...

لە دیدارەکانی تردا و بە تەلەفۆنیش چەند جارێ کە سۆراغی پرسیارەکانم لە شاملو دەکرد وەڵامەکەی هەر ئەوەبوو: جارێ وەختم نەبووە. دواتر ماڵەکەی لە «تاران» گوێزتەوە بۆ «کرج» و دواتر سەفەری ئەمریکای کرد و دواتریش دەرچوونەکەی من بوو و دەست وێرانەگەیشتن بە شاملو. لەم نێوانەشدا، برایانی یەکێتیی (مەبەستم نووسەرانە) هەندێک بۆچوونیان لا دەروست بوو، کە گوایە...

کاتێ لێرە لە «سوید»، نیشتەجێ بووم نامەیەکم بۆ شاملو نووسی لەگەڵ گەلێ باس و خواس. وەڵامەکەی شاملو (لە رووی نامەکەیەوە) ئەمە بوو:

... بەڕاستی شەرمەزاری تۆی میهرەبان و هەڤاڵە کوردەکانم، بەڵام سەرم گەلێ قاڵە. ئەوە چوار مانگە نامەکەی تۆ و خەروارێک نامەی تر لەسەر مێزەکەم کەوتوون و... بەداخەوە، دوای ماڵ گوێزتنەوە نەمتوانی پرسیارەکان بدۆزمەوە. هەڵبەت دەبێ بەبێ تەکلیف کردن بڵێم: پرسیاری گرینگ و چاکی تێدا نەبوو، کە وام

www.arsivakurdi.org

- من خزمی هەرە نزیکی هەموو مرۆڤێکم، من لوڕ بەلوچ کورد فارسم، فارس زمانێکی تورکم، ئەفریقیەکی ئەوروپی ئوسترالیایی ئامریکایی ئاسیاییم، من لەسەر گۆی پیرۆزی زەوی، مرۆڤێکم لەنێو مرۆڤانی تردا، کە بێ بوونی مرۆڤانی تر، هیچ مانایەکم نیە.

احمد شاملو

www.arsivakurdi.org

www.arsivakurdi.org

www.arsivakurdi.org

APEC-TRYCK

ڕووبەرگ: بەشار عیسا (بلوێرژەن)

ڤان 1993 6

گۆڤاری یەکێتیی نووسەرانی کورد - سوێد

کرمانجی خواروو

گفتوگۆیەک لەگەڵ احمد شاملو........................ گفتوگۆ و ئامادەکردن: بەڕۆژ ئاکرەیی
لێگەڕێن، مرۆڤ بژی، نووسینی: پێر لاگەرکڤیست.................. وەرگێڕانی: خەبات عارف
دیوانی وان: شێرکۆ بێکەس.......... مارکۆت بیکێل........................ ستیگ داگەرمان
.... سعدی یوسف.................................. ناله حەفید
میراتی بێبایەخکراوی سێروانتێس......... ن: میلان کۆندێرا .... و: س. کاوە (شەماڵ)
ئەنفال، ڕۆژە هەرە تاڵەکەی "سەحراوی"................ نووسینی: بەدران ئەحمەد حەبیب
"کانی ڕەحمان" و کورتە بەراوردێکی وێژەیی................ نووسینی: فوئاد عەبدولرەحمان

کرمانجی ژوورو

قەدری جەمیل پاشا.. حەسەن هشیار
ئومێد مەهدی (هەندرێن)..................................... ئەحمەد حسێنی
میرێ ئەمگیۆنی... گونار ئێکەلیۆف
گەشتا فەقییا... ئەمین نارۆزی
هەڤۆکەکە ژ خوینا من...................................... مەرڤانێ کەلەش
ڕەوشەن بەدرخان.. کۆنێ ڕەش
هەزارەمین هێک.. پەرویز جیهانی
دوگەرێ فەلەگێ.................... سەمەد بەهرەنگی... وەرگێڕ... م.ل.
هەڵبەست:............... ڕەشید کورد، لەتیف هەڵمەت، ریاد ساڵح حوسێن، ئیبرایم یوسف
سیسرکێ حەسنی..................... سەلیم بەرەکات.................. و. ئە. حسێنی
پرتوکێن نو.. م. لەوەندی

کردکی (دملی)

کەچەلەک.. ژ. ئەسپار
هەتا کەی... مونزور چەم

بەرپرسیار

یەکێتیی نووسەرانی کورد سوید

دەستەی نووسەران

خەبات عارف
رزگار عەبدوڵا
ماهیسانژ
محمود لەوەندی
حەسەنی مەتێ
ئەحمەد حسێنی

ناونیشان:
WAN
BOX 490 90
100 28 STOCKHOLM
SWEDEN

TELEFON: 08/652 85 85
TELEFAX: 08/650 21 20
POSTGIRO: 79 47 81 - 5
ISSN 1103-7776

Kurdiska Författarförbundets Litterära Magasin / Sverige

www.arsivakurdi.org

19 6 93

گۆڤاری یەکێتیی نووسەرانی کورد ـ سوید